

МІЖНАРОДНИЙ
ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА
КРАКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІМЕНІ АНДЖЕЯ ФРИЧА МОДЖЕВСЬКОГО
(ПОЛЬША)
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯНОША КОДОЛАНІ (УГОРЩИНА)
ВЕЛИКОПОЛЬСЬКА ВИЩА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ШКОЛА
В СРЬОДІ ВЕЛИКОПОЛЬСЬКІЙ (ПОЛЬЩА)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ ПОДАЛЬШОЇ ОСВІТИ (СЛОВАЧЧИНА)
УНІВЕРСИТЕТ БАТ СПА (ВЕЛИКА БРИТАНІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ В БИДГОЩІ (ПОЛЬЩА)
ПОЛОНІЙНА АКАДЕМІЯ В ЧЕНСТОХОВІ (ПОЛЬЩА)
АКАДЕМІА RERUM CIVILIUM, УНІВЕРСИТЕТ ПОЛІТИЧНИХ
ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК (ЧЕХІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТОМАСА БАТА (ЧЕХІЯ)

Міжнародна науково-практична конференція

«ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ І ТЕХНІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ»

10 листопада 2022 року

м. Рівне, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2022

УДК 001.895"20"(063)
Д70

Організаційний комітет:

Голова організаційного комітету:

Віталій Дем'янчук – доктор юридичних наук, професор, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна).

Заступники голови організаційного комітету:

Анатолій Дем'янчук – доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Президент Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна); **Андрій Боровик** – кандидат юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна).

Члени організаційного комітету:

Іван Богатирьов – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна); **Юрій Гончаров** – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, завідувач кафедри менеджменту Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна); **Наталія Медницька** – доктор філологічних наук, професор, проректор з навчально-методичної роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна); **Іосип Джунь** – доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри математичного моделювання Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна); **Ольга Красовська** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (Україна); **Клеменс Будзовський** – Проф. Ph.D. Ректор Краківської академії імені Анджея Фрича Моджевського (Польща); **Петер Сабо** – Dr. h.c. Ph.D. Ректор Університету імені Яноша Кодолані (Угорщина); **Іренеуш Кубячик** - проф. др. Ректор Великопольської вищої соціально-економічної школи в Срьоді Великопольській (Польща); **Йозеф Затько** – Dr.h.c. mult. Vc. JUDr. Ph.D., MBA, LL.M, Honor. Prof. Президент Європейського інституту подальшої освіти (Словачина); **Ян Галд** – проф. Керівник відділу розвитку європейських проєктів Університету Бат Спа (Велика Британія); **Олександр Скалій** – проф. Директор інституту здоров'я та спорту Університету економіки в Бидгощі (Польща); **Анджеї Криньскій** – доктор наук, проф. Ректор Полонійної Академії в Ченстохові (Польща); **Властіміл Віцен** – Ph.D, LL.M., MBA. Ректор Akademia Rerum Civiliium, Університету політичних та соціальних наук (Чехія); **Владімір Седларік** – проф., Ph.D, Ректор Університету імені Томаса Бата (Чехія).

Д70 **Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті** : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 10 листопада 2022 р., м. Рівне. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – 328 с.
ISBN

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження інновацій та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті» (10 листопада 2022 р., м. Рівне).

УДК 001.895"20"(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

Злочинність в умовах військового стану в Україні Богатирьов А. І.	9
Проблеми кримінально-правової охорони колишніх представників влади Боровик А. В.	11
Стан кримінальної безпеки України в умовах військового стану Дем'янчук В. А., Богатирьов І. Г.	16
Проблеми віктимізації українського суспільства під час воєнного стану Деревянко Н. З., Крупнова Л. В.	20
Механізми регулювання страхової діяльності в Україні Кінашук О. С.	23
Реалізація прокурором наглядових повноважень згідно міжнародних правових актів Колодчина А. Л.	26
Рівень довіри до суддів та оцінка якості правосуддя як основні критерії ефективності публічного адміністрування у сфері формування суддівського корпусу в Україні Кубатко К. В.	29
Міністерство юстиції України як суб'єкт реалізації державної політики у сфері виконання покарань та пробації Михайлик Д. О.	33
Відмежування транснаціонального злочину від міжнародного злочину Михайлик О. Г.	36
Переміщення живих тварин через митний кордон України під час воєнного стану: особливості правового регулювання Пирожкова А. Є.	38
Національна безпека в умовах військового стану в Україні Подлегасв К. М.	43
Завдання правоохоронних органів України Савчук Р. М.	46
Огляд основних теорій сутності юридичної особи (історико-правовий аспект) Цьомра В. Ю.	49
Необхідність застосування методів історичних, психологічних та соціологічних досліджень при аналізі політико-правових явищ Шурін А. В.	54

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Револуція гідності та її результати

Дешко П. П. 58

Історичний феномен «нації» та «націоналізму» у працях Ернеста Геллнера

Лопачька Н. М. 60

СЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Cultural Challenges in APAC ERP Project Implementations.

A Systematic Review

Herath P., Amaradasa R., Wijayanayake J. 64

The Education 6G Moduls and 2035 Strategies for Universities in Ukraine and Visegrad 4 countries

Hoschek M. 70

Розв'язання транспортної задачі в середовищі

SMATH STUDIO CLOUD та її математична модель

Ананченко В. В. 75

Структура інформаційної системи для відбору та валідації

WEB-девелоперів

Богут О. М. 79

Відкриття Г. Джеффриса і його значення для математичної обробки сучасних експериментів Big Date

Джунь Й. В. 83

Пакети прикладних програм при викладанні природничих дисциплін

Лотюк Ю. Г., Ясінський А. М., Соловей Л. Я. 89

Прикладне програмне забезпечення у формуванні інформаційно-комунікаційних компетенцій

Попадинець М. М. 94

Застосування різницевих колірних моделей в процесі прогресуючого ієрархічного стиснення зображень без втрат

Шпортько О. В. 96

Технології Інтернет речей в освіті

Юскович-Жуковська В. І., Лотюк Ю. Г., Соловей Л. Я. 99

Застосування сучасних Інтернет-технологій у вищій школі

Юскович-Жуковська В. І., Шпортько О. В. 101

Логічні задачі в системі компетентнісної підготовки вчителя інформатики

Ясінський А. М., Ільків О. С. 104

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Experiential Learning and Self-directed Learning as key pillars of Entrepreneurial Education

Morris, T.H. Dr., Preedy, S. Dr. 108

Worldwide Tendencies in Gifted Education Development	
Budz I. F.	113
Компетентнісний підхід до вивчення української мови як нова парадигма результатів освіти	
Груба Т. Л., Морожан Є. З.	117
Міжнародні учнівські громадські читання «Я голосую за мир» як одна з форм реалізації місії та стратегії ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука»	
Дем'янчук А. С., Мельничук Л. Б.	122
Формування освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах НУШ	
Дука В. В.	126
Інтегрований підхід до використання технологій STEM та STREAM-освіти на уроках «Математики», «Я досліджую світ», «Мистецтва», «Літературного читання» у початковій школі	
Красовська О. О., Міськова Н. М., Хом'як О. А., Кирилович О. Ф.	130
Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до використання методу моделювання у процесі вивчення природничої освітньої галузі	
Максимчук Н. С.	134
Естетичний розвиток майбутніх педагогів у процесі виховної роботи ЗВО: практичний досвід	
Марчук О. О., Сойко І. М.	139
Аналіз сучасних шкільних підручників на наявність матеріалу для формування «Soft Skills»	
Меланишина І. С.	143
Виховання толерантності як складової особистості здобувача вищої освіти	
Нісаноглу Н. Г.	153
Критерії, показники та рівні розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики у процесі фахової підготовки	
Овдійчук В. А.	155
Роль інформаційно-комунікаційних технологій в організації освітнього процесу в сучасному закладі дошкільної освіти	
Пагута Т. І., Пагута В. О.	158
Правова культура в школі як фактор формування психологічних установок школяра	
Терновик Н. А.	161
Дефініція понять «компетенція» та «компетентність»	
Шапілова К. П.	167

Проблеми дистанційного навчання майбутніх докторів філософії (PhD)	
Шкабаріна М. А.	170
Психолого-педагогічні особливості цілепокладання у студентської молоді	
Яницька О. Ю., Іванюта О. В.	174

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Теоретичні засади вивчення прикметників на позначення зовнішньої характеристики людини в англійській мові	
Груба Т. Л., Мартинюк С. П.	178
Ігрові форми роботи на уроці англійської мови в старшій школі	
Кочмар Д. А., Оленіч А. В.	183
Контент-аналіз визначень поняття «концепт»	
Куцос О. І.	187
Логічна категоризація ознакових слів	
Мединська Н. М.	191
Lexical-semantic features of the Ukrainian translation of historical realities in English-language electronic hypertexts	
Новук А. S.	194
Сучасні форми та методики проведення контролю знань учнів на уроках англійської мови	
Поченюк Я. В., Онищук Д. М.	199
Становлення та розвиток українського і польського епістолярію	
Саркісова І. А.	203
Біблійні образи та символи у польській фразеології в контексті лінгвокраїнознавчих реалій	
Смерчко А. А.	208

СЕКЦІЯ 6. ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Видавнича діяльність Української Республіканської партії у 1990-х роках	
Андрійчук М. Т.	213
Висвітлення іноземними медіагравцями ролі НАТО у окремих бойових конфліктах	
Боровик Л. А.	217

СЕКЦІЯ 7. ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

A Decade of Changing Climate on Vestre Broggerbreen Glacier, Ny-Ålesund, Svalbard, Arctic	
Gajbhiye D. Y.	221

Developments in Satellite Remote Sensing and GIS for Solving Socio-environmental Problems in 21 st Century	
Mohit Kumar, Sarika Keswani	223
Організація моніторингу поверхневих вод Радомишльського району	
Божинська А. Б., Бондар С. С., Василенко О. М.	229
Історико-географічний аналіз поселень Демидівщини	
Яроменко О. В., Шкіринець В. М.	231

СЕКЦІЯ 8. РОЗВИТОК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Колове тренування з елементами кросфіту як одна з ефективних форм побудови занять з фізичного виховання для студентів ВНЗ	
Бабич Т. М.	235
Формування у майбутніх фахівців фізичної культури і спорту готовності до використання комп'ютерно-інформаційних технологій у професійній діяльності	
Завацька Л. А., Ільків О. С.	240
Зміст уроків хореографії в початковій школі	
Кирилович О. Ф., Сотник Ж. Г.	245
Актуальні проблеми розвитку фізичної культури та спорту, пов'язані із введенням воєнного стану в Україні	
Ліпський В. В.	249
Історичні передумови розвитку державного регулювання фізичної культури та спорту в Україні	
Ліщук С. В., Коваль В. В.	253
Профілактика сколіозу у дітей і підлітків	
Поташнюк І. В., Смірнова Є. В., Денисенко Ю. Т.	258
Підготовка менеджерів з фізичної культури і спорту	
Романов А. Д., Романова В. І., Петренчук М. В.	261
Мотиваційна зацікавленість жінок другого зрілого віку до занять фізичними вправами	
Сніжко Ю. А.	266

СЕКЦІЯ 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Environmental and economic costs of emerging atmospheric pollution from traffic congestion in chattogram city	
Rafiqul Islam and G. N. Tanjina Hasnat	270
Енвіроніка – наука майбутнього розвитку сучасної цивілізації	
Белопольський М. Г., Яковчук А. М.	271

Корисний зарубіжний досвід імплементації платежів за екосистемні послуги у механізми фінансування заходів по адаптації до наслідків зміни клімату	
Веклич О. О.	275
Послідовні кроки до відновлення економіки України	
Гончаров Ю. В., Коротенко В. В.	280
Реформування системи еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності у лісовому господарстві: зарубіжний досвід	
Демидюк С. М., Радзівілюк Л. В.	284
Інноваційна політика наукової установи	
Дмитришин В. С.	288
Інноваційний сегмент ринку праці	
Коваль Л. А., Ліщук Н. В.	293
Роль лідера в ефективних комунікаціях організації	
Коробович Л. П.	296
Сутність та значення фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах господарювання	
Ліщук Н. В., Іваниш Т. В.	301
Механізми релокації українських підприємств	
Олехнічка А., Князевич А. О.	304
Інноваційний контент розвитку готельної індустрії України	
Скупський Р. М.	308
Організаційне середовище підприємства: особливості формування в умовах інформаційно-технологічних змін	
Смирнова Н. В.	313
Енергоефективність промисловості в контексті стабілізації розвитку економіки	
Степаненко Т. О.	317
Концептуальні підходи до маркетингового управління у контексті стратегії розвитку підприємства	
Ткачук М. П., Далюк Н. Я.	321
Управління інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств	
Трифонов О. І., Карпюк В. П.	326

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ

DOI

ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Богатирьов А. І.

*доктор юридичних наук,
прокурор Козелецької окружної прокуратури
Чернігівської області
м. Чернігів, Україна*

У зв'язку із збройною агресією р. ф. проти України кримінологічна наука отримала відповідно новий вектор розвитку, і разом з кримінальним правом пояснює злочинність в умовах військового стану як суспільно-небезпечне протиправне явище, що збільшує криміналізацію суспільства, породжує причини та умови її виникнення, пропонує кримінально-правові заходи її запобігання.

Проблема злочинності в умовах військового стану на сьогодні залишається однією із найзлободенніших і соціально значущих, оскільки саме вона об'єктивно відображає рівень суспільного сприйняття та реагування правоохоронних органів на вчинення ворогом військових злочинів.

До речі, думки щодо злочинності в умовах військового стану є полярні як з погляду її розуміння вченими кримінологами, якою має бути така злочинність, так і з погляду вчених кримінального права, які кримінально-правові норми варто застосовувати до осіб які вчиняють кримінальні правопорушення в умовах військового стану, оскільки до Закону України Про кримінальну відповідальність, законодавець доповнив Загальну і Особливу частини новими нормами.

Зокрема, положення загальної частини поповнилися (статтями 43-1, 49, 55, 68, 74, 84-1, 86, 96-3) та особливої частини (статті 111, 111-1, 111-2, 113, 114-2, 161, 185-187, 189, 191, 201-2, 361, 361-1, 435-1, 436-2) а також Прикінцевих положень (п. 22 розділу II) Кримінального кодексу України. Варто наголосити, що деякі з відповідних законодавчих змін дістали неоднозначну оцінку в правничій спільноті,

ставши предметом живих дискусій у публікаціях [1, с. 10], на конференціях, круглих столах. Прогнозую, що до кінця війни до КК України будуть ще вноситися зміни і доповнення, оскільки кримінальні правопорушення, що вчиняються в умовах військового стану не прогнозовані.

Отож, варто погодитися із вітчизняним вченими кримінологами про те, що злочинність є однією з найгостріших проблем суспільства і вона у всьому світі займає друге третє місце після проблем економічного характеру [1, с. 7]. Сучасне спостереження за злочинністю в умовах військового стану показує, що її прояви породила збройна агресія р. ф. своїми не традиційними методами ведення війни проти України.

У той час, від її розуміння та розв'язання залежить досягнення головної мети кримінології, якою є наукове обґрунтування надання правоохоронним органам рекомендацій щодо запобігання злочинності в умовах військового стану.

Своєрідність причинної зумовленості злочинів вчинених у військовий час, на думку вітчизняних вчених О.М. Джужі, Р.А. Сербина полягає, по-перше, в особливостях традиційних видів злочинів (корисливих, насильницьких, та інш), визначених бойовою обстановкою та, по-друге, у причинах злочинів, учинених суто в бойовій обстановці. Жорстокість війни, суб'єктивне зменшення цінності людського життя та здоров'я продукує насильницькі злочини [2, с. 425].

Між тим злочинність в умовах військового стану відрізняється від загальної злочинності і має свої особливості: протиправні дії ворога на окупованих територіях; колабораційна діяльність; пособництво державі-агресору; незаконне використання гуманітарної допомоги; образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю тощо) все це має проходити свої етапи пізнання, оцінки, виявлення причин та умов її появи, розробку шляхів запобігання.

Питома вага кримінальних правопорушень вчинених ворогом в умовах військового стану на нашій території за даними наукової школи «Інтелект» не велика, оскільки офіційну статистику щодо динаміки злочинності в умовах військового стану ми можемо аналізувати тільки з урахуванням нашої перемоги над ворогом, високого рівня латентності, а також інших обставин, які здатні впливати на абсолютні показники злочинності.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що злочинність в умовах військового стану створює стрімке погіршення криміногенної ситуації в Україні, спричиняє вчинення нових кримінальних

правопорушень, несе в собі загрозу національній безпеці, створює умови беззахисності населення від злочинних посягань ворога.

Література:

1. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дударов, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с. С. 10.
2. Кримінологія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін. ; за заг. ред О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2002, 416 с. С. 7.
3. Кримінологія : підручник [Тест] О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред д-ра юрид наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред д-ра юрид наук, проф. О. М. Джужі. Київ : ФОП Маслаков, 2020, 612 с. С. 425.

DOI

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОЛИШНІХ ПРЕДСТАВНИКІВ ВЛАДИ

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
академік Академії адміністративно-правових наук,
академік Міжнародної кадрової академії,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

У межах дослідження потерпілих у складах кримінальних правопорушень проти представників влади потребує розв'язання проблема кримінально-правової охорони колишніх представників влади за посягання вчиненні у зв'язку з їх діяльністю в минулому.

Як відомо для кваліфікації цих посягань важливо встановити офіційний статус потерпілої особи на момент вчинення кримінального

правопорушення, тобто підтвердження його належності до представника влади чи його близьких осіб на момент вчинення кримінально-протиправного діяння.

Однак як бути у ситуаціях, коли відповідне посягання вчиняється щодо потерпілого, який під час вчинення кримінального правопорушення вже не обіймав відповідної посади представника влади?

Кваліфікація в даному випадку залежить насамперед від виду посягання. Розкриваючи це питання не можна не звернути увагу на той факт, що лише частина посягань на представників влади може стосуватися колишніх працівників відповідних органів влади. Передусім йдеться про погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК), погрозу або насильство щодо державного чи громадського діяча (ст. 346 КК), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця (ст. 347 КК), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК). Тобто це ті діяння, які об'єктивно можна вчинити і після того як потерпілий вже не обіймає відповідну посаду (наприклад, щодо прокурора, який вже звільнився зі служби).

Однак є діяння, які об'єктивно неможливо вчинити щодо потерпілого, який на момент вчинення посягання не має статусу представника влади. Йдеться щонайменше про опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (ст. 342 КК), втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343 КК), втручання у діяльність державного діяча (ст. 344 КК), захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника (ст. 349 КК), перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ст. 351 КК), перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351-1 КК), перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України

(ст. 351-2 КК). Тому для таких діянь проблем з колишніми представниками влади не існує.

Як же кваліфікувати погрозу або насильство щодо колишнього представника влади, умисне знищення або пошкодження його майна, а також посягання на його життя?

Лише умисне знищення або пошкодження майна звільненого зі служби працівника правоохоронного органу, працівника органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця можна кваліфікувати за спеціальною нормою, що міститься в ст. 347 КК України. Це обумовлене наявністю в диспозиції цієї статті відповідного уточнення щодо категорії потерпілих «у тому числі після звільнення з посади».

В інших випадках посягань на колишніх представників влади застосуванню підлягають загальні норми, зокрема ст. 121 КК України (у випадку умисного тяжкого тілесного ушкодження), ст. 122 КК України (у випадку умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження), ст. 125 КК України (у випадку умисного легкого тілесного ушкодження), ст. 195 КК України (у випадку погрози знищення майна), ст. 129 КК України (у випадку погрози вбивством), ст. 115 КК України (у випадку умисного вбивства чи замаху на нього) тощо.

У більшості наведених випадків вчинення кримінального правопорушення щодо колишнього представника влади може бути враховане в якості обставини, що обтяжує покарання під час його призначення (п. 4 ч. 1 ст. 67 КК України – «вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з виконанням потерпілим службового або громадського обов'язку»).

У випадку умисного вбивства відповідне посягання буде кваліфікуватися за п. 8 ч. 2 ст. 115 КК України як умисне вбивство особи у зв'язку з виконанням нею службового обов'язку.

Підсумовуючи можна зробити висновок, що в кримінальному законодавстві існують різні підходи щодо врахування факту вчинення посягання на колишнього представника влади у зв'язку з виконанням ним у минулому службових обов'язків: в одних випадках відповідні діяння охоплюються спеціальними нормами, в других – загальними, а в третіх зазначений факт враховується лише як обставина, що обтяжує покарання.

Які ж міркування з цього приводу висловлюють науковці.

І. І. Давидович відзначає, що посягання на осіб, які виконували певні владні повноваження у минулому, у зв'язку з їх колишньою правомірною діяльністю, за кримінальним законодавством багатьох зарубіжних країн визнаються злочинами наряду з посяганнями на діючих представників влади. Наприклад, у параграфах 111 та 115 Розділу 18 Зводу законів США, який має назву «Злочини та кримінальна процедура» і, по суті, складає федеральне кримінальне законодавство, йдеться про посягання на «особу, яка раніше знаходилась на службі в федеральних відомствах Сполучених Штатів, у зв'язку з виконанням нею службових обов'язків протягом терміну служби». За ст. 1 глави 17 КК Швеції настає відповідальність за напад «на будь-кого, хто раніше здійснював владні повноваження, за те, що останній зробив або не зробив, коли знаходився на службі» [1, с. 49–50].

З огляду на це дослідниця вважає, що поняття «працівник правоохоронних органів», яке характеризує потерпілого у злочинах, передбачених ст. 345, 347, 349 КК України охоплює і колишніх працівників цих органів, при чому як тих, хто припинив трудові відносини з правоохоронним органом у зв'язку з виходом на пенсію, так і тих, хто звільнений за іншими підставами [1, с. 50]. Однак незрозуміло на підставі чого дослідниця так розширено тлумачить ст. 345 та 349 КК України, адже у жодній кримінально-правовій нормі не міститься відповідних вказівок.

Підтвердженням недостатньої обґрунтованості позиції І. І. Давидович щодо тлумачення положень ст. 345 та 349 КК України, є подальші її пропозиції. Зокрема дослідниця щоб уникнути різного тлумачення закону, пропонує при описанні потерпілого в диспозиціях ст. 345, 347, 349 КК після слів «працівник правоохоронного органу» вказати – «або колишній працівник» [1, с. 50].

Не можемо ми кваліфікувати за ст. 345 КК України, як це пропонує І. М. Ізай, посягання на колишнього працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням таким працівником службових обов'язків у минулому, з метою примушування до визнання процесуальних рішень незаконними (подання заяв, надання показань щодо незаконності рішень, прийнятих під час перебування на посаді в правоохоронному органі) [2, с. 14]. Помилковість цієї позиції очевидна з тих же міркувань, які висловлені щодо позиції І. І. Давидович.

В. П. Беленок звертає увагу, що на практиці трапляються випадки вчинення фізичного насильства щодо правоохоронців у зв'язку з їх

діяльністю в минулому. З огляду на що він пропонує, щоб не переобтяжувати диспозиції ст. 345 КК України доповнити її приміткою такого змісту: «Відповідальність за цієї статтею, а також статтею 348 цього Кодексу настає в разі вчинення погроз або фізичного насильства щодо колишнього працівника правоохоронного органу чи його близької особи у зв'язку з виконанням цим працівником службових обов'язків у минулому» [3, с. 51]. Позиція науковця також заслуговує на увагу, однак, як видається, не слід обмежуватися лише ст. 345 та 348 КК України.

Важливо звернути увагу й на те, що відповідно до ч. 3 ст. 5 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 2 червня 2016 р. опір державному виконавцю чи приватному виконавцю, заподіяння тілесних ушкоджень, насильство або погроза застосування насильства стосовно них, їхніх близьких родичів, а також умисне знищення чи пошкодження їхнього майна у зв'язку з примусовим виконанням рішень державним виконавцем чи приватним виконавцем тягнуть за собою відповідальність, установлену законом. Така сама відповідальність настає у разі вчинення цих правопорушень стосовно особи після її звільнення з посади державного виконавця чи припинення діяльності приватного виконавця та стосовно їхніх близьких родичів у зв'язку з примусовим виконанням нею рішень у минулому [4].

Таким чином у КК України питання кримінально-правової охорони колишніх представників влади вирішуються по-різному: 1) шляхом врахування цих фактів в якості обставини, що обтяжує покарання; 2) шляхом врахування цих фактів в якості обставини, що впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення; 3) шляхом врахування цих фактів в межах ознак основного складу кримінального правопорушення. Така позиція законодавця видається недостатньо аргументованою, а тому проблема має бути розв'язана під час реформування кримінального законодавства шляхом вибору найбільш оптимального підходу в частині захисту представників влади від посягань, вчинених у зв'язку з їх службовою діяльністю, після звільнення з відповідних посад.

Література:

1. Давидович І. І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 252 с.

2. Ізай І. М. Кримінально-правова протидія втручанню в діяльність працівників правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 20 с.
3. Беленок В. П. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу. : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 353 с.
4. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>

DOI

СТАН КРИМІНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Дем'янчук В. А.

*доктор юридичних наук, професор,
ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Богатирьов І. Г.

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Кримінальна безпека України – це здатність держави і суспільства активно протистояти посяганням злочинних співтовариств та окремих злочинців на життєво важливі інтереси громадян України, держави і суспільства та нейтралізувати загрози, що надходять від них.

До речі, кримінологи досить неоднозначно ставляться до введення в обіг нових термінів, що визначають види безпеки, тому що

у науковців виникають побоювання, що поява нової термінології в політиці та науці «розмиє» загальне розуміння основ безпеки країни.

Уявляється, що ці побоювання не мають серйозних підстав. Для того щоб розібратися в даному питанні, необхідно уявити, а що, власне кажучи, послужило поштовхом для введення в науковий обіг нових понять в області теорії забезпечення національної безпеки. А це відбувається тому, що в сфері воєнної та економічної безпеки виникають цілком конкретні проблеми, які пов'язані з нападом р.ф. на нашу країну і введенням військового стану.

Природно, учені, державні діячі, засоби масової інформації і пересічні громадяни, інтереси яких тією чи іншою мірою зачіпають виниклі проблеми, намагаються спочатку загострити увагу суспільства і держави на проблемах безпеки, що вимагають свого вирішення, а потім і домогтися їхнього розв'язання.

Державні органи, одержавши сигнал про виникнення конкретної загрози безпеці країни, змушені діяти, тобто приймати конкретні рішення по локалізації виниклої загрози. Для реалізації цього завдання спочатку за допомогою наукових організацій, урядових аналітичних центрів вивчається суть проблеми, розробляються концептуальні пропозиції про шляхи її вирішення, потім виділяються певні ресурси, створюються структури, які наділяються певними повноваженнями в сфері розв'язання конкретної проблеми безпеки.

Механізм виділення окремих видів безпеки, їхня залежність від часу виникнення реальної загрози життєво важливим інтересам і цінностям громадян, держави і суспільства, свідчить на користь того, що процес цей не є штучно привнесеним ззовні. Виділення окремих видів безпеки є природним прагненням громадян, держави і суспільства локалізувати, а потім і нейтралізувати виниклу загрозу їхній безпеці.

Процес нейтралізації загрози в умовах військового стану повинен бути керованим, тільки в цьому випадку є впевненість у тому, що він буде успішно завершений. Види безпеки виділяються в управлінських цілях для вирішення конкретних завдань по локалізації й нейтралізації загроз у різних сферах життєдіяльності держави і суспільства.

Загрози які носять тотальний для держави і суспільства характер, коли їхня реалізація може спричинити загибель людей вимагає мобілізованості всіх сили і ресурси держави. Оскільки р.ф. є загрозою для нашої країни, держава повинна звернути увагу в першу чергу на окремо взяті життєво важливі інтереси суспільства. Тоді для ліквідації

загроз можуть бути задіяні значно менші за обсягом ресурси і сили держави.

З одного боку, виділення видів безпеки в умовах військового стану дозволяє державі й суспільству сконцентрувати свої сили і ресурси на певному напрямку, а з іншого боку, для вирішення цілком конкретного завдання, державні і не державні інституції мають оптимізуватися для їх використання.

Інша справа, що політичним керівництвом країни, з різних, у тому числі й суб'єктивних причин, не завжди вірно визначаються найбільш реальні загрози державі й суспільству, внаслідок чого сили і засоби державних органів відволікаються, по суті, на негідний об'єкт і тому використовуються неефективно.

З цього приводу варто зауважити, що вона прийшла в Україну несподівано, але за короткий час втрутилась у мир, безпеку і людські цінності. Тисяч людей втратили свої оселі, роботу, стали жертвами злочинів, вчинених російськими окупантами [1, с. 5].

Вищенаведене свідчить про те, наскільки важливо для держави і суспільства, вірно оцінити пріоритетність загроз їхній безпеці, і залежно від цього оптимально використати для їх нейтралізації наявні обмежені ресурси.

З цього приводу варто ознайомитися з результатами проведеного науковою школою «Інтелект» експрес опитування мешканців окупованих ворогом територій, які були в окупації з 24 лютого по 24 жовтня у 2022 році.

Експертне опитування показали, що експерти оцінювали кримінальну ситуацію в окупованих ворогом територіях, як критичну. 72% мешканців окупованих міст і сіл висловили думку про те, що злочини, які вчиняв ворог суттєво вплинули на їх життя, здоров'я і свободу. 16% опитаних оцінили значний вплив ворога на життєдіяльність об'єднаних громад, і лише 12% – не наголосили на цьому.

Цікавим є те, що всі експерти вибрали відповідь „вплив збройної агресії р.ф. на життя населення в регіоні не відчувається їх присутність”. На думку експертів, найбільш відчутний вплив військової агресії р.ф в економічній сфері (48% опитаних оцінили ступінь впливу як „визначальний” і 52% – як „істотний”), політичній (відповідно 63% і 37%), адміністративно-управлінській (26% і 74%) і правоохоронній (11% і 89%) сферах життя окупованих ворогом територіях українських регіонів.

Відповідаючи на запитання про причини вчинення нападу на нашу країну р.ф. переважна більшість експертів (83%) висловили думку про те, що вторгнення ворога на нашу територію 24.02.2022 року спричинили ряд факторів серед яких:

- гібридна війна 2014 року, що послужило ворогу захопити Автономну Республіку Крим і частину Луганської та Донецької областей(40%);

- політична та економічна нестабільність в країні (83%);

- відставання законодавства від потреб практики (76%);

- малоефективна діяльність правоохоронних органів у запобіганні корупції(73%);

- ослаблення національної обороноздатності держави, особливо у військовій сфері (63%);

- духовна дезорієнтація та правовий нігілізм населення (50%);

- відсутність інтегруючої ідеї розвитку суспільства, що призвело до появи п'ятої колони (46%).

У меншому ступені на кримінальну безпеку країни вплинула транснаціональна злочинність та іноземні держави (25% експертів оцінили ступінь впливу цих факторів як «слабкий»). Водночас, допомогу іноземних держав для нашої країни експерти оцінили (80% як «високий»).

Висновки. Вищевикладене показало, що кримінальна безпека України здатна протистояти ворогу у збройному конфлікті з р.ф. задокументувати та оцінити масштаби вчинення ворогом кримінальних правопорушень на окупованих ним територіях, з метою їх розслідування і притягання винних до кримінальної відповідальності.

Література:

1. Богатирьов І. Г. Війна на Чернігівщині. Нариси реальних подій [Тест]. Київ : ВД «Дакор», 2022. 160 с. С. 5.

ПРОБЛЕМИ ВІКТИМІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Деревянко Н. З.

*доктор філософії в галузі права, завідувач кафедри кримінально-
правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Крупнова Л. В.

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

У всі часи існували злочини та злочинці, люди вчиняли, і, мабуть, будуть чинити злісні напади, пограбування, насильство та вбивства. У злочині завжди є два учасники: агресор (злочинець) та жертва. Однак під час війни такі злочини серед мирного населення і військових набувають національного масштабу, кожна особа стає віктимізованою, її життя, психічне здоров'я, матеріальні блага постійно перебувають під потенційною загрозою, що перетворює громадян на потенційних жертв.

У двадцятому столітті з розвитком кримінології та появою нової дисципліни – віктимології, криміналісти-психологи стали встановлювати зв'язки та виявляти закономірності між цими учасниками. Віктимізація – це процес при якому людина стає жертвою.

Б. М. Головкін зазначає, що у результаті взаємодії об'єктивних і суб'єктивних чинників відбувається перехід (трансформація) явища віктимності в якісно новий стан – віктимізованість, тому варто розрізняти віктимізацію та її наслідки [2, с. 94]. На думку Б. М. Головкіна, віктимізація – це процес підвищення рівня віктимності та її реалізації злочинними посяганнями, що призводить до збільшення кількості жертв злочинів і зростання сукупної «ціни» злочинності [2, с. 93].

Віктимізація як поетапний процес включає сукупність взаємодетермінованих явищ: 1) підвищення рівня віктимності до соціально небезпечної межі; 2) вплив криміногенної віктимності на мотивацію злочинної поведінки та вибір потенційних жертв); 3) учинення злочинів проти носіїв підвищеної віктимності; 4) сукупний результат учинених злочинів, що включає різні види заподіяної шкоди, загальну кількість жертв злочинів протягом певного періоду, а також накопичення в суспільстві наслідків злочинності, що у зворотному порядку впливають на злочинність і криміналізацію суспільства [1, с. 94].

На думку В. В. Голіни, віктимізація являє собою процес набуття або збільшення віктимності на індивідуальному або масовому рівнях, що підкоряється закону детермінації. Структурними складовими віктимізації є соціальні й психологічні чинники. Віктимізація – це, по-перше, невиконання або неналежне виконання державою гарантованих конституцією прав і свобод громадян щодо безпеки людини; по-друге, навмисне або необережне порушення людиною (спільнотою людей) правил особистої безпеки; по-третє, використання першого і другого аспектів злочинцями [1, с. 187–188].

З перших кроків розвитку кримінальної віктимології та віктимологічної науки було намічено два протилежні підходи щодо природи жертви злочину та оцінки її ролі в корені протиправних дій. Згідно з першою точкою зору риси характеру, статура та дії жертви відіграють виключно важливу роль у злочинній ситуації. У даному випадку на перший план висувуються біологічні сторони взаємин злочинця та потерпілого, особлива генетична схильність жертви. Згідно з другою точкою зору, поведінка потерпілого вважається лише однією з обставин, що впливають на виникнення та здійснення злочинного задуму. Поведінку не пов'язують генетичним кодом, біологічною спадковістю індивіда, а доводять протилежне, вказуючи на те що, що біологічна спадковість не визначає конкретної поведінки людини, оскільки особистість і поведінка формуються укладом соціального життя, середовищем, де людина виховується [2, с. 241].

Розуміючи під віктимізацією процеси, в результаті яких збільшується або реалізується віктимність, тобто рівень реальних і потенційних жертв, можна завбачливо впливати на ці процеси. По суті цей вплив буде мати подвійний результат: по-перше безпосередня діяльність щодо самих негативних процесів і по-друге вплив на рівень віктимності, оскільки вона залежить не тільки від наявності або

відсутності певних особистісних якостей, місця і часу, де особа опинилася, а і у значній мірі від процесу соціалізації, на який безпосередньо впливають всі процеси притаманні суспільству, членом якого і є ця особа [3].

Луценко І. Г. та Луценко Б. Г. зазначають, що останні вісім років українське суспільство перебуває під впливом процесів, зумовлених чинниками (мілітарний, інформаційний, економічний, політичні чинники, чинники на рівні кіберпростору) гібридної війни тісно між собою переплітаються і чинять деструктивний тиск як локально, так і на всю територію [3]. Однак, якщо під час «гібридної війни» ці чинники безпосередньо і опосередковано впливали на рівень віктимізації українського суспільства [3], то під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України вони прямо впливають на рівень віктимізації українського суспільства, і загроза стати реальними жертвами від злочинів агресії значно збільшилась.

Отже, під час війни відбувається віктимізація суспільства на масовому рівні. Нині в Україні – на національному рівні, адже кожен громадянин, який перебуває на території країни потенційно може стати жертвою російської агресії. Наші громадяни кожного дня стають реальними жертвами війни, починаючи від енергетичного тероризму Росії до загрози стати жертвою ракетного удару. Окрім цих чинників, війна суттєво впливає на рівень морального і психологічного стану суспільства.

Література:

1. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. 308 с.
2. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2015. № 15(2). С. 93–96.
3. Луценко І. Г., Луценко Б. Г. Віктимізація українського суспільства в умовах гібридної війни. *Кримінологічний вимір сучасності* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2022. С. 53–55.

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Кінащук О. С.

*аспірант 2 курсу спеціальності 081 Право
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Страховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

Ринок страхування є важливим сектором небанківських фінансових послуг у будь якій країні. Зростання цього сектору економіки є важливим для економічного росту та розвитку держави. Його можливості стосуються не лише економічної, комерційної та інвестиційної діяльності. Він також впливає на інші сектори в державі (зокрема соціальні та соціально-економічні відносини), тому потребує контролю та нагляду.

Розвиток страхової діяльності має забезпечуватися, але не блокуватися за рахунок державного регулювання, держава має знайти ефективні форми поєднання державного регулювання і саморегулювання, які б відповідали конкретним етапам розвитку страхової діяльності та розвивалися синхронно з нею.

Як стверджує В. Базилевич, поняття «страховий захист» є специфічним товаром, що купується та продається на страховому ринку і забезпечує стабільність ринкових відносин загалом і фінансово-кредитних відносин зокрема [2, с. 42].

Наявність механізму надійного майнового, соціального, особистого страхування та страхування підприємницьких ризиків дозволяє забезпечити гарантії. Це впливає на спокій громадян та юридичних осіб щодо відновлення порушених майнових прав чи інтересів, що були заповдіяні різними негативними чинниками. Стихійні лиха, техногенні

аварії, дорожньо-транспортні пригоди та багато інших непередбачуваних обставин призводять до збитків та потребують відшкодування.

Механізми для контролю сектору страхування можуть бути запозичені у країн із розвинутою економікою. Зокрема поєднання державного регулювання із саморегулюванням страхового ринку, трансформація системи регулювання для гармонізації страхової діяльності.

Основу страхового регулювання в країнах ЄС становлять Директиви ЄС. Їх є декілька, більшість із них базуються на першій (основній із них). Вони передбачають правила, які рекомендуються всім країнам – членам ЄС.

Серед них – єдині правила фінансових гарантій, єдина група видів страхування, єдині правила ліцензування, правила, що визначають відповідальність національних органів нагляду за регулюванням страхової діяльності, та інші.

Особлива увага в директивах ЄС приділяється організації страхового нагляду. До мінімальних вимог до національних органів нагляду за страховою діяльністю належить здійснення нагляду за фінансовою діяльністю компаній і насамперед нагляду за платоспроможністю і розміщенням активів страхових організацій; розроблення надійних адміністративних і облікових процедур контролю діяльності страхових організацій, а також механізмів внутрішнього контролю, що відповідають типу страхової компанії (її розміру, видам страхової діяльності тощо).

Розвиток ефективного механізму регулювання страхової діяльності дозволить покращити економічний стан різних секторів держави, оскільки вони мають пряму залежність від страхування. Міжнародний досвід показує, що розвиток країни можна оцінити за критерієм організації страхової справи. В багатьох розвинених країнах страхова діяльність за дохідністю посідає друге місце після туризму, випереджаючи рентабельність у банківському бізнесі та промисловості. Так, загальна сума інвестицій, якими керують страхові компанії Європи, США та Японії, сягає 4 трлн. дол. США [3, с. 107]. Тому страхування є важливим механізмом залучення у економіку інвестиційних ресурсів, що може позитивно вплинути на загальний економічний розвиток у країні.

Ринок страхувальної діяльності в Україні на сьогодні містить нагальні проблеми, вирішення яких необхідне для загального

покращення умов функціонування економіки вцілому. Серед них – низький рівень довіри до страховиків, низька платоспроможність користувачів страхових продуктів, низький рівень кваліфікації працівників сфери страхування, відсутність довгострокового планування у страхових компаніях.

Питання регулювання страхової діяльності є в полі зору багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, зокрема С. Реверчука, Н. Внукової, В. Базилевича, О. Вовчак, Р. Джучі, М. Жилкіної, О. Залєтова, А. Монті, Г. Мюллера, С. Осадця, В. Плиси, А. Самойловського, О. Слюсаренко, В. Суслєва, О. Філонюка та інших.

Проте, проблема є багатогранною і складною, що не дало можливості з'ясувати всі її аспекти та отримати належне наукове обґрунтування. Особливо це стосується вивчення зарубіжного досвіду державного регулювання страхової діяльності в контексті можливостей його застосування в Україні, а також теоретико-методологічних проблем, зокрема визначення функцій страхування, підходів до класифікації страхування тощо.

Розробка та розвиток системи регулювання страхової діяльності – складний процес, який потребує великої законотворчої роботи, спираючись на наукові дослідження в галузі страхування, а також на досвід розвинених держав. Крім того, він повинен узгоджуватись з наявними потребами та економічними можливостями.

Література:

1. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 18. Ст. 78.
2. Базилевич В. Д. Страхова послуга в системі економічних відносин ринкової економіки. *Банківська справа*. 1999. № 3. С. 42–45.
3. Вовчак О. Д. Стан та перспективи розвитку страхового ринку України. 2007. С. 107–115.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОКУРОРОМ НАГЛЯДОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЗГІДНО МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ АКТІВ

Колодчина А. Л.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

Міжрегіональної Академії управління персоналом

м. Київ, Україна

Аналіз міжнародних правових актів пенітенціарного спрямування не містить імперативів щодо реалізації прокуратурою наглядових повноважень у сфері виконання покарань. Спеціальні дослідження інституту прокурорського нагляду також не виявили пенітенціарних повноважень прокуратури в зарубіжних країнах.

Така ситуація пояснюється тим, що єдиним міжнародним документом у цій сфері є Рекомендація Res (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року [1]. Зрозуміло, що маючи рекомендаційний характер, даний документ не може «диктувати» обсяг прокурорських повноважень у межах системи кримінальної юстиції.

Водночас варто звернути увагу на окремі положення цього міжнародного документа. Так, у п.1 Рекомендації № 19 (2000) зазначається, що прокурори як представники органів державної влади повинні гарантувати застосування закону, якщо його порушення призводить до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і ефективність системи кримінального судочинства.

Тобто цим положенням чітко окреслюється тільки одна сфера діяльності прокуратури – кримінальне судочинство. Далі в Рекомендації йдеться про перелік повноважень, які мають прокурори у країнах-учасницях Ради Європи, інколи з різними системами кримінального судочинства, з поділом на повноваження, притаманні всім системам (усього три їх варіанти, наприклад, прийняття рішення про порушення і продовження кримінального переслідування; підтримання кримінального обвинувачення в суді тощо) та тільки окремих із них (зокрема, проведення, керування і здійснення нагляду за

слідством; нагляд за виконанням судових рішень тощо), причому такий перелік останніх не є вичерпним.

Крім цього, у Рекомендації є розділ, у якому йдеться про взаємовідносини між прокуратурою і поліцією, а також передбачаються як випадки, коли поліція або перебуває під процесуальним керівництвом прокуратури, або поліцейські розслідування проводить прокурор, або прокурор здійснює над ними нагляд, так і випадки, коли поліція є незалежною від прокуратури з цих питань.

Отож, у згаданих рекомендаціях не існує імперативних вимог як до місця прокурора в системі правоохоронних органів чи системі органів державної влади, так і стосовно конкретних повноважень прокурора у сфері кримінального судочинства та у пенітенціарній сфері.

Проведений науковою школою «Інтелект» аналіз міжнародних правових актів зарубіжних країн показує, що мова йдеться про прокурора як суб'єкта кримінальної юстиції, а не як наглядової інстанції. Зокрема, ст. 26 Закону ФРН «Про виконання покарання у виді позбавлення волі, а також пов'язаних із ним заходів виправлення і безпеки» від 1976 р. дозволяє засудженим побачення із захисником, **прокурором** та нотаріусом [2, с. 6]. Натомість аналіз положень кримінально-виконавчого законодавства ФРН не виявив норм, у яких би на прокурора покладалась би наглядові повноваження у сфері виконання покарань.

У скандинавських країнах (на прикладі Фінляндії) прокуратура, хоча й не бере такої вагомості участі у кримінально-виконавчому процесі, як в Україні, проте входить до суб'єктів, з якими взаємодіє адміністрація пенітенціарних установ з оперативних і кримінологічних міркувань.

Так, кримінально-виконавчі засади принципу взаємодії містяться у главі 19 «Інформування органів влади про окремі факти під час виконання та відбування покарання» частини V «Дисципліна, нагляд та огляди» Закону Фінляндії «Про позбавлення волі». За цим напрямом тюремна адміністрація взаємодіє з поліцією, прокуратурою, іншими органами влади залежно від фактів під час виконання та відбування покарання (медичними, соціальними службами тощо) [3, с. 321].

Щодо пенітенціарної ролі прокуратури наявна й відповідна позиція Європейського суду з прав людини. Так, І. С. Яковець та В. О. Човган, обґрунтовуючи необхідність запровадження інституту пенітенціарного судді, зазначають, що ЄСПЛ встановив, що в Україні прокурор,

відповідальний за нагляд за додержанням законності під час перебування осіб у місцях несвободи, не є ефективним та достатнім засобом правового захисту, оскільки його статус посадової особи, що за національним законодавством здійснює розслідування кримінальних правопорушень і виконує функцію «підтримання державного обвинувачення» у кримінальних провадженнях, не передбачає достатніх гарантій для забезпечення незалежного і неупередженого розгляду скарг заявників.[4, с. 190].

Література:

1. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя: ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf (дата звернення: 17.10.2022).
2. Act concerning the execution of prison sentences and measures of rehabilitation and prevention involving deprivation of liberty (Prison Act). 45 p. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.pdf (дата звернення: 17.10.2022).
3. Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Finland / written by specialists of the Criminal Sanctions Agency, Helsinki; ed. by V. Ojanpera-Kataja. *Prison policy and prisoners' rights: the protection of prisoners' fundamental rights in international and domestic law*. 2008. Vol. 42 of the Publications of the International Penal and Penitentiary Foundation. P. 317–338.
4. Яковець І. С., Човган В. О. Превентивні та компенсаційні заходи як захист від катувань і жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2. С. 184–198.

**РІВЕНЬ ДОВІРИ ДО СУДДІВ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ
ПРАВОСУДДЯ ЯК ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ФОРМУВАННЯ
СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В УКРАЇНІ**

Кубатко К. В.

*здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

Публічне адміністрування у сфері формування суддівського корпусу в Україні має за мету сформувати висококваліфікований штат судів, які на високому рівні виконуватимуть одну з найважливіших функцій держави – здійснення правосуддя.

Основними критеріями ефективності публічного адміністрування у сфері формування суддівського корпусу в Україні є рівень довіри до суддів та судової влади в цілому, а також оцінка якості правосуддя національними та міжнародними громадськими інституціями.

Рівень довіри до судової влади визначається за результатами соціологічних досліджень – репрезентативних опитувань громадян у всіх регіонах України.

Так, за результатами соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 22 вересня по 1 жовтня 2022 року, зростання довіри до державних установ пов'язано із зростанням довіри до системи державної влади загалом. Якщо у 2020 році довіряли державним установам 35% громадян, то зараз – 55%.

Порівняно з 2020 роком в Україні зріс рівень довіри до Уряду (з 19% до 51,5%), хоча великою залишається частка тих, хто йому не довіряє (48%). Однак, загальне підвищення рівня довіри до владних інститутів мало торкнулося судової гілки влади – рівень довіри до судів порівняно з 2020 роком зріс незначною мірою (з 20% до 28%) при значному переважанні тих, хто судам не довіряє (у 2022 році – 72%) [1].

Опитування проводилося у 112 населених пунктах (57 міських та 55 сільських) за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із

застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статеві-віковими квотами). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2022 року (за віком, статтю, типом поселення). Опитано 2021 респондента віком від 18 років. Похибка вибірки (без врахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% [1].

Враховуючи вищезазначене, можна впевнено говорити про репрезентативність даного соціологічного дослідження та про певні позитивні тенденції у формуванні поваги до судів в українському суспільстві. Проте, процент громадян, які не довіряють судовій владі, залишається небезпечно високим та свідчить про значну кількість проблемних питань, які необхідно вирішити суб'єктам публічного адміністрування у сфері формування суддівського корпусу.

Не менше значення для визначення перспективних напрямів удосконалення публічного адміністрування у сфері формування суддівського корпусу в Україні має загальна оцінка правосуддя національними та міжнародними громадськими організаціями.

Так, Р. Смалюк зазначає, що органи правосуддя генерують великий масив кількісних даних про свою роботу, завдяки якому можна прослідкувати певні тенденції, які існують як у судочинстві в цілому, так і щодо окремих категорій справ. Крім того, з правосуддям стикається велика кількість людей, персональний досвід яких також можна використати для оцінки. Так само значення може мати загальне враження людей про роботу судів. За використання правильного підходу можна отримати досить об'єктивні і порівняльні дані щодо діяльності систем правосуддя різних країн. Крім того, оцінювання, яке проводиться за єдиною методологією для декількох країн (або навіть для декількох судів в межах однієї країни), дозволяє виокремити кращі практики, які забезпечують вищу ефективність судочинства. Запозичення цих практик дозволяє досягти позитивних результатів у коротші терміни, уникаючи великої кількості помилок [2].

Серед інструментів загальної оцінки, які охоплюють питання правосуддя, виділяється Індекс верховенства права (Rule of Law Index), оцінювання за яким проводить Міжнародна неурядова організація World Justice Project (WJP) щороку з 2012 року.

За даними звіту за 2021 рік оцінювання охопило 139 країн та юрисдикцій, а його результати базуються на опитуваннях понад 138 000 домогосподарств та 4 200 юристів-практиків та експертів.

Як зазначає WJP, Індекс – це єдиний глобальний інструмент, який всебічно розглядає верховенство права. Оцінювання проводиться за вісьмома факторами, з яких два безпосередньо стосуються судочинства (цивільного та кримінального), водночас решта також певною мірою зачіпають питання судочинства (поширеність корупції серед суддів, притягнення їх до відповідальності, судовий контроль за державною владою) [2].

Таким чином, індекс верховенства права значною мірою пов'язаний з оцінкою саме рівня правосуддя, його якості, незалежності та неупередженості в процесі здійснення.

Р. Смалюк зазначає, що за Індексом верховенства права, судочинство оцінюється за такими показниками:

– цивільне судочинство: доступність; своєчасність розгляду справ; відсутність дискримінації, корупції та незаконного впливу державної влади; доступність, ефективність та безсторонність альтернативних способів вирішення спорів;

– кримінальне судочинство: ефективність розслідування та судового розгляду; ефективність виправної системи у зменшенні злочинної поведінки; безсторонність; відсутність корупції та незаконного впливу державної влади; належність процесу щодо обвинувачених і дотримання їхніх прав [2].

Оцінка за наведеними показниками повинна сформувати достатньо об'єктивну картину ставлення громадян до окремих інститутів судової влади та визначити загальну оцінку рівня правосуддя в державі.

На підставі аналізу всіх показників державі ставиться оцінка від 0 до 1, де 1 свідчить про найвищу «прихильність» до верховенства права (аналогічно виставляється оцінка за кожним показником та його складовими).

За даними Індексу, рівень верховенства права в Україні знаходиться на стабільно середньому рівні. Станом на 2021 рік загальна оцінка становить 0,51 бали (порівняно з 2015 роком оцінка зросла лише на 0,03 пункта) і Україна посідає 74 позицію зі 139 оцінених країн.

За цивільним судочинством показник дещо кращий і становить 0,54 бали (64 місце), й у порівнянні з 2015 роком він виріс на 0,05 пункта. Значно гіршим є показник кримінального судочинства, який становить лише 0,37 бала (91 місце) і після незначного

покращення у 2016 році, знизився на 0,03 пункта. На ці оцінки найбільш негативно вплинули поширеність корупції та наявність політичного впливу у сфері правосуддя [2].

Таким чином, проведений аналіз рівня довіри до судової влади в Україні за результатами соціологічних досліджень та оцінки рівня правосуддя за індексом верховенства права дозволяє зробити попередній висновок про те, що в національній правовій системі спостерігається позитивна тенденція щодо зростання довіри до суддів та судової влади в цілому, що є результатом проведеної судової реформи та поступового наближення національних стандартів правосуддя до європейських.

Проте, очевидним є високий процент громадян, які досі не довіряють судовій владі, що свідчить про наявність ряду суб'єктивних та об'єктивних факторів, які негативно впливають на рівень довіри до суду. Те, що судам не довіряє більше 70% громадян України, актуалізує потребу дослідження актуальних питань публічного адміністрування у сфері формування суддівського корпусу в Україні з метою визначення пріоритетних напрямів удосконалення правового регулювання даних суспільних відносин, а також формулювання конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного національного законодавства та відповідної юридичної практики.

Література:

1. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії (вересень-жовтень 2022 р.). Разумков центр. Соціологія. Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-oriientsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r> (дата звернення: 11.11.2022).
2. Смалюк Р. Як вимірюють правосуддя? Громадська спілка «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ». Режим доступу: <https://gpr.org.ua/news/yak-vymiruiut-pravosuddia/> (дата звернення: 11.11.2022).

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ
ТА ПРОБАЦІЇ**

Михайлик Д. О.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

Міжрегіональної Академії управління персоналом

м. Київ, Україна

Розглядаючи Міністерство юстиції України як суб'єкт реалізації державної політики у сфері виконання покарань та пробації ми проаналізували пункт 1 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228 (далі – Положення № 228).[1]

Згідно, цього положення Міністерство юстиції України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Основними завданнями цього виконавчого органу, зокрема, є:

– забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;

– забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;

– контроль за дотриманням прав людини, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту.

Замість єдиного структурного підрозділу, який здійснював управління органами і установами, а саме – центрального апарату ДПтС, в апараті Мін'юсту було утворено декілька самостійних структурних підрозділів, а саме: департамент Державної кримінально-виконавчої служби України; департамент пробації; департамент ресурсного забезпечення; управління медичного забезпечення; відділ інспектування дотримання прав людини в пенітенціарних закладах. У складі інших структурних підрозділів апарату Мін'юсту були утворені підрозділи з питань забезпечення діяльності ДКВС.

Крім того, Кабінет Міністрів України своєю постановою від 18 травня 2016 року № 348 прийняв рішення ліквідувати як юридичні особи публічного права територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби та утворити як юридичні особи публічного права територіальні органи Міністерства юстиції – міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації [2].

З прийняттям рішення про ліквідацію Державної пенітенціарної служби, до сфери управління Міністерства юстиції України було віднесено 148 установ виконання покарань та слідчих ізоляторів (113 кримінально-виконавчих установ; 12 слідчих ізоляторів; 17 установ виконання покарань з функцією слідчих ізоляторів, шість виховних колоній), 90 промислових і 11 сільськогосподарських підприємств установ виконання покарань, 18 закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби, інші установи і заклади [3].

Доречно, звернути увагу на той факт, що на даний час у сфері управління Міністерства юстиції України відсутні дані про стан органів і установ виконання покарань у зв'язку з військовою агресією р.ф. і оголошення в Україні військового стану. Це пов'язано з тим, що частина виправних колоній ДКВС України попала в окупацію, а частина була евакуйована на іншу територію.

Результати проведення науковою школою «Інтелект» аналізу наповненості установ виконання покарань та слідчих ізоляторів свідчать, що чисельність осіб, які відбували покарання у виправних та виховних колоніях ДКВС України, зменшилася в 1,5 рази, а чисельність осіб, які трималися у слідчих ізоляторах навпаки – збільшилася в 1,2.

Крім цього на території країни з'явилися так звані спеціальні табори де утримуються військовополонені р.ф., а також є обвинувальні вирoki суду щодо застосування до військових злочинців р.ф. кримінального покарання. Серед проблем які потребують вирішення з боку Міністерства юстиції України варто виділити:

1) застарілою залишається і матеріальна база діючих пенітенціарних закладів, більшість будівель і споруд яких перебуває у незадовільному стані, а окремі – в аварійному, чим не забезпечуються умови тримання засуджених та ув'язнених;

2) недостатність природного та штучного освітлення в камерах;

3) відсутність примусової вентиляції та постійного доступу до проточної питної води;

4) недостатня кількість умивальників, електророзеток, зливу води у туалетах; надмірна вологість та ураженість грибок стін камер;

5) плінність кадрів, пов'язана з низькою заробітною платою персоналу органів і установ виконання покарань, неналежним рівнем соціального захисту персоналу та пенітенціарної системи, що робить професію неprestижною і створює умови для виникнення корупційних ризиків.

6) низьким є рівень технічної оснащеності установ виконання покарань та слідчих ізоляторів засобами охорони, що змушує керівників установ приділяти більшу увагу організації фізичної охорони із залученням значної кількості персоналу, а не застосуванню сучасних інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, охоронних, інформаційних та телекомунікаційних систем.

Існуюча система виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення не повною мірою відповідає принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини. Умови тримання засуджених та осіб, узятих під варту, потребують приведення у відповідність з європейськими стандартами.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.10. 2022 р.).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року № 348 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348-2016-%D0%BF#Text>
3. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення 20 10. 2022 року).

ВІДМЕЖУВАННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ЗЛОЧИНУ ВІД МІЖНАРОДНОГО ЗЛОЧИНУ

Михайлик О. Г.

*доктор юридичних наук,
професор кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Міжрегіональної Академії управління персоналом
м. Київ, Україна*

Транснаціональний злочин представляє досить широку концепцію, що включає в себе різні види злочинів. Організація Об'єднаних Націй опублікувала класифікацію видів міжнародної злочинної діяльності, яка містить сімнадцять видів злочинної діяльності, які, на думку експертів ООН, сьогодні надають найбільш негативний вплив на суспільство різних державах світу.

В ст. 6 Статуту Нюрнберзького Міжнародного Військового Трибуналу проведена класифікація лише частини міжнародних злочинів – злочинів проти людства. Погляди ж, висловлені з цього приводу в кримінально-правовій літературі, досить різноманітні [1].

Велику увагу вітчизняні вчені приділяють класифікації транснаціональних та міжнародних злочинів, оскільки саме вони заподіюють шкоду міждержавному спілкуванню і міждержавним інтересам, а тому повинні бути поділені за ступенем їхньої небезпеки і тяжкості.

Крім того їх класифікація, на нашу думку, залежить від конкретних проблем запобігання міжнародній злочинності. Серед такої злочинності варто виділити:

1) **міжнародні злочини** – найтяжчі посягання проти всього людства, передбачені Статутом Нюрнберзького Міжнародного Військового Трибуналу та іншими міжнародно-правовими актами. Їх іменують ще злочинами проти людства. В Статуті Нюрнберзького Міжнародного Військового Трибуналу злочини проти людства поділені на три групи: злочини проти миру; військові злочини (злочини проти законів та звичаїв ведення війни); злочини проти людськості.

2) **злочини міжнародного характеру** – спрямовані проти добросусідських відносин між окремими державами і народами. Такі посягання пропонувалося поділити ще на чотири групи: злочини, які

посягають на мирне співробітництво і нормальне здійснення міждержавних відносин (тероризм, угон літаків, незаконне радіомовлення); злочини, які заподіюють шкоду міжнародному економічному і соціально-культурному розвитку (посягання проти оточуючого людину середовища, злочини проти національно-культурної спадщини народів, контрабанда, нелегальна еміграція, поширення наркотиків, підробка грошей і цінних паперів); злочини, які заподіюють шкоду особі, майну і моральним цінностям (торгівля людьми, піратство, поширення порнографії та низка інших злочинів, з яких є міжнародні угоди і конвенції); інші злочини міжнародного характеру (злочини на борту повітряного судна, пошкодження підводного кабелю, неподання допомоги на морі) [2, с. 187].

Враховуючи той факт, що в кримінологічній науці загальновизнаної їх класифікації не існує ми пропонуємо поділити такі злочинів міжнародного характеру на групи залежно від характеру об'єкта посягань: посягання проти представників іноземних держав та міжнародних організацій; посягання на права людини; посягання на історичні та культурні цінності народів, суспільну мораль; транскордонні забруднення природного середовища; посягання на безпеку транспорту; поширення наркотизму; посягання в сфері економіки.

Деякі зарубіжні вчені стверджують, що такі транснаціональні злочини, як піратство, тероризм міжнародного характеру, порушення повітряних сполучень, є злочинами міжнародного характеру. Вважаємо, що дана трактування не відповідає сьгоднішнім реаліям. Класифікація транснаціональної злочинності, розроблена ООН, демонструє, наскільки сильно вплив злочинності на життя приватних осіб, на окремі галузі економіки і світове господарство в цілому.

Варто також виділити таку групу злочинів, як **національні злочину, деякі з яких вимагають міжнародної протидії, але не є міжнародними**. До цієї групи злочинів можна віднести злочини по загальному праву. Дані злочину варто імплементувати з відповідних міжнародно-правових положень, оскільки саме вони мають бланкетний характер.

Література:

1. Конвенція ООН против транснациональной организованной преступности от 15.11.2000 р.

2. Мельничук Т. В. Проблема нормативного визначення поняття організованої злочинності та її форм. *Правовые проблемы противодействия организованной преступности* : сб. науч. статей / под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дрёмина. Библиотека журнала "Юридический вестник". Одесса : Фенікс, 2005. С. 185–203.

DOI

**ПЕРЕМІЩЕННЯ ЖИВИХ ТВАРИН
ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ:
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Пирожкова А. Є.

студентка,

Запорізький національний університет

Науковий керівник: Коломоєць Т. О.

доктор юридичних наук, професорка,

член-кореспондент НАПрН України,

Запорізький національний університет

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, за даними ООН, нашу державу покинули вже понад 5 мільйони громадян. Залишаючи рідні місця, українці часто беруть із собою й своїх домашніх улюбленців, тому, не зважаючи на той факт, що під час воєнного стану країни ЄС тимчасово спростили порядок в'їзду із домашніми тваринами, обрана для дослідження проблематика є актуальною. Перш за все, слід зазначити, що правове забезпечення переміщення живих тварин через митний кордон України об'єктивується в нормах права, що містяться в нормативних актах – офіційних документах правотворчого характеру органів державної законодавчої та виконавчої влади. Одразу ж варто зазначити, що порядок переміщення тварин через митний кордон України регулюється значним масивом законодавчих актів (не лише митним, але й іншим галузевим законодавством (ветеринарним, санітарним, екологічним тощо), внаслідок чого, як цілком справедливо зазначає І. Панов, відповідні посадові особи митних органів, не маючи прямих

вказівок у митному законодавстві, допускають переміщення таких об'єктів через митний кордон України з порушенням чинних вимог щодо поводження з тваринами [1,С.27].

Порядок переміщення через митний кордон України живих тварин громадянами регулюється розділом XII Митного кодексу. Згідно з ч. 1 ст. 378 вищезазначеного розділу законодавчо чітко визначено, що «пропуск на митну територію України товарів, що класифікуються в 1–24 групах УКТ ЗЕД (у тому числі живих тварин які відповідно до Митного тарифу України віднесено до групи 1 УКТ ЗЕД) та ввозяться громадянами для вільного обігу, в будь-яких обсягах не дозволяється. Установлене обмеження щодо громадян, які не мають статусу суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності не поширюється на переміщення домашніх тварин та окремі позиції (морепродукти, культури мікроорганізмів, пересувні звіринці тощо). Таким чином, правове регулювання переміщення тварин через митний кордон України обумовлюється, по-перше, статусом суб'єкта, який здійснює перевезення (громадянин – фізична особа чи суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності), по-друге, залежить від виду тварини, яка перевозиться через кордон (домашня чи дика), по-третє, враховується чи не перебуває вид, що перевозиться під загрозою зникнення та не знаходиться під захистом Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Конвенція СІТЕС).

Вимоги щодо ввезення на митну територію України живих тварин та їхнього репродуктивного матеріалу регламентуються затверджено Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України 16 листопада 2018 року № 553. Враховуючи положення ст. 375 Митного кодексу, домашні тварини, що ввозяться громадянами на митну територію України, підлягають письмовому декларуванню та застосуванню до них заходів контролю, визначених законом, зокрема, декларування здійснюється з використанням митної декларації для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних із провадженням підприємницької діяльності, форма якої затверджена Постановою КМУ від 21.05.2012р. № 431 [2]. Згідно форми, митна декларація: заповнюється кожною особою, яка досягла 16-річного віку, зберігається на весь період тимчасового в'їзду/виїзду і пред'являється митним органам під час повернення громадянина.

Умови тимчасового ввезення та ввезення з метою транзиту на митну територію України громадянами домашніх тварин визначаються п. 5 ст. 379 Митного кодексу України – дозволяється в кількості не більше 3 свавців, 6 птахів, 20 акваріумних риб без застосування до них заходів гарантування, та з поданням митним органам документів, які видаються державними органами для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються громадянами через митний кордон України, а саме – міжнародних ветеринарних сертифікатів, підписаних державним інспектором ветеринарної медицини країни походження. Крім того ст. 319 Митного кодексу встановлено, що товари, які переміщуються через митний кордон України, крім митного контролю можуть підлягати державному санітарно-епідеміологічному, ветеринарно-санітарному, фітосанітарному, екологічному та радіологічному контролю. Митний контроль та митне оформлення таких товарів завершуються тільки після проведення встановлених законами України для кожного товару зазначених видів контролю. Тому необхідно відзначити ряд галузевих нормативно-правових актів, що встановлюють особливості переміщення живих тварин через митний кордон України. Зокрема, державний ветеринарно-санітарний контроль та нагляд за переміщенням тварин встановлено в ст. 15 Закон у України від 25.06.92 р. № 2498 «Про ветеринарну медицину» [3], у відповідності до якої державні ветеринарні інспектори та офіційні ветеринарні лікарі контролюють дотримання вимог щодо ідентифікації, обігу та переміщення тварин, включаючи ветеринарні документи, які вимагаються при переміщенні чи транспортуванні тварин. Навантаження, розвантаження або перевантаження тварин на транспортний засіб дозволяється тільки в тих місцях, які мають потужності, що відповідають ветеринарно-санітарним заходам. Обіг тварин, які захворіли на хворобу, що підлягає повідомленню, або щодо яких є підозра про захворювання на таку хворобу, забороняється. Будь-які переміщення тварин можуть здійснюватися лише з дозволу відповідного головного державного ветеринарного інспектора. Переміщення неідентифікованих тварин або тварин без відповідних ідентифікаційних, ветеринарних та інших супровідних документів забороняється.

Варто відзначити, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 р. № 960 «Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію

України (у тому числі з метою транзиту)» живі тварини (крім диких) підлягають ветеринарно-санітарному контролю відповідно до Переліку товарів, які в разі ввезення на митну територію України (у тому числі з метою транзиту) підлягають заходам офіційного контролю [4]. Ветеринарні документи, якими супроводжуються об'єкти державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, а також державні органи, які їх видають, відповідно до якої тварини при переміщенні за межі України супроводжуються міжнародними ветеринарними сертифікатами. Ветеринарні документи включають також ветеринарні картки та/або ветеринарно-санітарні паспорти на тварин.

Право на видачу міжнародних ветеринарних сертифікатів, ветеринарних карток та/або ветеринарно-санітарних паспортів на тварин надається відповідним державним інспекторам ветеринарної медицини та уповноваженим лікарям ветеринарної медицини. Ветеринарно-санітарні паспорти на тварин можуть видаватися ліцензованими лікарями ветеринарної медицини. Перед виїздом потрібно ознайомитися з правилами країни, на територію якої ввозитиметься тварина, а також країн, через які вона переміщуватиметься, зокрема щодо встановлених заборон чи обмежень на ввезення. Не дозволяється ввезення тварин в Україну в разі підтвердження присутності у країні походження або на територіях, через які переміщувався вантаж, особливо небезпечної хвороби, до якої ці тварини є сприйнятливими.

Окремо слід зауважити на специфіці правового регулювання транскордонного переміщення об'єктів фауни, які захищаються Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 року (відома під назвою – Конвенція СИТЕС) [5], до якої Україна приєдналася у 1999 році [6]. Указана Конвенція деталізує міжнародні стандарти стосовно переміщення зразків зникаючих або таких, що знаходяться під загрозою зникнення тварин та вимагає від митних органів України дотримуватися правил їх міжнародного переміщення, зокрема попереднього отримання та пред'явлення дозволів на імпорт чи експорт тварини, який, у свою чергу, передбачає досить ґрунтовну перевірку: мети переміщення, умов для утримання та догляду, наслідків для популяції. Така перевірка здійснюється відповідними науковими й адміністративними органами країн. Однак слід наголосити, що такі вимоги стосуються лише видів фауни, які мають режим «зникаючих або таких, що знаходяться під загрозою

зникнення». У разі, якщо тварина не має такої ознаки, переміщення відбувається на загальних підставах за умови виконання вимог ветеринарного законодавства.

Зважаючи на те, що під час воєнного стану громадяни України масово перетинають митний кордон із домашніми тваринами, слід звернути увагу на те, що у відповідності до вимог країн членів ЄС при перетині кордону із домашніми тваринами необхідно дотримуватись наступних вимог:

- тварина повинна бути ідентифікована за допомогою мікрочіпу;
- у тварини повинне бути щеплення від сказу та актуальний результат серологічного тесту для визначення антитіл до збудника сказу;
- у тварини повинен бути наявний дійсний паспорт Європейського зразка або сертифікат про стан здоров'я.

В цілому, необхідно зробити висновок, що під правовим забезпеченням переміщення тварин через митний кордон слід розуміти певну сукупність міжнародних та національних правових актів України, яких спрямовано на регулювання суспільних відносин, що пов'язані із здійсненням митних формальностей, пов'язаних із ввезенням на митну територію та вивезенням з митної території тварин. До проблем нормативно-правового регулювання переміщення живих тварин через митний кордон України відноситься підміна законодавчої регламентації регуляцією підзаконними нормативно-правовими актами; відсутність належної систематизації нормативно-правових актів. Сфера характеризується значним масивом підзаконних «відомчих» нормативно-правових актів, що свідчить про фрагментарний підхід до врегулювання колізійних проблем правозастосування. Враховуючи той факт, що митне законодавство України, як цілком справедливо зазначає І. Панов, не передбачає особливих процедур захисту тваринного світу України, доцільно внести відповідні зміни до Митного кодексу України, пов'язані із здійсненням митних формальностей, які виникають при ввезенні на митну територію та вивезенні з митної території живих тварин.

Література:

1. Панов І. О. Роль митного законодавства та практики його реалізації в охороні тваринного світу України. *Право и безопасность Law and Safety*. 2021. № 2(81). С. 27–32.

2. Про затвердження форми митної декларації для письмового декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України громадянами для особистих, сімейних та інших потреб, не пов'язаних з провадженням підприємницької діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р. № 431. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/431-2012-%D0%BF#n14>
3. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. № 2498-XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2498-12>.
4. Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту): Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 р. № 960. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2018-%D0%BF#n13>
5. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення від 03.03.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_129#Text
6. Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення: Закон України від 14.05.1999 р. № 662-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/662-14>

DOI

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Подлегаєв К. М.

доктор юридичних наук,

доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності

Міжрегіональної Академії управління персоналом»

м. Київ, Україна

Вирішення наукової проблеми щодо національної безпеки України в умовах військового стану починається з постановки базових питань, осмислення яких дозволяє зрозуміти її сутність, завдання та принципи. В цьому випадку є: чітке уявлення про те, що варто розуміти під терміном «національна безпека країни».

Аби домогтися стійкості системи національної безпеки України до зовнішніх і внутрішніх дестабілюючих впливів, в тому числі і до умов військового стану, треба вирішити три основні проблеми: забезпечити потужну економічну безпеку; посилити соціально-психологічну захищеність населення країни, особливо в умовах окупації; забезпечити ефективне управління усіма процесами життєдіяльності держави.

Кримінальна ситуація в Україні в умовах військового стану продовжує неухильно загострюватися, що виражається, насамперед, у значному збільшенні кількості вчинених злочинів з боку окупантів і рості їхньої суспільної небезпечності.

Це важливо, оскільки в Україні введено військовий стан, у зв'язку з нападом р. ф ми маємо розуміти наскільки зовнішні, так і внутрішні умови функціонування державних і не державних інституцій можуть впливати, а також проявлятися в майбутньому на загрози національній безпеці країни, і які механізми, способи і методи потрібно для захисту життєво важливих інтересів суспільства.

Термін «національна безпека країни» у першому наближенні здається дискусійним. Напевно, тут позначається певний стереотип у сприйнятті базових дефініцій у цій галузі науки. Дійсно, останнім часом такі терміни, як «економічна безпека», «екологічна безпека», «інформаційна безпека» та інші аналогічні поняття, міцно ввійшли не тільки в науковий обіг, але й у повсякденне життя [1, с.]. Оскільки заходи щодо забезпечення економічної, екологічної, інформаційної безпеки спрямовані на захист економіки, екології, певного роду інформації, тобто конкретних сфер громадського життя від внутрішніх і зовнішніх загроз, то національна безпека забезпечує весь вектор життєдіяльності країни.

Отож національна безпека країни спрямована на запобігання злочинності в тому числі і в умовах військового стану. Так само як заходи щодо забезпечення військової безпеки країни спрямовані на підвищення її обороноздатності й захищеності від зовнішніх загроз.

До основних об'єктів безпеки закон відносить особистість – її права і свободи, суспільство – його матеріальні й духовні цінності, державу – її конституційний лад, суверенітет і територіальну цілісність. Щодо «життєво важливих інтересів» як категорії, то є думка, що ними є, насамперед, сукупність основних інтересів особистості, суспільства і держави [2, с. 43].

Однак, з цим не можна погодитись, адже особистість і держава повинні перебувати в збалансованих, гармонічних відносинах на основі

взаємоповаги, гуманізму і соціальної справедливості, без обмеження прав і свобод особи, але й без сваволі чиновника або приватної особи. Інакше виникає величезна прірва між народом і державною владою, глибоке відчуження особистості від держави.

З урахуванням цього у Стратегії національної безпеки України висловлені вище аргументи в розумінні сутності поняття «національні інтереси» можуть бути враховані [3]. Адже Закон України «Про основи національної безпеки України» визначає національні інтереси як життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток [4].

Загроза безпеці – наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України до оголошення військового стану в країні розглядалася як абстрактна форма вираження стану життєздатності й життєстійкості певних об'єктів. Тому враховує мінливості оточуючої дійсності, важливо, щоб національна безпека країни несла у собі норми прямої дії.

Отож, кардинально вирішити завдання національної безпеки в умовах військового стану неможливо без створення єдиної системи моніторингу кримінальної ситуації, яка включає визначення суб'єктів, які будуть здійснювати моніторинг, формулювання основних функцій та завдань, встановлення механізму формування і розвитку самої системи.

Для того, щоб ця конструкція запрацювала, варто передбачити, що вона буде базуватися на новостворених організаційних структурах при Раді Національної Безпеки, що представляють собою центри моніторингу з єдиною системою збору, обробки та узагальнення кримінологічної інформації.

Завдяки їх праці і проведеному моніторингу ми можемо отримати повну характеристику ситуації із вчиненням військовослужбовцями р.ф. кримінальних правопорушенням на окупованих ними територіях. Це дозволить додатково вирішити ряд важливих питань, які можуть загальмувати і негативно вплинути на виконання завдань, поставлених перед правоохоронними органами, щодо документування, оцінювання та розслідування кримінальних правопорушенням вчинених окупантами.

У зв'язку з цим, національна безпека України покаже здатність державних і не державних інституцій активно захищати життєво

важливі інтереси українського суспільства, держави та її громадян від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, нейтралізувати їх і забезпечувати стійкий прогресивний розвиток країни.

Література:

1. Петрик В. М., Остроухов В. В. та ін. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій : навчальний посібник. К. : Росава, 2006. 208 с.
2. Дзьобань О. П. Національна безпека в суспільствах транзитивного типу : монографія. Х. : НАУ ім. М.С.Жуковського "ХАІ", 2004. 291 с.
3. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12.07.2007 р. № 105. *Офіційний вісник України*. 2007. № 11. Ст. 389.
4. Закон України „Про основи національної безпеки України”. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.

DOI

ЗАВДАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Савчук Р. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

директор Івано-Франківського

навчально-наукового юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

м. Івано-Франківськ, Україна

В Конституції України наша держава визначена як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [1]. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Для забезпечення безпеки в Україні діють правоохоронні органи. Виходячи із законодавства України більшість правоохоронних органів віднесені до виконавчої гілки влади, а також є й такі, які за своїм правовим

статусом не належать до жодної гілки влади, наприклад, Національна гвардія України, яка відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України» від 12 березня 2014 року є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань, охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [2].

Що стосується тих правоохоронних органів, які віднесені до виконавчої гілки влади, то їх завдання, як правило, закріплені в нормативно-правових актах. Наведемо завдання деяких правоохоронних органів, що є органами виконавчої влади:

1. Завданням Державної прикордонної служби України є забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [3].

2. Завдання Національної поліції України є забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Крім того, безпосередньо завданнями поліції реалізуються через надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [4].

3. До завдань Служби безпеки України віднесено захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці, а також попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства,

тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [5].

4. Завдання прокуратури чітко не окреслені, проте вказано, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [6].

5. Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [7].

6. Завданнями Державної митної служби є: забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів [8].

Таким чином, варто зауважити, що завдання правоохоронних органів залежить від того, які правовідносини вони регулюють. Проте в основному правоохоронні органи мають завдання забезпечення охорони прав і свобод людини, охорони держави, суспільства в цілому, протидії правопорушенням. Вважаємо за необхідне в нормативно-правових актах, що регулюють діяльність конкретного правоохоронного органу, вказувати при визначенні завдань, що такий орган є правоохоронним, так як це закріплено щодо Державного бюро розслідування.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
2. Про Національну гвардію України: закон України від 12 березня 2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 28.10.2022).

3. Про Державну прикордонну службу України: закон України від 03 квітня 2003 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
4. Про Національну поліцію України: закон України від 02 липня 2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
5. Про Службу безпеки України: закон України від 25 березня 1992 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
6. Про прокуратуру: закон України від 14 жовтня 2014 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
7. Про Державне бюро розслідувань: закон України від 12 листопада 2015 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 28.10.2022).
8. Положення про Державну митну службу України затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text> (дата звернення: 28.10.2022).

DOI

ОГЛЯД ОСНОВНИХ ТЕОРІЙ СУТНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Цьомра В. Ю.

*голова ГО «Лабораторія права»,
аспірант*

*Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Феномен юридичної особи як суб'єкта права небезпідставно вважається одним із найскладніших предметів, що досліджувалися науковцями протягом всього періоду існування сучасної юриспруденції. Розкриття сутності юридичної особи є однією із найцікавіших та, водночас, найскладніших проблем юридичної науки,

яку вона намагалась вирішити ще з часів виникнення перших юридичних осіб. Проте до цього часу не існує загальноприйнятої теорії, яка б належним чином розкрила сутність феномену юридичної особи як суб'єкта права, а також показала б вплив зміни теоретичних підходів до розуміння інституту юридичної особи на уявлення про її правосуб'єктність, в зв'язку з чим дослідження даного питання не втрачає в своїй актуальності.

Питання про те, чим чи ким є юридична особа, постійно привертало увагу вчених-правознавців. В результаті тривалих наукових досліджень, які мали істотний вплив на практичну юриспруденцію, сформувався декілька основних теорій, кожна з яких по-своєму вирішує зазначене питання.

Історично першою комплексною теорією сутності юридичної особи стала теорія фікції або уособлення, яка виникла в результаті рецепції римського права з врахуванням більш пізніх особливостей пізнавальної практики.

При трактуванні римських першоджерел середньовічні юристи під терміном *persona* розуміли лише правоздатну та повністю дієздатну людину. Відповідно, римські союзи чи інші приватні корпорації розглядались лише як союзи фізичних осіб, ідея самостійного правосуб'єктного буття юридичної особи не виникла, та й власне поняття юридичної особи не було сформоване. Однак завдяки активній діяльності глосаторів, а пізніше консіліаторів вперше була озвучена думка про установа законом фікції щодо реалізації однією особою колективної волі всіх членів корпорації. Фікція розумілася як певний продукт юридичної необхідності.

Автором теорії фікції вважають папу Інокентія IV [1, с. 53–55], який говорив про неможливість відлучення юридичної особи від церкви через те, що корпорація не має душі, а існує лише в уяві людей, будучи *persona ficta*, тобто фіктивною, не існуючою в реальності особою [2, с. 4; 3, с. 152–153]. Тим самим було повторно підкреслено думку про так звану «матеріальність» суб'єкта правовідносин.

Теорія фікції остаточно сформувалась в роботах Фрідріха Карла фон Савіньї в середині XIX століття (який фактично перший висунув цілісну теорію сутності юридичної особи), Ернеста Рудольфа Бірлінга та деяких інших юристів, отримавши назву теорії уособлення. Савіньї зазначав, що право вимушене звертатися до фікції у випадку, коли для досягнення певної цілі недостатньо одного індивіда, а необхідно певний їх союз, який держава наділяє окремим об'ємом прав та

обов'язків. Л.Л. Герваген у праці «Про юридичну особу» здійснює умовний поділ розвитку поняття та вчення про юридичну особу до Савіньї та після нього, зазначаючи, що фактично саме після праць Савіньї дослідження юридичної особи перейшло з практичної у наукову площину та набуло філософського підтексту.

В ході наукових досліджень та пошуку обґрунтувань теорії фікції (чи уособлення) поступово утворилось декілька самостійних течій цієї теорії. Одна течія пояснювала необхідність юридичної особи як носія колективної цілі її учасників. Представники іншої течії тлумачили існування юридичних осіб не як реалізацію об'єктивної необхідності, а як задоволення якихось людських потреб, з якими повинна миритися держава. Треті вбачали тут підміну поняття фізичної особи як первинного носія прав та обов'язків.

Вагомий прорив в розумінні сутності юридичної особи був зроблений в кінці XIX – на початку XX століття. Особливістю правових поглядів цього часу став перехід до уявлень про юридичну особу як про реально існуючого суб'єкта. Юридичну особу почали розглядати в соціально-правовій площині як соціальний організм, який розвивається, змінюється та припиняє своє існування, тобто уподібнюється людині, а не як певну уявну конструкцію, яка існує завдяки прийому юридичної техніки.

Концепція юридичної особи як реального суб'єкта поєднує собою декілька основних напрямків. Так звана «органічна теорія» відкидала фікцію (як форму існування юридичної особи) та розглядала юридичну особу у вигляді живого організму, наділеного, подібно до людини, тілом, душею і волею. Згідно з цією теорією вираження волі юридичної особи здійснюється фізичними особами, які є єдиним цілим з юридичною особою. Автори теорії реального суб'єкта для того, щоб пояснити природу юридичної особи, застосовують юридичний прийом аналогії [4, с. 90].

У теорії соціальної реальності юридичну особу визнають дійсним суб'єктом права, хоча і безтілесним. Професор Д.М. Генкін розуміє юридичну особу як соціальну реальність, що наділена відокремленою правосуб'єктністю та майном для виконання покладених на неї цілей. Г. Дєрнбург розглядав юридичну особу як соціальну організацію з самостійною правосуб'єктністю. Згідно з вказаною теорією вважається, що не дивлячись на те, що юридичні особи не є чимось тілесним, вони все ж таки реально існують та є, подібно до інших

правових явищ, результатом розумової діяльності, а не плодом фантазії.

Окремі радянські теорії юридичної особи уособлювали її з трудовим колективом чи директором. Так, радянськими науковцями в підтримку теорії колективу було сформульовано положення щодо відповідальності юридичної особи за дії її представників. Прихильники теорії директора ж зазначали, що за діяльність юридичної особи відповідає безпосередньо керівник, саме він встановлює конкретні плани та графіки роботи, визначає окремі напрямки діяльності. Проте такі погляди зазнали значної критики, оскільки недоцільно уособлювати юридичну особу з її колективом чи директором, які є лише частиною цієї юридичної особи; через них реалізується воля юридичної особи, але колектив чи індивіда та їх воля – це ще не вся юридична особа.

Поряд із визнанням юридичної особи реально існуючою сутністю розвивались і інші, цікаві та суперечливі за своїм змістом теорії. Так, починаючи з середини XIX століття достатньо значна кількість вчених почала розвивати теорію про те, що права можуть існувати без суб'єкта, приводячи як приклад так звану «лежачу» спадщину. Професор Мюнхенського університету Алоїз Брінц висунув цікаву теорію «цільового майна». На його думку, існування юридичної особи не є обов'язковим для досягнення певних колективних цілей, для цього достатнім є лише наявність окремого майна, яка використовується з чітко поставленою метою. Майно, яке колись належало фізичним особам, з часом переходить у спільну власність корпорації (як об'єднання фізичних осіб) і стає власністю цілі.

Враховуючи багатоманітність теорій сутності юридичної особи, можемо зробити наступні загальні висновки щодо їхнього впливу на розвиток вчення про юридичну особу та уявлень про її правосуб'єктність:

- усі наукові теорії сутності юридичної особи прямо чи опосередковано визнають існування її як окремо визначеного, відділеного від фізичної особи, суб'єкта права, наділеного правами, обов'язками та відокремленим майном;

- теорія фікції (уособлення) розглядає юридичну особу як видумане та штучне явище, відкидає її соціальну-правову об'єктивність. Одночасно прихильники цієї теорії все ж визнають факт

існування окремо вираженого, складного в побудові конструкції, самостійного суб'єкта – юридичної особи;

– наступні теорії сутності юридичної особи відкидали фікцію як юридичний прийом при поясненні правової природи цього явища. Більшість авторів різноманітних теорій погоджувались у тому, що застосовувати конструкцію фікції в даному випадку буде не зовсім коректно;

– кожна із відомих наукових концепцій сутності юридичної особи вчинила певний вплив на науку теорії права, а також на практичну юриспруденцію, що стосувалася юридичної особи та її правосуб'єктності. Серед іншого такі вчення знайшли своє відображення і сучасному законодавстві;

– не зважаючи на всю багатоманітність та різноплановість теорій юридичної особи, всі вони сходяться до тієї позиції, що юридична особа постає як самостійне правове явище, відокремлене від інших явищ правового світу, вона наділена правосуб'єктністю, що дозволяє їй бути повноцінним учасником правовідносин.

Література:

1. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву: из истории цивилистической мысли: гражданское правоотношение: критика теории «хозяйственного права». М. : Статут, 2003. 777 с.
2. Сумской Д. А. Статус юридических лиц : учебное пособие для вузов. М. : Юстицинформ, 2006. 328 с.
3. Бородин В., Хохлов Е. Понятие юридического лица. История и современная трактовка. *Государство и право*. 1993. № 9. С. 152–159.
4. Богданов Е. Проблема сущности юридического лица. *Современное право*. 2011. № 11. С. 89–94.
5. Кочин В. Правова сутність юридичної особи. *Юридична Україна*. 2013. № 5. С. 43–48.

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ІСТОРИЧНИХ, ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ АНАЛІЗІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ

Шурін А. В.

*аспірант кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових
дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Дослідження будь-яких правових, суспільних, політичних та правових явищ, якщо воно не враховує їх генезу та динаміку розвитку, а також контекст у якому вони з'являються та розвиваються буде однобоким і поверхневим. Не провівши достатнього, всебічного аналізу такого явища ми не зможемо якісно оцінити його істинну природу, його місце і значення в суспільстві, а тому не зможемо зробити і змістовний, сенсуальний висновок.

В системі суспільних наук сьогодні простежується тенденція до «методологічної рефлексії» [1] і більш широкого, комплексного застосування методів до таких макросоціальних тем як революції, релігійні вчення, політичний і правовий розвиток, вдосконалення державних і соціальних інститутів, тощо. Не зважаючи на цю тенденцію, в сучасній юридичній літературі дуже мало уваги приділено методології суміжних з нею наук, а дослідження, що базуються на застосуванні таких методів подекуди несправедливо ігноруються, чи оцінюються як другорядні. Це стосується й історико-правового методу, який не дивлячись на високу частоту його застосування науковцями часто сприймається як периферійний.

Постійне дослідження правових явищ з точки зору повсякденного (без негативних конотацій) та загальноприйнятого наукового підходу може загрожувати трансформацією стабільного наукового знання в догматичне, а здорової критичної оцінки альтернативних оцінок – в мізогінію і науковий луддизм. Від точки спостереження залежить перспектива, а тому, як на мене, боятись змінювати точку спостереження не варто.

Аналітичне історичне дослідження має значну перевагу в тому, що воно є чи не єдиним способом спробувати перевірити (і визнати

недійсними) причинно-наслідкові гіпотези щодо політико-правових феноменів. Проблема полягає в тому, що *абсолютно точно історико-правове дослідження не можливе априорі*. Критерій Поппера, який визначає межу «науковості» теорії чи гіпотези, передбачає, що теорія є науковою, якщо існує можливість спростувати її емпірично чи іншим чином, не може бути повноцінно застосований до гуманітарних та суспільних наук. Але це в жодному разі не означає хибності гіпотез, і сам Поппер описував «фальсифікованість» як тест на науковість, а не на істинність. Науковий прогрес неможливий без застосування у дослідженні усього доступного інструментарію. Пол Фейєрбенд, базуючись на працях Імре Лакатоша [2], стверджував, що хоч критерій фальсифікованості теорії дозволяє замінити індуктивні судження дедуктивними дає змогу замінити некоректний індуктивний вивід спростовуванним дедуктивним судженням, це не є обов'язково вимогою для накопичення нових і переоцінки вже існуючих знань.

Тому, я вважаю, що недооцінка висновків зроблених на основі аналітичних історико-правових досліджень, є контрпродуктивною, адже , для змістовної характеристики цілого правового інституту, встановлення історичного і соціокультурного контексту, що безспірно вплинув на його розвиток, є необхідним. Навіть якщо досконало обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки ніколи не буде можливо, то все ж гіпотези, побудовані на їх основі мають бути враховані, адже вони спонукають як теоретиків, так і практиків у сфері права до більш глибокого розуміння природи цих явищ, пошуку способів їх вдосконалення та до розробки нових теорій базуючись на цих аналітичних дослідженнях.

Не варто, також, ігнорувати зв'язки правової науки з соціологією, та соціальною психологією. Юридична наука досліджує право як феномен інтегративний, такий, що відображає сутність і закономірності врегульованих ним явищ, а тому нерозривно пов'язана з науками, що ці явища вивчають. Предметом соціології як науки є соціальні відносини у тому вигляді, в якому вони складаються у ході соціальної взаємодії, проблеми формування соціальних груп та спільнот, форми і принципи функціонування суспільства як цілісної системи, а також проблеми формування соціальних конструктів та суспільних інститутів. Соціологія як різновид гуманітарного знання концентрується на проблематиці організації та управління суспільством та на вивченні закономірностей і форм індивідуальної і групової поведінки людей. Базуючись переважно на емпіричних методах дослідження, вона не

рідко розглядає державно-правові явища, а тому знання, отримані за допомогою соціологічної науки, можуть бути корисними для науки юридичної. Як зазнає Жуков В.Н. [3] взаємодія соціології та юриспруденції це «процес з двома направленими на зустріч один одному векторами руху», а досягнення в соціології мають бути випробувані в юридичному матеріалі.

Соціальна психологія, в свою чергу, розглядає питання розбіжностей індивідуальної та групової поведінки людей, динаміку людської поведінки та проблематику їх взаємодії з точки зору їх психічної активності.

Проблеми впливу психології на предмет юридичної науки детально вивчала психологічна школа права.

Основоположником психологічної теорії справедливо вважається проф. Петербурзького університету Лев Петражицький (1867–1931). Він вважав, що поява офіційних юридичних норм стала можливим в силу здатності людей до правових емоцій, особливого психічного стану, яке дозволяє регулювати людську поведінку. У кожного народу, на його думку, існує так зване інтуїтивне право, яке розвивається поступово, не схильне до фіксування і не залежить від будь-якої волі або сваволі. Воно легко пристосовується до нових життєвих ситуацій, рухливе і спонукає зміни в позитивному праві – в законодавстві. В основі будь-якого позитивного права лежать правові переживання. Але якщо інтуїтивне право, яке виникло в результаті переживання багатьох осіб, не відображено в нормах позитивного права, то емоції, проєкції владних осіб за певних умов об'єктивуються в нормах позитивного права [5]. З цього приводу учень Л. Петражицького П. Михайлов зазначав: «позитивна юриспруденція позбавлена належного наукового світла, вивчаючи лише частку правового світу – тієї "сукупності юридичних норм", обов'язковість яких ґрунтується на зовнішньому авторитеті [6]. Психологічна теорія вважає можливим позадержавне виникнення права, а у його створенні вирішальну роль відіграють правосвідомість і правова культура народів.

Оцінюючи цю теорію, слід сказати, що ті чи інші властивості психіки людей, зокрема емоційне сприйняття ними державно-правової дійсності, безумовно, не є вирішальним в питанні походження держави, але зрештою, є цінними, і обов'язково мають бути враховані.

З урахуванням вищевикладеного вважаю за необхідне при комплексному дослідженні будь-якого політико-правового явища не тільки імпліцитно викласти історіографічну довідку про динаміку

його розвитку, а й глибинно проаналізувати саму його суть та істинну правову природу цього явища, із застосуванням історико-правового методу та використанням наукових досягнень таких наук як соціологія та психологія (зокрема соціальна психологія).

Література:

1. Robert M. Marsh, *Comparative Sociology: A Codification of Cross-Societal Analysis* (New York: Harcourt, Brace and World, 1967); and Ivan Vallie. *Comparative Methods in Sociology: Essays on Trends and Applications* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1971).
2. Lakatos Imre. Research Programs of Popper and Kuhn in the Focus of Falsificationalism. // *Методологія науки [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Psis_2013_4_4.pdf
3. *Історія і методологія юридичної науки* – Холодов В. Селютіна Е. підручник і практикум. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=SickE>
4. *Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. 320 [Електронний ресурс].* Режим доступу: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf
5. *Психологічна теорія права Л. Петражицького.* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://studies.in.ua/ru/istoriya-politicheskikh-i-pravovyh-ucheniy-shpargal/739-psihologchna-teorya-prava-l-petrazhickogo.html>
6. Korchevna L. *Psychological school of law and contemporaneity. Право і безпека.* 2011. No 3(40). УДК 340.342 ISSN 1727–158

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИ

Дешко П. П.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
I курсу, спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Революція – це одна з форм зміни суспільства, коли суспільство для цього дозріло. До прикладу, «Велика французька революція» (178–1799) породила пробудження націй, боротьбу за свої права та свободи з гаслами «рівність та братерство», а революція в Північній Америці (1775–1783) проти англійців, – нову державу США.

Революція гідності 2013–2014 рр. – це шлях на євроатлантичний курс та демократичні цінності Заходу.

Загалом, дата початку Революції Гідності є спірною, дехто вважає дату початку Революції 21 листопада 2013 року, день, коли Урядом Миколи Азарова було зірвано підписання угоди про Євроінтеграцію, після чого почали збиратись перші мітингувальники; або 30 листопада, день, коли на Євромайдані були побиті студенти [1], а закінчилась 23 лютого 2014 року.

Власне, крім призупинення Кабінетом міністрів України 21 листопада 2013 року дію рішення Кабінету міністрів України від 18 вересня 2013 р. «Про підготовку до підписання проекту Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, його державами – членами, з іншого боку», були й інші причини, а саме: російщення; нищення малого бізнесу; руйнування фінансової системи; Харківські угоди [6]; вступ до Митного союзу [2, с. 5], не підписання Угоди про асоціацію у Вільнюсі.

Ці перераховані фактори стали початком мирного протесту мітингувальників, але мирність цієї акції, не зашкодила в ніч 30 листопада 2013 року спецпідрозділу «Беркут» зачистити мітингувальників. Власне, це і стало переломним моментом переходу з

проевропейського протесту на антиурядовий, а також додавши їй масовість.

Під час розгону мітингувальників бійці «Беркуту» застосовували вибухові пакети, били людей кийками, чавили ногами. Внаслідок розгону було травмовано десятки протестувальників [3]. 1 грудня на вулиціх столиці вже вийшли від кількох сот тисяч до півтора мільйона осіб.

Дедалі сильніше режим Януковича тиснув на протестувальників.

Згодом стало відомо, що 22 лютого В. Янукович втік з резиденції, так і не підписавши зміни до Конституції України. В той же день, головою Верховної Ради став Олександр Турчинов.

22 лютого Верховна Рада Україна 328 голосами підтримала постанову «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» [5]. Відповідно до постанови Віктор Янукович оголошувався таким, що у неконституційний спосіб самоусунався від виконання ним своїх конституційних обов'язків Президента України, та відповідно до пункту 7 частини першої статті 85 Конституції України оголошувалося про проведення позачергових виборів Президента 25 травня 2014 року [5].

Серед значних здобутків Майдану, слід відзначити:

- повалення злочинного режиму;
- збереження суверенітету нашої країни;
- ліквідація «диктаторських законів»;
- курс на європейський та євроатлантичний напрям.

25 травня 2014 року відбулися вибори Президента України, вже у першому турі переміг П. О. Порошенко 54.70% [4].

Наслідком Революції Гідності стали:

- відведення безпосередньої загрози знищення України Росією;
- крах реалізації концепції «Русского мира» щодо України;
- припинення просувань бандитського класу Януковича;
- появилась можливість для реформ в Україні;
- відновився курс України до Європи;
- становлення України в світовій громадськості як держави з власною історією та гідністю;
- зростання самоповаги, патріотизму та солідарності громадян України.

Майдан продемонстрував здатність українців до самоорганізації, взаємодопомоги та самопожертви.

Література:

1. Гордасевич Б. Відзначаємо річницю Революції Гідності. *I.UA Твоя пошта*. URL: <http://blog.i.ua/community/1925/1597341/> (дата звернення: 30.09.14).
2. Головкин В., Палій О., Червоненко О., Янішевський С. Революція гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2015. 33 с.
3. Во время разгона Евромайдана в Киеве пострадали 79 человек – замгенпрокурора Прышко. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/179611.html> (дата звернення: 02.02.19).
4. Центральна виборча комісія URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp001.html> (дата звернення: 11.11.22)
5. Постанова Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України». №757 від 22 лютого 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-vii> (дата звернення: 11.11.22).
6. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флот Російської Федерації на території України закон від 27 квітня 2010 р. №2153-VI (2153-17). Офіційний сайт Верховної Ради. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_359 (дата звернення: 11.11.22).

DOI

ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН «НАЦІЇ» ТА «НАЦІОНАЛІЗМУ» У ПРАЦЯХ ЕРНЕСТА ГЕЛЛНЕРА

Лопатська Н. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії*

*Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Ернест Андре Геллнер – англійський філософ та соціальний антрополог, професор філософії, логіки і наукового методу

Лондонської школи економіки Лондонського університету, професор соціальної антропології Кембриджського університету, засновник і директор Центру з дослідження націоналізму в Центрально-Європейському університеті [1]. Сучасний історіографічний потенціал як зарубіжних так і українських вчених представлений доволі широким спектром наукових видань, де досліджується та характеризується феномен понять: «націоналізм» та «нація», але актуальним напрямом у історичних дослідженнях залишається проблема їх генези й еволюції.

Ернест Геллнер – автор таких праць як: «Нація та націоналізм» (1983 р.) і «Націоналізм» (1997 р.). В перекладі з англійської на українську мову зазначені праці були опубліковані у виданні від 2003 р. [2; 4] Е. Геллнер з початку 1960-х років активно вивчав антропологію та політологію, розробив власну теорію націоналізму, яка відбилася у його праці «Нації та націоналізм» (1983 р.) [3]. В сучасному розумінні термін «нація» – це «етносоціальна спільнота, об'єднана певною самоназвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей, усвідомлення своєї ідентичності (національною самосвідомістю) [6], а «націоналізм» – це «ідеологія і напрямок політики, базовим принципом яких є теза про цінність нації як найвищої форми суспільної єдності та її первинності в державотворчому процесі» [5]. Е. Геллнер, аналізуючи поняття «націоналізм», визначає його як «...політичний принцип, згідно з яким політична та національна одиниці мають збігатися» [4], наголошуючи, що «націоналізм як почуття і рух найадекватніше окреслюється в рамках цього принципу» [4]. На думку вченого, у такий спосіб формується «націоналістичне почуття» – «це або роздратування, породжене порушенням принципу, або задоволення від його реалізації. Наявність якогось із цих почуттів спричиняє появу націоналістичного руху» [4]. Водночас є чимало варіантів порушень цього націоналістичного принципу. Один із найбільш неприйнятних для націоналістичного почуття варіант – це «коли правителі політичної одиниці належать до нації, до якої не належить більшість підданих» [4]. Тому, на переконання Е. Геллнера, націоналізм – це «теорія політичної легітимності, згідно з якою етнічні межі не мають перетинатися політичними кордонами і, зокрема, етнічні кордони в межах певної держави не повинні відокремлюватися від решти (можливість цього просто виключається самим принципом)» [4]. Вчений у своїх наукових обґрунтуваннях стверджував, що націоналізм є «продуктом»

індустріального суспільства, але важливо, що необхідним для його виникнення факторами виступають високий рівень розвитку культури та її доступність широким колам населення. Успішним розвитком націоналізму та його утвердженням є принцип самовизначення націй.

Е. Геллнер наголошував, що «фактично нації, як і держави, є скоріше випадковістю, ніж універсальною необхідністю. Ні нації, ні держави не існують завжди і повсюдно» [4]. Цілоком можна погодитися із переконаннями вченого, оскільки обставини за яких формувалися нації та держави в історичному феномені зовсім не зумовлені однаковими чинниками: «держава, звісно, виникла без допомоги нації. Деякі нації виникли без підтримки власної держави» [4]. Приналежність двох людей до однієї нації лише тоді, коли «вони належать до однієї, спільної культури – останнє поняття означає систему ідей, символів, асоціацій, способів поведінки та спілкування... нації є продуктом певних переконань, прихильностей та взаємного визнання. Певна група людей ... стає нацією там і тоді, де і коли члени цієї групи одночасно визнають спільні взаємні права та обов'язки завдяки членству в цій групі. Саме наявність таких відносин ... перетворює їх на націю і відокремлює їх від усіх, хто до неї не належить» [4].

Ернест Геллнер виникнення націоналізму та націй пов'язує з глибинними потребами розвитку тої чи іншої суспільної спільноти, а причинами до їх змін можуть слугувати глобальні зміни соціально-економічного характеру. При цьому об'єктивність «націоналізму» реалізується в тій чи іншій діяльності людей. Однозначно, це сприятиме переходу до вищого рівня національного усвідомлення спільноти в контексті забезпечення культурними та політичними потребами.

Таким чином, сучасна історична наука як українська, так і зарубіжна має послуговуватися науково-дослідницькими переконаннями та твердженнями відомого вченого Ернеста Геллнера, а особливо враховувати при характеристиці, глумаченні, дослідженні еволюції та генези таких феноменів як «націоналізм» та «нація». Для сучасної історичної науки України надзвичайно важливо й актуально багатовекторно вивчати та досліджувати проблеми національної держави й національної культури, а «теорія націоналізму», обґрунтована Ернестом Геллнером, безумовно, поглибить наукові знання щодо процесів історичного пізнання феноменів «націоналізм» і «нація».

Література:

1. Геллнер Ернест-Андре. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=25546 (дата звернення: 28.10.2022).
2. Гелнер Ернест. Нації та націоналізм; Націоналізм / переклад з англ. Київ : Таксон, 2003. 300 с.
3. Ернест Геллнер. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 28.10.2022).
4. Ернест Геллнер. Нації та націоналізм. Націоналізм. URL: <http://litopys.org.ua/gellner/gel.htm> (дата звернення 28.10.2022).
5. Націоналізм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 28.10.2022).
6. Нація. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 28.10.2022).

СЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

DOI

CULTURAL CHALLENGES IN APAC ERP PROJECT IMPLEMENTATIONS. A SYSTEMATIC REVIEW

Herath P.

*Research Scholar,
School of Economics and Management
The University of Fiji,
Lautoka, Fiji*

Amaradasa R.

*Professor in Management,
School of Economics and Management
The University of Fiji,
Lautoka, Fiji*

Wijayanayake J.

*Professor in Management Information Systems,
Department Industrial Manage,
Kelaniya, Sri Lanka*

Introduction

An ERP is an information system that manages, through integration, all aspects of a business including manufacturing and production planning, warehouse management, purchasing and procurement, sales and distribution, Finance & Accounting, Asset management, service management, CRM, and BI (Sheu, 2003). According to the main ERP vendors such as SAP (2022), Oracle (2022) and IFS (2022), ERP is a software system that helps you run your entire business, supporting automation and processes.

Many researchers (Avison & Torksadeh, 2013), (King et al, 2008), (Beach & Coule, 2016) reviled the complexities & challenges of project implementations. CISCO & Gartner (2018) published 60% to 70% of projects fail every year. Obviously “how and what helps you to avoid being in the majority?” is the researcher’s problem. Further, Gartner (2018)

claimed that this has not been properly researched and mitigated. The project failed because the Project Initiation Documents (PID) were poorly studied/researched/written or the client never bought its business into the project (CISCO & Gartner, 2018).

Additionally, Avison & Torksadeh (2013) refer to King et al. (2008) provide a balanced view of cultural issues. Avison & Torksadeh (2013) noted that cultural differences tend to disrupt project implementation. Beach & Coule (2016) explored cultural challenges in pre-launch projects. Socio-political issues are therefore largely ignored in current theorising.

Sheu (2003) pointed out that ERP implementation issues were studied by other researchers (Kumar & Bendoly, 2003), (Bensson & Rowe, 2001), Ross & Vitale, 2000), but none of the research highlighted cultural issues and national differences in those studies.

The authors argue that the topic of cultural issues should be well read and properly addressed in order to gain concrete knowledge and awareness that can build a theoretical and conceptual framework for ERP cultural studies.

Methodology

The reporting of this systematic literature review was done in line with the “Preferred Reporting Items for Systematic Review and Meta-Analysis” (PRISMA- 2020 statement) guidelines (Liberati et al, 2009) ; (PRISMA-2020) and has been registered in the PROSPERO database as CRD42021243116.

This review was conducted using the PRISMA 2020 model. Based on the purpose of this study, we first created a research question. A search strategy was then defined to identify conducted studies that could be used to answer research questions. In this phase, inclusion and exclusion criteria were defined. Study selection criteria are defined, as a third step, to identify studies aimed at answering the formulation and synthesis. In the fourth stage, we defined data extraction and synthesis describing the use of collected research analysis to provide answers to research questions. As a final step in the review process, we identified mechanisms for reducing threats and biases to review validity, as well as other factors that may have influenced the results of this study.

This systematic review aims to answer the following research questions.

RQ1: What are the previous studies on cultural influences at ERP project stages?

RQ2: What are the types of cultural challenges and influences for project conflicts?

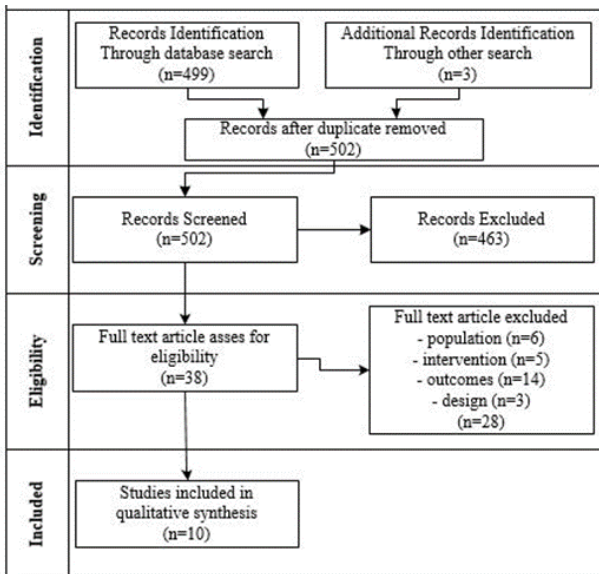
RQ3: What are the mitigation factors proposed by previous research?

A search strategy includes an overview of the most relevant sources and search terms. This overview used several major research repositories as primary sources to identify literature and develop concepts. They were IEEEExplore Digital Library, Google Scholar, Research Gate and Science Direct.

All stages of this study were conducted by the PRISMA-2020 criteria (Liberati, 2009). From the top academic databases, a total of 502 research papers which were published after the year 2000 were inspected to ascertain the include ten (10) publications using the PRISMA dataflow diagram (Liberati, 2009). The conceptual model has been developed.

Findings

A total of ten (10) studies were included in the systematic review. The Data Flow Diagram (DFD) is presented in figure 1. The most-reported cultural challenge is "behavioural / beliefs".

Figure 1. PRISMA 2020 Flow Diagram: Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analysis (PRISMA) flow diagram

We summarised the result of cultural challenges into *table 1*. This tool allows us to create a more exact list when it comes to ERP project conflict management, which we wouldn't be able to achieve without it.

Table 1

#	Research	Cultural Challenges	Types / Categories	Project Stage/stages
1.0	Sheu et al (2003)	1.1 Culture & Language 1.2 Government / Corporate politics 1.3 Management Style 1.4 Government Regulations 1.5 Time zone 1.6 Labour Skills		All or not mentioned
2.0	Ein-Dor et al	2.1 Socio-psychological 2.2 Economics 2.3 Demographic		All or not mentioned
3.0	St John et al (2010)	3.1 Behavioural Belief 3.2 Outcome Evaluation 3.3 Normative Beliefs 3.4 Motivation to Comply 3.5 Control Beliefs 3.6 Power Beliefs	3.1 + 3.2 = Attitude 3.3 + 3.4 = Subjective Norm 3.5 + 3.6 = Perceived Behavioural Control	All or not mentioned
4.0	Mashiah (2016)	4.1 Attitudes 4.2 Behaviour 4.3 Characteristics 4.4 Decision-making 4.5 Direction 4.6 Perception 4.7 Motivation 4.8 Morals / Ethics 4.9 Spirituality	4.1 + 4.2 + 4.3 = Acting 4.4 + 4.5 + 4.6 = Thinking 4.7 + 4.8 + 4.9 = Freeling	All or not mentioned
5.0	Avison & Torkzadeh (2013)	5.1 Collective Mindfulness / Continuous Learning 5.2 Clan Control 5.3 Different societal and organisational cultures 5.4 Strategic Alignment 5.5 Rule-bending / Rule breaking 5.6 Strategic management and planning 5.7 Influence of supervisors / Performance evaluation schemes / Intrinsic motivation / Perceived usefulness		All or not mentioned

Continuation of Table 1

#	Research	Cultural Challenges	Types / Categories	Project Stage/stages
6.0	Beach & Coule (2016)	6.1 Soft Skills 6.2 Resistance to change 6.3 Change Management 6.4 Conflict of interest 6.5 Behaviour difference		Pre-initiation
7.0	Sommer (2002)	until the Last Minutes People Issues 7.1 Job Security related 7.2 Workplace reorganisation 7.3 Policy and regulatory changes 7.4 ERP adaptation	Four key principles that can delay the project deployment or derail ERP implementation: 7.5 Uniqueness Principle 7.6 Buy-in but don't commit Principle 7.7 Focus on the Data Principle 7.8 Don't make a decision	All

Conclusion

This study attempted to fill the gap that exists in ERP Project Management. The literature demonstrated a lack of theoretical pieces of evidence for the identification of various cultural challenges in ERP projects at respective project stages. To the best of my knowledge, this is the first systematic review in APAC that aimed to provide a complete overview of the cultural implications of ERP project stakeholders and project stages.

The results of this research support the proposed relationship in the conceptual model. During this systematic review, the researcher found inconsistencies in the list of cultural challenges and categories. There was little evidence on the definition of criteria when categorising cultural challenges in ERP project stages.

A gap in the cultural challenges has been identified in the literature. The researcher has planned to analyse the existing cultural challenges and reconcile the respective project stages.

Further investigation is required to understand how to mitigate and the best methods to control the project life cycle. In this stage, it should be highly beneficial for the author to use identified protocols to proceed with the research conflict management studies. Accordingly, this analysis

provides a useful in-depth understanding of project cultural challenges, especially concerning conflict management and risk aversion environments.

Limitations

None of the reviewed studies could be rated as having a systematic review process or following PRISMA statements or guidelines. This expressed the need for a new study and design. Further, only studies in English were included, also resulting in a potential bias. A more open search may have identified more studies, giving a wider range of results. The present terms were, however, considered relevant according to the objectives. This research and its result are based on the APAC region. The test environment is also related to APAC. How one APAC region varies from another region is not considered in this research.

Reference:

1. Sheu C., Chae B., Krumwiede D. National Differences and ERP implementing: Issues and challenges. *Omega*. 2003. 32(5). P. 361–371.
2. Avison D., Torkzadeh R. Getting the right balance in IS project management: Seven guidelines for an equal emphasis on the sociocultural aspects. *Procedia Technology*. 2013. 9(2013). P. 915–920.
3. St John F. A. V., Edwards-jones G., Jones J. P. G., (2010). Conservational and Human behaviour: lesson from social psychology. *Wildlife Research*. 37(1). P. 658–667.
4. Tohid H., Jabbari M. M. Organisational Culture and Leadership. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*. 2012. 31(2012). P. 856–860.
5. Sommer R. A. Why is middle management in conflict with ERP? *Journal of International Technology & Information Management*. 2002. 11(2). P. 19–25.
6. Mashiah S., The Role of people’s personal values in the workplace. *International Journal of Management and Applied Science*. 2016. 1(9). P. 158–164.
7. Beach Y., Coule T. Socio-political dynamics in the pre-initiation phase of organisational change projects: approaching projects as a contested and negotiated space. *Procedia computer science*. 2016. 100(2016). P. 298–304.
8. Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Getzsche, P. C., et al (2009). The PRISMA Statement for Reporting Systematic Reviews and Meta-Analyses of Studies That Evaluate Health Care Interventions: Explanation and Elaboration. *PLoS Med*, 6(7), e1000100.
9. <https://www.sap.com/insights/what-is-erp.html> (Website. Visited in November 2022).
10. <https://www.oracle.com/erp/what-is-erp/> (Web Site. Visit in November 2022).

THE EDUCATION 6G MODULS AND 2035 STRATEGIES FOR UNIVERSITIES IN UKRAINE AND VISEGRAD 4 COUNTRIES

Hoschek M.

*e-Silk Road, NGO, Záhrebská 10, 811 07
Bratislava, Slovakia*

The University of Oulu, Finland and Japan National Institute of Information and Communications Technology (NICT) have agreed to cooperate in technology field. NICT is Japan's leading national research institute on ICT, so its role is not only in Japan but also are globally important in 5G and 6G development. The mix of technologies the development in 6G requires more expertise. Next, there is co-operation program between The University of Tokyo, Faculty of Engineering and University of Oulu in Finland, an initiative focused on groundwork for future 6G standards.

1. The United Nations Sustainable Development Goals

The United Nations SDGs are a way to frame the opportunities and challenges of a desirable future world, covering a wide range of topics such as ending poverty, building gender equality, fighting climate change and developing smart cities. The relationships between these potentially mutually reinforcing forces are currently poorly defined.

Based on the 6G vision and megatrend review, mobile communications and a new link between 6G and the UN SDGs is proposed by combining the UN SDGs with existing indicators. This coordination is done through a work on a new set of 6G-related metrics to guide research on 6G systems. This new alliance will be 6Gs envisioned 3 tiers of

1) service providers to guide and support communities and countries towards the achievement of the UNs SDGs

2) data collection and measurement tools to support indicator reporting. build on one role. Hyper-local granularity

3) a new ecosystem enhancer based on his 6G network of 6G technology enablers and networks developed in line with the United Nations SDGs that incorporate future mobile communication technologies that will be available in 2030.

Related challenges have also been identified. The Action Plan is presented with prioritized focus areas in the technological and industry evolution of the mobile communications sector to best support the

achievement of the UNs SDGs to identify megatrends that will impact 6G sustainable development.

Oolu University 6G Flagship research is organized into four interrelated strategic research areas that call for scientific breakthroughs in the development of the fundamental technical components of 6G systems:

1.1. Visions for 6G Wireless Intelligence

Developing products, services and vertical applications for a digitized society requires a multidisciplinary approach, and thinking of how data and services are created, delivered and consumed.

It covers many new terminology themes [*Table: 1*].

Table: 1

The terminology in 5G and 6G projects

Chess RockEU2 –Europe-Two Robotic Coordination Actions 5G	CHAMPION – 5G Communications Over Heterogeneous Agile Mobile Networks at the Pyeongchang Olympic Winter Games	NextGEnergy – Next Generation Power for Autonomous Devices – Integrated Multi-Source Energy Harvester
LTCeramics – Cryogenic Ceramic Applications	Q -RAPIDS – Rapid, quality-conscious software development SaT5G – Satellite and terrestrial networks for 5G	TERRANOVA – Terabit/s wireless connectivity with innovative technology from TeraHertz to bring the quality of experience of optical networks to systems beyond 5G
SECRETAS – Cross-Domain Reliable and Trustworthy Cybersecurity of Automated Systems	CUTLER – Coastal Urban Development Through the Lens of Resilience	CoM_n_Play-Science – Learning science in a fun and creative way 5G-Enhance – 5G enhanced mobile broadband access networks in crowded environments
CS-AWARE– Cybersecurity situational awareness and information sharing solution for local governments based on advanced big data analytics	ARIADNE – 5G Artificial Intelligence-Assisted D-Band Networks for Long-Term Evolution CSI-COP – Citizen Scientists Investigating GDPR Compliance for Cookies and Apps	NEUROPA – Non-Invasive Dynamic Neural Control Rover with Laser-Based Technology – Validated Wireless Body Centric Trusted Technologies and Models for Transmission and Localization of Chameleon

RESTORE – User-Centric Smart Nanobiomaterial-Based 3D Matrix for Cartilage Repair 5G!Drones – Advanced Testing Unmanned Aerial Vertical Applications with 5G Facilities	GRAGE – European Gray and GREEN: Urban Elderly	NEWPACK – New Competitive and Sustainable Bio-Based
5G-RANGE – 5GRANGE 5th generation remote area access network	HYFLIERS – Hybrid Flying Rolling with-snake-aRm Contact Inspection Robot	SLICES-SC – Scientific Large Scale Infrastructure for Computing/Communications
FUNCOMP – Manufacturing functional components at room temperature HTx – Access to medical technology and Next-Generation Medical Technology Assessment to Support Patient-Centric, Society-Oriented, Real-Time Decision-Making on Reimbursement	GREENEDGE – Mobile Network Environment with GREEN EDGE Computing Platform RESET – Equality and justice Hexa-X Redesigning Academic Excellence	Together – Flagship of B5G/6G Vision and Intelligent Fabric of Technology Enablers Connecting Human, Physical and Digital Worlds IDUNN – Cognitive Detection Systems for Cyber-Secure Operational Technology
PRINCE – Readiness Response to CBRNE INCidEnts Experimental Research – Initiating Communities Illusive – Fundamentals of Perceptual Engineering	ULTIMATE CERAMICS – Printed electroceramics with ultimate composition Commercialization of 6G communication system and UN Sustainable Development Goals (UN SDGs) both target 2030	P2P-Smart Test – Peer-to-Peer Smart Energy Distribution Network (P2P-SmartTest)
DELIGHT – Device-Centric Low-Complexity Radio-Frequency Network	PRIME-VR2 – Personalized Recovery with Multi-User Environments: Virtual Reality for Rehabilitation	FRACTAL – Cognitive Fractal and Secure EDGE Better Factory Based on Proprietary Open-Safe-Reliable-Low Power Hardware Platform Nodes – IntelloT to grow the manufacturing industry – Intelligent, decentralized, human-centered and trustworthy IoT environment FF2020 – Creating a spatial ecosystem for the 21st century

Source: prepared by author M. Hoschek

1.2. University of Oulu 6G Projects

The Lens Antenna Tuning for Telecommunications and Imaging Modes in Sub-THz Radio Systems Oulu research focus on sub-THz frequency radio systems operating in dual mode by adjusting the lens-antenna distance in either communication or imaging mode [1]. Signal transmission and imaging capabilities are demonstrated using continuous wave operating transceiver with an operating frequency of 220-330 GHz that can be assigned a 6G wireless radio system.

A high-gain bullet-shaped lens antenna was investigated for imaging a natural object (*Bergenia leaf*) over a short-range line-of-sight radio link. The Barrett lens operated with a gain of 28 dB and a beam width of 1° across the frequency band. A demonstration of dual-mode operation placed Leaf in the centre of the radio link path and utilized inverse synthetic aperture radar techniques to synthesize images of it with his three lenses to the antenna distance.

It is possible to switch from high-gain low-resolution mode to low-gain high-resolution mode by changing the lens position in terms of the feed. It can be applied to systems. It is used to reveal new potential functions of future radios. 5th generation wireless networks have not yet been fully explored, but the vision and key elements of the 6th generation (6G) ecosystem have already been discussed. To contribute to these efforts and to illustrate the security and privacy aspects of 6G networks, we investigate how security affects a conceived 6G wireless system and present possible challenges and solutions.

While 5G is rolling out and the economy and society are beginning to reap the benefits that come with it, the R&D. Related 6G flagship Oulu University publications operate at platform-based business model for future mobile operator business. Sustainability and spectrum management in the 6G era Security landscape overview for virtual, The comprehensive specification of a first set of concrete use cases for his 6G jointly defined by industry and academia, including large-scale twinning, collaborative robots, and immersive telepresence.

3.1. The Development Satellite and Terrestrial for 6G network

The 6G Drivers and UN SDGs 6G Research Visions led by Oulu University Commercialization of 6G communication systems and the United Nations Sustainable Development Goals (UN SDGs) are both targeted for 2030. 6G communications are expected to boost global growth and productivity, create new business models, and transform many aspects of society [4].

Here the SDGs for the United Nations are a way to frame the opportunities and challenges of a desirable future world, covering a wide range of topics such as ending poverty, building gender equality, fighting climate change and developing smart cities.

The relationships between these potentially mutually reinforcing forces are currently poorly defined. Based on the vision of 6G, and the review of megatrends, ongoing research on the relationship between mobile communications and the UNs SDGs and existing indicators, new links between 6G and the UN SDGs are proposed. This coordination is done through 6G-related metrics to guide research on 6G systems [6]. This new partnership will be her 6G envisioned as:

1) a service provider to guide and support communities and countries towards the achievement of the UN SDGs,

2) a data collection measurement tool to support indicator reporting, built on her three roles.

3) a new ecosystem enhancer based on 6G networks of 6G technology enablers and networks developed in line with the United Nations SDGs that incorporate future mobile communication technologies that will be available in 2030. Related challenges have also been identified [7]. The Action Plan is presented with prioritized focus areas in the technological and industry evolution of the mobile communications sector to best support the achievement of the UN SDGs.

Conclusion. As 5G enters the deployment phase, 6G Flagship will assist the global industry in completing the 5G standard, mainly through joint projects, trials and demonstrations. At the same time, Oulu University 6G flagship experts are already working hard on key technical components and solutions for the 2030 wireless era.

Wireless connectivity, device and circuit technology, distributed intelligence, and human-centric wireless services are his four interconnected strategic research areas within the 6G flagship. The main goal of 6G Flagship is to help enterprises conduct technology and system pilots to complete the 5G standard, develop the basic technical components required for 6G systems, accelerate the digitization of a robust and safe society.

Referencie:

1. Ghavidel, A, Myllymäki, S, Kokkonen, M, Tervo, N, Jantunen, H. Lens antenna adjustment for telecommunication and imaging modes in a sub-THz radio system. *Engineering Reports*. 2022; 4(3):e12474. doi:10.1002/eng2.12474

2. <https://doi.org/10.1002/eng2.12474>
3. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2021111755735>
4. P. Porambage, G. Gür, D. P. Moya Osorio, M. Livanage and M. Ylianttila, "6G Security Challenges and Potential Solutions," 2021 Joint European Conference on Networks and Communications & 6G Summit (EuCNC/6G Summit), 2021, pp. 622–627, doi: 10.1109/EuCNC/6GSummit51104.2021.9482609 Published 9 May 2022

DOI

РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЗАДАЧІ В СЕРЕДОВИЩІ SMATH STUDIO CLOUD ТА ЇЇ МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ

Ананченко В. В.

*здобувач ступеня вищої освіти доктора філософії
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Різні аспекти оптимізації займають важливе місце у бізнесі та діяльності сучасних організацій та підприємств. Проблеми оптимізації присутні у різноманітних процесах, які можна поділити на такі категорії: задачі з обладнанням, де потрібно знайти оптимальне розподілення асортименту виробів між окремими взаємопов'язаними машинами. Критерієм оптимальності цієї групи задач може бути прибуток, собівартість, кількість продукції, продуктивність праці тощо; задачі на суміші, де необхідно знайти оптимальну рецептуру різних сумішей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оптимізації та методи розв'язання задач лінійного програмування досить детально розглянуті в роботах Ашманова С., Романюка Т., Терещенко А. та ін.

Транспортна задача полягає у пошуку найбільш вигідного плану перевезення однорідного продукту з пунктів виробництва (чи зберігання) до пунктів споживання, тобто від постачальників до споживачів, ефективність якого будемо оцінювати за критерієм

найменшої вартості перевезення. Транспортна задача – це специфічна задача лінійного програмування.

Сформулюємо визначення транспортної задачі. Деяку однорідну продукцію, яка знаходиться в m постачальників $A_1, A_2, \dots, A_m$ кількістю $a_1, a_2, \dots, a_m$ одиниць відповідно, потрібно перевезти n споживачам $B_1, B_2, \dots, B_n$ в кількостях $b_1, b_2, \dots, b_n$ одиниць. Відома матриця вартостей перевезення одиниці продукції від i -го постачальника до j -го споживача:

$$\begin{vmatrix} C_{11} & C_{12} & \dots & C_{1n} \\ C_{21} & C_{22} & \dots & C_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ C_{m1} & C_{m2} & \dots & C_{mn} \end{vmatrix}$$

Необхідно скласти такий план перевезення, щоб вивезти всю продукцію від постачальників, задовольнити потреби всіх споживачів і сумарна вартість перевезення при цьому має бути мінімальною.

Окреслена постановка задачі вимагає виконання рівності загальної суми запасу вантажу загальній сумі потреб в ньому, тобто:

$$\sum_{i=1}^m a_i = \sum_{j=1}^n b_j \tag{1.1}$$

Якщо в транспортній задачі умова (1.1) виконується, то таку *транспортну задачу* називають *закритою* (з правильним балансом). Якщо ж рівність (1.1) не виконується, то транспортну задачу називають *відкритою* (з неправильним балансом) [1]. Побудуємо математичну модель транспортної задачі. Оскільки наперед невідомо, скільки вантажу потрібно перевезти від певного постачальника до споживача, щоб план перевезень був оптимальним, то позначимо його через x_{ij} . Вартість перевезення всього вантажу від постачальників до споживачів позначимо Z . Умову транспортної задачі можна записати у вигляді таблиці:

Постачальники	Споживачі	B_1	B_2	...	B_n
	Потреби Запаси	b_1	b_2	...	b_n
A_1	a_1	C_{11} X_{11}	C_{12} X_{12}	...	C_{1n} X_{1n}
A_2	a_2	C_{21} X_{21}	C_{22} X_{22}	...	C_{2n} X_{2n}
...	...	...	...	...	...
A_m	a_m	C_{m1} X_{m1}	C_{m2} X_{m2}	...	C_{mn} X_{mn}

тоді цільова функція матиме вигляд:

$$Z = c_{11}x_{11} + c_{12}x_{12} + \dots + c_{1n}x_{1n} + c_{21}x_{21} + c_{22}x_{22} + \dots + c_{2n}x_{2n} + \dots + c_{m1}x_{m1} + c_{m2}x_{m2} + \dots + c_{mn}x_{mn} \rightarrow \min$$

або

$$Z = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n c_{ij}x_{ij} \rightarrow \min \quad (1.2)$$

Для складання обмежень транспортної задачі скористаємося такими міркуваннями:

1) кількість вантажу, який потрібно перевезти до пункту B_j з усіх пунктів постачання, рівна $x_{1j} + x_{2j} + \dots + x_{mj}$ а споживачеві B_j потрібно b_j – одиниць вантажу, тому, враховуючи те, що всі потреби повинні бути задоволеними, можемо записати обмеження стосовно потреб:

$$x_{1j} + x_{2j} + \dots + x_{mj} = b_j, \quad j = \overline{1, n};$$

2) кількість вантажу, який треба вивезти з пункту постачання A_i до всіх споживачів, дорівнює $x_{i1} + x_{i2} + \dots + x_{in}$ а постачальник має a_i одиниць вантажу і всі вантажі мають бути вивезені, тому обмеження стосовно запасів матимуть вигляд:

$$x_{i1} + x_{i2} + \dots + x_{in} = a_i, \quad i = \overline{1, m}.$$

В загальному випадку систему обмежень запишемо таким чином:

$$\begin{cases}
 x_{11} + x_{12} + \dots + x_{m1} = b_1, \\
 x_{21} + x_{22} + \dots + x_{m2} = b_2, \\
 \dots, \\
 x_{1n} + x_{2n} + \dots + x_{mn} = b_n, \\
 x_{11} + x_{12} + \dots + x_{1n} = a_1, \\
 x_{21} + x_{22} + \dots + x_{2n} = a_2, \\
 \dots, \\
 x_{m1} + x_{m2} + \dots + x_{mn} = a_m, \\
 x_{ij} \geq 0, i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n},
 \end{cases}$$

або

$$\begin{cases}
 \sum_{i=1}^m x_{ij} = b_j, j = \overline{1, n}, \\
 \sum_{j=1}^n x_{ij} = a_i, i = \overline{1, m}, \\
 x_{ij} \geq 0, i = \overline{1, m}, j = \overline{1, n},
 \end{cases} \tag{1.3}$$

Ми отримали математичну модель транспортної задачі (1.2)–(1.3), де x_{ij} – кількість продукції, що перевозиться від i -го постачальника до j -го споживача; c_{ij} – вартість перевезення одиниці продукції від i -го постачальника до j -го споживача; a_i – запаси продукції i -го постачальника; b_j – попит на продукцію j -го споживача.

Тепер, виходячи з економічної постановки транспортної задачі, можемо сформулювати її математичну задачу: *серед всіх невід’ємних розв’язків системи рівнянь (1.3) знайти такий, при якому оптимізуюча форма (1.2) набуде найменшого значення.*

Транспортна задача є задачею лінійного програмування, яку можна розв’язати симплекс-методом.

Розв’язок даної системи пропонуємо провести використовуючи середовище SMath Studio Cloud. Це безкоштовне середовище надає користувачеві достатньо зручних сервісів та розширений функціонал для розв’язування аналогічних задач. Користувач володіючи

первинними навичками роботи у середовищі має можливість дослідити модель з метою оптимізації витрат ресурсів заявлених при формуванні транспортної задачі.

Сервіси Інтернет середовищ надають можливість розв'язувати складні математичні задачі. Поєднання математичних прийомів та функціональних компонентів комп'ютерних Інтернет середовищ оптимізує формування професійних компетенцій майбутніх фахівців ІТ сфери. Вивчення Інтернет сервісів прикладного математичного спрямування підвищує результативність освітнього процесу студентів сфера професійної діяльності яких – програмування.

Література:

1. Юнчик В. Л. Розв'язування задач з параметрами з використанням інформаційних технологій в процесі навчання вищої та прикладної математики: навчальний посібник. І. О. Микитюк, В. Л. Юнчик. Луцьк, 2020. 170 с.
2. Юнчик В. Л. Застосування системи GeoGebra на уроках математики. Методичні рекомендації. В. Л. Юнчик, І. Я. Оліда. Луцьк, 2018. 132 с.

DOI

СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ВІДБОРУ ТА ВАЛІДАЦІЇ WEB-ДЕВЕЛОПЕРІВ

Богут О. М.

*старший викладач кафедри інформаційних систем та обчислювальних методів, аспірант факультету кібернетики
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

В сучасному цифровому світі постійно триває розвиток інформаційних систем для використання їх як у державному, так і недержавному секторі розвитку економіки. Автоматизація практично всіх галузей суспільства потребує в свою чергу відповідних ІТ-фахівців, які б забезпечували цей процес.

Автоматизація процесів ґрунтується на системному підході, взаємозв'язках всіх елементів та складових частин таких процесів.

Проектування інформаційних систем базується на методологічних основах, які сформулювали в свій час Норберт Віннер, академік В.М. Глушков, засновник Інституту кібернетики ім. В.М. Глушкова НАН України, які є актуальними до сьогодні, оскільки вони послужили основою для формування архітектури сучасних інформаційних систем.

Активний розвиток ринку ІТ-індустрії [1] вимагає великої кількості фахівців, які мають відповідати професійним та технічним вимогам галузі інформаційних технологій, що в свою чергу вимагає активного залучення до процесу відбору ІТ-фахівців різних напрямків (рекрутерів, HR-менеджерів, фахових спеціалістів).

Процес професійного відбору та валідації цифрових якостей вимагає досить великої кількості людських, фінансових та часових ресурсів. Тому в умовах динамічного розвитку світового ІТ-ринку виникає потреба в оптимізації даного процесу, що досягається завдяки створенню та впровадженню інформаційної системи для автоматизації процесів відбору та професійної валідації ІТ-персоналу.

Основною метою створення інформаційної системи для відбору web-девелоперів є висока затребуваність таких ІТ-фахівців на ринку праці та необхідність забезпечення елементів автоматизації для процесу відбору потенційних кандидатів відповідно до сучасних вимог розвитку цифрового суспільства.

Структура будь-якої інформаційної системи може бути представлена як сукупність підсистем, що забезпечують інформаційне, технічне, математичне, програмне, організаційне і правове забезпечення. Кожна підсистема являє собою окрему її частину [2]/

Для науково-технічного забезпечення використовується комп'ютерне обладнання – засоби розподілених обчислень з використанням інфраструктури Google Cloud Computing Services; програмні засоби – Google Documents, Redmine, Atlassian Jira, та програмні засоби авторської розробки на базі технологічного LAMP стеку, CMF Drupal, Symfony; і новітні технології, зокрема технологічні засоби Data Science застосовані до аналізу даних.

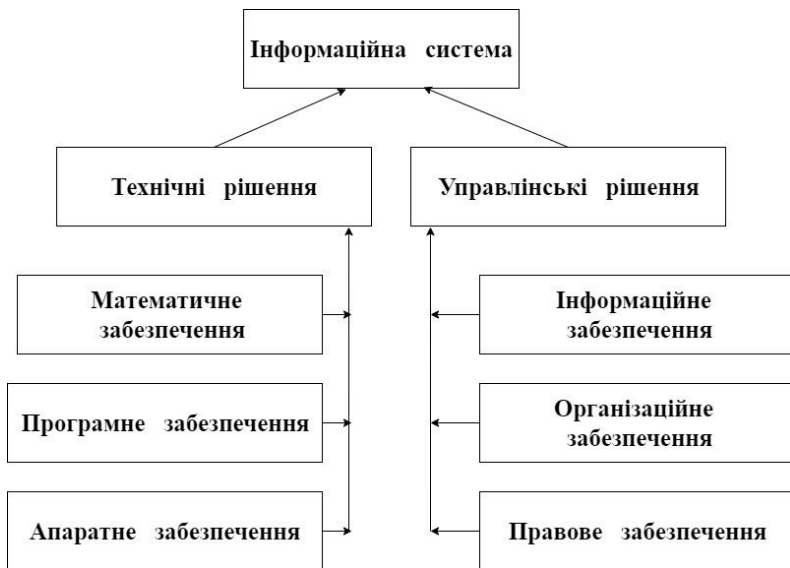
На рис.1 представлено структуру створеної інформаційної системи, здатної приймати технічні та управлінські рішення для відбору web-розробників.

Програмне забезпечення інформаційної системи являє собою сукупність системних програм, пакетів прикладних програм та систем

управління базами даних. Математичне забезпечення складається з сукупності алгоритмів, математичних моделей та методів, математичного моделювання, засобів аналізу даних, тощо.

Процес відбору кандидатів на посаду web-девелопера включає в себе декілька етапів. IT-компанія використовує ресурси рекрутингу (як власні так і зовнішні) для процесу пошуку потенційних кандидатів (talents research), використовуючи базові дані щодо відкритих вакансій. В якості джерел вхідних даних зазвичай використовуються спеціалізовані та загальні соціальні мережі, профільні ресурси, рекрутингові бази даних, пряма комунікація.

Рис. 1. Структура інформаційної системи

Особливістю сучасного стану IT галузі є те, що не зважаючи на очікуване падіння ринку на початку 2022 року і переходу від “ринку кандидата” до “ринку компаній” [3], статистика третього кварталу 2022 року показує тренди стабілізації ринку та можливості повернення до “ринку кандидата” за умови подальшого зростання [4]. Це визначає активну позицію рекрутера при пошуку кандидатів, зокрема web-розробників.

Наприклад, дослідження показали, що адміністративний web-сайт має подвійну природу: з однієї сторони, це – інформаційний ресурс, а з другої сторони, це – об'єкт права інтелектуальної власності [5].

Зацікавлені кандидати подають свої CV та проходять попередню співбесіду з рекрутером для проходження попереднього відбору. Відібрані кандидати допускаються до проходження технічного інтерв'ю. Процес технічного інтерв'ю хоч і відбувається персоналізовано і модерується технічним фахівцем, проте побудований на використанні системи автоматизації оцінювання відповідності кандидата до професійних вимог та специфіки вакансії. Інформаційна система дозволяє забезпечити підтримку прийняття рішень завдяки оцінці рівня відповідності знань, умінь та досвіду фахівця. Прийняте рішення слугує основою для подальшої відмови кандидату, або ініціювання процесу он бордингу.

На подальших кроках співпраці фахівця і компанії інформаційна система використовується для підтримки процесів грейдування, професійного розвитку, підвищення кваліфікації, та підтримки прийняття рішень при проектному залученні фахівців. Модульність, масштабність та технологічна гнучкість створеної автором інформаційної системи дозволяє її застосування для web-девелоперів різних кваліфікаційних рівнів та напрямків.

Література:

1. Рекордний ріст індустрії, роль айтівців у війні та оптимістичні прогнози на рік – квартальний звіт Асоціації IT Ukraine [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/news/research-of-the-association-it-ukraine/>
2. Stanley G. Blethyn, Carys Y. Parker, *Designing Information Systems*, Butterworth-Heinemann, 2014 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://dou.ua/lenta/articles/when-started-hiring-juniors-again/>
3. Аналітика Джина [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://djinni.co/analytics/supply-demand>
4. Управління життєвим циклом адміністративного web-сайту з використанням CMF Drupal / В. І. Юскович-Жуковська, О. М. Богут. *Комп'ютерне моделювання: аналіз, управління, оптимізація*. 2019. № (6). С. 103–109. <https://doi.org/10.32434/2521-6406-2019-6-2-103-109> (Індексовано Index Copernicus). DOI

ВІДКРИТТЯ Г. ДЖЕФФРІСА І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ МАТЕМАТИЧНОЇ ОБРОБКИ СУЧАСНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ BIG DATE

Джунь Й. В.

*доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач кафедри математичного моделювання
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Закон похибок в експериментах великого обсягу не відповідає класичним уявленням, оскільки не є гаусовим. Це переконливо показав у своїх роботах знаменитий кембриджський професор Г. Джеффріс, чи сер Гарольд, як його рекомендувала називати леді Джеффріс в листуванні з автором. Тому концепція закону похибок спостережень в експериментах Big Date є основоположною при їх математичній обробці і комп'ютерному програмуванні.

Вперше такі експерименти появились в Англії – це автоматизовані ряди спостережень в Гринвічі на плаваючому зеніт-телескопі Куксона. Два унікальні ряди спостережень на цьому телескопі за період 1927–1931 роках і за 1932–1936 роках мали гігантські на той час обсяги відповідно 4540 і 4810 спостережень [1] і відрізнялись небаченими ексцесами: $+ 4,14 \pm 0,07$ і $+ 6,00 \pm 0,06$. Як бачимо ці ряди спостережень мали істотно негаусів характер розподілу похибок. Таким чином, саме Англії належить пріоритет у постановці автоматизованих експериментів типу Big Date.

У відповідності з законами великих чисел, із збільшенням числа вимірів, поступово виявляються раніше непомітні особливості досліджуваного процесу, проявляються чіткіше характерні закономірності розподілів похибок. Ці закономірності вперше математично описав сер Гарольд в статтях [1, 2] і у своєму фундаментальному труді «Theory of Probability» [3], який витримав у Великобританії 8 перевидань, починаючи з 1939 року. Вивчення цих закономірностей ознаменувалося відкриттям закону похибок спостережень, математично бездоганного у всіх відношеннях. Новий відкритий Джефферісом закон похибок отримав назву закону Пірсона-Джеффріса [4, 5]. На основі цього відкриття Джеффріса в Україні створена «Некласична теорія похибок вимірів» [4, 5], яка відображає

найновіші досягнення при обробці експериментів Big Date. Саме такими є сучасні експерименти внаслідок їх автоматизації і комп'ютеризації. Згідно з висновком Джеффріса – при числі спостережень $n > 500$ гіпотеза нормальності їх похибок практично і теоретично є вже неспроможною. Це він переконливо показав в роботі [2], проаналізувавши 6 рядів спостережень штучної зірки з обсягами в межах 500–520. Ці ряди виконані самими К. Пірсоном і його співробітниками [6].

Визначимо суть і значення тих еволюційних процедур, походження яких обумовлено відкриттям Джеффрісом нового, більш універсального закону похибок, які необхідно застосовувати при математичній обробці сучасних експериментів Big Date обсягом $n > 500$. Експерименти такого обсягу, як було показано в результаті аналізу 51 опублікованого ряду за період 1838-1983 років (із загальним обсягом 135838 спостережень), мають, як правило Джеффрісові похибки [4, 5].

У чому ж полягає суть зазначеної вище еволюції методів математичної обробки даних у зв'язку з із зміною парадигми про закон похибок спостережень, що її започаткував Джеффріс? Скажімо, що можливість такої еволюції передбачав ще великий німецький математик К. Ф. Гаус у своїй першій праці по теорії МНК, [7] де він зазначив концепцію нормальності похибок з урахуванням можливості майбутньої еволюції цього методу у вигляді такої формули:

$$f'(x)/\vartheta \cdot f(x) = const, \quad (1)$$

тут $f'(x)$ – похідна від закону щільності розподілу похибок $f(x)$; похибка $\vartheta = x - a$; a математичне сподівання закону похибок $f(x)$.

Формула (1) виявилася передбачливою і глибокою за сенсом. Саме тому на превеликий жаль, багато із дослідників не зрозуміли її походження і значення, застосовуючи різні евристичні процедури замість того, щоб більш уважно розглянути ліву частину формули (1) у якій якраз і присутня можливість еволюції МНК. Справа в тому, що ліва частина в (1) впливає із застосування Гаусом методу максимальної правдоподібності (ММП), який передбачає винятково нормальності $f(x)$. А вся формула (1) описує лише частковий найбільш бажаний, простий випадок при обробці даних і моделюванні.

Щоб зрозуміти сенс лівої частини формули (1) розглянемо її походження. Вона є результатом мінімізації функції максимальної правдоподібності L в ММП:

$$L = \prod_i^n f(x_i), \quad (2)$$

де $f(x_i)$ – щільність розподілу імовірності похибки ϑ_i в точці x_i ; n – обсяг вибірки.

Логарифмуючи функцію (2) і допускаючи, що L залежить тільки від a , маємо:

$$d \ln L / da = \sum^n [f'(x)/f(x)] = 0. \quad (3)$$

Помноживши чисельник і знаменник у формулі (3) на $\vartheta_i = x_i - a$ отримуємо оцінку $\bar{a}$ параметра a , методом послідовних наближень:

$$\bar{a} = \sum [x_i \cdot P(\vartheta_i)] / \sum P(\vartheta_i), \quad (4)$$

де

$$P(\vartheta_i) = \frac{f'(x_i)}{\vartheta_i} \cdot f(x_i) \quad (5)$$

є ваговою функцією розподілу похибок, (не обов'язково нормальних), яку і використав Гаус у формулі (1). Гаус також попереджував в роботі [8] що «ніхто не може сказати, яким насправді буде закон розподілу похибок спостережень, якщо їх продовжити до нескінченності» [8]. На жаль, ряд високоповажних вчених не оцінили дійсний сенс лівої частини формули (1) і занурилися в евристичний хаос робастних процедур, знехтувати аналітичним методом Гауса для отримання вагової функції при негаусових спостереженнях.

Якщо ми бажаємо використати новий закон похибок з ваговою функцією (5), то необхідно щоб він був в такій же мірі визначений як і розподіл нормальний, тобто, був:

- симетричним, інакше виміри втрачають свій сенс;
- регулярним в межах від $-\infty$ до $+\infty$;
- мав незалежності як у закона Гаусса параметри, що означає необхідність діагональності інформаційної матриці Фішера для цього нового розподілу.

Величезна наукова заслуга Джеффріса полягає в тому, що він запропонував новий, більш універсальний ніж розподіл Гауса і математично бездоганий закон похибок (PJ – розподіл), який задовольняє всім трьом вище зазначеним вимогам. Крім звичайних для закону Гауса параметрів – математичного сподівання і дисперсії, джеффрісові похибки мають іще третій, новий, ключовий параметр m , залежний від

ексцесу розподілу і тонко реагуючий на так зване «дзижчання» процесу вимірів у часі, чи, інакше, не відчутне нам ритмічне «гудіння» простору вимірів по дисперсії. Якщо до цього додати, що жоден із відомих трипараметричних розподілів не має діагональної інформаційної матриці, то історична заслуга Джеффріса стає цілком очевидною.

А. Еддінгтон сформулював теорему в якій доказано, що суміш нормальних похибок з однаковим математичним сподіванням і різними дисперсіями неминуче викликає додатній ексцес сумарного розподілу. Більш широко розглянув це питання учень А. Н. Колмогорова, Н. А. Бородачев в книзі [10].

Відносно теорії математичної обробки даних Джеффріс зробив такий основний висновок: «Вирішальним питанням в комбінації спостережень є знання того, чи дійсно розподіли слідуєть нормальному закону, якщо це не так, то необхідно застосувати інші методи, властиві даному закону» [2]. Цей висновок виявився нині дуже своєчасним, особливо в ХХІ столітті, коли внаслідок автоматизації і комп'ютеризації вимірів, обсяги вибірок стали значно перевищувати встановлену ним границю в $n > 500$ вимірів.

Джеффрісові похибки мають наступний диференціальний закон щільності [2]:

$$f(x) = \frac{c}{\sigma} \left[1 + \frac{0,5}{M} \left(\frac{x-a}{\sigma} \right)^2 \right]^{-m}, \quad (6)$$

де стала $c = \left[(2m-1)^{0,5} \cdot B \left(m + \frac{1}{2}, \frac{1}{2} \right) \right]^{-1}$; $B(w, z)$ – бета – функція; $M = (m-0,5)^3 \cdot m^{-2}$; a, σ – відповідно математичне сподівання і міра розсіювання; m – ключовий параметр розподілу (6).

Використовуючи формулу (5, 6) отримуємо вагову функцію джеффрісових похибок ϑ_i :

$$P(\vartheta_i) = \left[\left(\frac{m-0,5}{m} \right)^3 \cdot \sigma^2 + \frac{\vartheta_i^2}{2m} \right]^{-1}, \quad (7)$$

де σ, m – ММП – оцінки параметрів розподілу (6).

Оскільки вага спостереження – це його обернена дисперсія, то $P(\vartheta_i)$ в (7) – це вага спостереження x_i , джеффрісова похибка якого ϑ_i .

Перерахуємо, що може дати використання розподілу (6) і його вагової функції (7) для вдосконалення обробки спостережень Big Date:

1. Вагова функція (7) дозволяє реалізувати неklasичну теорію МНК за умови:

$$\frac{f'x_i}{\vartheta \cdot f(x_i)} = P(\vartheta_i) \neq const, \quad (8)$$

при вимозі $\sum P(\vartheta_i) \cdot \vartheta_i^2 = \min$.

2. Отримувати ефективні оцінки зваженої середньої, коли обсяги вибірок $n > 500$.

3. Нормалізувати джеффрисові похибки у випадках застосування критеріальних процедур, які ґрунтуються на законі Гауса, шляхом використання такого оператора:

$$x_{ni} = x_i \sqrt{P(\vartheta_i)}, \quad (9)$$

де x_{ni} – нормалізовані спостереження; $P(\vartheta_i)$ – вага спостереження x_i яку обчислюють по формулі (7).

Таким чином, формула (9) дає можливість успішно використовувати класичні програмні пакети критеріальних процедур у випадку джеффрисових похибок.

4. Приводити до стаціонарного вигляду нестандартні по дисперсії динамічні ряди при їх спектральному аналізі.

5. Діагностувати якість експеримента Big Date на предмет попадання оцінки m розподілу(6) в границі $3 \leq m \leq 5$, що, по Джеффрису є свідцтвом чисто випадкового характеру похибок ϑ_i [2].

Описані вище нові можливості неklasичної теорії похибок вимірювань створені в Міжнародному економіко-гуманітарному університеті на основі використання відкритого Г. Джеффрисом закону (6), відображають надзвичайно потрібні зміни в еволюції методів обробки автоматизованих спостережень Big Date, які є типовими в ХХІ столітті.

Література:

1. Jeffreys H. The Law of Errors in the Greenwich Variation of Latitude observations. *Mon. Not. Of the RAS*. 1939. Vol. 99. № 9. Pp. 703–709.
2. Jeffreys H. The Law of Errors and the Combinations of Observations. *Philos. Trans. Roy. Soc. London*, 1937, ser. A. № 237. Pp. 231–271.
3. Jeffreys H. Theory of Probability. Sec. Edition. *Oxford University*, 1998. 470 p.
4. Джунь И. В. Неклассическая теория погрешностей измерений. *Ровно : Естеро*. 168 с.

5. Dzhun I. V. Non – Classical Theory Measurements Errors. USA : *Amazon*. 200 p.
6. Pearson, R. On the Mathematical Theory of Errors of Judgment with special Reference to the Personal Equation. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London*. 1902. Ser, A., 198, 235–236.
7. Gauss C. F. Theoria motus corporum celestium in sectionibus conicis Solem ambientium. *Hamburgi*. 1809.
8. Гаусс К. Ф. Избранные геодезические сочинения. Том 1. Способ наименьших квадратов / под. ред. Г. В. Багратуни М. : *Геодезиздат*, 1975. 262 с.
9. Eddington A. S. Notes on the Method of Least-Squares. The Proceedings of the Physical Society, 1933, vol. 45. Part 2, № 247. Pp. 135–365.
10. Бородачев Н. А. Основные вопросы теории точности производства. Бородачев Н. А. / под ред. А. Н. Колмогорова. М. – Л. : Изд. АН СССР, 1950. 360 с.

**ПАКЕТИ ПРИКЛАДНИХ ПРОГРАМ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН**

Лотюк Ю. Г.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри математичного моделювання
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Ясінський А. М.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри математичного моделювання
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Соловей Л. Я.

*старший викладач кафедри інформаційних систем
та обчислювальних методів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Із розвитком науки та техніки все більш використовуються при підготовці здобувачів вищої освіти із природничих дисциплін пакети прикладних програм, зокрема MathCad. Основна робота викладача пов'язана із практичною діяльністю. Виходячи з практичного застосування набутих умінь та навичок у професійній діяльності, зазначимо, що комп'ютер є найбільш адекватним технічним засобом навчання для підтримки діяльнісного підходу [1] до навчального процесу у всіх його ланках: потреба, мотиви, ціль, умови, засіб дії.

Діяльність розуміється як свідома активність людини, що виявляється в процесі її взаємодії з навколишнім світом, і ця взаємодія полягає в розв'язуванні життєво важливих для людини задач. Діяльнісний підхід до навчання на перше місце ставить формування системи дій. Тобто спочатку потрібно сформулювати поняття, подати теоретичні положення тощо. Потім потрібно показати їх взаємозв'язок.

Лише отримавши мінімально необхідні початкові теоретичні знання з алгебри, математичного аналізу, фізики, здобувач вищої освіти під керівництвом викладача починає оперувати з ними. При цьому розпочинається формування умінь та освоюється спосіб дії. На відміну від теоретичного, засвоєне здобувачами знання перетворюється у розумову дію, тобто в практичні уміння.

При роботі з професійно орієнтованим пакетом програм відбувається формування образу дії. Так здобувач вищої освіти, володіючи певними теоретичними знаннями та набором компонент пакету програм, може конструювати, а не програмувати розв'язок задачі. При цьому відбувається навчання через діяльність, тобто система навчального призначення виступає в ролі схеми орієнтованої основи діяльності [2]. При використанні математичного пакету програм треба будувати змістову частину діяльності таким чином, щоб здобувач, виконуючи систему дій, міг виявляти логічні зв'язки досліджуваної структурної одиниці нового матеріалу з уже засвоєними одиницями.

На відміну від тематичного, при використанні задачного підходу вся увага приділяється розв'язку окремої задачі. Це є основою навчальної системи [3], і найкращим чином відповідає діяльнісному підходу до навчання, сутність якого полягає саме у розв'язуванні задач. Задача, пропонується здобувачам у навчальній системі, побудованій за принципом задачного підходу, значно складніша за задачі, які пропонуються при тематичному підході. Розв'язування таких задач має формувати узагальненість дій здобувачів вищої освіти.

При програмуванні кожного блоку мовою програмування високого рівня багато часу витрачається на власне програмування та тестування програми. Але при застосуванні математичних пакетів [4] відпала необхідність програмувати кожну елементарну операцію і навіть кожен елементарний блок. Тепер здобувач вищої освіти може конструювати модель безпосередньо мовою предметної галузі, тобто не заглиблюючись у програмування; зосередити всю увагу на дослідженні задачі. Економиться час на практичних заняттях, процес навчання стає більш наочним та вмотивованим.

Після опанування теоретичним матеріалом можна відразу ж у цьому самому робочому листі розв'язувати навчальні задачі. При використанні математичного пакету MathCad можна отримати розв'язок відразу після введення у комп'ютер розрахункових формул.

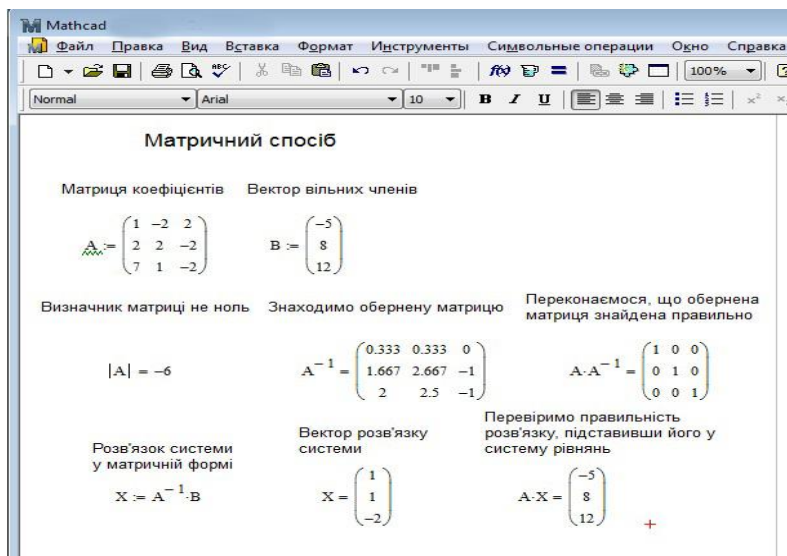
Тому більше часу на занятті можна використовувати на розгляд наукової проблеми.

Наведемо приклад розв'язування системи лінійних рівнянь матричним методом у середовищі математичного пакету MathCad.

Приклад 1. Розв'язати систему лінійних алгебраїчних рівнянь матричним способом

$$\begin{cases} x_1 - 2x_2 + 2x_3 = -5, \\ 2x_1 + 2x_2 - 2x_3 = 8, \\ 7x_1 + x_2 - 2x_3 = 12. \end{cases}$$

Алгоритм розв'язку цього прикладу у системі MathCad наступний, рисунок 1: сформуємо у MathCad матрицю з коефіцієнтів рівнянь і відповідний вектор з вільних членів. Обчислимо визначник матриці. Перевіримо чи він не дорівнює нулю. Якщо це так, то знайдемо обернену матрицю. Переконаємося у тому, що ми правильно знайшли обернену матрицю. Запишемо у матричній формі вектор-розв'язок системи лінійних алгебраїчних рівнянь. Отримаємо вектор-розв'язок. Переконаємося, що система розв'язана правильно, підставивши розв'язок у систему рівнянь.

Рис. 1. Розв'язування системи лінійних рівнянь матричним методом у системі MathCad

Приклад 2. Дослідження послідовного коливального контуру. Потрібно дослідити послідовний коливальний контур з відповідними номіналами елементів, що зображено на рисунку 2.

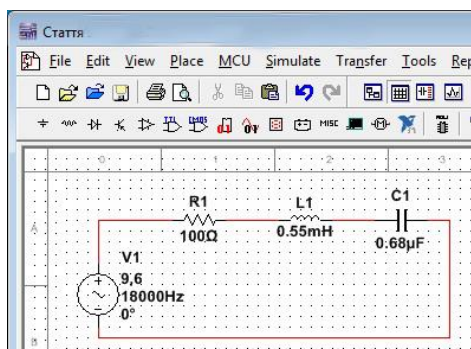

Рис. 2. Схема послідовного коливального контуру

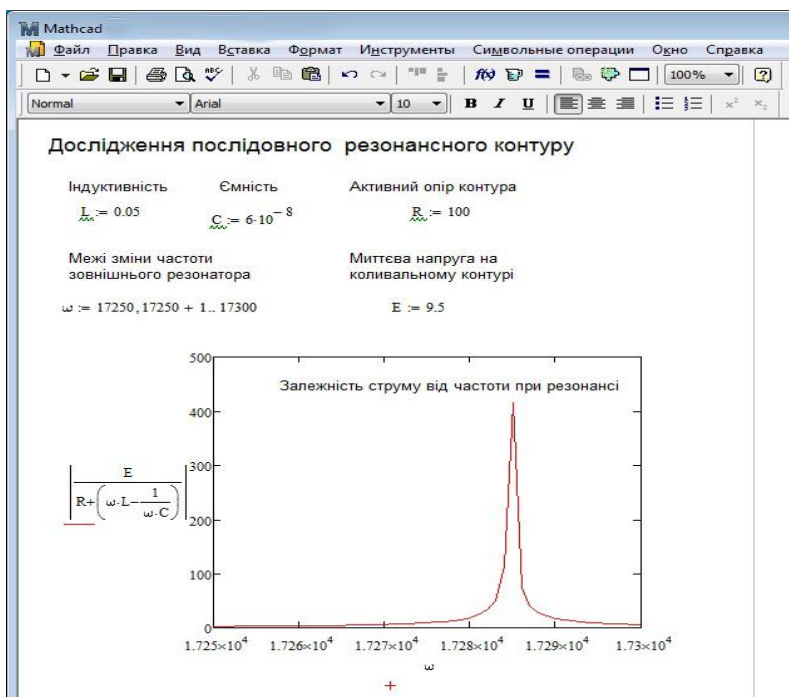

Рис. 3. Побудова у системі MathCad графіку залежності струму від частоти у послідовному коливальному контурі

Отриманий робочий лист системи MathCad може використовуватися для дослідження послідовного коливального контуру. Так, міняючи номінали елементів та діапазон частот зовнішнього осцилятора або активний опір контура, можна дослідити на лабораторній роботі (або продемонструвати під час лекційного заняття) такі параметри як добротність контура, смугу перепускання тощо.

Але треба зауважити, що недоречно замінювати вивчення природничих дисциплін лише вивченням математичних пакетів, особливо на молодших курсах. На старших курсах, коли математичні поняття вже сформовані, при розв'язуванні конкретних прикладних задач виконання таких операцій, як взяття інтегралів, знаходження границь, розв'язування задач з фізики та інші можна автоматизувати без шкоди для навчання.

Обчислення у MathCAD здійснюються на рівні візуального опису виразів у загальноприйнятій математичній формі. MathCAD добре застосовувати для невеликого обсягу обчислень, оформлення роботи у звичайному вигляді, тобто проводити запис мовою предметної галузі – математики, фізики тощо.

Література:

1. Атанов Г. А. Деятельностный подход в обучении : учебно-метод. пособие / Г. А. Атанов. Донецк : ЕАИ-пресс, 2001. 157 с.
2. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.
3. Ремезюк Т. В. Системний підхід до розв'язування задач. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. праць [редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.]. Київ – Вінниця : ДОВ Вінниця, 2004. Вип. 5. С. 313–320.
4. Шшешивіч Ш. С., Шшешивіч Р. Ч. Книга комп'ютерних технологій у математиці. Система Mathcad 14, в 2-х ч. 2019. 287 с.

ПРИКЛАДНЕ ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

Попадинець М. М.

*викладач кафедри інформаційних систем та обчислювальних методів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Особливість інформаційного суспільства в тому, що необхідно обробляти великий обсяг даних, кількість яких збільшується лавиноподібно. Це зумовило створення автоматизованих комплексів і програмних продуктів, призначених керувати великими обсягами даних. У цьому виявилася проблема, що пов'язана з нерозробленістю загальної методології освоєння складного прикладного програмного забезпечення. Під ним розуміється сукупність комп'ютерних програм, що не належать до програмного забезпечення базових інформаційних технологій, що являють собою текстові процесори, електронні таблиці, системи управління базами даних, системи комп'ютерної графіки (комп'ютерних презентацій), системи роботи з комп'ютерними телекомунікаціями [1, с. 74].

Найважливіша характеристика, що відрізняє складні прикладні програми від програмного забезпечення базових інформаційних технологій, у тому, що на відміну від останніх, вони не визначають основні форми використання сучасних засобів інформаційних та комунікаційних технологій переважною більшістю користувачів, які не є професіоналами в галузі обчислювальної техніки [3, с. 138]. При вивченні складного прикладного програмного забезпечення у користувачів виникають труднощі, пов'язані з тим, що вже на початку роботи вони опиняються у проблемній ситуації: як правило, професійні графічні редактори, програми для програмування та інформаційні системи мають багато параметрів для налаштування, розміщених у різних частинах екрану. Крім того, багато функціональних можливостей доступні з додаткових модулів, а іноді й додатків (вище наведено лише «зовнішні» труднощі, пов'язані зі складністю інтерфейсу користувача, не торкаючись суворих алгоритмів

виконання операцій і високу «ціну помилки» при здійсненні неправильних дій).

Один із яскравих прикладів виникнення труднощів щодо складного прикладного програмного забезпечення – освоєння фахових систем, які дедалі активніше використовуються у повсякденному житті і вже давно стали стандартом при проведенні будь-яких досліджень у сфері наукового пошуку з широкого професійного спектру. Сучасне складне прикладне програмне забезпечення за своєю суттю – програмні продукти, які надають користувачеві інструменти для обробки просторово-часової інформації та використовуються для керування нею [4, с. 264].

Освоєння складних програмних продуктів, до яких належать сучасні, неможливе без застосування сучасних педагогічних технологій. Однак існуючі методики вивчення комп'ютерних програм, розроблені для студентів, що спеціалізуються у сфері інформатики та обчислювальної техніки, як правило, не застосовні для майбутніх фахівців, оскільки знаходяться поза безпосередньою сферою їхньої професійної діяльності. Існуюче протиріччя усвідомлюється фахівцями управління освітніми системами, освоєння прикладного програмного забезпечення є у переліку передбачених компетенцій, проте їх реалізація неможлива без розробки системи рекомендацій щодо ширшого впровадження інформаційних систем у навчальний процес.

Ситуація, що склалася, посилюється своєрідним «інформаційним вакуумом». Висока вартість програмних продуктів і відсутність локалізації більшості додатків перешкоджають їхньому активному використанню, а при малій «клієнтській базі» закономірна відсутність спеціальної літератури (як правило, вона обмежується багатосторінковим технічним керівництвом користувача). Тим часом ситуація докорінно змінилася внаслідок активного впровадження мережі Інтернет у освітній процес. У педагогічній практиці стали активно використовуватися космічні знімки з просторовою прив'язкою, а також з'явилася велика кількість безкоштовних фахових програм у будь-якій сфері діяльності, що мають широкий спектр функціональних можливостей, що може бути доступним для користувачів будь-якого рівня. Сучасне фахове прикладне програмне забезпечення просте у використанні (при освоєнні загальної методології), а також часто є можливість використовувати недорого (а буває, що й безкоштовні) програмні продукти

Література:

1. Гуменний О. Д. Тлумачний словник основних термінів інформаційної культури. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ : МІЛЕНІУМ, 2016. 132 с.
2. Баженов В. А., Венгерський П. С., Горлач В. М., Левченко О. М. Лізунов П. П., Гарвона В. С., Ананьев О. М., Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології : підручник для студентів вищих закладів освіти. Київ : Каравела, 2003.
3. Руденко В. Д. Інформатика (профільний рівень). Харків : Ранок, 2019. 256 с. : іл.
4. Тлумачний словник з інформатики. Дніпропетровськ : Нац. гірн. ун-т, 2008. 599 с.
5. Шпетний І. О., Проценко С. І., Тищенко К. В. Інформатика : навчальний посібник. Суми, 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/67760/3/Shpetnyi_informatyka.pdf

DOI

ЗАСТОСУВАННЯ РІЗНИЦЕВИХ КОЛІРНИХ МОДЕЛЕЙ В ПРОЦЕСІ ПРОГРЕСУЮЧОГО ІЄРАРХІЧНОГО СТИСНЕННЯ ЗОБРАЖЕНЬ БЕЗ ВТРАТ

Шпортко О. В.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем та обчислювальних методів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Як відомо, різні компоненти зображень відображають достатньо подібні по геометрично-просторовій структурі об'єкти [1, с. 116]. Зрозуміло, що коефіцієнти кореляції між парами компонентів для різних зображень можуть значно відрізнятися між собою. Але на сьогодні сучасні архіватори та формати стиснення зображень опрацьовують пікселі переважно у фіксованій колірній моделі (наприклад, формат PNG – в моделі R, G, B; формат BMP – в моделі B,

G, R; формат JPEG – в моделі YCbCr; формат архіватора RAR – в моделі R-G, G, B-G) і не використовують можливості вибору ефективної колірної моделі для кожного зображення, яка максимально зменшує ентропію за рахунок міжкомпонентної декореляції [2]. Оскільки колір кожного пікселя можна подати у вигляді координат за трьома лінійно-незалежними векторами будь-яких базових кольорів [3, с. 14], то декореляцію доцільно виконувати аналогічно застосуванню предикторів, зберігаючи замість значень яскравості окремої компоненти різницю яскравостей двох компонентів [4]. З іншого боку, формати графічних файлів мають забезпечувати як швидке кодування, так і декодування, тому в них доцільно використовувати різниці колірні моделі з цілими коефіцієнтами [4; 1, с. 125–127; 5]. Зрозуміло, що колірна модель має гарантувати не лише пряме, а й зворотне перетворення значень компонентів кожного пікселя. Тому для забезпечення однозначності декодування в зображенні можна виконати максимум дві заміни значень різних компонентів різницями з іншими компонентами. Отже, враховуючи це обмеження, в процесі кодування для кожного зображення під час попередньої обробки виникає задача вибору однієї різницевої колірної моделі серед альтернативних так, щоб максимально зменшити коефіцієнт стиснення. Фактично, в процесі стиснення необхідно оцінити доцільність заміни для кожного пікселя значень компоненти R однією з різниць $R-G$, $G-R$, $R-B$ або $B-R$, значень компоненти G різницями $G-R$, $R-G$, $B-G$ або $G-B$ та значень компоненти B різницями $B-R$, $R-B$, $B-G$ або $G-B$ і серед цих можливих різниць обрати максимум дві, які максимально зменшать прогнозовану довжину ентропійного коду. Саме такі дослідження ми й плануємо надалі виконати в процесі прогресуючого ієрархічного стиснення зображень без втрат.

Література:

1. Шпортько О. В. Підвищення ефективності стиснення кольорових зображень у форматі PNG : дис. ... канд. техн. наук. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2010. 195 с.
2. Шпортько О. В. Аналіз ефективності модифікацій алгоритмів графічного формату PNG. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка" (Серія: Інформаційні системи та мережі)*. 2014. № 783. С. 262–270.

3. Седов С. А. Индивидуальные видеосредства: телеантенны, телевизоры, видеоманитофоны, видеокамеры, видеопроекторы, видеодиски: Справоч. пособ. Киев : Наукова думка, 1990. 752 с.
4. Шпортько О. В. Використання різницевих кольорових моделей для стиснення RGB-зображень без втрат. *Відбір і обробка інформації*. 2009. № 31(107). С. 90–97.
5. Шпортько О. В., Бомба А. Я., Янчук П. С., Шпортько В. О. Застосування різницевих кольорних моделей з цілими і напівцілими коефіцієнтами для стиснення зображень в модифікованому графічному форматі JPEG. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка" (Серія : Інформаційні системи та мережі)*. 2019. № 5. С. 14–25.

ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРНЕТ РЕЧЕЙ В ОСВІТІ

Юскович-Жуковська В. І.

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем та обчислювальних методів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Лотюк Ю. Г.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри математичного моделювання
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Соловей Л. Я.

*старший викладач кафедри інформаційних систем та обчислювальних
методів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Формування світового цифрового суспільства обумовило, зокрема, розвиток новітніх технологій в освіті. Здобувачі вищої освіти набувають електронні знання та цифрові навички, що значно підвищує рівень їх самореалізації, як майбутніх спеціалістів. Фахівець цифрового суспільства – це не лише професіонал у своїй предметній галузі, а й користувач сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Враховуючи вимоги процесів глобальної діджиталізації та відповідно зростаючі вимоги роботодавців до персоналу саме освітні заклади покликані забезпечити професійну кваліфікацію, засновану на високих комп'ютерних технологіях.

Так, в даний час активно впроваджуються в освітній процес, як об'єкт вивчення і як інструмент роботи – технології Інтернет речей (IoT).

Навчальні заклади вибирають екосистему IoT та використовують різні методи, починаючи від розширеної реальності до хмарних

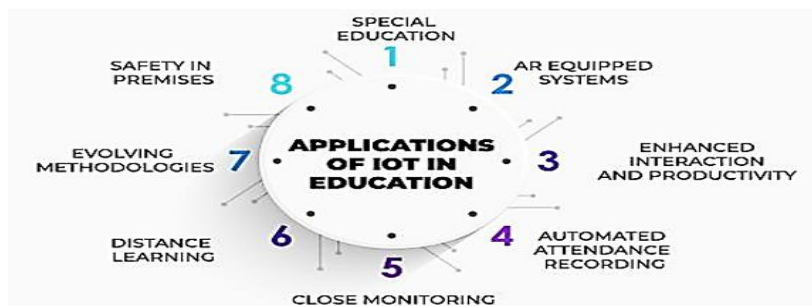
обчислень. Завдяки інтеграції технології IoT фізичні середовища стають розумнішими та взаємопов'язаними, ніж будь-коли. Обговорюючи Інтернет речей в освіті, можна уявити собі такі речі, як розширений розумний клас, цифрову дошку та голосову систему команд [1].

Концепція IoT заснована саме на Інтернет-технологіях, які відіграють важливу роль у трансформації сучасної системи освіти.

Згідно дослідженням вітчизняних науковців Шелевер О.В., Лисак Г.О., Харлай Л.О., сучасна освіта неможлива без Інтернет речей в сьогоденні [2, с. 210].

Інструменти Інтернет речей можна використовувати для навчання всіх навчальних дисциплін, від різних мов до математики та фахових предметів, для навчання практичним навичкам за професійним спрямуванням, з використанням 3-D графіки та анімації.

Практичне застосування IoT в освіті відображено на рисунку 1 [2, с. 212].

Рис. 1. Застосування IoT в освіті

Впровадження технологій IoT в навчальний процес здобувачів вищої освіти, зокрема галузі знань 12 Інформаційні технології сприятиме формуванню їх готовності використовувати свої знання в реальних життєвих ситуаціях сучасного цифрового суспільства.

Література:

1. Впровадження IoT в освіту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.education-wiki.com/5418151-iot-in-education#menu-1>

2. Шелевер О. В., Лисак Г. О., Харлай Л. О. Технології інтернет речей в сучасній освіті: перспективи, особливості. *Інноваційна педагогіка. Інформаційно-комунікаційні технології*. Одеса. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2022. Вип. 50. Том 2. С. 210–213.

DOI

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Юскович-Жуковська В. І.

*кандидат технічних наук, доцент,
декан факультету кібернетики*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Шпортько О. В.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних систем та обчислювальних методів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

На сьогодні підготовка здобувачів вищої освіти неможлива без використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, в тому числі Інтернет-технологій, адже саме цифрове середовище дозволяє створювати, передавати, зберігати і відображати інформаційні продукти – знання, ідеї, дані з метою їх використання в навчанні.

Інтернет-технології – це технології створення і підтримки різних інформаційних ресурсів в глобальній мережі Інтернет: сайтів, блогів, форумів, чатів, електронних бібліотек та енциклопедій, тощо. В наш час Інтернет-технології органічно доповнюють традиційні засоби навчання.

Інтернет-технології являють собою комплекс взаємодіючих комунікаційних, інформаційних і комп'ютерних технологій та різноманітних сервісів, за допомогою яких здійснюється діяльність

в Інтернеті. В їх основі лежать гіпертексти і сайти, завдяки яким велику кількість аспектів навчального процесу можна перенести в мережу. Завдяки міжнародному стандарту, мова розмітки гіпертекстів HTML сприймається всіма браузером і, відповідно, однаково відображається на всіх комп'ютерах в усіх країнах. Це дозволяє здобувачам знайомитися з відео-лекціями провідних закладів освіти розвинених країн в режимі реального часу. Саме тому Інтернет-технології набувають все більшої популярності в реалізації практичних задач в освіті, а кількість Інтернет-ресурсів для науковців, викладачів та здобувачів вищої освіти постійно зростає. В даний час популярними формами занять з використанням Інтернет-технологій є чат-заняття, web-заняття, online-семінари, VoIP, імітаційне моделювання конкретної задачі, тощо. По суті, кожна вивірена навчальна, наукова, пізнавальна інформація, розміщена в Інтернеті, може використовуватися студентами на різних формах занять.

З іншого боку, кожна Інтернет-технологія – це складна система, яка складається з логічних та фізичних компонентів. Доведено, що Інтернет-технології дозволяють оптимізувати інформаційні процеси. В розвинутих країнах користувачі безпосередньо беруть участь в обробці, зберіганні та передачі інформаційних продуктів та послуг за допомогою мережі Інтернет [1].

Отже, на сьогодні в освітянських колах актуальною є проблема впровадження Інтернет-технологій в навчальний процес закладів вищої освіти [2]. Цю проблему досліджували вітчизняні науковці В. Гриценко, А. Манако, М. Жалдак, Н. Балик, Н. Дементієвська, П. Маланюк, І. Сокол, Г. Стеценко, Г. Шмигер та ін. Практичне застосування Інтернет-технологій в навчальному процесі ЗВО розглянуто у працях С. Литвинової, С. Марченко, В. Олексюк.

Розрізняють такі основні види сучасних Інтернет-технологій: кейс-технологія, ТВ-технологія, мережева технологія. Кейс-технологія одночасно відтворює практичну проблему, актуалізує окремий комплекс знань, вдало поєднує навчальну, виховну та аналітичну діяльність. ТВ-технологія ґрунтується на використанні засобів масової комунікації для отримання студентами навчально-методичних матеріалів та організації регулярних консультацій у викладачів (тьюторів). Мережева технологія базується на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення студентів теоретичними, практичними матеріалами та комунікативною взаємодією з викладачем (тьютором) [3, с. 28–34].

На думку науковців Н. Фоменко, М. Скрипник, О. Фатхутдінової однією з центральних Інтернет-технологій для ЗВО є Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Це модульне об'єкто-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням (LMS), системою управління курсами (CMS), віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто платформою для навчання, яка надає викладачам, студентам та адміністраторам розвинутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі дистанційного. Moodle можна використовувати в навчанні студентів, при підвищенні кваліфікації, бізнес-навчанні як в комп'ютерних аудиторіях освітнього закладу, так і для самостійної роботи вдома. Ця система призначена, насамперед, для організації навчання онлайн у мережевому середовищі з використанням технологій Інтернету [3, с. 46].

У вищій школі знайшли застосування наступні Інтернет-технології: electronic textbook, multimedia system, experts system, computer aided design system, electronic library, database, local and wide area networks, electronic mail, voice-mail, bulletin system, teleconference, management information system, dest-top publishing тощо [4].

На сьогодні впровадження Інтернет-технологій в освітній процес закладу вищої освіти ставить перед викладачами задачі розробки нових методологій керування освітньою діяльністю студентів, використання дидактичних принципів навчання (індивідуалізації, активності, свідомості й інших) [5]. Тому дидактичні можливості викладача в процесі впровадження Інтернет-технологій в освітній процес ЗВО виступають як ефективне доповнення традиційних форм навчання.

Література:

1. Сучасні Інтернет-технології. URL: <https://sites.google.com/site/internettehnologiiecom/sucasni-internet-tehnologiie> (дата звернення: 6.11.2022).

2. Грушина І. В. Теоретичні та методологічні основи використання дистанційних технологій в контексті змішаного навчання. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Вип. 10(1). С. 28–34.

3. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. *Правова педагогіка : навч. посіб. Херсон : Олді-плюс, 2015. 324 с.*

4. Структура, класифікація і види Інтернет-технологій. URL: <https://la.by/article/12-struktura-klassifikaciya-i-vidy-internet-tehnologiy> (дата звернення: 6.11.2022).

5. Семчук С. Впровадження Інтернет-технологій в освітній процес закладів вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2021. № 1(5). С. 136–142.

DOI

ЛОГІЧНІ ЗАДАЧІ В СИСТЕМІ КОМПЕТЕНТІСНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ІНФОРМАТИКИ

Ясінський А. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з інформаційного забезпечення
та інноваційних технологій навчання
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Гльків О. С.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
Львівського державного університету
фізичної культури імені Івана Боберського
м. Львів, Україна*

Сучасного вчителя інформатики важко уявити без добре сформованої логічної компетентності. В різноплановій освітній діяльності вчителя інформатики не можливо опиратись тільки на приклади математичної логіки. Майбутнім вчителям поряд із вивченням освітніх технологій та методик, необхідно вдосконалювати дедуктивні методи доведення та спростування тверджень, саме вони стануть базисом у прийнятті складних педагогічних рішень.

Єдиного пояснення які задачі можна віднести до «логічна задача» в методичній літературі не має. Педагогічна теорія не розглядає питання про класифікацію логічних задач. Проте не варто недооцінювати значення логічних задач в системі розвитку інтелектуальних

здібностей. Зокрема, В.І. Арнольд вважав, «...що вміння розв'язувати задачі, при чому такі, що вимагають інтелектуальних зусиль, міркування, а не лише механічного застосування набору формул чи вгадування відповіді сприяє підвищенню рівня математичної культури». Складання логічних задач має стати важливим завданням для освітян.

Аналізуючи систему формування логічної грамотності майбутніх вчителів математики в навчальних закладах України Лиман Ф.М., Друшляк М.Г., Лукашова Т.Д. приходять до висновку, що «у закладах вищої освіти формуванню логічної грамотності студентів приділяється замало уваги. Роботу по формуванню логічної грамотності доцільно проводити на заняттях з математичної логіки, а не лише на окремих заняттях з методики навчання математики» [1].

Н.В. Василенко в книзі «Логіка 5–11 класи» пропонує «логічною задачею будемо вважати задачу, розв'язання якої передбачає, в першу чергу, вміння логічно мислити.

Уміння логічно мислити включає в себе ряд компонентів:

- уміння орієнтуватись на суттєві ознаки об'єктів і явищ,
- уміння підпорядковуватись законам логіки, будувати свої дії відповідно до них,
- уміння виконувати логічні операції, усвідомлено їх аргументувати,
- уміння будувати гіпотези й виводити наслідки з цих суджень» [2].

Ліхтарніков Л.М. у книзі «Занимательные логические задачи» виділяє найважливіші, на його думку, особливості логічних задач: «Логічні задачі відрізняються від більшості математичних, тим, що для їх розв'язання, по-перше, не потрібно великого запасу математичних знань і можна обмежитись тільки деякими відомостями з арифметики. По-друге, логічні задачі майже завжди носять цікавий характер і цим притягують навіть тих, хто не полюбить математики» [3].

Гладунський В.Н. в посібнику «Логіка» для студентів виходить за межі чисто математичного трактування логічних операцій. Він розкриває «зміст поняття логіки та її значення на сучасному етапі. Встановлює взаємозв'язок сутності поняття про предмет з його іменем та уявленням. Викладає загальну характеристику висловлення, простого судження, умовиводу. Визначає передумови усного ділового спілкування» [4].

Передовий педагогічний досвід, із застосуванням логічних завдань на уроках математики, описано на численних Інтернет сайтах. Більшість з них розкривають методичні прийоми розв'язування логічних задач без використання комп'ютерних програм та сервісів.

Один із шляхів до вивчення розділів алгоритмізації та програмування може бути розгорнутий на основі спеціального програмного комплексу. Часто в школах використовують візуальне об'єктно-орієнтоване середовище програмування SCRATCH, яке базується на традиціях мови Лого і Лего-Лого. Дане середовище має зручний і нескладний інтерфейс, дозволяє не тільки програмувати, а і використовувати графіку и моделювання. Особливістю даного програмного середовища є те, що в ньому можна створювати не тільки анімовані події, а і нескладні ігрові ситуації.

Система логічних задач чудово вписується в процес вивчення інформатики. Існує багато способів розв'язання логічних вправ. Аналіз наукових джерел надав можливість виокремити **наступні методи** розв'язання логічних задач:

- «1) дискурсивно-логічний або спосіб прямих, безпосередніх міркувань;
- 2) табличний або матричний;
- 3) метод блок-схем;
- 4) теоретико-множинний із залученням відображень і геометричної інтуїції;
- 5) формально-логічний на основі засобів булевої алгебри;
- 6) комбінаторний» [5].

Виокремлені методи розв'язування логічних задач вписуються в методику вивчення логічного програмування. Тому систему підготовки вчителів інформатики ми доповнили вивченням логічного програмування в середовищі Visual Prolog 8. При вивченні логічного програмування студенти повинні оволодіти технікою побудови логічного висновку: резолюцією – потужним інструментом розв'язання задач.

У процесі розв'язання логічних задач, ми користувались наступним загальноприйнятим алгоритмом розв'язання логічних задач:

- 1) зрозуміти умови завдання;
- 2) запровадити систему позначень для логічних висловлювань.
- 3) сконструювати логічну формулу, що опише логічні зв'язки між усіма висловлюваннями умови задачі;
- 4) визначити значення істинності цієї логічної формули;

5) з отриманих значень істинності формули визначити значення істинності введених логічних висловлювань, на підставі яких робиться висновок про розв'язання.

Досвід розв'язування логічних задач із використанням середовища логічного програмування Visual Prolog, формує у студентів важливі компетенції роботи із логічними задачами.

Педагогічний досвід студентів-магістрів, які організовують учнівські олімпіади з інформатики, вказує на те, що основою таких олімпіад є логічні завдання.

Логічна компетентність є необхідною складовою професійної компетентності майбутніх вчителів інформатики. Формуванню логічної компетентності у студентів сприяє включення в контент відповідної освітньої програми завдань вивчення логічних середовищ програмування. Орієнтація методики викладання інформативних дисциплін на застосування логічних задач, середовищ логічного програмування, виконання інтегрованих завдань – сприяє підвищенню ефективності навчального процесу.

Необхідно відкоригувати навчальні плани, освітній контент на застосування логічних задач в системі підготовки вчителя інформатики.

Література:

1. Лиман Ф. М., Друшляк М. Г., Лукашова Т. Д. Формування логічної грамотності майбутніх учителів математики як важливої складової їх професійної підготовки. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 2(20). С. 72–79. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Україна ORCID: 0000-0001-7445-8514 <http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>
2. Василенко Н. В. В19 Логіка 5–11 класи. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 256 с. Серія «Логіка». ISBN 978-617-00-0874-9
3. Лихтарников Л. М. Занимательные логические задачи: (Для учащихся начальной школы) / оформление С. Григорьева. СПб. : Лань, 1996. 125 с.
4. Гладунський В. Н. Логіка : навч. посіб. для студ. екон. спец. / В. Н. Гладунський ; Нац. ун-т "Львів. політехніка", Нац. банк України, Львів. банк ін-т. – 2-е вид. Л. : Афіша, 2004. 360 с. Бібліогр.: с. 349–351. укр.
5. Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. Кривий Ріг : Видавничий відділ ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. Том XIII. Вип. 2(36). 354 с. ISSN 2309-1479. Т. XIII(2015).

СЕКЦІЯ 4. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI

EXPERIENTIAL LEARNING AND SELF-DIRECTED LEARNING AS KEY PILLARS OF ENTREPRENEURIAL EDUCATION

Morris, T.H. Dr

*PhD in Education, Senior Lecturer in Education and Sociology,
School of Education, Bath Spa University
Bath, United Kingdom*

Preedy, S. Dr

*PhD in Business Management, Lecturer in Enterprise,
Plymouth Business School, University of Plymouth
Plymouth, United Kingdom*

In this paper we will apply reflexive dialogical practice [1, 2] methodology in order to explore the place of Experiential Learning Theory (ELT) and Self-Directed Learning Theory (SDLT) in Entrepreneurial Education (EE). Specifically, this paper presents an intersection of expertise from both the entrepreneurship and education disciplines, in order to explore the challenges and opportunities of employing both ELT and SDLT in EE.

We believe this work to be a valuable contribution to the literature as SDLT and ELT are, theoretically, important – perhaps fundamental – pedagogical pillars of EE, but the research fields of pedagogy and EE rarely combine to complement each other to identify these interconnections. This work represents a provocation piece intended as a critical engagement between these two research fields.

1. The importance of “learning” in Entrepreneurial Education

Currently a wide range of teaching methods and models are utilised across EE programmes; these are often informed by practical considerations, as opposed to a rigorous pedagogical rationale [3, 4]. Subsequently, there continues to be disagreement in the EE community on how best to teach EE [5, 6]. This disagreement is exacerbated by the struggle to pinpoint the exact educational outcomes that are desirable for its participants [7, 8].

What is clear however is that *learning* is pivotal to the entrepreneurship process – from nascent entrepreneurs to established serial entrepreneurs –

learning is a key part of EE and entrepreneurship [9, 10]. Researchers have identified that seeing entrepreneurial learning as solely a process of resource generation is limited, but rather engaging in the process of learning also has the potential to lead to personal growth [11, 12]. Specifically, two central and important outcomes of entrepreneurial learning are that it enables the entrepreneur an ability to be (a) proactive to identify and exploit business opportunities [13, 14], and (b) adaptive in order to solve or resolve business problems as and when they arise [10].

EE pedagogical research regarding an understanding of the entrepreneurial learning process is rapidly growing but is afflicted with challenges of fragmentation and incoherence [9, 15]. In particular, EE is often criticised for its perceived disconnect from the theories and concepts of the education discipline [16], a challenge compounded by being traditionally designed by and delivered from Business Schools [17]. So far, the single most unifying aspect of EE delivery across the globe is the agreement that ELT theory has thus far served as a useful base on which to build EE pedagogy due to the inherently practical nature of entrepreneurship [4, 5, 14, 15].

2. Experiential Learning Theory

ELT is widely accepted and encouraged in the EE curriculum with the dominant narrative that ELT is the appropriate model to enable learning “through” entrepreneurship [18, 19, 20]. ELT emphasises the importance of real-world experience, whereby knowledge is created through experience and aided by an individual’s unique processes of reflection [21, 22]. EE teaching and learning activities are now commonplace modelled upon ELT [e.g. 5, 23].

However, ELT is complex – which might explain why ELT is often misunderstood. For example, although the original model of ELT from Kolb [22] and more recent versions [24] may be at first glance eyeballed and depicted as a cyclic model; ELT however proposes that the learning process is one that represents a spiral rather than a circle [22]. Concomitantly ELT takes time and resources to fully implement [24]. Therefore, this is the first point in which we will delve deeper and engage in critical reflexive dialogue concerning: RQ1: Does the complexity of ELT prevent the full realisation of ELT in EE?

3. Self-Directed Learning Theory

Perhaps due to the complexity of ELT, and for other reasons (including lack of depth and breadth of pedagogical knowledge of business educators), other key and important pedagogical theories may be pushed aside, or side-

lined, in EE research and practice. We believe SDLT is an example of a pedagogical theory that has potential to add huge value in the field and practice of EE.

Recent research on SDLT in entrepreneurship has identified self-directed learning competence as a “meta-competence” for entrepreneurs [10]. Fostering this competence means that entrepreneurs can build other competencies. SDLT concerns a process of learning in which learners – with or without the help of others – set their own learning goals, identify their own learning resources and self-evaluate their learning strategies and outcomes [25, 26].

Indeed, SDLT has a strong alignment with EE programmes in that they commonly identify the need to foster entrepreneurship students’ autonomy, which is a key aspect of successful leadership in entrepreneurship [27, 28]. In this paper, we identify SDLT as a key theoretical pillar of EE and ask: RQ2: What place does SDLT have in EE?

4. Interlocking Experiential and Self-Directed Learning Theory

We will finish by summarising the key insights gleaned in the reflexive dialogue and in doing so present key directions for further research. We will discuss SDLT and ELT – not as separate entities – but as an interlocking process.

References:

1. Cunliffe, A.L., (2002), “Social poetics as management inquiry: A dialogical approach”, *Journal of Management Inquiry*, Vol. 11 No. 2, pp. 128–146.
2. Gilmore, S., Harding, N., Helin, J., & Pullen, A. (2019), “Writing differently”, *Management Learning*, Vol. 50 No. 1, pp. 3–10.
3. Jones, C. and Matlay, H. (2011), “Understanding the heterogeneity of entrepreneurship education: going beyond Gartner”, *Education + Training*, Vol. 53, No. 8/9, pp. 692–703.
4. Pittaway, L., Gazzard, J., Shore, A. and Williamson, T. (2015), “Student clubs: experiences in entrepreneurial learning”, *Entrepreneurship and Regional Development*, Vol. 27, No. 3-4, pp. 127–153.
5. Neck, H.M. and Greene, P.G. (2011), “Entrepreneurship education: known worlds and new frontiers”, *Journal of Small Business Management*, Vol. 49 No. 1, pp. 55–70.
6. Johannisson, B. (2016), “Limits to and prospects of entrepreneurship education in the academic context”, *Entrepreneurship and Regional Development*, Vol. 28 Nos 5/6, pp. 403–423.

7. Bae, T.J., Qian, S., Miao, C. and Fiet, J.O. (2014), “The relationship between entrepreneurship education and entrepreneurial intentions: a meta-analytic review”, *Entrepreneurship: Theory and Practice*, Vol. 38 No. 2, pp. 217–254.
8. Nabi, G., Linan, F., Fayolle, A., Kreuger, N. and Walmsley, A. (2017), “The impact of entrepreneurship education in higher education”, *Academy of Management Learning and Education*, Vol. 16. No. 2, pp. 1–23.
9. Harrison, R.T. and Leitch, C.M. (2005), “Entrepreneurial learning: researching the interface between learning and the entrepreneurial context”, *Entrepreneurship: Theory & Practice*, Vol. 29 No. 4, pp. 351–371.
10. Morris, T.H and König, P.D. (2020), “Self-directed experiential learning to meet ever-changing entrepreneurship demands”, *Education + Training*, Vol. 63, pp. 23-49.
11. Rae, D. (2004), “Practical theories from entrepreneurs’ stories: discursive approaches to entrepreneurial learning”, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 11 No. 2, pp. 195-202.
12. Rae, D. and Wang, C.L. (2015) *Entrepreneurial learning: New Perspectives in research, education and practice*. Routledge: UK.
13. Kirzner, I. M. (1973) *Competition and Entrepreneurship*. University of Chicago Press: Chicago, USA.
14. Politis, D. (2005), “The process of entrepreneurial learning: a conceptual framework”, *Entrepreneurship: Theory and Practice*, Vol. 29. No. 4, pp. 399–424.
15. Wang, C.L. and Chugh, H. (2014), “Entrepreneurial learning: Past research and future challenges”, *International Journal of Management Reviews*, Vol. 16, No.1, pp. 24–61.
16. Fayolle, A. (2013), “Personal views on the future of entrepreneurship education”, *Entrepreneurship & Regional Development*, Vol. 25, pp. 692–701.
17. Preedy, S. and Jones, P. (2015), “An investigation into University extra-curricular enterprise support provision”, *Education + Training*, Vol. 57, No. 8/9, pp. 992–1008.
18. Gibb, A.A. (2002), “In pursuit of a new ‘enterprise’ and ‘entrepreneurship’ paradigm for learning: creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge”, *International Journal of Management Reviews*, Vol. 4. No. 3, pp. 233–269.

19. Lilischkis, S., Volkmann, C. and Halbfas, B. (2015), "Supporting the entrepreneurial potential of higher education: final report European commission", [online] available at: http://sephe.eu/fileadmin/sephe/documents/sephe_final-report_2015-06-30_v1.10.pdf.
20. Quality Assurance Agency (QAA) (2018) *Enterprise and entrepreneurship education. Guidance for UK higher education providers*. Available at: <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/Enterprise-and-entrepreneurship-education-2018.pdf>
21. Schon, D. (1983) *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*, Basic Books, New York.
22. Kolb, D.A. (1984), *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, NJ.
23. Pittaway, L. and Cope, J. (2007), "Entrepreneurship education: a systematic review of the evidence", *International Small Business Journal*, Vol. 25 No. 5, pp. 477–506.
24. Morris, T.H. (2020), "Experiential learning—a systematic review and revision of Kolb's model", *Interactive Learning Environments*, Vol. 28 No. 8, pp. 1064–1077.
25. Knowles, M.S. (1975), *Self-Directed Learning. A guide for learners and teachers*, Prentice Hall: Englewood Cliffs, New Jersey.
26. Garrison, D.R. (1997), "Self-directed learning: toward a comprehensive model", *Adult Education Quarterly*, Vol. 48 No. 1, pp. 18-29.
27. Van Gelderen, M. (2010), "Autonomy as the guiding aim of entrepreneurship education", *Education + Training*, Vol. 52 Nos 8/9, pp. 710-721.
28. Preedy, S., Jones, P., Maas, G and Duckett, H. (2020) Examining the perceived value of extracurricular enterprise activities in relation to entrepreneurial learning processes, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol. 27 No. 7, pp. 1085–1105.

DOI

WORLDWIDE TENDENCIES IN GIFTED EDUCATION DEVELOPMENT

Budz I. F.

*PhD in Pedagogy, Associate Professor, Head of the Department of Romance
and Germanic Philology, Academician Stepan Demianchuk International
University of Economics and Humanities
Rivne, Ukraine*

Developing an ideal system of Gifted Education has been remaining the urgent question for the last decades of the current and past centuries. Despite great efforts put to improve the models of identification, school provision, teacher training in Great Britain and the USA, gifted children often are neglected, not referred, remain untested and left behind. Moreover, teachers still have no opportunities to be properly trained to make needs of gifted children. There are a lot of countries all over the world where the legislation on Gifted Education does not work or simply absent.

The aim of the research is to observe the current problems and recent trends in Gifted Education in this study since the world of Gifted Education has been experiencing changes due to the new views of intelligence, increasing significance and application of neurological findings, enrichment by means of Informational Technologies, the challenges of cultural differences and various models of intercultural communicative strategies for gifted students. Besides, we focus on the increasing importance of creativity, mentoring, and counseling. By the way, the problem of identification remains actual and important in terms of Covid 19 period.

We consider the review of recent trends in Gifted Education and needed trends as significant for the future and current adequate progress in the field of Gifted Education and Education in total. We base our study on ideas, considerations and conclusions of such distinguished American and British scholars as Renzulli J., Freeman J., Eyre D., Gallagher J., Sternberg, Van Tassel-Baska, Robinson W., Frasier M., Passow A., Shaughnessy M. and others who are, surely, experienced to give the worldwide perspective of Gifted Education and study the recent tendencies, analyze their advantages and disadvantages.

The advocates of Gifted Education will continue to go toward educating parents and the powers that could influence the development of Gifted

Education sphere. J. Gallagher also claims that in the new millennium mentoring, brain researches, technology were the main realms explored to develop Gifted Education [6].

The increasing knowledge of the brain and application of this knowledge is developed into the most important trend of education of gifted children nowadays. Investigation of two sites of the brain which have quite different ways of operation becomes a base of understanding of cognitive style of learning. The left hemisphere works in ordered way, solving problems analytically. The right hemisphere is responsible for simultaneous processing. The profound knowledge of the peculiarities of the cognitive structures of the gifted children provide an opportunity to know their cognitive style of learning and arrange the learning time with gifted students.

The further investigations on the brain will surely provide better understanding of cognitive learning style of gifted children, teachers' sensitivity to the various styles and need of gifted children.

Another trend in modern discussions is enrichment, the ways of its implementation and evaluation, its long- and short-term efficacy. Nowadays enrichment is being considered by scientists in the context of Informational Technology application and use. IT provides the vast data and in result the depth and breadth and scope of knowledge. J. Renzulli, a founder of enrichment model, developed a technology based application of Schoolwide Enrichment Model and High-End Learning Theory [5]. Last 30 years we observe the great increase of various educational materials use. The variety of them is so enormous specifically for gifted children that the question of their proper use and application within or along with the school curricula becomes topical. Cultural diversity of gifted students, the need of global status of Gifted Education demand high abilities to communicate thoughts, facts and ideas. Enrichment in writing and critical thinking will stimulate gifted personalities to read more, be responsible of doing home task and study the professors' lectures thoroughly. Integration of the need for creativity in the classroom activity and school curricula will certainly remain an important direction of Gifted Education development.

Mentoring and counseling are considered important trends in Gifted Education in terms of Covid 19. The need of counseling becomes obvious, since underachievement, perfectionism, fear of failure, constant stress are factors of great concern to gifted children, their parents, teachers, and counselors. Teaching staff, which works with gifted children need to be sensitive to their problems, predict them and prevent.

A number of scholars in their study concluded that the educational progress depends not only on cognitive development, but family economic stability, because historically the children of wealthy families receive the best education [1]. And, in fact, against the background of these children thinking ability of students from economically disadvantaged families may be undetected and neglected. Therefore, according to the researchers, it is not necessary to state categorically that perfect school provision can guarantee the success of gifted children who are in the minority (children from single-parent and low-income families, children of immigrants, mobile parents, black , etc.).

The concept of model of education for gifted and talented students in Great Britain is a combination of two elements – the identification and training provision – that complete each other. Also, the important element of the model is the political part of the educational process of teaching and education of gifted individuals. The concept of the model takes into account the benefits of each component, as well as looking for an alternative because each knows the limitations.

The most traditional approach in education for gifted and talented students is the selection of those who are considered to be the best, and implementation for them additional educational opportunities beyond the basic educational process. This approach facilitates the design and use of high-quality educational programs for gifted regardless of the general curriculum [3]. The advantages of this approach are related to the homogeneity of intelligence of selected students. Gifted and talented children feel at ease and relaxed in an environment that allows them to form self-esteem and prevents the risk of ridicule among classmates. Consequently, the traditional approach has social, personal and cognitive advantages in learning of gifted individuals. Programs for gifted and talented students usually provide the opportunity to develop many gifted students over a long period of time [2].

We outlined that a great focus must be kept on educational efficiency in general Education and in Gifted in particular. The increasing need is to focus on critical thinking and higher order thinking both in General Education curricula and Gifted Education curricula. The challenging times of Covid 19 for gifted children, their parents and teachers offer a number of options in education sphere. However, yet not all individuals who have connection to the Gifted Education are aware of these opportunities. Most scholars claim that we seem currently to be neglecting our brightest students. It is legislation in regard to Gifted Education that must be implemented to assure

parents that their gifted children get appropriate education. To sum up, legislation and genetics are future developments in Gifted Education.

Література:

1. Campbell R. J. The Social Origins of Students Identified as Gifted and Talented in England: A Geo-Demographic Analysis. *Oxford Review of Education*. 2007. No. 33. P. 103–120.
2. Freeman J. Educating the Very Able: Current International Research. London : The Stationery Office, 1998. 67 p.
3. Hicky G. Goals for gifted programmes: Perceptions of interested groups. *Gifted Child Quarterly*. 1998. No. 32. P. 231–233.
4. Ogrodzka-Mazur, E., & Saukh, P. The Social and Cultural Tendencies in the Environment of Contemporary Youth. A Polish-Ukrainian Comparative Study of the Structure of Axiological reality. *The New Education Review*. 2019. No. 57, P. 63–74. DOI: 10.15804/tner.2019.57.3.05
5. J. Renzulli, S. Reis. The schoolwide enrichment model: a how-to guide for educational excellence. Mansfield Center, CT : Creative Learning Press, Inc, 1997. 424 p.
6. Shaughnessy M.F. A Reflective Conversation with Joan Freeman. *Gifted education international*. 2004. No. 18 (3). P. 283–290.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК НОВА ПАРАДИГМА РЕЗУЛЬТАТІВ ОСВІТИ

Груба Т. Л.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови та літератури
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Морожан Є. З.

*вчитель початкових класів Форголанської гімназії
Пийтерфолівської сільської ради Березівського району
Закарпатської області
с. Форголань, Закарпатська обл., Україна*

Реформування системи освіти в Україні, впровадження нових підходів до навчання, затвердження Державних стандартів, поява Концепції «Нова українська школа» змінюють результати навчання, орієнтують вчителів на формування ключових і предметних компетентностей. Так, на запровадження компетентнісного підходу націлює Концепція Нової української школи, в якій зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [7, с. 10]/

Компетентнісний підхід, з огляду на його мету та завдання, не є новим явищем у світовій практиці. Сьогодні видається об'єктивно необхідним теоретично узагальнити нові аспекти психолого-педагогічних досліджень у контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання української мови. Компетентнісний підхід переміщує, на думку науковців, акценти з процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в учнів старшої школи здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання та досвід у різних ситуаціях. Метою освіти стають не просто знання й уміння, а певні якості особистості, формування ключових компетентностей, які повинні підготувати учнів до подальшого «дорослого життя». У педагогічній науці та освіті

перехід до компетентнісного підходу, за одностайною думкою науковців і практиків, означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з огляду на потреби суспільства, забезпечення спроможності випускника школи новим запитам ринку праці, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем [1; 2; ; 6].

До особливостей компетентнісного підходу у загальноосвітній школі можна віднести визначення компетентностей як кінцевого результату навчання та їх цілеспрямоване формування; перенесення акцентів із поінформованості суб'єктів навчання на їх уміння використовувати інформацію для вирішення практичних проблем; оцінювання рівня сформованості компетенцій як результату навчального процесу; людиноцентрована спрямованість навчання; націленість підготовки на майбутнє працевлаштування випускників шкіл [5, с. 29].

Вивчення наукових студій українських та зарубіжних науковців слугує підставою для визначення основних чинників компетентнісно спрямованого навчання учнів, які сукупно сприяють підвищенню якості підготовки здобувачів освіти в українських освітніх закладах відповідно до рівня світових стандартів. З огляду на це упровадження компетентнісного підходу в освітній процес сучасної школи зумовлює:

- чітке визначення категорій «компетентність» і «компетенція», їхньої структури та змісту;
- уточнення загальних, ключових і предметних компетентностей відповідно до Державних стандартів ; їхнє впровадження в нормативні документи педагогічної освіти;
- переорієнтацію освіти від парадигми викладання (передавання інформації) до парадигми навчання (формування компетентностей і компетенцій);
- розроблення технологій формування кожної компетентності й компетенції;
- проектування та впровадження стандартів освіти нового покоління, що забезпечать прозорість та співвідносність із європейськими освітніми системами; оновлення освітньої політики загалом;
- оновлення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу;
- побудову кожної програми навчання відповідно до компетентнісної моделі;

- застосування інноваційних технологій навчання, інтерактивних форм роботи;
- оновлення системи принципів, методів, прийомів навчання, виховання й розвитку особистості й фахівця;
- добір змісту кожної навчальної дисципліни відповідно до визначеного результату навчання;
- установлення рівня і показників сформованості компетентностей на кожному етапі навчання й їх фіксація в програмах;
- розроблення чіткої системи контролю й корекції процесу формування компетентностей учнів на всіх етапах навчання.

У площині розгорнутого наукового пошуку особливе зацікавлення викликає положеннями науковців про те, що в процесі реалізації компетентнісного підходу набуваються знання, формуються вміння й навички, спрямовані на вдосконалення ключових і предметних компетентностей особистості (Л. Мамчур, Н. Остапенко, М. Пентилюк, О. Пометун, О. Семенов).

З позиції сучасних дослідників, компетентнісний підхід спрямований на формування особистісних якостей, організаторських здібностей, умінь приймати рішення і брати на себе відповідальність, володіння необхідними комунікативними якостями, здатності оцінювати соціальні процеси, визначати місце й роль у них своєї діяльності, знаходити шляхи її вдосконалення. На думку науковців, суть компетентнісного підходу до навчання полягає в тому, що «учні працюють над набуттям і розширенням самостійного досвіду рішення реальних завдань, вчать і розвивають здібності адаптуватися до будь-якої незвичної ситуації і знаходити раціональні рішення» [6]. За такої умови змінюється й модель поведінки учня – від пасивного засвоєння знань до дослідницької, активної, самостійної та самоосвітньої діяльності. Складно не погодитися з Н. Голуб'яка вважає, що компетентнісний підхід конкретизується передусім такими положеннями:

- основне призначення освіти – це розвиток в особистості здатності самостійно розв'язувати проблеми в різних сферах і видах діяльності; набуття й використання соціального досвіду;
- зміст освіти є дидактично адаптованим соціальним досвідом розв'язання різноманітних проблем;
- специфіка організації освітнього процесу полягає у створенні умов для формування в особистості досвіду самостійного розв'язання проблем, закладених у змісті освіти;

– оцінювання освітніх результатів базується на аналізі рівнів освіченості, досягнутих особистістю на певному етапі навчання [3, с. 28].

Це підхід, за якого результати освіти стають значущими і поза її системою. Шляхом узагальнення широкого спектра наукових студій доведено, що компетентнісний підхід у всіх сенсах і аспектах найбільш глибоко відображає модернізаційні процеси, що нині мають місце в усіх країнах Європи: гарантує високий рівень і результативність підготовки спеціаліста [5]; сприяє оновленню змісту освіти [1]; посилює практичну орієнтацію освіти, вийшовши за рамки обмежень «зунівського» освітнього простору [3]; забезпечує спроможність випускника загальноосвітньої школи відповідати новим запитам ринку [4; 29]; орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату освіти [6].

Отже, в наслідок спостереження за освітніми реаліями й осмислення практико орієнтованих досліджень з'ясовано, що компетентнісний підхід є методологічним підґрунтям нової парадигми результатів навчання, що формується в системі сучасної освіти України й зумовлює оновлення навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, розроблення змісту програм навчальних дисциплін відповідно до компетентнісної моделі з виокремленням предметних і ключових компетентностей, а також посиленням практичного компонента в мовній освіті; створення інтегрованих навчальних курсів, засвоєння яких сприяє формуванню у здобувачів освіти різних видів компетентностей.

Література:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. К. : «К.І.С.». 2004. С. 45–51.
2. Бондар С. П. Компетентнісна спрямованість змісту і структури навчального предмета в умовах фундаментальної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання*. Вип. 20. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова .2012. С. 10–23.
3. Голуб Н. До проблеми предметної компетентності з української мови в закладах загальної середньої освіти. URL: http://nbuv.gov.ua/710546_Golub_Do_problemi_predmetnoyi_kompetentnosti.pdf

4. Горошкіна О. Роль шкільного підручника в реалізації компетентнісного підходу до навчання української мови учнів ліцею. *Українська мова і література в школі*. 2018. № 3. С. 22–26.
5. Караман С., Горошкіна О., Караман О., Попова Л. Формування ключових компетентностей учнів засобами підручника «Українська мова». *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 6. С. 22–29.
6. Компетентнісний підхід до навчання української мови в основній школі (матеріали круглого столу). *Українська мова і література в школі*. 2012. № 4. С. 51–64.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczya.pdf>

**МІЖНАРОДНІ УЧНІВСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ЧИТАННЯ
«Я ГОЛОСУЮ ЗА МИР» ЯК ОДНА З ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ
МІСІЇ ТА СТРАТЕГІЇ ПВНЗ «МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-
ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. АКАД. С. ДЕМ'ЯНЧУКА»**

Дем'янчук А. С.

*доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Мельничук Л. Б.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням російського агресора на територію України проблема збереження миру розглядається як глобальна не лише у світовому масштабі, але й набуває особливої актуальності для українського народу. Виховання в душі миру – уже не просто загальноприйнятий міжнародний термін, а пріоритетний напрям діяльності вітчизняних освітніх закладів в непростих умовах сьогодення [2].

Проблема виховання дітей на ідеях миру була предметом наукових досліджень І. Беґа, О. Безкоровайної, М. Кабатченка, О. Овчарук, С. Танґян та ін. Найбільш глибоко та всебічно окреслена проблема була висвітлена у працях С. Дем'янчука. Палкий патріот нашої держави, який пережив усі жахіття другої світової війни, ставши відомим ученим, був глибоко переконаним в тому, що морально-патріотичне виховання дітей та молоді є пріоритетним напрямом роботи освітнього закладу [1].

Візія ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» досягається відповідно до його цінностей: виховання майбутнього покоління на ідеях миру,

професіоналізму, креативності, доброчесності. Серед шляхів її реалізації є проведення Міжнародних громадських учнівських читань «Я голосую за мир!», що стало традицією, якій виповнюється 26 років.

Ініціатором проведення першого національно-патріотичного заходу є засновник нашого університету, доктор педагогічних наук, академік Степан Якимович Дем'ячук. Метою читань є залучення талановитої учнівської еліти у прозовій та віршованій формах висловити своє бачення проблеми війни та миру. Авторами творів є учні 1–11 класів закладів загальної середньої освіти України та зарубіжжя.

За останніх 5 років у Міжнародних учнівських громадських читаннях брали участь школярі з м. Рівного, м. Краматорська, м. Києва, м. Луцька, м. Шепетівки, м. Сміли, а також Київської, Рівненської, Житомирської, Волинської, Хмельницької, Полтавської, Черкаської областей. Серед зарубіжних представників – учні з Польщі, Чехії, Німеччини, Угорщини, Ізраїлю, Туреччини, Грузії, Іспанії.

Особливістю читань є інтерактивний формат їх проведення. Так, учасники мають змогу взяти участь у пленарному засіданні, де учнів вітають адміністрація університету та запрошені гості. Наступним етапом є участь дітей у секційних засіданнях, де вони мають змогу висловити свою громадянську позицію, ознайомивши присутніх з власним творчим доробком. Завершенням читань є екскурсія дітей до Музею Миру та участь школярів у майстер-класах, флешмобах та фотосесіях.

За результатами читань щорічно видається збірник, у якому розміщено 250 кращих учнівських творів. На його сторінках учні висловлюють щирі сподівання на якнайскоріше закінчення кровопролитної війни та панування довгоочікуваного миру на нашій рідній землі (рис. 1).

Рис. 1. Збірники читань «Я голосую за мир»

Твори, які уміщує цьогорічний збірник, є особливими. 24 лютого 2022 р. в Україні розпочалася повномасштабна війна, яка вийшла за межі територіального конфлікту на Сході, і діти всієї держави стали свідками та жертвами її руйнівної сили.

Уже не з книжок, історичних фільмів, розповідей воїнів ЗСУ, а з досвіду власного переживання страху під час сирен та вибухів ракетних снарядів, перебування в укриттях, зустрічі з ворогами учнівська молодь висловила свої бачення проблеми війни та миру.

У представлених в збірнику творах відображено трагічні події, які забрали життя цивільних людей та спричинили руйнацію в багатьох містах України. Діти співчують вдовам і сиротам, моляться за невинних жертв та загиблих захисників в містах і селах України. Як приклад наведемо фрагмент одного з творів, уміщених у збірнику цьогорічних читань:

Життя «до» і «після»

...О 6 ранку я прокинулася від вибуху, хоча мама мене заспокоювала, що «все гаразд» (це тепер я розумію, що вона намагалася зберігати спокій та у будь-який спосіб мене заспокоїти). Вранці до мене приїхала сестра, від якої я дізналася, що об'єктом ракетного удару був наш аеропорт... Ми не розуміємо, що відбувається, як раптом починає лунати сирена, ми швидко вдягаємося та спускаємося з батьками до сховища. Саме з цього моменту сигнал тривоги почав лунати щодня з різною частотою. Це – моє життя «після», яке я вважала жахом. Однак пізніше я зрозуміла, що страх, біль, жах – це той стан, у якому перебувають люди, які опинилися в самому епіцентрі кривавої рашиської окупації.

Так, ми з тривогою слідували за життям наших знайомих з Маріуполя: сім'я з двома дітьми (10 і 15 років) проживали на околиці міста, тому з перших днів війни опинилися під обстрілами рашистів – всі навколишні будинки обстріляли, їхній – дивом вцілів, але вони задля безпеки переїхали до центру, де незабаром теж почалися інтенсивні обстріли. Жили переважно в підвалі, на вулицю боялися вийти, оскільки обстріли не вщухали і вся земля була вкрита людськими тілами. Хотілося їсти і пити. Добре, що в той день йшов дощ зі снігом – вони підставляли кружку і ловили живильну вологу. Вони не завжди могли вийти на зв'язок – тоді мама переживала найбільше: полегшено видихала лише в тому випадку, коли вони давали про себе знати, що всі живі. Навіть виїхати гуманітарним

коридором змогли не відразу – орки обстріляли їхню колону. Тепер сім'я в безпеці, оселилася в Дніпрі...

Інша історія – з окупації міста Чернігова, в якій опинилася моя подруга разом зі своєю мамою. Ми почали з нею підтримувати зв'язок, коли вона мала можливість. Ось декілька її цитат з нашої переписки: «сьогодні стріляли в нашому районі»,... «у нас з балкона і під'їзду вікна повилітали»,... «постраждалих 4-6, одному в око уламок влучив, двом в ноги, біля однієї жінки велика калюжа крові була, вона кричала, але я не зрозуміла, що з нею...», «у нас вже 3-й день бомблять наш район». Ще через кілька днів: «світла не було 5 днів, ми ходили в інший кінець міста заряджати телефони через генератор».

Це – історії людей, з якими знайома моя сім'я, і які вижили. А скільки понівечених життів, скалічених доль криваві сліди рашистів лишили на Київщині (Буча, Ірпінь, Гостомель, Мотижин, Бородянка та ін.), Харківщині, Сумщині, Херсонщині, Донеччині та Луганщині?

Пережити таке в досить юному віці дуже тяжко, і психічні травми залишаться на все життя. Тому всі розумні люди бажають миру та якнайшвидшого припинення цієї кривавої війни, у якій гинуть ні в чому не винні люди, серед них – діти. Та я впевнена, що Україна переможе в цій війні. Я голосую за мир! [3, с. 117].

Мельничук А., учениця 8-А класу РГ «Гармонія» (м. Рівне)

Наскрізною ідеєю кожного твору є бажання жити на мирній землі, віра в перемогу, співчуття постраждалим. В розумінні дітей Україна – це багатостраждальна мати, яку потрібно захищати та піднімати з руїни.

Миротворчі ідеї, проголошені Степаном Дем'янчуком, сьогодні активно втілюють у науково-педагогічній діяльності викладачі закладу вищої освіти, педагоги, щоб учнівська та студентська молодь ще глибше усвідомлювала, що потрібно стояти на сторожі миру в державі, а згуртованість нації може подолати сили будь-якого ворога.

Проведення учнівських читань «Я голосую за мир!» сприяє формуванню патріотизму, вихованню поваги до рідного народу, моральних та духовних якостей, усвідомленню необхідності розбудови власної державності на принципах миру, толерантності, взаємоповаги між народами.

Література:

1. Виховання в дусі миру як пріоритетний напрям роботи викладачів Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка

Степана Дем'янчука / А. С. Дем'янчук, О. О. Марчук, Л. Б. Мельничук, О. М. Петрук. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ* : збірник наукових праць. № 2(20). Рівне : РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2018. С. 21–27.

2. Трансформаційні процеси в умовах війни та післявоєнного періоду. *Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 10 червня 2022 року). Чернігів : ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. 375 с.
3. Я голосую за мир! *Матеріали XXVI Міжнародних громадських учнівських читань*. Рівне : МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2022. 168 с.

DOI

ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НУШ

Дука В. В.

*аспірант Інституту спеціальної педагогіки та психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
директор Навчально-реабілітаційного центру «Надія»
Вишгородської міської ради
м. Вишгород, Київська обл., Україна*

Одним із важливих стратегічних завдань реформування освітньої галузі України є її спрямованість на забезпечення підготовки дитини до повноцінного життя у сучасних соціально-економічних умовах. Освітнє середовище є невід'ємною частиною життєвого середовища дитини. Створення сучасного освітнього середовища є однією з основних концептуальних засад освітньої реформи в Новій українській школі (далі – НУШ).

Сучасні технології навчання переорієнтовано із «засвоєння знань» на формування «компетентностей», що базуються на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти, у рамках якої школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси,

реалізуючи на практиці принцип дитиноцентризму. Одним із ключових чинників, які впливають на розвиток пізнавальних, навчальних, соціальних можливостей дітей з особливими освітніми потребами є освітній простір, в якому перебуває дитина.

Відтак, першочерговим є вирішення питання моделювання якісного та ефективного освітнього середовища для дітей особливими освітніми потребами, що можливо лише під час розвитку усіх його компонентів.

В сучасній педагогічній науці середовищний підхід розглядається як управління через освітнє середовище процесами виховання і розвитку особистості учня; спрямованих на перетворення його у засіб проектування й діагностики результату навчання і виховання [1].

В умовах навчально-виховного та корекційно-розвивального процесу спеціального закладу освіти надзвичайно важливо досягти організації саме такого освітнього середовища, яке б сприяло соціалізації, розвитку особистісних цінностей, формування особистості і характеризувалося переважаючим позитивним впливом на неї. Особливо коли йдеться про систему спеціальної освіти, де пріоритетне значення у вихованні відводиться методу прикладу, наочності, оскільки діти, що мають складні порушення розвитку, більшою мірою, ніж діти нейротипові, схильні до наслідування поведінки оточуючих, потребують підвищеної уваги та організації освітнього середовища. Саме ефективне освітнє середовище закладу освіти спроможне забезпечити підвищення якості надання освітніх послуг за рахунок упровадження педагогічних інновацій, індивідуального та диференційованого підходу до кожного учня, високої педагогічної майстерності вчителя.

Головним показником сформованості освітнього середовища є його можливості щодо ефективного особистісного саморозвитку особистості школяра. Причому особливого значення набуває єдність властивостей освітнього середовища і самого суб'єкта педагогічного процесу. Так, з метою використання потенційних суб'єктивних та об'єктивних можливостей учень виявляє активність, перетворюючись водночас і на суб'єкта навчально-виховного процесу, і особистісного розвитку.

Щоб мати розвивальний ефект, освітнє середовище має забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку всіх суб'єктів освітнього процесу (тобто і учнів, і педагогів). На нашу думку, в сучасних умовах цей комплекс складається з п'яти структурних компонентів освітнього середовища як сукупності умов та чинників, що підлягають проектуванню, моделюванню та експертизі:

– *просторово-предметний компонент* (приміщення для занять та допоміжних служб, будівля в цілому, прилегла територія тощо), що має забезпечувати різноманітність просторових умов (гетерогенність та складність), зв'язність їх функціональних зон, гнучкість (можливість оперативної зміни), керованість, символічну функцію, індивідуалізованість та автентичність (сумісність життєвих проявів);

– *здоров'язбережувальний компонент* – (середовище, у якому створюються такі умови, за яких дитина може усвідомити цінність свого здоров'я, оволодіти способами його збереження і навчитися способам саморегуляції, що дозволять їй зберегти здоров'я. Основними напрямками формування здоров'язбережувального освітнього середовища є забезпечення організаційно-гігієнічних умов здійснення освітнього процесу, утвердження пріоритету грамотного піклування про здоров'я учнів, підбір та навчання педагогічних працівників здоров'язбережувальних технологій, а одним зі шляхів реформування змісту освітньої підготовки – утвердження пріоритетів здорового способу життя людини. [5]

– *психодідактичний компонент*, тобто зміст та методи навчання, зумовлені психологічними цілями побудови освітнього процесу, що забезпечує відповідність цілей навчання, його змісту та методів психологічним, фізіологічним та віковим особливостям розвитку дітей;

– *соціально-контактний* (соціокультурні особливості території; особистий приклад оточуючих; установи та організації, з якими учневі доводиться взаємодіяти; мікросоціуми, до яких він залучений), інформаційний (нормативно-правовий простір; устрій освітньої установи; засоби наочності та реклами; персонально адресовані впливи), предметний (фізична організація простору, використовувані предмети та устаткування; специфіка діяльності, до якої включено учня; санітарно-гігієнічні умови).

– *інформаційно-комунікаційний компонент* – полягає у створенні відповідні функціональні можливості: доступ до ресурсів у будь-який зручний час, зручний і гнучкий сервіс, що уможливило пошук необхідних інформаційних ресурсів, безкоштовний обмін інформацією між користувачами та ін. У контексті спеціальної освіти розглядаємо комп'ютерно-орієнтоване навчальне середовище, що передбачає використання вчителем комп'ютерних і інформаційних технологій навчання, спеціального програмного забезпечення з необхідними для учня дидактичними, методичними матеріалами, творчими завданнями, включенням елементів автоматизації управління навчальним процесом тощо.

Таким чином, теоретичний аналіз наукових підходів щодо проблеми організації освітнього середовища та його структурних компонентів дозволяє стверджувати, що освітнє середовище розглядається сучасними науковцями з точки зору його функціональності, а саме як: система впливів умов формування особистості; простір, де соціалізується й розвивається особистість; як змодельоване середовище для реалізації можливостей дитини.

Відтак, освітнє середовище виступає як змістово-насичене, трансформуюче, поліфункціональне, варіативне, доступне, безпечне утворення, що цілеспрямовано забезпечує повноцінну освіту та розвиток дитини. У якості основних характеристик освітнього середовища як педагогічного феномена виступають: цілеспрямованість, спеціальна організація специфічної педагогічної діяльності, взаємодія всіх суб'єктів освітнього процесу, інтегративність та варіативність.

Література:

1. Удич З. Середовищний підхід у впровадженні інклюзивної освіти в середній загальноосвітній школі. Наукові записки. Серія: педагогіка, 3, 2017 – с.127-134.
2. Смолюк С.В. Організаційно-педагогічні умови становлення розвивального освітнього середовища в системі початкової освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). (Дис. канд. пед. наук). Луцьк. 2017.
3. Габа, І. Освітнє середовище: соціально-психологічна парадигма. С. Д. Максименко (Ред.), Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України, 22, (Т. 7, с. 27-31). Київ. 2010.
4. Бобренко, І. Організація просторово-предметного компонента освітнього середовища як одна з умов розвитку просторового орієнтування дошкільників з обмеженими розумовими можливостями. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 4(1), 2013 –с. 120-127.
5. Вітюк, В. В. Підготовка педагогів до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у системі післядипломної освіти. Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації : матеріали круглого столу. Луцьк : ВІППО. 2018.

**ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ
STEM ТА STREAM-ОСВІТИ НА УРОКАХ «МАТЕМАТИКИ»,
«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ», «МИСТЕЦТВА», «ЛІТЕРАТУРНОГО
ЧИТАННЯ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Красовська О. О.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри теорії та методик початкової освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Міськова Н. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Хом'як О. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Кирилович О. Ф.

*старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Стрімкі темпи розвитку сучасного інформаційного суспільства зумовлюють реформування методології та практики освітньої галузі, функції якої постійно ускладнюються. Компетентності, що найбільше затребувані в сучасному світі, – це вміння бачити й розв'язувати проблеми, які стають усе складнішими й глобальнішими. Розв'язання будь-якої проблеми потребує розвиненого критичного мислення, інтегрованих знань, творчої уяви, навичок практичного використання

сучасних технологій. Нині серед педагогів, батьків і навчальних закладів набула популярності STEM та STREAM-освіта, яка є способом підготовки дітей і молоді до креативного розв'язання проблем.

Основою для успішної реалізації ключових компетентностей концепції «Нової української школи» є технологія STEM-освіти, сутність якої виявляється у поєднанні міждисциплінарних практик, особистісно орієнтованих підходів до вивчення природничо-математичних дисциплін, дослідницько-проектної діяльності, інноваційних технологій, мистецьких дисциплін, леґо-конструювання, співпраці, самореалізації. У цій системі навчання гармонійно поєднано науку, технології, інженерний підхід, математику, мистецтва. Прибічники STEM-освіти зазначають, що завдяки цьому діти розвивають критичне мислення та технічну грамотність, навчаються вирішувати практичні задачі, працювати в команді, знайомляться з новітніми технологіями, стають винахідниками. Асоціації, що виникають з концепцією STEM – це, насамперед, обдаровані діти, поглиблене вивчення природничих дисциплін, оновлені програми для учнів початкових та старших класів [6].

Зарубіжні вчені прийшли до висновку, що для підготовки креативної особистості фахівця, здатного приймати нестандартні, творчі рішення, необхідно включити в освіту ще один компонент – Мистецтво. Тому акронім змінився на STEAM – наука (Science), технології (Technology), проектування (Engineering), мистецтво (Arts) і математика (Mathematics). При цьому провідними галузями в Arts на нинішньому етапі розвитку суспільства є промисловий дизайн, архітектура та індустріальна естетика. Національний науковий фонд (NSF) і Національний фонд мистецтв (NEA) в США після двостороннього обговорення дійшли думки, що додавання мистецтва (Arts) до STEM є недостатнім, оскільки потрібні ще навички мислення, втілені в читанні і письмі. В англійській мові читання й письмо (Reading and Writing), тому STEAM трансформувався у STREAM – наука (Science), технології (Technology), читання й письмо (Reading and Writing), проектування (Engineering), мистецтво (Arts) і математика (Mathematics). Нині ці напрями швидко розвиваються в освітніх системах США та європейських країн [2].

STEM-технологія – один із шляхів впровадження концепції «Нової української школи» в освітній процес у початкових класах. STEM-освіта дає можливість реалізувати на практиці інтегроване навчання у початкових класах. Такий підхід до навчання сприяє впровадженню

основних компетентностей: спілкування державною та іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова грамотність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні й громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна, екологічна грамотність і здорове життя [7].

STEM-технології активно досліджуються в освітньому просторі, поетапно йде обґрунтування розвитку окремих аспектів STEM-освіти у початкових класах. Її провідними принципами є інтеграція та дослідницько-проектна діяльність. Впровадження STEM-технологій передбачає інтегрований підхід до навчання, поєднання змісту різних предметів. Інтегроване навчання використовує нову концепцію освіти так, щоб учні бачили зв'язок між різними предметами, могли реалізувати здобуті знання, мали можливість для практичного застосування цих знань у житті. Процес тематичного навчання починається з обрання теми, яка буде опрацьовуватися з дітьми. Вчитель планує проміжок часу, відведений для вивчення даної теми. В процесі роботи активізується науково-дослідницька діяльність молодших школярів: проводяться досліди, спостереження, опитування, задовольняючи природню допитливість дітей. Завдяки цьому вони розширюють своє уявлення про світ, оволодівають основними формами пізнання, засобами диференціації та узагальнення досвіду, зокрема причинно-наслідковими і часовими відношеннями. У здобувачів освіти формуються елементарні дослідницькі компетентності, як важливе підґрунтя для подальшого навчання.

Вивчення теми закінчується тематичним днем, коли всі предмети підпорядковані одній темі. Де в ході діяльності оцінюється передусім рівень розвитку школяра. Вчителем застосовуються такі методи і форми роботи, як спостереження, анкетування батьків, тестування учнів, оцінювання добірок самостійних робіт, усне опитування, контрольні завдання. Особлива увага приділяється самооцінюванню учнів. Щоб відстежити динаміку розвитку дитини у процесі навчання, для кожного учня заводиться «портфоліо», в якому зберігаються його найкращі роботи. Тематичний день є своєрідним підсумком усієї діяльності учнів в межах вивчення однієї теми.

Для учнів початкових класів впровадження елементів STEM та STREAM-навчання передбачає формування позитивного ставлення до наукової творчості, навичок дослідницької діяльності, розвиток креативності мислення, творчих здібностей та здібностей до

винахідництва, ознайомлення зі STEM-галузями і професіями, стимулювання інтересу до подальшого опанування курсів, пов'язаних зі STEM.

Навчання за принципами STEM та STREAM-освіти передбачає проходження учнями таких етапів: постановка проблеми, обговорення поставлених завдань, дизайн, структура, тестування та удосконалення. Ці етапи є основою систематичного проектного підходу [1]. Впровадження STEM-навчання у початковій школі надзвичайно актуальне. Міжпредметна інтеграція як дидактичний засіб має втілитись у навчальні предмети у формі їх об'єднання і представлення єдиним цілим, тобто сконструювати інтегровані навчальні курси «Математики», «Я досліджую світ», «Літературного читання», «Мистецтва» включаючи математичну, мовно-літературну, інформатичну, природничу, мистецьку, технологічну, громадянську та історичну освітні галузі, на основі яких має розгортатися навчальний процес. Цей підхід має на меті інформаційне й емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів, використання цікавого матеріалу, що забезпечує дітям можливість пізнати явища, поняття, досягти цілісності знань, навчальних компетентностей.

Серед проблемних методів навчання особливе місце займають методи проектно-орієнтованого навчання, які залучають учнів до процесу набуття знань, умінь і навичок за допомогою дослідницької діяльності. Дослідницька діяльність базується на комплексних, реальних технічних проблемах і ретельно опрацьованих завданнях. Це дозволить учням оволодіти знаннями та сформувати навички у практичній діяльності, пройти технологічний алгоритм від зародження інноваційної ідеї до створення комерційного продукту, а також навчитися презентувати його потенційним інвесторам.

Література:

1. Кириленко С., Кіян О. Поліфункціональний урок у системі STEM-освіти. *Рідна школа*. 2016. № 4. С. 50–54.
2. Коваленко О., Сапрунова О. STEM-освіта: досвід упровадження в країнах ЄС та США. *Рідна школа*. 2016. № 4. С. 46–49.
3. Козловська І. Виховний потенціал інтегративного підходу в освіті. *Педагогічний альманах* / за ред. В. Кузьменко. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2012. Випуск 12 (1). С. 6–12.

4. Копняк Н. Реалізація міжпредметних зв'язків у системі формування інформатичної компетентності учнів загальноосвітньої школи. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2012. № 1. С. 17–19.
5. Корнієнко О. Про актуальність запровадження STEM. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://informaciaforall.blogspot.com/2016/01/blog-post.html>
6. Патрикеева, О. STEM-освіта : умови впровадження у навчальних закладах України. *Управління освітою*. 2017. № 1. С. 28–31.
7. Що таке STEM-освіта Відділ STEM-освіти Інститут модернізації змісту освіти. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/pro-imzo/struktura/viddilstem-osviti/>

DOI

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ МОДЕЛЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Максимчук Н. С.

*викладач кафедри теорії та методик початкової освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

Формула Нової української школи складається із дев'яти ключових компонентів, першим із яких виступає новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві [1].

Згідно Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці [1].

Теоретичні та методологічні основи формування природознавчої компетентності у майбутніх вчителів початкової школи висвітлюють у своїх працях науковці Т. Байбара, А. Бальоха, Н. Бібік, О. Біда,

Т. Васютіна, Л. Височан, Н. Коваль, А. Крамаренко, М. Кукалець, Л. Нарочна, О. Савченко, І. Січко, В. Танська, Г. Тарасенко, Г. Черненко та ін.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що одним із обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти з природничої освітньої галузі є «відкриття світу природи, набуття досвіду її дослідження, пошук відповідей на запитання, спостереження за навколишнім світом, експериментування та створення навчальних моделей, вияв допитливості та отримання радості від пізнання природи» [2].

Моделі навчальні – це навчальні посібники, які є умовним образом (зображення, схема, опис тощо) якогось об'єкта (або системи об'єктів), який зберігає зовнішню схожість і пропорції частин, при певній схематизації й умовності засобів зображення [3, с. 213].

М. Ландик класифікує моделі на матеріальні та ідеальні. Матеріальні – це тривимірні зображення об'єкта, його частини чи групи об'єктів у зменшеному або збільшеному вигляді. Вони бувають динамічні (діючі, розбірні) – це телурій і модель Сонячної системи і статичні (недіючі, нерозбірні) – це глобус і рельєфні таблиці. Ідеальні – це моделі, що передають загальну структуру, істотні зв'язки та ін. особливості реальних об'єктів в образній формі. До них належать схематичні малюнки, схеми, карти, плани, діаграми, графіки [4].

Моделювання – це дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях, побудова (аналіз і вивчення) моделей об'єктів (систем, конструкцій, процесів) [5, с. 110].

На думку Я. Голяченко та О. Сорочинської, в основі методу моделювання лежить принцип заміщення реальних об'єктів предметами, схематичними зображеннями, знаками. Мета моделювання – забезпечити успішне засвоєння дітьми знань про особливості об'єктів природи, їх структуру, зв'язки і стосунки, що існують між ними [6, с. 222].

Л. Лисогор зазначає, що використання ігрового моделювання на уроках сприяє усвідомленню складного теоретичного матеріалу та формуванню дослідницьких, комунікативних умінь молодших школярів, навичок групової діяльності, робить процес навчання цікавим. Крім того, під час проектування та створення моделей учні ознайомлюються з істотними ознаками того чи іншого природничого об'єкта чи явища, формується цілісне уявлення про природу та взаємозв'язки, які існують між її складовими компонентами [7, с. 45].

Т. Гільберг, С. Тарнавська та Н. Павич переконані, що моделювання являє собою процес створення учнями під керівництвом учителя образу досліджуваного об'єкта, що фіксує найістотніші його ознаки [8, с. 111].

Створення наочних образів за допомогою моделей потребує не тільки використання готових моделей, але й залучення молодших школярів до активної пізнавальної діяльності, спрямованої на їх побудову. Слід учити дітей моделювати, починаючи з початкових класів, наголошують Т. Гільберг, С. Тарнавська та Н. Павич [8, с. 113].

Науковці вважають, що організація моделювання повинна передбачати такі етапи:

1. Сприймання конкретного предмета, явища або їх групи, способу діяльності;

2. Вибір умовних позначень, якими можуть позначатися об'єкти або їхні структурні елементи, зв'язки;

3. Вивчення моделі, осмислення її суті та переведення результатів моделювання на реальні об'єкти [8, с. 113].

На нашу думку, важливою умовою підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання методу моделювання у процесі вивчення природничої освітньої галузі є створення навчальних моделей. Практична моделююча діяльність сприятиме формуванню у студентів вмінь аналізувати природничий матеріал, знаходити суттєві та несуттєві ознаки, бачити причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати свої думки, розв'язувати практичні задачі, проявляти творчий підхід.

Створення моделей повинно відбуватися за етапами, запропонованими Т. Гільберг, С. Тарнавською та Н. Павич:

1. *Первинний збір інформації.* Дослідник має одержати якнайбільше інформації про різноманітні характеристики реального об'єкта: його властивості, що відбуваються у процесах, закономірності поведінки за різних зовнішніх умов.

2. *Постановка завдань.* Формулюється мета дослідження, основні його завдання, визначається, які нові знання в результаті проведеного дослідження хоче одержати дослідник. Цей етап часто є одним з найбільш важливих і трудомістких.

3. *Обґрунтування основних допущень.* Іншими словами, спрощується реальний об'єкт, виокремлюються неістотні для цілей дослідження характеристики, якими можна знехтувати.

4. *Створення моделі,* її дослідження.

5. *Перевірка адекватності моделі* реальному об'єктові [8, с. 111].

Студенти 2 курсу спеціальності 013 Початкова освіта створювали моделі Сонячної системи (з паперу, картону, пластиліну, солоного тіста та ниток), розбірні моделі «Внутрішня будова тіла людини» (з фетру, паперу, картону та фоамірану), моделі-аплікації «Кругообіг води в природі», «Ланцюги живлення», «Будова рослини», «Веселка», «Хмари», «Будова ґрунту» (з картону, паперу, фетру та природних матеріалів), моделі-розгортки «Життєвий цикл рослини» (соняшника, кукурудзи, квасолі, гарбуза), «Життєвий цикл тварини» (жаби, метелика, комахи, пташки).

З метою з'ясування значення методу моделювання у процесі вивчення природничої освітньої галузі нами було проведено анкетування та опитування серед студентів. Серед переваг, якими характеризується метод моделювання, вдалося визначити, що найважливішими для майбутніх учителів є: «можливість запам'ятати характерні ознаки об'єктів чи явищ природи» – 95%; «успішне вивчення взаємозв'язків та залежностей в природі» – 90%; «формування цілісного уявлення про природу» – 75%; «полегшення засвоєння навчального матеріалу» – 80%; «мотивація учнів вивчати природничий матеріал» – 85%; «виховання любові до природи» – 70%; «розвиток пізнавальної активності» – 65%; «розвиток творчих здібностей учнів» 85% та інші.

Таким чином, використання майбутніми вчителями початкової школи методу моделювання у процесі вивчення природничої освітньої галузі сприятиме формуванню природничої та екологічної компетентностей, дослідницької активності учнів, набуттю досвіду самостійного виконання завдань, знаходження нестандартних та оригінальних рішень проблеми, розкриттю індивідуального потенціалу та творчих здібностей школярів.

Література:

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 06.11.2022).
2. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.11.2022).
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.

4. Ландик М. І. Моделі як засіб наочності в процесі навчання природознавства. URL: <https://vseosvita.ua/library/modeli-ak-zasib-naosnosti-v-procesi-navcanna-prirodoznavstva-24945.html> (дата звернення: 06.11.2022).
5. Семенова А. В., Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 222 с.
6. Голяченко Я. Г., Сорочинська О. А. Метод моделювання в ознайомленні дітей старшого дошкільного віку з природою. *Біологічні дослідження – 2013* : матеріали IV науково-практичної Всеукраїнської конференції молодих учених та студентів, м. Житомир, 16–18 квітня 2013 року. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2013. С. 222–223.
7. Лисогор Л. П. Використання ігрового моделювання на уроках природознавства в початковій школі. *Початкова школа*. 2015. № 10. С. 44–45.
8. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу. Київ : Генеза, 2019. 256 с.

ЕСТЕТИЧНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗВО: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Марчук О. О.

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Сойко І. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан педагогічного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Виховна робота зі студентами є одним із головних напрямів роботи закладу вищої освіти. У процесі виховної роботи майбутні педагоги значно розширюють власний світогляд, підвищують професійний рівень та культуру, розвиваються всебічно. У законі України «Про освіту» написано, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [6]. У закладах вищої освіти створено належні умови для всебічного розвитку студентів, які відповідають їх природним збірностям, талантам, нахилам та зацікавленості.

Питання виховання студентської молоді досліджено в працях таких науковців, як: М. Й. Боришевський, П. В. Вербицька, І. Г. Гараненко, І. А. Зязюн, Ю. І. Завалевський, В. Г. Кремень, О. Ф. Кошопал, М.Л. Кузякіна, С.Г. Рябов, Л.О. Рехтета, О.В. Сухомлинська, Г.П. Шевченко, К.І. Чорна та інші. Особливості естетичного розвитку

учнівської та студентської проаналізовано в наукових розвідках Антонович Є. А., Берлач О.П., Дем'янчук О.Н., Чихурського А.С. та ін. Сучасні дослідники пояснили: «У художньо-естетичних цінностях людина знаходить джерело духовного збагачення, морального вдосконалення, співпереживання, розвитку творчих сил і здібностей. У плідному спілкуванні з мистецтвом вона набуває досвіду, що ушляхетнює важливі напрями діяльності молоді, створює умови для всебічного використання можливостей художньої культури, що виховують і розвивають особистість» [5, с. 6].

Естетичне виховання спрямоване на виховання у здобувачів вищої освіти естетичних почуттів, смаків, суджень, художніх здібностей, на розвиток сприймати і перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» С. Гончаренка написано, що «естетика – це наука про прекрасне... найбільш загальні категорії естетики: прекрасне і повторне; піднесене і низьке; трагічне і комічне» [2, с. 160]. Сучасні педагоги під поняттям естетичний розвиток розуміють «здатність сприйняття прекрасних почуттів в мистецтві і навколишньому світі» [5].

Проаналізуємо комплексне естетичне виховання студентської молоді на прикладі роботи викладачів педагогічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Зазначимо, що ними систематично проводиться виховна робота зі студентами, спрямована на формування у них естетичного смаку в контексті реалізації наукової теми «Виховання учнівської та студентської молоді на ідеях гуманізму та просвітництва» (державний реєстраційний номер 0118U001567).

На початку кожного навчального року у вересні куратори академічних груп активно готують майбутніх педагогів, вихователів та психологів до участі в загально-університетському конкурсі «Алло, шукаємо таланти», який сприяє формуванню естетичного смаку, розвитку декламаторських, хореографічних та музичних здібностей. Проведення такого заходу дозволяє визначити природні таланти та нахили здобувачів освіти до певного виду естетично-художньої діяльності. Вже на першому курсі студенти педагогічного факультету активно долучаються до роботи гуртків та студій, які діють в університеті (ансамбль сучасного танцю «Inside», студентський театр «Бриз» імені Б. Денисюка, ансамбль народної пісні «Зорецвіт» та ін.).

Естетичному розвитку студентської молоді сприяє проведення щорічного «Свята Золотої Осені», на якому майбутні педагоги демонструють свої вироби з природного матеріалу. У майбутньому цей досвід стає у нагоді при здійсненні виховного процесу в закладах дошкільної освіти та НУШ.

Розвиток декламаторських та театральних здібностей відбувається під час святкування в університеті пам'ятних дат. Зокрема, традиційними в кінці вересня є заходи, присвячені пам'яті великого українського педагога В. Сухомлинського. Викладачі кафедр педагогічного факультету проводять виховні години, семінари, наукові конференції, педагогічні «п'ятихвилинки», на яких обговорюють погляди В. Сухомлинського на виховання дітей дошкільного віку та школярів, читають його оповідання та педагогічні трактати, обговорюють його твори «Серце віддаю дітям», «Батьківська педагогіка», «Розмова з молодим директором школи» та ін. Зокрема, д.пед.н., проф. Марчук О. О. у 2021 році провела свято «Віддаємо свої серця дітям», по завершенні якого студенти зачитали власні педагогічні есе на тему: «Що для мене означає вислів «віддати своє серце дитині?», у 2022 р. було проведено педагогічну поетичну «п'ятихвилинку» на тему «Заповіти В. Сухомлинського». На цих виховних заходах майбутні педагоги декламували вірші про професію вчителя, інсценізували твори В. Сухомлинського, розказували гуморески про студентське життя та веселі історії про дітей тощо.

Різноманітні тематичні тижні сприяють формуванню в студентів вмінь сприймати прекрасне. Наприклад, під час святкування Дня дошкільця майбутні вихователі прикрашають навчальні аудиторії, виготовляють ікебани, просвітницькі постери. Традицією стало виготовлення своєрідних голубів як символів Миру, коли світова спільнота святкує Всесвітній день Миру. Естетичний смак формується в процесі проведення Дня вишиванки, Української хустки, Дня матері, Дня єднання, вшанування жертв голодомору та інших заходів і свят, які офіційно запроваджені в Україні.

Напередодні новорічних свят тематика виховних заходів набуває Різдвяного забарвлення. Студенти академічних груп долучаються до огляду-конкурсу різдвяних колядок. Варто відзначити той факт, що студенти співають мало відомі поліські колядки, разом із викладачами здійснюють постановку поліських вертепів, прикрашають аудиторії педагогічного факультету святковими новорічними гірляндами. Окрім того, викладачі проводять спеціальні новорічно-різдвяні виховні

години. Наприклад, у грудні 2021 р. – січні 2022 р. було проведено конкурс на краще новорічне відео-привітання, до якого долучилися студенти першого курсу денного та заочного відділення. Цікавим за своїм змістом є проведення конкурсу «Екоялинка», що спрямований не лише на формування у студентів естетичного смаку, а й бережливого ставлення до природи.

Естетичний розвиток студентської молоді невіддільно пов'язаний із національно-патріотичним, громадянських та морально-етичним виховання. Зі студентами щороку проводять громадські учнівські читання «Я голосую за мир», свята «Великодні дзвони», «Дякуємо тобі мамо», «На сповідь до Тараса», «І ти колись боролася, мов Ізраїль, Україно моя» (Леся Українка), «Ми – нащадки козацького роду», а також українські вечорниці, на яких вони вивчають стародавні українські традиції, повір'я та обряди. В процесі їх проведення здійснюється розвиток декламаторських здібностей майбутніх вихователів, удосконалюється їх акторська майстерність, вміння співпрацювати з глядацькою аудиторією.

Формування професійно-педагогічної компетенції майбутніх фахівців педагогічної галузі неможливе без належної організації виховного процесу в ЗДО, в умовах коли «створюється нова ціннісна система виховання, спрямована на формування відповідальності і самостійності, принциповості в почуття власної гідності, творчої активності і критичного мислення» [2, с. 71]. Викладачами педагогічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» ведеться комплексна виховна діяльність, спрямована на формування у майбутніх педагогів естетичного смаку, здатності до виховання дітей на ідеях гуманізму, миру, патріотизму, взаємоповаги та ціннісних моральних орієнтирів.

Література:

1. Глазунова Л. О. Естетичне виховання студентської молоді. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.)*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 203-209.
2. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.

3. Дем'янчук О. Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки. К., 1995. 388 с.
4. Дем'янчук О.Н., Чихурський А.С., Берлач О.П. Естетизація навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату: Монографія. Луцьк.: Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2017. 219 с.
5. Естетичне виховання (розвиток) URL: <https://moyaosvita.com.ua/pedagogika/estetichnij-rozvitok-v-pedagogici/> (дата звернення 23.10.2022).
6. Закон України «Про дошкільну освіту».URL: <https://zakon.help/law/2628-III> (дата звернення: 15.10.2022).
7. Кириченко І. Підготовка вчителя образотворчого мистецтва як педагогічна проблема. *Реклама і дизайн в умовах глобалізації вищої освіти та інформаційної інтеграції* : зб. наук. праць / ред. кол. : М. П. Ліфінцев, Є. А. Антонович, А. В. Чебикін та ін. К. : Інститут реклами, 2005. Вип. 3. С. 113–118.
8. Левчук Л. Т., Оніщенко О. І. Основи естетики : навч. посібник. К. : Вища школа. 2000. 271 с.

DOI

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ НА НАЯВНІСТЬ МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS»

Меланишина І. С.

*студентка магістратури другого року навчання
факультету іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

В умовах сьогодення суттєвою конкурентною перевагою на ринку праці є наявність не лише фахових знань, а і «м'яких навичок» (англ. «Soft skills») та готовність до навчання впродовж життя. На основі аналізу праць зарубіжних науковців Д. Матіюк виокремлює основні тенденції розвитку неперервної освіти, а саме: глобалізація,

інтернаціоналізація, цифровізація, гаджетизація [1, с. 68]. З огляду на це, окрім високої професійної кваліфікації, сучасні фахівці у будь-якій галузі повинні мати добре розвинені «м'які навички» (англ. «Soft skills»), адже у сучасному світі для того, щоб бути успішним, не вистачає лише досвіду та глибоких професійних знань.

У зв'язку з тим, що запит на формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills») є інноваційним для вітчизняної системи освіти, станом на сьогоднішній день ще не розроблено підручників, спрямованих на розвиток цих навичок. Разом із тим, на нашу думку, доречно розглянути методичні рекомендації МОН щодо викладання іноземних мов у школі та визначити можливості формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills») у процесі навчання.

Відповідно до рекомендацій МОН, всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов орієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти. З огляду на це, до навчальних програм для учнів 1–11 класів було внесено зміни, на основі яких було розроблено нові стратегії вивчення іноземних мов й організації навчальної діяльності [2].

На нашу думку, важливим у рекомендаціях є те, що нова програма навчання учнів загальноосвітніх шкіл не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, а, навпаки, сприяє гнучкості у розподілі та відборі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів і обраних засобів навчання (підручники, навчально-методичні комплекси, посібники, відео- та аудіо- матеріали тощо) [2]. Таке оновлення в рекомендаціях МОН дає більше можливостей для формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills»).

У рамках нашого дослідження вважаємо за доцільне простежити наявність матеріалів та завдань для формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills») у чинних підручниках з англійської та німецької мов для учнів 10 класу.

У процесі аналізу підручника «Англійська мова (10-й рік навчання)» (О. Карп'юк) ми звернули увагу на такі вправи, метою яких є формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills»).

На нашу думку, заслуговує на увагу те, що першою вправою кожного нового розділу є «Warm Up»:

STARTER

Unit

HOW WOULD YOU DESCRIBE YOURSELF AS A PERSON?

- I'd say that I am (tall / short / a little heavy / ...).
- I think that I'm a (cheerful / serious / friendly / ...) person.
- I like to have (a lot of people around me / just a few close friends / ...).

WHAT ARE YOU GOOD AT?

- I'm good at (maths / languages / arts and crafts / ...).
- I also have a talent for (writing stories / teaching others / playing the piano / ...).

WARM UP

WHAT HOBBIES AND SPECIAL INTERESTS DO YOU HAVE?

- My hobbies are (surfing the Internet / drawing and painting / playing chess / ...).
- I'm also interested in (history / science / astronomy / ...).

WHAT ARE YOUR HOPES AND DREAMS FOR THE FUTURE?

- I hope to become a (teacher / social worker / computer programmer / ...).
- My dream is to (have my own business / travel around the world / meet the right person to share life with / ...).

[3, c. 7]

Unit 1

WARM UP

HOW LONG HAVE YOU KNOWN YOUR BEST FRIEND? WHERE DID YOU MEET AND WHAT DO YOU HAVE IN COMMON?

- I've known my best friend for ... years.
- We first met and became acquainted (at a camp / ...)
- We have the same (hobbies / interests / values / ...).

HOW DID YOU COME IN CONTACT WITH YOUR ONLINE FRIEND(S)? HAVE YOU EVER PERSONALLY MET THEM?

- I connected with my friend(s) through (a chat room / Facebook / another friend / ...).
- I was able to meet one of my online friends when (I was on holiday / ...).
- I've never met any online friend (and probably never will / although I hope to one day / but I am planning to / ...).

WHY ARE FRIENDSHIPS IMPORTANT TO YOU? DO YOU STILL KEEP FRIENDSHIPS FROM THE PAST? HOW?

- Without friends, I would feel (lonely / sad / empty / ...).
- I have continued my friendships by (emailing / calling / visiting / ...).
- I don't really have any friends from the past because I've (moved / changed my interests / ...).

WHAT QUALITY DO YOU ADMIRE MOST IN PEOPLE? WHICH ONE DO YOU FIND THE MOST UNPLEASANT?

- I most admire (patience / kindness / truthfulness / ...) because (it makes me feel good / I can trust the person / ...).
- I really object to (hypocrisy / disrespect / ...).

[3, c. 17]

Unit 2

WARM UP

WHAT SORT OF SUMMER WORK HAVE YOU HAD?

- Over the summer I worked as a / an (shop assistant / gardener / au pair /...).
- I have not had any summer jobs because I wanted to (rest and relax / travel and see new places / spend time with my grandparents /...).

WHAT MAKES A JOB GOOD AND INTERESTING?

- For me, a good job should be (meaningful / well paid / beneficial to others /...).
- I would like to have (a nice supervisor / pleasant co-workers / opportunity for growth /...).
- Ideally, I'd like my job to include possibilities for (creativity / travel / advancement / ...).

HOW IMPORTANT IS THE SALARY IN CHOOSING A JOB?

- I think that the salary is (the major factor / as important as job satisfaction / not the essential issue /...) in accepting a job offer.
- I wouldn't mind a lower-paying job if it was (very fulfilling for me / really creative and enjoyable / well suited to my interests and abilities /...).

WHAT QUALITIES DOES A BOSS APPRECIATE IN PEOPLE WHO WORK?

- I think that a boss always likes (punctuality / honesty / hard work /...).
- Traits that a boss would not like to see are (laziness / disrespect / lying /...).

[3, с. 39]

У першому прикладі учням 10-го класу пропонується мовленнєва розминка, яка передбачає відповіді на питання. Ми вважаємо, що ця вправа є ефективною, оскільки сприяє підготовці учнів до таких завдань, які допоможуть розвивати «м'які навички» (англ. «Soft skills»). Це завдання допомагає учням побачити та описати свої унікальні якості, здібності, інтереси, плани на майбутнє.

STARTER

5 *In groups, sum up what you've learnt about the English language.*

- 1 Why is learning English important?
- 2 How many people in the world speak English?
- 3 How many words are there in the English language?

[3, с. 10]

Наведена вище вправа передбачає роботу учнів у групах. Перед учнями стоїть завдання відповісти на питання на основі вивченого матеріалу. За допомогою цієї вправи учні вчаться працювати в команді та розвивають навички лідерства, поваги до інших та креативного мислення.

9 *Work in groups of three or four. Speak about the activities you like doing while learning English. Is there anything you don't like? Say why! Use expressions like: interesting, boring, it takes up too much of your time, easy, difficult, too complicated.*

13

[3, с. 13]

b) Divide into groups of three-four and discuss the commentaries. Make notes if you find them useful in your learning English.

16

[3, с. 16]

1 *Work in small groups. Discuss the questions.*

- 1 Do you think it's better to be the older or the younger sister or brother in a family with two children? Why?
- 2 Does a child's position in the family have an influence on his / her personality?

[3, с. 18]

Наведені вище вправи спрямовані на роботу в групах. За допомогою них вправи учні удосконалюють свої комунікативні навички та розвивають вміння самовираження.

STARTER

10 a) Read and choose the statement you agree with.

- 1 a) I have to take responsibility for my own learning.
b) I don't have to take responsibility for my own learning — that's my teacher's job.
- 2 a) When reading and listening, I have to understand every word.
b) When reading and listening, I don't have to understand every word.
- 3 a) My teacher has to know everything I ask.
b) My teacher doesn't have to know everything I ask.
- 4 a) I translate everything into Ukrainian.
b) I don't need to translate everything into Ukrainian.
- 5 a) I should try to use my English outside the class.
b) It's not important to use English outside the class.
- 6 a) You have to be very talkative to speak English well.
b) You don't have to be very talkative to speak English well.
- 7 a) You have to visit an English speaking country to learn English well.
b) You don't have to visit an English speaking country to learn English well.

b) Compare your answers with other classmates.
Explain why you have chosen a) or b).

14

[3, с. 14]

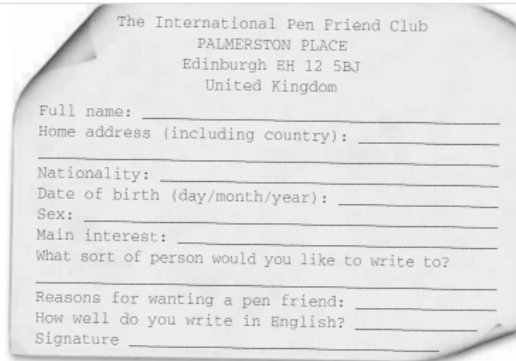
Вправа 10 включає в себе завдання: b) *Compare your answers with other classmates. Explain why you have chosen a) or b).* У процесі виконання цієї вправи учні розвивають креативне мислення та навички командної роботи.

1 Talk with your partner on the following.

- Have you ever tried to get in touch with an old friend of your childhood? Why? Did you succeed?

[3, с. 25]

Як бачимо, тут пропонується виконати вправу, яка передбачає роботу в парах. За допомогою наведених вище питань учні удосконалюють свої навички спілкування іноземною мовою та вміння самопрезентації.

The International Pen Friend Club
PALMERSTON PLACE
Edinburgh EH 12 5BJ
United Kingdom

Full name: _____
Home address (including country): _____
Nationality: _____
Date of birth (day/month/year): _____
Sex: _____
Main interest: _____
What sort of person would you like to write to?
_____
Reasons for wanting a pen friend: _____
How well do you write in English? _____
Signature _____

6 a) Write about your best friend. Use the questions below.

- How long have you known each other?
- What does your friend look like (physically)?
- What is your friend like? (use as many adjectives as you can think of to describe his / her character)
- Why is he / she your best friend (what do you like about him / her)?
- What do you have in common?
- How do you know that you can rely on him/her? (give some examples)
- Has your friend ever let you down? When? Why?
- What about you? Are you a good friend? Can you prove it?
- What do you and your best friend do together?
- Have you ever quarreled? If yes, how did you make up with your best friend?

b) Display your writings in class. Read your mates' works.

c) Work in groups. Discuss your works.

31

[3, с. 31]

Вправа 6 передбачає написання розповіді про друга, яку потрібно буде представити перед класом та обговорити у групах. У процесі виконання цього завдання учні зможуть удосконалити такі вміння: навички креативного мислення, вміння працювати самостійно та в групах, вміння висловлювати свої думки англійською мовою.

Отже, аналіз підручника «Англійська мова (10-й рік навчання)» (О. Карп'юк) засвідчив наявність вправ, спрямованих на формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills»). До них належить робота в парах,

робота в групах, завдання самопрезентації, підготовка виступу перед однокласниками з розповіддю про друга.

Окрім того, нами було проаналізовано підручник «Німецька мова (10-й рік навчання, рівень стандарту)» (С. Сотникова) [4] на наявність матеріалів, спрямованих на формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills»).

7

Schreibe einen Beitrag über dich für das Internet-Forum.

5

Lektion 1. Meine vertraute Umgebung

[4, с. 5]

У наведений вище вправі пропонується написання розповіді про себе для Інтернет-форуму. На наш погляд, це завдання допомагає розвинути креативність та вміння самопрезентації учнів 10 класу.

Stunde 2. Gefühle und Emotionen

Hörkompetenz
entwickeln

6

a) Gefühlslaute werden weltweit verstanden. Höre zu und erzähle, welche Gefühle die Personen haben.

Situation 1: Ich glaube, diese Person/en ...

Situation 2: Ich glaube, ...

Situation 3: ...

Situation 4: ...

Sprechen:
Geschichte
erzählen

7

b) Gruppenarbeit. Wählt eine Situation und erdenkt eine Geschichte. Präsentiert sie der ganzen Klasse.

Gruppenspiel
zum Thema

7

Spiel «Ich bin glücklich, wenn...».

Spielt in Gruppen. Schreibt auf leere Kärtchen Sätze darüber, was euch glücklich macht. Legt diese Kärtchen auf den Tisch mit dem Text nach unten. Die Spieler/innen ziehen der Reihe nach Kärtchen und sagen, wann sie glücklich sind, indem sie «wenn»-Sätze bilden. Für jeden korrekten Satz bekommt man je einen Punkt. Der Spieler/Die Spielerin mit den meisten Punkten gewinnt.

Spieler/in A: Ich bin glücklich, wenn meine Eltern gesund sind.

Mögliche Sätze für die Kärtchen:

Meine Eltern
sind gesund.

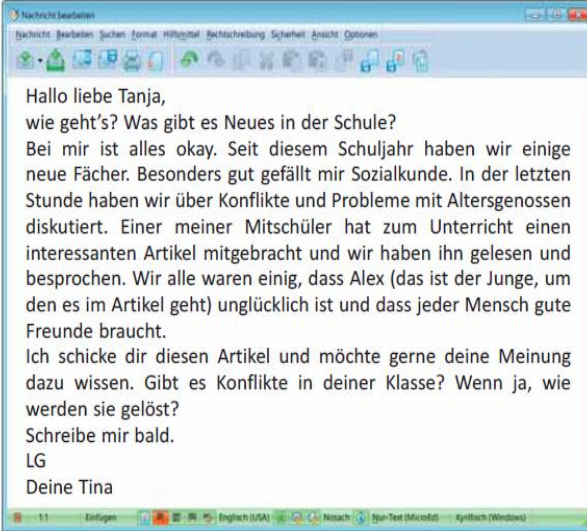

[4, с. 8]

Вправа 6 передбачає розв'язання ситуацій, що розвиває креативне мислення учнів. Виконання завдання б), яке належить до цієї вправи, передбачає роботу у групах. За допомогою цього завдання учні розвивають навички командної роботи, а також виступати із публічною промовою. У свою чергу, вправа 7 спрямована на розвиток творчих навичок учнів, а саме вміння розігрувати ситуації.

 4 Lies die E-Mail von Tina und antworte dann auf ihre Fragen.

Lesekompetenz entwickeln

Geh auf: interactive.ranok.com.ua

[4, с. 10]

 7 Schreibe einen Antwortbrief an Tina. Nimm dabei die Kopiervorlage auf der Website zu Hilfe.

Schreibkompetenz entwickeln

12

Lektion 1. Meine vertraute Umgebung

[4, с. 12]

Як бачимо, у цьому завданні пропонується написати лист-відповідь Тіні. Учні вчаться логічно висловлювати свої думки у письмовому вигляді, що сприятиме розвитку їх комунікативних навичок.

Hörkompetenz
entwickeln

Geh auf: interactive.ranok.com.ua

Interviews
machen

1 a) Höre die Fragen und antworte kurz in den Pausen.

- Wie heißt dein bester Freund? — ...
- Wie alt ist er? — ...
- Wo wohnt dein Freund? — ...
- Welche Eigenschaft trifft auf deinen Freund am besten zu? — ...
- Wofür interessiert sich dein Freund? — ...
- Wie lange seid ihr befreundet? — ...
- Wie oft seht ihr euch? — ...
- Was unternimmt ihr gern zusammen? — ...

b) Spielt zu zweit Interviews über eure besten Freunde. Gebraucht dabei Fragen aus Übung 1a und gebt ausführliche Antworten darauf. Welche Fragen könnt ihr noch an eure Gesprächspartner/innen stellen?

[4, с. 13]

У наведеному вище завданні пропонується проведення інтерв'ю, що дасть можливість учням удосконалити вміння працювати в парах та спонтанно відповідати на питання.

Отже, аналіз підручника «Німецька мова (10-й рік навчання, рівень стандарту)» (С. Сотникова) засвідчив наявність вправ для формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills»), зокрема завдання, спрямовані на підготовку виступу перед однокласниками, проведення інтерв'ю тощо. За допомогою цих вправ учні мають змогу розвинути навички критичного та креативного мислення, роботи в парах та роботи в групах, самопрезентації тощо.

Отже, у процесі аналізу підручників з англійської та німецької мов для 10 класу було виявлено, що вони включають в себе вправи для формування «м'яких навичок» (англ. «Soft skills»).

Література:

1. Матіюк Д.В. Розвиток неперервної освіти в німецькомовних країнах Європи (кінець XX – початок XXI століття) : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Вінниця, 2020. 261 с.
2. Методичні рекомендації МОН щодо викладання іноземних мов у школі. URL: <https://osvita.uz.ua/rekomendatsiyi-mon-do-2016-2017-navchalnogo-roku/metodychni-rekomendatsiyi-mon-shhodo-vykladannya-inozemnyh-mov-u-shkoli/> (дата звернення: 20.08.2022).

3. Карп'юк О. Англійська мова (10-й рік навчання) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту. Тернопіль : «Видавництво Астон», 2018. 256 с.
4. Сотникова С. І. Німецька мова (10-й рік навчання, рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіт. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 208 с.

DOI

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нісаноглу Н. Г.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Сучасне суспільство передбачає глобальне співіснування спільнот, які відрізняються за етнічним походженням, соціальним статусом, релігійною приналежністю. Мирна та гармонійна взаємодія представників співтовариств є можливою за умови подолання етнокультурних стереотипів, усвідомлення розбіжностей та встановлення толерантних відносин.

Толерантність визначається як «доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [6, с. 642]. Толерантність виявляється на рівні міжособистісної комунікативної взаємодії та базується на дотриманні принципів комунікативного кодексу, внутрішній культурі людини [1].

Запорукою створення толерантного суспільства є передусім прищеплення толерантності молодому поколінню. Згідно з Декларацією принципів толерантності, виховання має бути спрямовано на поліпшення взаєморозуміння, посилення солідарності не лише між окремими громадянами, а й етнічними, соціальними, релігійними спільнотами [4]. Для оптимізації розвитку толерантної

молоді педагогам слід розв'язувати такі основні завдання освітньо-виховного процесу як допомога у становленні культурної ідентифікації особистості, формування толерантної свідомості, запобігання соціальному відторгненню та порушенню прав людини [3]. Але повноцінне виховання молодії особистості, зокрема, толерантної поведінки також передбачає і залучення батьків, які мають забезпечувати створення толерантного середовища в сім'ї.

Необхідно підкреслити, що ефективність виховання у дусі толерантності залежить від наявності у самого педагога комунікативної толерантності як особистісної якості, що визначається «повагою й визнанням рівності студентів ..., відмовою від домінування, врахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів у процесі спілкування та створенням умов для їх реалізації» [5, с. 83]. Таким чином, комунікативна толерантність стає маркером професійної компетентності викладача нарівні з іншими важливими кваліфікаційними характеристиками.

Виховна робота, орієнтована на формування толерантності у здобувачів вищої освіти, включає різноманітні форми діяльності: прес-конференції, дебати, рольові ігри, конкурси малюнків і плакатів, «уроки взаєморозуміння» тощо. Крім формування моральних якостей та розвитку етичної поведінки, завданням зазначених форм роботи є допомога студентам «зрозуміти й відчути межі толерантної поведінки, знайти критерії, що визначають її допустимість» [2, с. 58], що вказує на складність і багатогранність цього поняття та високий рівень відповідальності педагога за якість виховання толерантної поведінки молоді.

Враховуючи орієнтування освіти на гуманітаризацію з фокусуванням уваги на стрижневих людських цінностях, проблема виховання толерантності вбачається провідною у формуванні молодії людини як особистості, зокрема, здобувача вищої освіти. Виховання толерантності передбачає низку заходів як цілеспрямовану систему впливу, у якій задіяні як педагоги, так і батьки. Толерантна поведінка кожного громадянина є передумовою функціонування цивілізаційного суспільства, у якому нормою є розмаїття світу та його відмінності.

Література:

1. Бацевич Ф. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. *Соціогуманітарні проблеми людини*. № 5. 2010. С. 108–119.

2. Безкоровайна О. В. Виховання толерантності як важливий фактор реалізації особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. № 34. 2007. С. 53–58.
3. Грива О. А. Толерантність освіти як передумова толерантного суспільства. *Мультиверсум : Філософський альманах*. Київ, 2007. № 66. С. 3–11.
4. Декларація принципів толерантності. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 01.11.2022)
5. Скок А. Г. Комунікативна толерантність викладача вищого навчального закладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. № 34. 2007. С. 79–84.
6. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

DOI

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Овдійчук В. А.

*аспірантка кафедри початкової та дошкільної освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

Для побудови ефективної моделі розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики у процесі фахової підготовки важливим є вимірювання прогресу такого розвитку, з'ясування динаміки змін у рівнях компонентів критичного мислення досліджуваної категорії майбутніх учителів загальної середньої освіти. Педагогічна діагностика має на меті вивчення за допомогою науково обґрунтованого інструментарію результативності процесу підготовки бакалаврів на підставі змін в рівнях розвитку критичного мислення.

Виконання цього завдання реалізується через процес вимірювання, основою для якого є виокремлення необхідних критеріїв та показників критичного мислення, рівнів його розвитку, а також створення відповідного діагностичного інструментарію.

Питанню оцінки ефективності різних педагогічних явищ, систем присвячені праці Ю. Бабанського, С. Гончаренка, Н. Кузьміної, В. Неїжмака, В. Ягупова та ін., у яких вчені описують наукові підходи до розробки системи критеріїв, показників для визначення рівня різних аспектів освітнього процесу.

У науково-методичній літературі зустрічається чимало дефініцій термінів «критерій», «показник». Наведемо лише окремі з них.

Вітчизняна дослідниця І. Дичківська розглядає критерій як показник, який характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним із способів вимірювання або експертним методом [3]. Учений С. Гончаренко вказує, що «Критерієм є правило, згідно з яким виносять оцінку, вибір після вимірювання. В цьому правилі коротко сказано, що таке добре і що таке погано» [2]. Отже, завдяки критеріям можна вивчити та здійснити оцінку рівня розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики під час професійної підготовки, з'ясувати результативність способів і засобів, спрямованих на цей процес.

Тісно пов'язаний з критерієм показник, який є його складником. Термін «показник» розглядається у кількох напрямках: 1) «свідчення, доказ, ознака чого-небудь»; 2) «наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь»; 3) «явище або подія, на підставі яких можна зробити висновки про перебіг якого-небудь процесу»; 4) кількісна характеристика властивостей виробу (процесу) [1, с. 1024]. Показник є доказом про результати роботи, даними про перебіг певного процесу. Завдяки критеріям та показникам можна з'ясувати, яка ефективність процесу розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики.

Аналіз наукових напрацювань з проблеми розвитку критичного мислення майбутніх фахівців дозволив виділити наступні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний.

Сутність мотиваційно-ціннісного критерію критичного мислення полягає у визначенні цілей, установок, орієнтацій, інтересів, мотивів, які спонукають до педагогічної діяльності та визначають професійну спрямованість особистості. Його показниками можуть бути такі:

мотивація до професійного самоздійснення, установка на розвиток критичного мислення та його застосування; позитивне ставлення до розвитку КМ; прагнення використовувати, удосконалювати та створювати інноваційні технології у професійній діяльності.

Когнітивний критерій відображає сукупність професійних знань майбутнього учителя інформатики, зокрема й про критичне мислення. Його основними показниками є: загальні професійні знання; знання про критичне мислення; обізнаність з технологією розвитку критичного мислення.

Креативно-діяльнісний критерій відображає реалізацію набутих умінь і навичок, які входять до компетенції критичного мислення студента. Показниками цього критерію є уміння розв'язувати задачі шляхом міркування; уміння застосувати ІКТ у професійній діяльності; ведення діалогу, комунікація; уміння застосовувати творчий підхід до вирішення педагогічних задач.

Рефлексивно-оцінювальний критерій демонструє пізнання й аналіз майбутнім учителем інформатики власного мисленнєвого процесу, своєї діяльності. Показники, які демонструватимуть його якість, це уміння рефлексувати власну діяльність; виокремлювати та порівнювати різні аспекти аналізу і його результатів; адекватне сприйняття критики; здатність до самооцінки.

Виділено три рівні розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики: I рівень – адаптивний (низький) рівень, II рівень – репродуктивний (середній), III рівень – продуктивний (високий), які характеризуються різним ступенем розвитку тих чи інших показників критичного мислення.

Таким чином, визначені нами критерії, показники та рівні розвитку критичного мислення майбутніх учителів інформатики є основою діагностування поточного стану та аналізу результативності педагогічних впливів на досліджувану категорію студентів.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гончаренко С. У. Про критерії оцінювання педагогічних досліджень. URL: <http://ukped.com/781.html> (дата звернення: 30.01.2020).

3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

DOI

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Пагута Т. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Пагута В. О.

*аспірант
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Актуальною проблемою сучасного закладу дошкільної освіти є застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) присутні в усіх сферах людської діяльності. Вони забезпечують поширення інформації у суспільстві і утворюють певний інформаційний простір.

Інформаційно-комунікаційні технології – сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, демонстрації та використання даних в інтересах їх користувачів[3, с. 7].

Ми розділяємо думку Л. Шишолік, яка вважає, що використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі в дошкільному освітньому закладі – це одна із самих нових і актуальних проблем у сучасній дошкільній педагогіці. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій впливає на систему освіти, викликаючи значні зміни в змісті, методах навчання. Перед сучасним вихователем постає проблема пошуку нового

педагогічного інструменту. Саме тому в педагогічній діяльності виникає можливість використання ІКТ в якості потужного інструменту розвитку мотивації освітнього процесу, враховуючи велику та серйозну зацікавленість дітей комп'ютером [4, с. 5].

Використання інформаційно-комунікаційних технологій передбачає формування у дітей дошкільного віку цифрової компетентності. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначається, що цифрова компетентність – це здатність використовувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язання освітніх, ігрових завдань на основі набутих елементарних знань, вмінь, позитивного ставлення до комп'ютерної та цифрової техніки [1, с. 26].

Аналіз роботи закладів дошкільної освіти показав, що сьогодні у багатьох закладах вихователі досить широко використовують ІКТ в організації освітнього процесу. Педагоги, користуючись інтернет-ресурсами, створюють мультимедійні презентації та використовують відео-заняття. Використання ІКТ сприяє зацікавленості дітей до заняття, до вивчення та засвоєння навчального матеріалу, підвищує пізнавальну активність, сприяє активізації психічних та розумових процесів у дошкільників.

Інформаційно-комунікаційні технології представлені різноманітними технологічними інструментами і ресурсами, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження і інформації. Усе це здійснюється через використання комп'ютерної техніки, мережі Інтернет, телефонного зв'язку тощо. Вихователь у своїй роботі може використовувати різні засоби ІКТ: комп'ютер, ноутбук, планшет, мультимедійний проектор, мультимедійну дошку, принтер, сканер, телевізор, магнітофон, фотоапарат, відеокамеру тощо.

За допомогою комп'ютера, ноутбука, планшета вихователь може залучати дошкільників до комп'ютерних навчальних програм, комп'ютерних навчальних ігор. Дошкільники дуже люблять гратися в такі ігри, які сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу в ігровій формі, мотивують дітей до навчально-пізнавальної діяльності, розвивають творчі здібності.

Комп'ютерна техніка дає можливість вихователю виготовляти демонстраційний та роздатковий матеріал, дидактичні ігри, методичну літературу для освітнього процесу.

Мультимедіа в освітньому процесі сприяє швидкості передачі інформації дітям та підвищенню рівня її засвоєння; розвитку психічних процесів, мовлення, творчих здібностей.

Інформаційно-комунікаційні технології сьогодні можна використовувати не лише для тих дітей, які відвідують заклад дошкільної освіти, а й для тих дітей, які з певних причин не відвідують заклад. Для таких дітей є розроблені віртуальні заняття, руханки, навчальні мультиплікаційні фільми, комп'ютерні дидактичні ігри та ігрові завдання.

Отже, як зазначають В. Богдан і Ж. Матюх, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в дошкільну освіту має стати невід'ємним складником діяльності навчального закладу, оптимізувати й значно підвищити ефективність внутрішніх процесів. Рівень комп'ютеризації разом із компетентним кадровим забезпеченням є вирішальним показником дієздатності сучасного дошкільного навчального закладу [2, с. 3].

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / під керівництвом Т. О. Піроженко. 37 с. С. 26/ URL: <https://cutt.ly/ON1oqzu>
2. Богдан В., Ж. Матюх Загальні перспективи науково-педагогічних досліджень проблем інформатизації дошкільної освіти. URL: <https://cutt.ly/rN1Ib65>
3. Швачич Г. Г, Толстой В. В., Петречук Л. М., Іващенко Ю. С., Гуляєва О. А., Соболенко О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : уавчальний посібник. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с.
4. Шишолік Л. А. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у дошкільній освіті в контексті методичних аспектів. Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадськістю : тематичний збірник праць / упоряд. А. А. Волосюк ; за заг. редакцією Л. А. Шишолік. Рівне : РОІППО, 2015. 85 с.

ПРАВОВА КУЛЬТУРА В ШКОЛІ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УСТАНОВОК ШКОЛЯРА

Терновик Н. А.

*кандидат психологічних наук, професор,
професор кафедри психології,
проректор з організаційно-виховної роботи,
соціальних питань й розвитку
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Глибокі соціально-політичні перетворення актуалізують цілісну систему правової соціалізації, що охоплює всі групи учнів від початкових до старших класів, студентство та молодь, яка спрямована на виховання громадян демократичного суспільства, підвищення рівня політикоправової культури українського суспільства.

Водночас державотворчі процеси, які нині відбуваються в Україні, потребують гуманізації та демократизації суспільного життя, підвищення правової культури підростаючого покоління. Це актуалізує регулятивну функцію права, його цінність як інструмента організації та впорядкування соціального життя, засобу розв'язання завдань, пов'язаних із різними царинами життєдіяльності, що зумовлює зростання потреби в якісній правовій підготовці майбутніх фахівців.

Подальші соціально-економічні перетворення в суспільстві, зміцнення державності, входження України в європейське співтовариство неможливі без модернізації освіти. Оскільки економічне піднесення суттєво залежить від конкурентоздатності фахівців, то загальноосвітні початкові заклади мають максимально враховувати вимоги суспільства, зокрема учні ЗОШ повинні мати належну професійно орієнтовану правову підготовку, котра є важливою складовою їхнього особистісного розвитку.

Проблема становлення та розвитку особистості учнів має розглядатися на державному рівні й вирішуватись шляхом реалізації концепції навчання та виховання. Правова освіта покликана забезпечити достатню орієнтацію молодих громадян України в їхніх соціальних правах, можливостях і обов'язках.

У сучасних наукових дослідженнях наголошується на доцільності розроблення нового напрямку правового навчання та виховання – гуманістичної правової педагогіки, яка створює можливість для опанування людиною соціально значущими правовими знаннями в їх ціннісному розумінні, а отже, забезпечення її ціннісною шкалою, необхідною для формування гуманістичної правосвідомості, духовного світу, соціокультурного самовизначення, без чого неможлива побудова правової держави, правового громадянського суспільства.

У Конституції України зазначено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, не порушуючи права і свободи інших, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується всебічний розвиток його членів, що гарантується державою, її інституціями, передусім освітніми. Проблема правового виховання та правової освіти молоді особистості завжди перебувала в центрі уваги не лише юристів і суспільствознавців, а й педагогів, психологів, соціологів. Вона має велике значення як для розвитку соціально-педагогічних теорій, так і для практики освіти й виховання [3].

Відомо, що здатність людини розуміти норми моралі та законів і відповідним чином поводитися не є вродженою. Ці якості формуються під впливом виховних заходів, у спілкуванні людини з іншими, у процесі її участі в різних видах суспільної активності та навчальної діяльності [7].

Основи сучасної концепції правової освіти у ЗОШ закладені в законодавчих актах: у Законах України «Про освіту», Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Національній програмі правової освіти населення.

У реалізації викладених у цих документах положень ключову роль відіграє освіта як система, що покликана сформувати високий рівень суспільної свідомості. Зокрема, Національна програма правової освіти населення спрямована на:

- підвищення рівня правової культури та правосвідомості громадян;
- формування поваги до права, гуманістичних правових ідей, загальнолюдських і національних правових цінностей;
- подолання правового нігілізму;
- підвищення рівня правової інформативності населення [2].

Розглядаючи правову підготовку випускників шкіл, ми виходимо з того, що сучасна модель дидактичного процесу в освіті побудована на врахуванні нових соціально-економічних умов, передбачає зміну вербалізму й енциклопедизму в навчанні на «дидактику мислення», яка є визначальною для підготовки випускників навчальних закладів до розв'язання складних, непередбачуваних суспільних проблем. Це спонукає по-новому оцінювати основні елементи дидактичного процесу в освіті.

Нагальною є проблема чіткого визначення мети і завдань правової підготовки у процесі становлення в Україні громадянського суспільства, загострення економічної кризи, значної трудової міграції та боротьби за державність в умовах чужоземної експансії на тридцятому році незалежності нашої країни.

Правова підготовка як цілеспрямоване формування правової культури учнівської молоді набуває особливого змісту у зв'язку з виробленням принципово нової освітньої парадигми, в основі якої – гуманістична, особистісно орієнтована, людиноцентриська методологія [9].

Оскільки показники якості освіти громадян впливають на розвиток країни, на становлення правової держави, в сучасному українському суспільстві правова підготовка і правове виховання є загальнодержавним завданням.

Так, у процесі наукового пошуку ми з'ясували основні напрями наукових розробок досліджуваної проблеми. Так, методологічні та загальнотеоретичні основи викладання правових дисциплін а також загальні питання правової освіти розглянули С. Алексеев, П. Баранов, В. Булгакова, Н. Бура, С. Гарькавець, А. Гетьман, та ін. науковці.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з питань правової підготовки і правової культури свідчить про те, що більшість їх належить фахівцям-юристам. Тому тлумачення сутності цього питання має правознавчий характер, де правова освіта та правова культура визначаються з погляду попередження протиправних дій шляхом роз'яснення і застосування різних форм примусу. Такий підхід викладено у працях О. Саломаткіна, Е. Татарінцева, М. Фіцули та ін.

Формування правової культури показує, що вона передбачає не лише оволодіння правовими навичками і вміннями, а й психолого-педагогічну готовність до пропаганди правових знань. Це питання розглянули А. Котов, В. Струтинський, В. Яковлев та ін. Важливість правової освіти та правового виховання особистості, його державне значення та необхідність для кожного громадянина спричинили появу

багатьох наукових публікацій із цієї тематики: формування правової компетентності особистості: С. Воеводина, С. Гурин, Я. Кічук, П. Лежньов і Е. Мигаль, О. Панова; формування правової культури старшокласників: В. Дубровський, Л. Твердохліб.

В Україні до проголошення незалежності питання правової освіти і правового виховання особистості розглядалось переважно із позицій правової культури. Така тенденція в цілому притаманна і дослідженням 90-х років ХХ ст., котрі мали високий ступінь теоретизації, залишаючи поза увагою практичні аспекти процесу формування правової компетентності особистості.

М. Городиський у монографії «Правова освіта майбутнього вчителя» подає ґрунтовний теоретичний аналіз розвитку правової освіти як складової правової культури, де проявляється сучасний функціональний підхід. У ньому зовнішні форми прояву правової культури взаємодіють із внутрішніми (органічними) якостями суб'єктів права.

Поняття зв'язку між правом і особистістю розглядається крізь призму «правової держави», зокрема через відношення до особи, її прав у державі. У цьому контексті озброєння правовими знаннями є нагальним завданням усієї системи освіти і виховання [5].

Значається, що визначення змісту правової підготовки – це проблема інтегративності, яка передбачає забезпеченні синтезу та інтеграції знань у процесі формування наукових понять та їх систем у навчальному пізнанні; комплексного вирішення завдань розумового, морального, естетичного, економічного, правового, фізичного розвитку, а також формування елементів наукового світогляду учнівської молоді.

Важливим аспектом правової підготовки особистості на сучасному етапі, на нашу думку, є формування вмінь пізнавати правові явища та зв'язки між ними, тобто правового мислення. Тут доцільно відзначити підхід К. Баханова, який вважає, що правове мислення і правова свідомість специфікуються особливостями самого суб'єкта, насамперед його віком, і показує це на прикладі формування історичного мислення особистості, вихованні духовних ціннісних орієнтацій, передусім національних, і формуванні основ правових знань [8].

Правова свідомість, окрім правових знань, охоплює систему цінностей, установок і переконань особистості в галузі регулювання суспільних відносин правом. Правову свідомість розглядають як правову ідеологію (систему поглядів, ідей, принципів, теорій, концепцій) і правову психологію (правові почуття, емоції, оцінки,

уявлення і настанови). Складові правосвідомості ґрунтуються на правових знаннях і виражають ставлення індивіда до минулого та сучасного дослідження права, а також до діяльності, пов'язаної з ними.

Деякі проблеми правової соціалізації молоді особистості та шляхи їх вирішення були предметом вивчення П. Плотнікова. На його думку, важливість дослідження цих проблем для сучасної України визначається специфікою ринкової економіки, становлення демократичного суспільства і правової держави. Ціннісні орієнтації значної частини молодих українців мають витoki у традиційній українській культурі, в ідеологічних установах недавнього минулого. Вони відрізняються від системи демократичних цінностей, що виникли й утвердилися на певному етапі розвитку західної цивілізації.

Ця очевидна обставина детермінує цілі, завдання, засоби, форми і методи правової соціалізації в нашій країні. Покращення правової освіти молоді, на думку П. Плотнікова, вимагає розкриття соціально-психологічної сутності цього феномену та її базових правових категорій; забезпечення освітніх установ інформаційно-законодавчою базою, у тому числі спеціальною літературою; розроблення спеціальних методик дій щодо об'єкта професійної діяльності педагогів, соціологів, психологів, юристів і працівників правоохоронних органів, особливо в період протиправної поведінки молоді людини; вивчення діяльності суб'єктів, що вступають у правовідносини з молоддю, а також їх психолого-педагогічного та психічного стану в момент здійснення правопорушень; удосконалення правового законодавства і правового регулювання у сфері реалізації державної молодіжної політики в Україні.

Важливими для нашого дослідження є психологічні чинники формування правової поведінки молоді, визначені О. Коломійцевим. Теоретичний аналіз зарубіжних і вітчизняних наукових праць щодо основних соціально-психологічних підходів до проблеми правової поведінки особистості дає підстави автору стверджувати, що:

– особистість продукує соціально-правову поведінку з одного боку, внаслідок постійних відчутних зовнішніх впливів, а з іншого, внаслідок внутрішнього сприйняття певних соціально-правових категорій, які превалюють у суспільстві;

– правова поведінка особистості значно залежить від моральних приписів, що існують у суспільстві та визначають, що є просоціальною та доброю, а що – антисоціальною та поганою поведінкою;

– правова поведінка має визначальними критеріями норми соціальної відповідальності, взаємності та соціальної справедливості, які у процесі соціалізації засвоюються людиною та в подальшому спрямовують її поведінку; – люди не завжди відтворюють у своїй правовій поведінці інтерналізовані соціальні норми, оскільки вони диференціюють свої відносини з оточуючими відповідно до уявлень про себе та довкілля;

– такі особистісні риси, як інтровертованість, низький рівень тривожності та низький рівень психотизму значно впливають на поведінку особистості з боку її соціально-правового визначення;

– найбільш важливими соціально-психологічними чинниками, які зумовлюють поведінку особистості у правовому вимірі є когнітивний, ціннісно-смысловий, емоційно-вольовий, мотиваційний і соціальний.

Отже, соціально-правова поведінка особистості залежить від впливу низки психологічних чинників. Водночас, поведінку особистості можуть змінювати психокорекційні впливи на когнітивному та ціннісно-смысловому рівнях. Такі впливи дають змогу вдосконалити самоставлення учнів і підвищувати загальний рівень їхніх смисложиттєвих орієнтацій.

Вважаємо, що підвищення якості правової підготовки учнів ЗОШ потребує врахування сучасних концептуальних підходів (аксіологічного, когнітивного, діяльнісного, особистісного, компетентнісного), які спрямовані на утвердження в освітній діяльності демократичних принципів, тактовного ставлення викладачів до кожного учня, зростання активності суб'єктів навчально-виховного процесу, що уможливить свободу вибору змісту, форм і методів навчання, сприятиме розвитку та реалізації творчого потенціалу випускників.

Література:

1. Андрусишин Б. І. Становлення та розвиток шкільної правової освіти в Україні [Електронний ресурс]. *Юридичний журнал*. 2008. № 4. Режим доступу до журн. : <http://justinian.com.ua/article.php?id=2635>
2. Балл Г. О. Психологія особистісно-орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді : наук.-метод. посіб. / Балл Г. О. та ін. / за ред. В. В. Рибалки / АПН України. Ін-т пед. і псих. проф. освіти. К., 2002. 338 с.
3. Бойко Д. М. Психологічні умови формування правової культури старшокласників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

- психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Д. М. Бойко. К., 2005. 21 с.
4. Булгакова В. О. Психологічні основи правової культури молоді. *Наука і освіта*. 2011. № 1. С. 14–19.
  5. Васирина С. І. Правове виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів в контексті формування громадянського суспільства. *Соціально-правові засади захисту дітей* : зб. матер. Міжнар. наук.-метод. конф. Кременець : Видво КОГП ім. Т. Шевченка, 2011. С. 35–42.
  6. Менюк О. Правова культура в умовах розбудови незалежної України : поняття, структура. *Право України*. 2001. № 4. С. 21–25.
  7. Морозов А. С. Правова культура як компонент підготовки фахівців сучасного стандарту. *Педагогічний альманах*. 2009. Вип. 4. С. 145–150.
  8. Нетьосов С. І. Навчання основ правознавства з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Харків : «Основа», 2010. 127 с.
  9. Омельченко Л. П. Правова освіта та виховання. *Управління школою*. 2003. № 26(38) вересень. С. 19–31.

DOI

ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА «КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Шапілова К. П.

*викладач української мови і літератури
Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий
коледж Національного університету біоресурсів
і природокористування України»
м. Рівне, Україна*

Визначення змісту й суті понять «компетенція» і «компетентність», встановлення їх складових компонентів та взаємного співвідношення викликають тривалі дискусії серед провідних науковців: одні – вбачають в них деякі відмінності (В.В. Краєвський, А.В. Хуторський), інші – тяжіють до ототожнення (Дж. Равен).

Трактування даних явищ потребує уточнення, розрізнення та подальшого осмислення. Встановлюючи співвідношення між поняттями «компетенція» й «компетентність», зазначаємо необхідність їх розмежування. Цікавою видається думка Н.В. Нагорної, яка вважає, що така невідповідність між термінами виникла в наслідок неточного перекладу рекомендацій Ради Європи, коли англійське «competency» помилково перекладалося на співзвучне «компетенція» [6].

Великий тлумачний словником сучасної української мови пропонує таке визначення: компетенція – гарна обізнаність з певною темою; компетентний – той, який має достатній рівень знань в певній галузі; кваліфікований, ґрунтується на знанні [2, с. 445].

Сутність визначення компетенції у тлумаченні різними дослідниками розкривається через поняття «знання», «уміння», «навички», «отриманий досвід» і здібності, які надбано і розвинуто завдяки навчанню. Також «компетенція» ототожнюється з колом питань, в яких людина добре обізнана [3].

Хочемо підкреслити важливість твердження, що компетентність пов'язана з професійною сферою чи певною заданою діяльністю, яке співзвучне з думками багатьох науковців, а саме:

- мінімальний досвід діяльності в заданій сфері (В.Д. Шадриков);
- набір знань, навичок і ставлень, що ефективно сприяють досягненню цілей у професійній галузі або певній діяльності (Дж. Спектор) [5];
- поєднання знань і здібностей, що дають змогу продуктивно діяти у певній діяльності (А.В. Хуторський) [1];
- вміння до мобілізації знань та досвіду в професійній діяльності, можливість встановлення зв'язку між знанням та ситуацією (С.Е. Шишов) [5].

Детальний аналіз поняття «компетенція» дає змогу виокремити наступні визначення:

- сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності), що необхідні для якісної, продуктивної діяльності (О.В. Кучай) [5];
- інтеграційне поняття, що містить такі аспекти: готовність до цілепокладання, готовність до оцінювання, готовність до дії, готовність до рефлексії (О.І. Пошетун) [2];
- наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері (М.С. Головань) [3, с. 225];

– об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь і навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія [1].

Компетентність – результат набуття компетенцій, похідна категорія компетентнісного підходу, яка описує інтегральну особистісну якість, загальний навчальний результат інтегрованих знань, умінь та інших елементів, необхідний і достатній для здійснення стандартизованої кваліфікованої діяльності відповідного рівня. Це особистісне надбання, що ґрунтується на знаннях, досвіді, моральних засадах і проявляється у ситуації застосування знань, прийнятті рішень [5].

Компетенція – незмінна категорія компетентнісного підходу, яка описує вимоги до дискретного результату навчальної діяльності – одиначної здатності людини виконувати певне соціально чи професійно значуще завдання – і визначає зміст освіти [6].

На нашу думку, слід розрізняти поняття «компетенція» і «компетентність», оскільки компетентність, на відміну від компетенції (що містить в собі ключові поняття «знання», «уміння» та «навички» та ін.), які передбачають певну дію людини в стандартній ситуації, включає етап готовності до дії через особистісну характеристику людини, через перехід від якості знання до якості діяльності, яка може виявитися нестандартною.

Компетентність є надбанням особистості, визначає якісний рівень засвоєння в процесі навчання, отримання знань, умінь навичок та здатності застосувати їх, на основі отриманого досвіду. Натомість, компетенція пов'язана з певним видом діяльності. Але зв'язок між цими двома поняттями беззаперечний, оскільки, компетенція є певним, заздалегідь визначеним, набором знань, умінь, навичок, а компетентність – якісною характеристикою їх засвоєння, що проявляється в процесі практичної діяльності. І тому за своїм визначальним змістом поняття «компетентність» є значно ширшим від поняття «компетенція».

Література:

1. Бібік Н. В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за загальною редакцією О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. С. 45–50.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
3. Головань М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8. С. 224–233.
4. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В.О. Калінін. Житомир, 2005. 20 с.
5. Кучай О. В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 44–48.
6. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1–2. С. 266–268.

DOI

ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ (PHD)

Шкабаріна М. А.

кандидат педагогічних наук,

*доцент кафедри теорії і методики початкової освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Пандемія COVID-19 та вторгнення російських військ на територію України істотно змінили соціальну реальність. Освітні заклади, зіштовхнувшись із обмеженнями, перейшли на впровадження дистанційної освіти або змішаного навчання. Вища школа зіткнулася з новими викликами та перешкодами. Перехід на дистанційну форму вищої школи привів до трансформації освітніх практик викладачів і аспірантів, які змушені працювати з навчальними матеріалами онлайн. Це створило ситуацію виклику в системі вищої освіти, особливо щодо підготовки науково-педагогічних кадрів. Це свідчить про необхідність

дослідження проблем і подальших перспектив розвитку дистанційної освіти в контексті підготовки майбутніх докторів філософії.

У сучасному суспільстві технології дистанційного навчання починають відігравати все більш важливу роль та успішно впроваджується в освітній практиці в таких формах: дистанційні конкурси, освітні проекти, дистанційні курси тощо [5]. Дистанційна освіта або дистанційне навчання – це сфера освіти, яка зосереджена на педагогіці, технологіях та навчальних системах, спрямованих на здобуття освіти студентами, які фізично не знаходяться на місці [10].

Нині з'являються нові терміни: онлайн навчання, цифрове навчання, електронне навчання та віртуальне навчання, які є синонімічними та взаємозамінними поняттями, і є лише визначають механізм передачі дистанційного навчання [9]. Розвиток дистанційного навчання можна розглядати як прямий наслідок цифровізації у вищій освіті, що дає можливість як суспільствам, так і освітнім організаціям створювати нові можливості для зростання, вдосконалення, змін та оновлення [4].

Саме під час надзвичайної ситуації зі здоров'ям, дистанційне навчання набуло форми екстреного дистанційного навчання (ERE), що дозволяє студентам та викладачам продовжувати свою навчальну та викладацьку діяльність [3].

Дослідники [7] визначили, що студенти в цілому позитивно оцінюють свій досвід дистанційного навчання, однак відсутність зворотного зв'язку чи контакту з викладачем погіршують ефективність навчання. Результати досліджень показують, що студенти, які навчаються дистанційно, мають гірші результати, ніж студенти денної форми навчання [6]. Результати дослідження [2] показали, що дистанційне навчання є досить зручним для більшості студентів, які навчаються за спеціальностями, що стосуються спілкування з людьми, однак 63,7% студентів, незалежно від їх спеціальності, відзначили погіршення навчальних результатів при переході на дистанційне навчання.

Дистанційне навчання має ряд переваг та недоліків, про це свідчить ряд досліджень науковців. Аналіз наукових праць [1; 8] дав змогу систематизувати їх та відзначити такі позитивні моменти дистанційного навчання в контексті підготовки докторів філософії:

– використання в процесі навчання комп'ютерних технологій позитивно впливає на ступінь сприйняття інформації людиною і покращує когнітивні функції, розвиває навички роботи з великою кількістю інформації;

– спілкування з науковим керівником у віддаленому форматі повністю змінює стандартні ролі обох, позиціонуючи того, хто навчається як «координатора знань», тоді як науковий керівник виступає в ролі «наставника», «помічника»;

– дистанційне навчання дає можливість отримати освіту і писати наукову роботу незалежно від геолокації, створює можливості для проведення експериментальної роботи закордоном, або для людей з інвалідністю;

– дистанційне навчання дає можливість ширше використовувати можливості участі у грантових проєктах, симпозіумах, конференціях тощо;

– процес онлайн-навчання стимулює роботу викладача/наукового-керівника.

В той же час не слід забувати і про недоліки дистанційного навчання для докторів філософії:

– проблеми зі швидкістю і доступом до мережі Інтернет (технічні проблеми);

– викладачеві чи науковому керівнику, для того щоб наблизитися до очного навчання чи консультування, потрібно докласти масу зусиль для того, щоб частіше використовувати чат, задавати більше запитань аудиторії і просити активніше на них відповідати, динамічніше чергувати сесії питань і відповідей;

– проблемно якісно організувати дистанційне навчання за напрямками підготовки та спеціальностями, на яких передбачена велика кількість практичних занять, або для спеціальностей для яких потрібні спеціально організовані приміщення чи лабораторії (медицина, фізика, хімія, інженерія, мистецтво тощо);

– для ефективного навчання та написання наукової роботи аспіранту потрібна стійка внутрішня мотивація, відсутність чіткого контролю та недостатня самоорганізованість аспірантів знижує якість дистанційного навчання.

Якщо проблема впровадження дистанційних технологій у навчальний процес вищої школи, початкової і середньої освіти вивчена і розроблена на достатньому рівні, то дослідження щодо проблем дистанційного навчання майбутніх докторів філософії представлено у недостатній кількості. Таким чином, особливості організації навчання на третьому рівні вищої освіти, суспільні виклики та недослідженість проблеми у науковій літературі зумовлюють необхідність подальших досліджень у теоретичному та практичному аспектах.

Література:

1. Chen E., Kaczmarek K., Ohyama H. Student perceptions of distance learning strategies during COVID-19. *Journal of dental education*. 2020. doi:10.1002/jdd.12339
2. Frolova S., Esina S., Pribylova N. Features of communication between teachers and students in distance learning. In *INTED2021 Proceedings*. 2021. P. 7002–7007.
3. Giacosa A. Can Emergency Remote Education Make our Universities “Smarter”? Some Reflections Based on Students’ Perceptions. In *Proceedings of the DIDAMATiCA 2020: “Smarter School for SmartCities”* 6–8 May 2020, Trieste, Italy. 2020.
4. Ilmarinem V., Koskela K., Digitalisaatio; Talentum: Helsinki, Finland. 2015.
5. Kaliuzhka, Nataliia, Nelia Samoilenko, Larysa Zdanevych, Olesia Kyselova, Nataliia Terentieva, and Diana Koval. Distance Education as an Alternative Form of Learning During a Pandemic. *Systematic Reviews in Pharmacy*. 2020. №11 (9). P. 458-461. doi:10.31838/srp.2020.9.64
6. Lane, A. & Gregson, J. (2019). Fostering innovations in pedagogical practices: transforming distance education through a professional development programme using OERs. In: Pan Commonwealth Forum 9 (PCF9), 9–12 Sep 2019, Edinburgh, Scotland.
7. Markova T. et al. Quality Issues of Online Distance Learning. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2017. № 237. P. 685–691.
8. Schneider S. L., Council M. L. Distance learning in the era of COVID-19. *Archives of dermatological research*. 2021. №313(5). P. 389–390. doi: 10.1007/s00403-020-02088-9
9. Traxler J. Distance Learning – Predictions and Possibilities. *Educ. Sci*. 2018. № 8(35). DOI:10.3390/educsci8010035
10. UNESCO. Trends in Tertiary Education : Sub-Saharan Africa. 2010. Paris : UNESCO.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Яницька О. Ю.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри початкової та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Іванюта О. В.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

У статті акцентовано увагу на тому, що механізм цілепокладання не обмежується лише мотивами. Він включає сферу потреб, на основі яких і виникають цілі. Описано структуру потреб: їх стан в даний момент, бажаний стан, переживання відмінності між ними та намагання досягти бажаного. Таким чином, ціль зберігає всі компоненти потреби. Доведено, що дослідження цілепокладання – це аналіз мети в потребувально-мотиваційній сфері. На основі аналізу першоджерел показано, що цілі разом з мотивами надають діяльності особистісний характер, тому важливим є складання плану реалізації цілі в процесі діяльності. Проаналізовано роль здібностей у цілепокладанні. Зазначається, що саме здібності (у першу чергу до навчання та праці) сприяють успішному виконанню запланованої діяльності. На основі здійсненого аналізу досліджень обґрунтовано положення про те, що цілепокладання – це не лише діяльність, але й – здібності, які можна розвинути за певних умов (Попов, Дмитрієва). Здійснений аналіз психолого-педагогічних аспектів дослідження цілепокладання може бути основою добору методик вивчення цілепокладання у здобувачів вищої освіти.

Процес цілепокладання здобувачів вищої освіти належить до числа найменш досліджених психологічних проблем. У психології існують лише окремі роботи присвячені аналізу процесу постановки суб'єктом

цілей (Петровський). У дослідженнях Шрайдера вивчаються потреби, як психологічний фактор розвитку цілепокладання особистості. Аналіз здібностей до цілепокладання у студентів та аспірантів ми знаходимо у роботі Дмитрієвої. В дослідженні Ульянова цілепокладання студентів визначається, як одна із складових готовності майбутнього фахівця до управлінської діяльності. У роботах Гінзбурга відзначається, що цілепокладання, окрім процесу постановки суб'єктом цілі, включає нові цільові перспективи у індивіда (часова перспектива в структурі цілепокладання). Петровський акцентує увагу на нових ресурсах можливих взаємодій суб'єкта, що є перспективою розвитку його діяльності та розвитку його самості.

У психології мислення проблемі цілепокладання присвячено ряд досліджень. Психологічна модель цілепокладання передбачає два етапи: перший – формування цілі; другий – її досягнення. Саме тому у психологічну модель включаються особистісні фактори (Головаха, Кроник), які забезпечують функціонування мети діяльності суб'єкта, а також фактори мотиваційні, які спрямовані на досягнення мети (Березанська). Цей процес передбачає отримання змісту та формування особистісного ставлення до нього. Особистісні відносини визначають ступінь присвоєння цілі та впливають на її ефективність.

Проблема постановки і досягнення цілей висвітлена у працях Бега (1996), Помиткіної (2019), Долгих (2006), Карпенко (2009). У дослідженнях доведено, що стратегія постановки цілей започатковується у підлітковому та юнацькому віці, що мотивує молодь на досягнення та готує її до прийняття відповідальних життєвих рішень. Дія – (важливий компонент діяльності) це процес, який підпорядкований усвідомленій меті. Завдяки діям, які визначаються стратегічними та тактичними цілями, і відбувається здійснення діяльності. Роль загальної цілі виконує усвідомлений мотив. Леонтьєв відзначає, що цілі виникають у об'єктивних обставинах (2004). Їх усвідомлення – це не автоматичний, а відносно тривалий процес їх предметного поновлення. Дія досягається різними способами. Способи реалізації діяльності Леонтьєв називає операціями. Діяльність може визначити мотив і тоді вже перетворюється в дію, і навпаки – дія може стати особливою діяльністю або операцією, яка може реалізовувати різні дії.

Досягнення поставленої цілі – є критерієм ефективності діяльності. Саме тому цілепокладання визначає формування готовності, яку необхідно враховувати при професійній підготовці студентів

(Ульянов). Автор пропонує для ефективної підготовки студентів вищих навчальних закладів до професійної «управлінської» діяльності включити в навчальні плани додаткові заняття (семінари, тренінги, майстер-класи) з використанням технологій, які сприяють розвитку навичок цілепокладання. У дослідженнях Попова відзначається роль здібностей до цілепокладання. Як зазначає автор, саме здібності сприяють реалізації цілей.

Аналіз досліджень щодо ролі здібностей у цілепокладанні дає підґрунтя розглядати останнє не лише як процес чи діяльність, а й як здібність, яка розвивається за певних умов. Підтвердження цьому ми знаходимо у роботі Попова & Дмитрієвої (2009). У формуванні цілей важливим є їх структурування за значимістю, часовою перспективою та сферами життя. Цільова структура відображає уявлення шляху, який веде до цілі. Дослідники також відзначають наявність у студентів цілей, які не мають часових меж, але які сприяють поступовому розкриттю духовного потенціалу.

На основі вище проаналізованого очевидно, що для вивчення глибини міркувань щодо майбутнього доцільно використовувати методику, спрямовану на вивчення протяжності та конкретності планів. З метою дослідження структурованості завтрашнього дня доцільно використовувати методику виявлення ставлення до планування власного життя (Гінзбург). Важливим моментом в цілепокладанні є дослідження домінантних орієнтацій. З цією метою доцільно використовувати Самоактуалізаційний тест (САТ) у модифікації Загіка & Гозмана. Він дозволить дослідити рівень самоактуалізації особистості. Студентам можна пропонувати опитувальник, який складається зі 108 суджень САТ і має дві базові шкали: шкала орієнтації в часі та шкалу підтримки. Перша визначає зорієнтованість людина на сьогоднішній день. Друга – наявність у людини особистісної мети, чутливість до вплив навколишнього середовища. Самоактуалізована особистість незалежна у поглядах від впливів оточуючих та живе і реалізує себе у сьогоднішньому. При діагностиці цілепокладання доцільними будуть і методики визначення рівня мотивації досягнень.

Здійснений аналіз психологічних аспектів цілепокладання переконливо доводить, що його зміст включає постановку суб'єктом цілей (усвідомлення орієнтирів дій) нової цільової перспективи у індивіда, що становить перспективу розвитку його діяльності і розвитку його як особистості. Тому під час дослідження важливо розглядати часову перспективу в структурі цілепокладання.

У більшості досліджень визначено зміст цілепокладання, який включає постановку суб'єктом цілей (усвідомлених орієнтирів дій), нової цільової перспективи індивіда, що визначає стратегію розвитку його діяльності та особистості. Реалізації цілей сприяють здібності, які визначають психологічну готовність здобувачів вищої освіти до діяльності, насамперед, до навчання та праці. Саме на цих положеннях і має будуватися добір методик вивчення особливостей цілепокладання молоді.

Література:

1. Помиткіна Л. Цілепокладання як основа прийняття студентами стратегічних життєвих рішень. *Проблеми сучасної психології*. 2019. 20. С. 531–539.
2. Бех І. Д., & Павелків, Р. В. Ціннісна система як критерій особистісного виміру. *Українська психологія: сучасний потенціал* : матеріали Четвертих Костюківських читань, 1, 1996. С. 68–76.
3. Долгих Л. М. Гендерні особливості кар'єрних стратегій студентської молоді. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2006. 8(7). С. 169–175.
4. Карпенко З. С. Аксіологічна психологія особистості. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009.

СЕКЦІЯ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

DOI

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДИНИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Груба Т. Л.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови та літератури
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Мартинюк С. П.

*студентка 2-го курсу магістратури
історико-філологічного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Актуальність теми полягає, з одного боку, в тому, що лінгвістичні студії останніх років характеризуються зростаючим інтересом до вивчення прикметників як лексико-граматичного класу слів, їх семантики, структури, функцій, ролі прикметників у мовленні, особливості функціонування у різних стилях мовлення, оскільки вони разом із іменниками є комунікативно важливою частиною мови й беруть участь у спілкуванні, зокрема в описі зовнішності людини. З іншого боку, вивчення семантики й структури прикметників на позначення якостей характеру людини зумовлюється антропоцентричним та особистісним підходами до вивчення мовних явищ у сучасній англійській мові, увагою науковців до усіх проявів у мовленні особистості мовної картини світу.

Одним з найважливіших і, безумовно, вагомим засобом для оцінювання людини є прикметники, які характеризують зовнішність людини, а також її внутрішні якості.

Як правило, коли необхідно надати оцінку зовнішності людини, виникає логічне запитання, що саме треба описати? Лише риси обличчя чи статуру? У поняття зовнішності входять не лише зовнішні фізіологічні риси чи зовнішній вигляд, але й характер та поведінка, моральні якості. Ці три критерії й складають портрет зовнішності людини.

Вміння правильно і повноцінно описати зовнішній вигляд людини (*physical appearance* або менш формально *looks*) дуже цінне саме по собі.

Вивчення прикметників, що описують зовнішність людини, дає нам уникнути різноманітних помилок; ми можемо правильно, висловити свою думку і оцінити людину. Прикметники на певному етапі історичного розвитку мови об'єднуються з іншими частинами мови і своїм семантичним значенням, і своїми стилістичними властивостями, і значенням, яке утворюється словотворчими суфіксами, і за своєю категоріальною сутністю (значення предметності, ознаки і т. д.). Найелементарнішими відносинами між прикметниками, вважають науковці, є антонімічні пари, тобто більшість прикметників, які характеризують зовнішність і якості, мають слова з протилежним значенням. За М. Мостовим, антоніми – це слова з протилежними, але співставними значеннями: добрий – злий (*good – evil*); товстий – худий (*fat – thin*). Антоніми- прикметники можуть відрізнитися за структурою слова і за змістом [1, с. 180].

Виділяючи в англійській мові два розряди прикметників, – якісні і відносні – зазвичай вказують на те, що якісні прикметники передають ознаку безпосередньо (*old, young*), а відносні передають ознаку, пов'язану з відношенням до предмета, місця, часу (*modern, beautiful*) [2].

Якість як категоріальне значення прикметника завжди приписується якомусь предмету, субстанції: якість, передана прикметником *white* – субстанції, вираженої словом *dress*, якість *old* – субстанції *man*.

Класифікація англійських прикметників за розрядами якісних і відносних – суто семантична класифікація. Вона заснована на вираженні в семантиці прикметника більш абстрагованої якості (якісні прикметники) і менш абстрагованої якості [2, с. 95–99].

У відносних прикметників зв'язок з предметними субстанціями більш тісний. Вони зазвичай передають поняття в галузі науки, політики, суспільного життя.

Одним з найбільш важливих компонентів для опису зовнішності людини є поєднання прикметника з іменником. Оцінюючи зовнішність людини, завжди можна використовувати різні слова, що мають однакове значення. Наприклад, візьмемо слова: красиве обличчя (*beautiful face*), маючи на увазі, що у людини красиві, правильні риси обличчя, але так само ми можемо сказати, що у людини прекрасне обличчя, де значення залишаться таким же, але в більшості випадків синоніми називають одне і те ж значення по-різному [3, с. 70–77].

Опис зовнішності людини можна побудувати на двох основних мовних конструкціях:

Перша (класична): Займенник + *to be* + ознака (Дієслово в особовій формі) (прикметник): *I (Я) am tall. He, she (Він, вона) is tall. You, we, they (Ти, ви, ми, вони) are tall.* Наприклад: *I am slender.* Я струнка. *She is short.* Вона невисока.

He is slightly overweight. Він трохи повненький.

Друга (більше характерна для розмовного стилю): Займенник + *to have got* + ознака (Дієслово в особовій формі): *I (Я) have got* (скор.: *'ve got*) *big blue eyes.*

He, she (Він, вона) has got (скор.: *'s got*) *big blue eyes. You, we, they (Ти, ви, ми, вони) have got* (скор.: *'ve got*) *big blue eyes.* Наприклад: *I have got red hair* (або *I've got red hair*). У мене руде волосся. *She has got green eyes* (або *She's got green eyes*). У неї зелені очі. *He has got a beer belly* (або *He's got a beer belly*). У нього пивний животик.

Разом з епітетами, що позначають зовнішній вигляд людини, можна використовувати обставини ступеня (міри) – *degree modifiers: rather, quite, enough, pretty* – досить, досить, *very* – дуже і *too* – занадто: Наприклад: *She is rather tall.* Вона досить висока. *He is very strong.* Він дуже сильний.

Протягом багатьох століть англійська мова постійно змінюється і поповнюється новими словами, розширюються значення вже відомих слів, так, як вони починають використовуватися для позначення інших предметів, ознак, дій. В даному випадку мова йде про лексику, що характеризує зовнішність.

Отже, аналіз літератури з проблеми дослідження дозволяє визначити прикметник як основну частину мови в процесі опису зовнішності людини. З цією метою використовуються переважно якісні прикметники, які можуть утворювати синонімічні ряди, антонімічні пари, а в художньому стилі виступати епітетами, утворювати градацію, антитезу та інші тропи.

Оцінка розглядається в роботі як компонент прагматичного значення слова, що виражає відношення суб'єкта оцінки до об'єкта позамовної дійсності за допомогою співвіднесення окремих його ознак з системою цінностей, прийнятих у даному мовному колективі. Оцінка виділяє певну ознаку предмета, події, факту, явища, вона є антропоцентричним феноменом і допомагає орієнтуватися людині в історичному часі і просторі. Оцінка реалізується у вигляді окремих дихотомій: вона може бути позитивною і негативною, загальною та приватною, зовнішньою і внутрішньою, абсолютною і компаративною. Механізм оцінки включає в себе суб'єкт, об'єкт, підставу, а також регулятор оцінки.

Більшість дослідників проблеми (Арутюнова, Богуславський, Вольф, Голуб, Кравцова та ін.) виділяють такі властивості оцінки: антропоцентричність, когнітивність, прагматичність, суб'єктивність, інтуїтивність, її ціннісний характер, бінарність [4].

Оцінювальна шкала розташовується в діапазоні між знаками оцінки «плюс» і «мінус». Оцінювальні стереотипи містять в собі стандарти набори ознак.

Класифікація оцінювальних значень – це класифікація сфер оцінювальної поведінки людей. У цитованій монографії Н. Д. Арутюнова наводить таку класифікацію частково-оцінювальних значень: сенсорно-смакові (запашний), психологічні (захоплюючий), естетичні (потворний), етичні (добрий), утилітарні (шкідливий), нормативні (правильний), телеологічні (ефективний).

Мовний кодекс моралі досить гнучкий і місцями суперечливий. Прикладом може служити синонімічний ряд в англійській мові *shy, bashful, diffident, modest, coy*. Ці слова аналізуються в англо-українському синонімічному словнику, який є оптимальним лексикографічним джерелом. Наведені синоніми об'єднані значенням "той, хто прагне бути непомітним в присутності інших", боязкий, сором'язливий, несміливий в спілкуванні. Диференціальні ознаки слів докладно і тонко розглядаються в словнику, ми ж звернемо увагу лише на оціночні відмінності синонімів. Якщо слова *shy, diffident* трактуються як оціночно-нейтральні, то слово *modest* має виражену позитивну оцінку – *modest* (скромний) позначає властивість, в основі якого лежить небажання демонструвати свої переваги і схильність скоріше применшувати, ніж перебільшувати свої заслуги. Зовні це проявляється в небажанні опинитися в центрі уваги, в стриманості манер. Слово *coy* (скромний, соромливий) позначає тип

сором'язливості, властивий дівчатам або молодим жінкам, і часто має на увазі грайливий прояв скромності, що межує з кокетством або манірністю. *Bashful* (сором'язливий, боязкий, конфузливий) позначає той тип сором'язливості, який властивий дитині чи молодій людині і виявляється в скутості або незграбності манер або у відсутності легкості, невимушеності, свободи у поведінці, особливо серед незнайомих. Вживаючи по відношенню до дорослих *bashful* може іноді позначати іронічне забарвлення.

Отже, аналіз літератури з проблеми дослідження дозволяє визначити прикметник як основну частину мови в процесі опису зовнішності людини, а також доводить, що оцінювальне значення формується за допомогою структури, яка містить оцінювальну шкалу, оцінювальний стереотип, об'єкт і підставу оцінки, суб'єкта оцінки, оціночні модули, аксіологічні предикати, мотивування оцінки.

Література:

1. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови : підручник для студентів фак. іноземної мови. Харків : Основа. 1993. 194 с.
2. Мєграбова Е. Г. Про розряди прикметників в англійській мові. Львів, 1996. 99 с.
3. Jackson H. Lexicography: An Introduction. L., N.Y. , 2002. 141 с.
4. Богуславський В. М. Оцінка зовнішності людини: Словник. К. : «Видавництво АСТВ». 2004. 254 с.

ІГРОВІ ФОРМИ РОБОТИ НА УРОЦІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Кочмар Д. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Оленіч А. В.

*студентка 4 курсу історико-філологічного факультету спеціальності
“Мова і література (англійська)”
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Сучасна українська освіта має відповідати потребам суспільства та особистості, потребам економіки, а також світовим тенденціям та викликам часу. Необхідно вдосконалювати навчальні програми, забезпечувати освітній процес сучасними технічними та дидактичними матеріалами, розвивати новітні, в тому числі дистанційні, технології, використовувати ефективні методи та прийоми організації успішного освітнього процесу відповідно до викликів сьогодення, зокрема, умов воєнного часу та повномасштабної військової агресії з боку російської федерації.

Створення Нової української школи (НУШ) [4] стало ключовою реформою Міністерства освіти і науки України щодо вдосконалення та модернізації освітнього процесу. Головна мета НУШ – створити школу, в якій буде приємно навчатися і яка даватиме учням не лише знання, а й уміння застосовувати їх у житті, створюючи основу для безперервного навчання та подальшого розвитку наукового потенціалу. Тому одним із головних завдань школи є формування творчої, самостійної та активної особистості. Особливої актуальності набуває проблема використання ігрових технологій на уроках іноземної мови в ЗЗСО як ефективної умови розвитку пізнавальної діяльності учнів.

Відповідно до класифікації освітніх технологій за типом організації та когнітивного управління дослідники чітко виділяють ігрові

технології. Ігрові технології визначаються як «форма інтерактивної гри між учителем і учнями, яка сприяє розвитку вмінь розв'язувати задачі на основі грамотного вибору альтернативних варіантів шляхом реалізації певного сюжету [1, с. 12]». У сучасній школі гра використовується як: самостійна технологія засвоєння понять, предмета чи розділу навчального предмета; освітньо-технологічний компонент системи; окремих урок або його структурна частина; технологія позакласної виховної роботи [1, с. 13].

Місце і роль ігрових технологій у навчально-виховному процесі, поєднання ігрових і навчальних елементів визначаються на основі розуміння вчителем функцій і класифікації навчальних ігор. Технології дидактичних ігор (сюжетних, предметних, змагальних) часто використовуються на уроках іноземної мови в старшій школі. Вони містять такі елементи, як ігрові завдання, ігрові шаблони, розв'язування навчальних завдань. Учні отримують нові знання та навички в процесі інтеракції, на відміну від прямої подачі навчального матеріалу, як це відбувається на уроці. Таким чином дидактичні ігри впливають на розвиток пізнавальної активності старшокласників.

Основні функції ігрової технології в старшому шкільному віці: розвиток пізнавальної сфери учня (діяльності, інтересів, потреб, мотивацій, діяльності); розвиток творчих здібностей; створення сприятливої атмосфери в навчальній діяльності, активізація педагогічного процесу; розвиток фізичних і моральних якостей [1, с. 14].

Ігрові та практичні завдання на уроках іноземної мови сприяють розвитку пізнавальних здібностей, самостійності старшокласників, формуванню вмінь і навичок, необхідних для подальшого життя і самоосвіти, для розвитку спостережливості й аналізу явищ.

За характером педагогічного процесу ігри поділяються на навчальні (тренінгові, контролюючі, узагальнюючі); пізнавальні, виховні, розвивальні; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні та ін. Залежно від характеру методики гри – на предметні; сюжетні; рольові; ділові; наслідувальні; драматизації тощо [2].

Ігрова технологія об'єднує навчальний процес єдиним змістом, послідовністю ігор, вправ, прийомів їх організації і т. д. У будь-якому віці ігрові технології мають певні особливості. Наприклад, старшокласників легко залучити до будь-якої діяльності, вони швидко входять в образ, об'єднуються в групи. Цей вік характеризується

потребою в самоствердженні, зростаючою потребою у формуванні та захисті власного світу, прагненням до дорослості, утворенням стихійних груп тощо. Урахуванню цих та інших вікових особливостей учнів сприяють інтерактивні методи ділових ігор, завдяки яким забезпечено безперервну діалогову взаємодію «учень – учень», «учень – вчитель». Під час такого процесу вирішується кілька додаткових освітніх завдань: учні не лише вчать самі, а й вчать один у одного, вчать передавати набуті знання та вміння; учні мають можливість оцінити характеристики інших учасників освітнього процесу в умовах, подібних до реальних. Виконуючи певну роль у груповій діяльності, старшокласники вчать вирішувати особисті та колективні проблеми, відстоювати власні та колективні інтереси, надавати необхідну підтримку іншим учасникам [2].

Дидактичні (педагогічні) ігри. Стрижнем цих ігор є навчальні проблеми, навколо яких формуються нові знання та вміння учнів. Основні прийоми гри вкорінені в її структурі, в якій можна виділити три основних етапи:

- підготовчий: підготовка до проведення – розробка сценарію гри (завдання, ролі, процедури, створення методичних рекомендацій для аніматорів та учасників гри);

- реалізація: оптимальний спосіб дії в грі, фіксація дії гри, визначення та корекція завдань з іноземної мови, правил, виконання груп у грі, іспит тощо;

- аналіз і узагальнення результатів: опис подій, що відбувалися під час гри, сприйняття їх учасниками, опис складних ситуацій, в які потрапляли учні, їх аналіз і рефлексія, оцінка і самооцінка діяльності, висновки, рекомендації [3, с. 19].

Рольова гра. Це – невеличка п'єса, яку розігрують учні. Сценарій гри може бути добре відомий, але найчастіше це учнівська імпровізація. Наприклад, ігри «Аукціон», «Ярмарок» та ін. Використання ділових ігор на уроках іноземної мови у старших класах класах вимагає виконання певної процедури, а саме:

- формулювання проблеми, що ілюструється діловою грою;

- визначення дійових осіб та їхніх завдань;

- відведення часу та обдумування власних дій;

- проведення гри під чітким керівництвом вчителя (вчитель має право втрутитися в будь-який момент, наприклад, щоб перешкодити учасникам порушувати правила гри (домовленості));

- аналіз рольової гри [3, с. 20].

Оскільки в іграх використовуються ситуації з реального життя, учитель повинен бути готовий обговорити різні дії учасників, кожна з яких може бути раціональною. Учитель не може нав'язувати єдину точку зору чи шукати консенсус. Проблема може залишатися відкритою для вирішення в майбутньому.

Для створення ігрової форми роботи на уроці англійської мови в старших класах вчителю слід скористатися таким алгоритмом:

- сформулювати дидактичну мету перед учнями в ігровій формі;
- планувати виконання навчальної діяльності учнів відповідно до правил гри;
- навчальний матеріал з іноземної мови використовувати в якості ігрового засобу;
- ввести в навчальну діяльність елемент змагання, що перетворює дидактичне завдання на гру;
- пов'язувати успішність виконання дидактичного завдання з результатом гри [2].

Таким чином, використання ігрових технологій в освітньому процесі є просто необхідним, оскільки вони формують гармонійно розвинену творчу особистість, здатну до логічного мислення, пошуку виходу з різноманітних проблемних ситуацій, здатну систематизувати та накопичувати знання, здатну до самостійності, аналізу, саморозвитку і самокорекції. Тому вчитель іноземної мови повинен побудувати кожен урок таким чином, щоб в учнів був постійний інтерес, навчальна активність і бажання творити та вчитися.

Література:

1. Бурдов Г. І. Чому забувають про ігрові технології. *Рідна школа*. 2016. № 6. С. 12–14.
2. Герлун Н. Ігрові технології як засіб формування пізнавальних здібностей учнів на уроках іноземної мови. Режим доступу: http://fp.nsk.fio.ru/works/022/mpi/psihol_2_2.htm (дата звернення 30.10.2022)
3. Горіна В. П. Які завдання можна називати ігровими при навчанні іноземної мови. *Рідна школа*. 2015. № 5. С. 19–20.
4. Проект Міністерства освіти і науки України «Нова українська школа». Режим доступу: <http://mon.gov.ua> (дата звернення 30.10.2022)

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕНЬ ПОНЯТТЯ «КОНЦЕПТ»**Куцос О. І.***кандидат філософських наук,**докторант кафедри слов'янських мов**Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

З-поміж великого різноманіття термінів як загальнонаукового, так і гуманітарного характеру одне з найголовніших місць належить поняттю «концепт». Огляд наукових джерел дозволяє стверджувати, що наявні тлумачення концепту дуже різноманітні. Отже, необхідно є систематизація цих визначень, що дозволить, у свою чергу, ґрунтувати подальші лінгвістичні дослідження на чітко визначених вихідних поняттях. Зазначена систематизація може бути здійснена за допомогою такого якісно-кількісного метод дослідження, як контент-аналіз.

Для реалізації задуму методом суцільної вибірки дібрано та проаналізовано 150 дефініцій із навчальних та навчально-наукових українсько- та російськомовних видань, серед яких 34 наукові статті, 15 монографій, 86 дисертацій та авторефератів, 7 словників та енциклопедій, 8 підручників та посібників. В рамках здійсненого аналізу було виділено 10 смислових компонентів, що так чи інакше характеризують сутність поняття «концепт»: 1) когнітивний; 2) чуттєвий; 3) лінгвістичний; 4) комунікативний; 5) соціальний; 6) культурний; 7) національний; 8) аксіологічний; 9) історичний; 10) індивідуальний.

Когнітивний компонент представлений такими характеристиками, як: 1) комплексна ментальна одиниця; 2) глобальна розумова одиниця, що є квантом структурованого знання; 3) фіксоване у свідомості поняття; 4) одиниця колективного знання або свідомості; 5) ідеальні абстрактні одиниці, якими людина оперує у процесі мислення тощо. Чуттєвий компонент визначається наступним чином: 1) сприйняття дійсності за допомогою органів чуття; 2) безпосередні операції з предметами; 3) емоційна наповненість; 4) дані сенсорного сприйняття будь-якого об'єкту, продуктів уяви, життєвого досвіду; 5) сприйняття сутностей з різною силою, енергією, віддачею тощо.

Лінгвістичний компонент характеризується наступними тезами: 1) група носіїв мови; 2) мовна форма; 3) вербально означений вид; 4) мовне втілення; 5) вербалізація за допомогою мовних знаків; 6) фіксація в одиницях та категоріях мови; 7) мовне вираження; 8) мовна картина світу; 9) мовні категорії і структури; 10) мова мозку тощо. Комунікативний компонент охоплює такі характеристики, як: 1) мовна комунікація; 2) міжкультурна комунікація; 3) передача інформації; 4) процес спілкування; 5) реконструкція мовних одиниць для знаходження спільної мови; 6) комунікативні потреби людини; 7) процес комунікації; 8) підстановки значень, що полегшують спілкування; 9) діалогічність; 10) комунікативна ситуація тощо.

Соціальний компонент міститься у таких параметрах: 1) одиниця колективної свідомості; 2) результат пізнавальної діяльності людини та суспільства; 3) закріпленість у пізнанні індивідуума та суспільства; 4) віддзеркалення предметів, явищ, ситуацій, станів дій реальності; 5) усталені суспільно напрацьовані категорії і стани тощо. Культурний компонент втілюється у наступних фрагментах визначень: 1) культурна специфіка; 2) культурні компоненти; 3) культурна наповненість; 4) культурний феномен; 5) культурно-значуще утворення; тощо.

Національний компонент представлений такими параметрами: 1) національна ментальність; 2) національна пам'ять; 3) етнічна специфіка; 4) етнічний світогляд; 5) національно-когнітивний простір тощо. Аксиологічний компонент втілюється у наступних характеристиках: 1) аксиологічний вимір; 2) вищі духовні цінності; 3) ціннісні параметри; 4) духовний світ; 5) специфічна система оцінок тощо.

Історичний компонент присутній у наступних параметрах: 1) відображення історії суспільства; 2) історичний розвиток і сучасний стан дослідження предметів, явищ, ситуацій, станів, дій; 3) історичний досвід; 4) колективний спадок у свідомості народу; 5) певний етап розвитку народу тощо. Індивідуальний компонент відображений у таких характеристиках: 1) сприйняття людиною дійсності; 2) вплив психофізичних факторів; 3) індивідуальна свідомість; 4) суб'єктивний досвід; 5) ментальний світ людини тощо.

Наступний етап контент-аналізу полягав у знаходженні виділених компонентів у межах кожного конкретного визначення поняття «концепт». Наведемо кілька прикладів. Так, на думку Т. Врублевської, «концепт постає перед нами як мовно-культурний феномен, що існує у індивідуальній та колективній свідомості носіїв певного етносу

(народу, держави, країни, регіону тощо), відображає менталітет, історію, культуру та досвід, набутий індивідами у процесі трудової діяльності та розвитку суспільства. Концепти виникають у свідомості людини в результаті розумової діяльності та у процесі усупільнення, соціалізації і складаються із чуттєвого досвіду та предметної діяльності людини» [1, с. 216]. Згідно з запропонованою класифікацією, це визначення містить 9 із 10 компонентів – когнітивний, чуттєвий, лінгвістичний, соціальний, культурний, національний, історичний та індивідуальний.

О. С. Джеріх визначає концепт як «ментальне утворення, синтез мовних і немовних засобів вираження, що закріплені у пізнанні індивідуума та суспільства та зберігаються у національній пам'яті носіїв мови. Більшість науковців поділяють думку, що лінгвокультурологічний концепт відображає національно-культурну специфіку народів. Це уможливило дійти висновку про те, що концепти існують як в індивідуальній свідомості окремої особистості, так і в колективній свідомості певної мовної групи, представляють собою одиниці пізнання та інформаційної структури, яка відображає людський досвід» [2, с. 64]. Ця дефініція містить 6 із 10 компонентів, а саме когнітивний, лінгвістичний, соціальний, культурний, національний та індивідуальний.

В. Я. Жалай характеризує концепт як «найзагальнішу і найабстрактнішу ментально-пізнавально-мовознавчу одиницю, яка вербалізується у мові на рівні від окремої лексеми до розгорнутого дискурсу і позначає предмети, явища, ситуації, стани, дії тощо реальності, віддзеркалюючи їх сутність, історичний розвиток їх дослідження та сучасний стан їх наукового пізнання» [3, с. 144-145]. В цьому визначенні зафіксовано 4 з 10 компонентів – когнітивний, лінгвістичний, соціальний та історичний.

М. В. Залужна вказує, що «концепт – умовна ментальна структура. Він має чисто когнітивний статус і не існує поза мисленням. Значною мірою концепт обумовлений чинниками певної етнокультури, що також є його відмінною рисою. Але в усіх своїх варіантах концепт орієнтований на поняття як свій інваріант. Таким чином, в понятті сукупність ознак мислиться як жорстка і строго організована ієрархічна структура, тоді як в інтенціонал концепту як одиниці психологічної за своїм характером, можуть включатися і «зайві», випадкові ознаки, закріплені в особистому досвіді, в побутовому знанні індивіда»

[4, с. 38]. Отже, у цій дефініції присутні 5 із 10 компонентів – когнітивний, чуттєвий, культурний, національний та соціальний.

3 точки зору Н.С. Платонові, «концепт розглядається як багатомірна ментальна одиниця, що існує в людській свідомості, акумулює смислову та оцінну інформацію про певний фрагмент дійсності та має мовну проєкцію» [5, с. 10]. Таким чином, дане визначення включає лише 3 із виділених нами 10 компонентів – когнітивний, лінгвістичний та аксіологічний.

Контент-аналіз 150 дібраних нами визначень виявив, що когнітивний компонент представлений у 100,0% дефініцій, чуттєвий – у 28,0%, лінгвістичний – у 68,7%, комунікативний – у 8,7%, соціальний – у 37,3%, культурний – у 52,0%, національний – у 32,0%, аксіологічний – у 18,0%, історичний – у 10,0%, індивідуальний – у 38,0%. Таким чином, інваріантною складовою дефініції концепту є когнітивний компонент, який доповнюють та розширюють лінгвістичний і культурний компонент. Отже, узагальнене визначення концепту базується на визнанні провідної ролі розумових утворень, які опосередковуються мовною та культурною специфікою тієї чи іншої спільноти. Відчутна, проте менша представленість соціального та національного компонентів може пояснюватися тим, що вони не фігурують окремо від культури в її широкому розумінні, а є підґрунтям, на якому вибудовуються ті чи інші культурні конструкти. Те саме стосується й таких компонентів, як індивідуальний та чуттєвий: концепт є, перш за все, відображенням узагальненої картини світу, і вже потім – відображенням картини світу окремої особи. Ми вважаємо, що отримані результати дозволять у подальшому викристалізувати визначення поняття концепту з урахуванням ступеня вираженості того чи іншого компоненту.

Література:

1. Врублевська Т. Поняття «концепт» у лінгвокогнітивних дослідженнях: етимологія, основні підходи до визначення. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 19. С. 213–217.
2. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінгвокультурології: поняття та структура. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2018. Вип. 35-36. С. 61-69.

3. Жалай В. Я., Жалай А. В. Концепт «Концепт» як базова одиниця когнітивної лінгвістики і пареміології. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2012. Вип. 28. С. 143–149.
4. Залужна М. В. Лінгвістичні виміри невизначеності: принцип – категорія – поняття – концепт – фрейм. *Нова філологія*. 2014. № 64. С. 34–39.
5. Платонова Н. С. Становление и развития межъязыковых коррелирующих концептов «Glamour» и «Гламур» : дис. канд. ... филол. наук. Москва, 2011. 27 с.

DOI

ЛОГІЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ОЗНАКОВИХ СЛІВ

Мединська Н. М.

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови та літератури,
проректор з навчально-методичної роботи
Міжнародного економіко-гуманітарного
Університету імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Дослідження ознакових слів зумовлено загальним спрямуванням сучасної лінгвістики на комплексне вивчення лексико-граматичних класів слів, які з погляду когнітивної лінгвістики об'єднані поняттям ознаковості [1; 2].

Категорія ознаки як одна з універсальних (семантичних) категорій, детермінована на основі перцептивного досвіду людини в поняттях *якість, ознака, відношення*, як невіддільна від носія (предмета) властивість. Якість є мірою речі, вона абсолютна, а ознака – відносна, але і та, і та невід'ємні від речі – у ній вони об'єктивовані.

Логічна категоризація світу в мові на речі та ознаки лежить в основі класифікації слів на частини мови: субстанція (предмети, речі) формує лексико-граматичний клас іменників. Дієслова і прикметники становлять ядро ознакових слів, до яких долучаються прислівники, числівники з кількісно-предметним значенням, займенникові

прикметники, абстрактні іменники, що перебувають на периферії поля ознаковості.

Предметні слова відрізняються від ознакових лексичною семантикою, системою граматичних категорій, морфологічною парадигмою та синтаксичними функціями, морфемною і словотвірною структурою. У сучасному трактуванні статусу частин мови ознакові слова – це історично вторинні утворення. Їх кваліфіковано на опозиції двох центрів семантичного поля ознаки – атрибутивної та предикативної функцій у прислівній позиції.

Ознаковість як ключове поняття у сфері категоризації реальної дійсності – онтологічний компонент у пізнанні світу являє собою найвищий ступінь категоризації його з поділом на речі (предмети) та ознаки (якості, властивості, відношення). Ознака – це функційно-семантична категорія, концептуально протиставлена категорії *сутності* (речей, предметності). Як і будь-яка поняттєва категорія, категорія *ознаки* є когнітивним відбитком позамовного світу за законами мислення й організації граматичного ладу мови. Вона відображає різні етапи становлення лексичної і граматичної семантики, статусну диференціацію лексико-граматичних класів слів та закріплення за ними первинних синтаксичних функцій у структурі речення.

У структурі слів, що належать до ознакових, обов'язковою наявна сема ознаковості. Онтологічна природа ознаки (квалітативності, або якості, властивості) репрезентована формами слів різних частин мови: атрибутивна ознака – прикметником (у вторинній функції також іншими іменами або й прислівником); динамічна (процесуальна) – дієсловом або іншими частинами мови, що зазнали синтаксичної транспозиції до дієслова; а квалітативна (ознака іншої ознаки) – прислівником. Репрезентована в мовних засобах категорія ознаки як відображення чуттєвого і логічного (раціонального) пізнання конструктів ґрунтується на розподілі предметного світу на речі та його статичні і динамічні ознаки.

Основний статус лексично повнозначних слів базований на протиставленні класу предметних, неознакових слів предикатним, ознаковим. Предметні є носіями предметних значень, вони репрезентують ситуацію у предикативній одиниці – реченні як актанти, визначені предикатом, у функції суб'єкта, об'єкта, адресата, знаряддя чи засобу, локатива, експлікованих відмінковими формами іменників, займенників, субстантивованих слів у їхніх первинних функціях.

До центральних частин мови належать іменник і дієслово, а до периферійних – прикметник і прислівник. Віддалені від центру числівники, що виражають своєрідні ознаки кількісного вияву однорідних предметів (осіб, істот), та займенникові прикметники.

Частиномовна належність слова – не основний критерій віднесеності його до предметного чи ознакового класу. Важливим критерієм розрізнення є також функція слова.

Межі ознакових класів слів нечіткі, оскільки вони об'єднують одиниці із загальним значенням ознаки. До них належать прикметники, дієслова, прислівники, числівники, займенникові прикметники, абстрактні іменники, словосполучення з ознаковою функцією, тобто віднесеність до розряду ознакових слів ґрунтується на функційному принципі і не є внутрішньою сутністю, притаманною слову.

Ядро категорії ознаковості становлять слова, що мають такі риси: семантична елементарність, нерозкладність, унаслідок чого вони можуть виконувати у висловленнях описові функції. Така властивість притаманна прикметникам і прислівникам. На периферії перебувають слова, що мають складнішу семантичну структуру та які можуть залежно від контексту виконувати або описову функцію, або поєднувати її з репрезентацією денотата (числівники, займенникові прикметники).

Функційні вияви ознаковості залежать від настанови, комунікативно-прагматичної мети та способів мовленнєвої реалізації.

Найвиразнішими в українській мові з погляду категорійної спеціалізації є іменник та дієслово. Для них характерна чітко окреслена семантика, набір неоднорідних за граматичним статусом морфологічних категорій і центральна роль у структурі речення. Вони формують семантично елементарні конструкції, структуровані дієслівним предикатом у поєднанні із суб'єктом та підпорядкованими йому актантами.

Семантико-синтаксичну структуру речення сформовано на основі взаємодії двох планів, у першому з яких відображений зв'язок речення з дійсністю, а в другому – зв'язок його з процесом мислення.

Структуру речення визначає предикат, який регламентує кількість і якість предметних актантів і разом із суб'єктом на семантико-синтаксичному рівні представляє предикативну основу, яку заповнюють на формально-граматичному рівні морфологічні форми дієслова й іменника (займенника, субстантивованого слова).

У висловленні мовець може використовувати варіантні моделі конструкцій із тим самим змістом, що є похідними, утворюваними внаслідок синтаксичної деривації. Кожна самостійна частина мови вможливує варіантність аж до поступової зміни функційного призначення у вторинній уже функції. Тому в дослідженні ознакових слів, належних до центральної зони функціонування і до віддалених, периферійних зон, основну увагу зосереджено на їхній первинній функції, але схарактеризовано також і вторинні функції, що відображають особливості ознакових слів.

Література:

1. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения. Москва : Институт языкознания РАН, 1997. 327 с.
2. Langacker R. W. Foundations of Cognitive Grammar. Volume I : Theoretical prerequisites. Stanford: Stanford University Press, 1987. 540 p.

DOI

LEXICAL-SEMANTIC FEATURES OF THE UKRAINIAN TRANSLATION OF HISTORICAL REALITIES IN ENGLISH-LANGUAGE ELECTRONIC HYPERTEXTS

Novyk A. S.

Teacher's Assistant

Primary School No. 110 Kazimierz Jeżewski

Warsaw, Polska

National Technical University of Ukraine

“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

Kyiv, Ukraine

In the process of mass communication, the Internet plays a special role, because its use makes it possible to create operational and universal data exchange systems. At the same time, the strategic importance of information involves not only its textual expression, but also the use of non-verbal means, including sounds and images. It is such information that makes it possible to create, store, process and transmit information, as a result of

which there is room for further technological development and new opportunities for each user. Thus, after the popularization of the Internet, there is a popularization of hypertexts, including for its study in the scientific community.

The fact of the existence of hypertexts has long been known to mankind, since a large number of reference books, thesauruses, dictionaries, encyclopedias include various references that are recognized as documentation with a non-linear structure. This form of presentation of the material is characteristic mainly for religious texts, in which a huge number of footnotes, references, comments, explanations, etc. are widely presented. The most famous and most striking example of such a construction of the text is the Bible, which is composed of two separate Books, which, in turn, are divided into "verses" that have end-to-end numbering within a certain edition. In most poems there are references to other terms of the same or other books, as a result of which its content can be explored "non-linearly", choosing the sequence of reading at one's discretion, using references, depending on the purpose and goals that the reader sets for himself. It is appropriate to note that each verse in the Bible acts as a coherent phraseological unit, the use of which contributes to the proper disclosure of microthemes [1].

The existence of hypertext information space was repeatedly pointed out by P. Otle, who expressed his own vision of the idea of hypertext technology back in 1908. Thus, the researcher noted that books, and especially in the forms in which they are presented in modern society, act as one of the specific means of organizing scientific processes. In connection with the intensification of the processes of scientific development, scientists were told about the existence of a single universal book, which includes the entire volume of printed materials, and separate elements are books, magazines, publications, etc [2].

As a metaphor for hypertexts, it is possible to consider a certain labyrinth, the existence of which implies the presence of an easy entrance, but the impossibility of getting back out. Hypertext is in fact the same phenomenon, as it is characterized not only by a more complex organizational structure than the usual printed text, by polyphonicity, by internal diversity, in combination with the closedness of space. Despite this, hypertexts became more widespread only after the advent of computer technologies and the latest software, thanks to which there is a real opportunity for creating and processing hypertexts [3].

If we take as a basis the relationship "text" – "discourse", then in the relationship "hypertext" – "Internet discourse" similar characteristics are observed. Thus, Internet discourse is characterized by the presence of a large number of structural features, one of which is the presence of hypertext. That is, the Internet discourse is presented in the form of independent texts, which are aimed at the spontaneous development of events, and not a clear fixation.

Fragmentary hypertexts, which are combined into a single phenomenon by using various transitions between texts, act as a simultaneous and convenient visual form, as well as a way of expressing computer forms, as a result of which the materiality of intertextuality is achieved. Despite the fact that Internet discourse is characterized by the presence of a large number of genres and discursive formats, the hypertext system includes texts aimed at any traditional genre [4].

The category "hypertext" was applied by I. Bush in his essay "How we can think" in 1945, presenting it in the form of a memex. The latter is the definition of a potential prototypical form of hypertext systems, which is represented as a device in which a person stores his own books, notes, contacts, etc. In the modern world, it is customary to call it a cloud service. As noted by the author himself, the use of memex provided an opportunity to expand and supplement the memory capabilities of any person. Later, it was this concept that had a significant impact on the development of the first hypertext systems, which also contributed to the creation of the World Wide Web [6]. The concept of "hypertext" was concretized and introduced into scientific circulation by T. Nelson in 1965, who considered the studied category as one of the methods of information organization in the form of a network of interacting elements, which is explored by the reader using non-linear methods [5].

English terms in texts translated into Ukrainian testify to the emergence of a globalization strategy of translation caused by the global significance of the English language. Their use is not simply to add a foreign touch, but a way to facilitate the identification of subjects known by their English names in the modern world. However, according to the position of some scientists, globalization is not the only trend that affects the translation of news [6]. It interacts with localization, which consists in the adaptation of international content to the expectations of a regional audience, which is broader than the observance of local literary canons provided by the strategy of domestication [7]. The distinction between globalization and localization strategies for the translation of media texts arises under the influence of the globalization trend of world development, which means the simultaneous

emergence of both universalization and particularization trends in modern social, political, and economic systems [1]. The tendency towards glocalization indicates that the translation of news texts from English into national languages depends on the global or regional status of the events covered. Achieving all the above goals and objectives is possible by using EGT when publishing messages on various web portals.

An extended generalizing translation strategy, implemented by additional affirmative sentences, clarifies the information omitted in the English title or relates it to the state of affairs in Ukraine against the global background suggested by the original. For example, "Covid: EU starts mass vaccination in "touching moment of unity" – "EU starts vaccination against Covid-19. What about Ukraine?" A comparison of the title in English and its translation in Ukrainian reveals differences in equivalence at the levels of disposition and elocution: titles in both languages consist of two utterances, but of different kinds. In the original, attention is drawn to the unit Covid, which means a global threat, and in the translation, the abbreviation "EU" stands in the foreground, denoting the goal of the future development of the country [7].

Nudging components of the Ukrainian title variants also offer more specific information designed to encourage the local reader to refer to the text. For example, "Coronavirus spreads to Antarctic research station" – "Coronavirus has reached the last continent. 36 polar explorers fell ill in Antarctica." At the level of fiction, the content of the two headlines seems more or less equivalent to the Ukrainian translation, which prompts the reader to the text with a statement about the number of sick people: 36 polar explorers fell ill in Antarctica. At the speech level, the translation emphasizes the reference to the same territory with two units, namely the last continent "the last continent" and "Antarctica" [8].

Nudge questions force recipients of translated headings to turn to the text for an answer. For example, "Bitcoin tops \$34,000 as record rally continues" – "Bitcoin hit a record \$30,000. How long will the growth last?" (January 3, 2021). A comparison of the titles in English and Ukrainian reveals two features of the translation. First, in the original and the translation, the attention-grabbing positions are filled with different numbers: \$34,000 and \$30,000, respectively. The original gives the real figure, while the translation indicates a milestone of \$30,000, although the text in Ukrainian also refers to the figure of \$34,000: And on January 3, the value of Bitcoin rose to \$34,000. The difference seems to depend on the number of audience members interested in cryptocurrency globally and locally: the former are

the majority who need precise numbers, while Ukrainians are few and far between in this field of activity. Secondly, the nudge component of the English original refers to a new period of currency strengthening, while the Ukrainian translation calls into question its future, arousing the interest of local residents [7].

Literature:

1. Bella M. V. Social and communicative features of hypertext : diss.. ... candidate of sciences in social.. commun.: 27.00.01. Rivne, 2018. 193 p.
2. Biletska T. O. Update of the category of deixis in hypertext (on the material of text-descriptions of goods of commercial Internet sites): dis.. ... candidate.. philol.. science: 10.02.04. Kyiv, 2017. 226 p.
3. Bilyovska N. Hypertext: synthesis of discrete and continuous media message. *Bulletin of Lviv University*. No. 50. 2021. P. 137–145.
4. Borysova O. V. Transformation of verbalization in English-Ukrainian translation : autoref. thesis ... candidate.. philol.. sciences: 10.02.16. – "Translation Studies". Kyiv. 2005. 20 p.
5. Bush V. How can we think? URL: <http://security-corp.org/programming/vebdev/32079-venivar-bush-kak-my-mozhem-myslit-as-we-may-think.html> (date of application: 09.08.2022).
6. Hypermedia. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%96%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0> (date of application: 09.08.2022).
7. Karabanova O. O. Translational transformations as a concept and phenomenon: diss. for the scientific competition candidate degree philol. Sciences: 10.02.20 – "Comparative-historical, typological and comparative linguistics". Moscow, 2000. 166 p.
8. Mazneva Yu. A. Term: structure and lexical-semantic features (abbreviated based on English legal terms). *Izvestiya universities*. No. 5. 2007. P. 139–12.

СУЧАСНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Поченюк Я. В.

*старший викладач кафедри романо-германської філології
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука*

Онищук Д. М.

*здобувач вищої освіти 4 року навчання за першим (бакалаврським)
рівнем історико-філологічного факультету
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

У світі все гостріше проявляється проблема «стандартної освіти». На вчителів покладається обов'язок урізноманітнити свої уроки щоб підвищити ефективність навчання. Нетрадиційні методи необхідні для розвитку особистості учнів, їх творчих здібностей та досягнення успіху у суспільстві.

Вивчення іноземної мови відносно недавно увійшло у систему загальної середньої освіти і тому проблема нестачі методів її викладання залишається наразі актуальною. Вчителям необхідно шукати оригінальні методи підвищення ефективності навчання іноземної мови. У результаті виникають різні нетрадиційні методики проведення уроку, які все частіше практикуються вчителями.

З усього різноманіття методів можна зрозуміти, які уроки належать до традиційних, і навпаки, можна навіть дати визначення нетрадиційним урокам. Нетрадиційний урок – це навчальне заняття, що має нестандартну структуру, містить прийоми і методи різних форм навчання, засноване на спільній діяльності вчителя і учнів, спільному пошуку, апробації нових форм роботи. При цьому, враховуючи, що проведення самостійної роботи також є уроком, його також можна зробити нетрадиційним. Більше того, наведене вище визначення не зміниться [1].

До найпоширеніших нетрадиційних методів можна віднести: захист дітьми власних проєктів та ідей; постановку казки, проведення гри на

тему уроку; екскурсію на тему уроку; роботу у групах; використання сучасних технологій під час уроку.

Таким чином, важливість такого роду занять як захист проєктів пояснюється саме комунікацією та можливістю формування лексичної компетентності. У процесі усної іншомовної комунікації здійснюється передача інформації, що викликає інтерес для комунікантів, а успіх акта комунікації залежить від того, наскільки точно та повно сприйнято повідомлення. Володіння лексикою є важливим показником рівня іншомовної комунікативної компетентності: саме якісно сформовані лексичні навички є однією з умов успішного спілкування іноземною мовою, а порушення лексико-семантичної норми призводять до змістових помилок, що робить мову комунікативно-недосконалою або зовсім незрозумілою.

Словниковий запас є фундаментальною областю знання мови, тому що без знання слів не можна застосувати або використовувати жодні інші розмовні навички. На наш погляд, словниковий запас є важливішим за граматику, тому що можна зрозуміти багато іноземною мовою, якщо людина має достатні знання лексики. Володіння ж лише теоретичним граматичним матеріалом, навпаки, не допомагає при спілкуванні, якому, власне, і присвячено все вивчення мови. Таким чином, лексика є центральною частиною у викладанні іноземних мов.

Проте, варто зазначити, що наведені вище нестандартні методи проведення уроку найбільш характерні для типового заняття. Якщо ж говорити про проведення самостійної роботи, то найкраще, на нашу думку, підходить метод її проведення із застосуванням сучасних технологій. Учні сьогодні швидко адаптуються до змін у комп'ютерних технологіях, отже, цей факт передбачає чудову можливість використання Web 2.0-технологій в освітніх цілях [1].

Для успішного виконання учнями самостійної роботи на уроках англійської мови знадобиться не тільки доступ до мережі Internet, але також використання смартфонів, планшетних комп'ютерів та інших гаджетів для навчання. Таким чином, це означає використання потенціалу наявних в учнів пристроїв для роботи з навчальними програмами англійською мовою. Можна відзначити, що в Україні зараз складно знайти людину без смартфона, а в учнів є цілий арсенал усіляких гаджетів. Отже, зараз можна констатувати готовність соціуму до використання Web 2.0 – технологій не лише для повсякденних, але й для освітніх цілей.

Однією з програм, що дозволяє учням активно здійснювати самостійну роботу на уроках англійської мови, є програма Nearpod. Nearpod є Web 2.0 – платформою, яка дозволяє вчителю створювати презентації та добирати матеріал для занять з англійської мови та ділитися ним з учнями під час уроку. Ви надсилаєте електронною поштою або називаєте учням код доступу до презентації, і учні підключаються до вашого пристрою зі своїх смартфонів або планшетних комп'ютерів. Ви перегортаєте слайди презентації або текстового документа, самі задаєте та контролюєте темп уроку, залучаєте учнів до виконання завдань з англійської мови та в реальному часі відстежуєте результати кожного учня. Для контролю результативності уроку вчителю досить лише завантажити за допомогою програми на свій пристрій певний заздалегідь складений тест, граматичне завдання, завдання зіставлення тощо[2].

Також за допомогою програми Nearpod учні можуть додавати до загальної презентації свій контент: відеофайли, зображення, посилання на різні сайти. Таким чином, кожен учень має можливість самовираження, а новий доданий матеріал може стати темою дискусій [2].

Щодо методик, то такою, яка буде включати велику кількість самостійної роботи є методика Test-Teach-Test. Метод Test-Teach-Test – це один із способів перевірити поточний рівень знань учнів, виявити проблеми та вжити відповідних заходів, що сприятимуть кращому засвоєнню матеріалу. Метод Test-Teach-Test – це своєрідний спосіб організації заняття з іноземної мови, хоча він може бути успішно застосований і на заняттях з цілого ряду інших дисциплін. Цей метод навчання передбачає, що учні, перш ніж детально вивчити новий мовний матеріал, спочатку виконують завдання без будь-якої підтримки з боку викладача, тобто проходять так зване попереднє тестування. Учитель проводить попередній тест з конкретної теми і вже після цього, ґрунтуючись на результатах тесту, планує заняття із введенням нового мовного матеріалу [3, с. 202]. Такий спосіб дозволяє раціонально використовувати час занять, сконцентруватися на найбільш значущих аспектах і, за необхідності, використовувати індивідуальний підхід при подачі матеріалу. Особливо це актуально в групах різного рівня мовної підготовки, в яких навчаються учні, які вже мають непогану базу, отриману в рамках середньої школи. Таким чином, після попереднього тестування студенти беруть участь в процесі, спрямованому на засвоєння нових знань, а на завершення

викладач ще раз перевіряє успішність учнів, а ті, в свою чергу, виконують ще одне завдання для відпрацювання нового мовного матеріалу.

Використовуючи цей метод, досить часто пропонується для виконання одразу ряд тестувань. Діагностичні тести (diagnostic test) використовуються для діагностики того, що саме та в якому обсязі знають студенти. Такі тести можуть допомогти викладачеві зрозуміти, що потрібно перевірити чи закріпити на заняттях в аудиторії. Вони також дозволяють студентам виявити слабкі місця у засвоєних знаннях.

Тести для визначення мовного рівня (placement test) використовуються для визначення рівня володіння мовою та подальшого розподілу за групами. Зокрема, у таких тестах перевіряються знання граматики, наявність певного словникового запасу, здатність розуміння прочитаного, навички письма та розмовної мови.

Тести прогресу або досягнень (progress and achievement test), або тести успішності, є засобом моніторингу успішності підготовки студентів. У цих тестах перевіряється лише той матеріал, який студенти вивчали на заняттях. Існує два типи тестів прогресу та досягнень: короткострокові та довгострокові. Короткострокові тести успішності дозволяють перевірити, наскільки добре студенти зрозуміли та засвоїли матеріал, викладений в окремих розділах чи підрозділах. Вони дозволяють вчителю вирішити, чому слід приділити особливу увагу: виправленню типових помилок або закріпленню пройденого матеріалу.

Довгострокові тести прогресу також називають курсовими тестами, тому що вони перевіряють успішність, досягнуту після закінчення всього курсу навчання. Вони дозволяють учням оцінити, наскільки вони просунулися у вивченні того чи іншого предмету. В європейських навчальних закладах найчастіше за результатами саме цих тестів учні можуть перейти на більш високий рівень навчання.

При цьому, ми вважаємо, що наведені вище платформи та тестування на них будуть більш ефективними, якщо враховувати специфіку дітей сьогодення та високий рівень розвитку технологій. Так, на нашу думку, гаджети для них є більш звичними, а відтак ми можемо досягти вищого ступеню функціонування розумової діяльності та більш ефективного використання ресурсів та потенціалу учнів, й одночасно перетворити навчання на захопливий і, водночас, продуктивний процес.

Таким чином, онлайн тестування є значним кроком на шляху розвитку методики контролю за засвоєнням учнями навчального матеріалу. Введення онлайн-тестування на уроках англійської мови дозволяє здійснити плавний перехід від суб'єктивних та багато в чому інтуїтивних оцінок до об'єктивних обґрунтованих методів оцінки результатів навчання. Однак, як і будь-яке інше нововведення, цей крок повинен здійснюватися на виключно науковій базі, спираючись на результати педагогічних експериментів та наукових досліджень. Не варто обмежуватися лише тестуванням, воно не повинно витіснити традиційні методи контролю, лише доповнювати їх. Необхідне розумне, дозоване використання онлайн-тестування в процесі вчителів іноземної мови.

Література:

1. Освітні технології : навч.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2002. 255 с.
2. Nearpod. URL: <https://nearpod.com/>
3. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: навч.- метод. посіб. для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр» ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2011. 344 с.

DOI

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО І ПОЛЬСЬКОГО ЕПІСТОЛЯРНЮ

Саркісова І. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Епістолярна література пройшла у своєму розвитку складний шлях формування впродовж століть. Однак не втратила своєї актуальності і до нині. Саме вони – листи, щоденники, автобіографії, мемуари – можуть переконати читача в тому, що події, про які розповідається,

дійсно відбулися в певній конкретній ситуації, в певний конкретний час. «Жодні спогади сучасників, жоден музей не здатний так відтворити атмосферу, в якій жив і працював письменник, як це може зробити його листування» [2, с. 5]. З листів ми дізнаємося про таємниці особистого життя письменника, деталізуються автобіографічні аспекти, поглиблюються знання про епоху в якій жив митець, про взаємини між літературними й громадськими діячами, перебіг суспільних подій, рух естетичної думки тощо.

Лист пройшов великий шлях до становлення, як окремий літературний жанр. Його витoki сягають часів античності (листи Епікура, Цицерона, Плінія Молодшого, Катона, Сенеки тощо). Саме за часів Цицерона лист стає самостійним видом словесності. Вперше теоретичні засади жанру листа були наведені в трактаті «Про стиль» анонімного автора. Дослідник називає дві основні ознаки епістолярного стилю – вишуканість і стислість.

В українській літературі зародження епістолярію сягає часів Київської Русі, в якому чітко простежуються сліди впливу античності. Першими зразками епістолярію були князівські грамоти, панегірики, а також відомий твір «Повчання Володимира Мономаха», в якому ми прослідковуємо риси публіцистичності, адже воно адресувалося не тільки конкретному кореспондентові, а й широкому колу читачів. У добу Литовської Русі активно вводилося у листи кліше князівських грамот, називався титул, ім'я адресата.

Протягом другої половини XVI – першої половини XVII ст. епістолографія розквітає у зв'язку з появою полемічної літератури. Це була епоха відкритого, стилізованого листа.

В епоху бароко лист повернувся до звичайної форми – «закритих листів». Певний розвиток епістолярного жанру був помітним і в середньовіччі, хоча передусім – це було відкрите листування державних і церковних діячів. У національній літературі стали класикою послання Івана Вишенського, Григорія Сковороди, у формі листів передмови й післямови до своїх книг Г.Смотрицького, К. Саковича, П. Могили тощо. Серед них найпромовистішими є любовні листи Івана Мазепи до Мотрі Кочубеївни.

Починаючи з XVIII століття можна впевнено простежити формування епістолярного жанру в різних аспектах. Провідний український дослідник Ф. Прокопович плідно працював у жанрі епістолярію. У трактаті «Про риторичне мистецтво» дослідник

наводить правила епістолярної творчості та викладає загальні правила оформлення й написання листів.

Вже на другу половину XVIII століття лист займає вагоме місце серед літературних жанрів. Слово «лист» уживається у назвах творів, які жанрово являють собою статтю («Листи про вивчення природи» О. Герцена), маємо приклади написаних у формі листа філософських трактатів («Лист про сліпих у напучення зрячих» Д. Дідро), нарисів («Листи російського мандрівника» М. Карамзіна), поетичних творів («Лист про користь скла» М. Ломоносова) тощо.

З XIX століття лист набуває все більшого поширення. Особливої популярності набувають письменницькі листи, що відображають життєвий досвід своїх авторів, їхній світогляд, естетичні уподобання та політичні погляди. Серед епістолярної спадщини цього періоду безцінними залишаються листи Т. Шевченка, П. Куліша, М. Драгоманова, Лесі України, Є. Маланюка, В Стуса та ін.

І все ж таки лише з XX століття починається ґрунтовне дослідження епістолярію. Аналізом листів та епістолярної спадщини письменників займалися і займаються науковці України (В. Гладкий, М. Гудзій, Р. Доценко, В. Святовець, Ж. Ляхова, В. Дудко, М. Назарук, М. Коцюбинська, Л. Вашків, А. Найрулін, Л. Курило, Л. Морозова, О. Братаніч, А. Зіновська, Г. Мазоха) та діаспори (В. Міяковський, Д. Нитченко, Ю. Шерех) та інші.

Теоретичні засади сучасної епістолографії як науки узагальнили у своїх працях українські дослідники М. Коцюбинська, В. Кузьменко та Ж. Ляхова.

Не менш цікавою є історія польського епістолярію, яка пройшла складний шлях становлення починаючи від епохи Речі Посполитої по сьогоднішній день. Періодом буйного розквіту епістолографії в Польщі вважається XVII–XVIII століття. Тоді листування стало звичайною звичкою освічених людей, ознакою високої культури, соціальним обов'язком, практичною потребою, а також модою та захопленням. Лист функціонував у багатьох сферах суспільного життя, у сфері офіційних, політичних, комерційних і приватних контактів, виконуючи різноманітні функції як засіб передачі інформації, форма обміну думками, вираження ввічливої пам'яті адресату, спосіб пам'ятати себе тощо. У межах листа як жанрової форми склалися численні тематичні та функціональні різновиди. Мистецтво писати листи викладалося в школах у рамках риторики, для чого створювалися спеціальні підручники, т.зв. бланки, що містять шаблони літер, адаптовані до

конкретних обставин. У XVIII столітті також було популярно збирати листи та робити їх доступними для широкої аудиторії через друк (окремі тексти або цілі збірки листування) [6, с. 17].

Впродовж наступних років жанр епістолярію ставав дедалі популярніший і розповсюджуваний. Аналізуючи загальний стан досліджень у польській науці, Й. Штахельська пише: «Епістолярій не є в польській мові словом порожнім, особливо стосовно XIX ст. і може першої половини XX-го» [5, с. 7].

Вагомий внесок у розвиток польського епістолярію зробила дослідниця С. Скварчинська. Вона порушує багато важливих епістологічних проблем, зокрема, відзначила своєрідну двоякість листа. Дослідниця виокремила чотири апроксемативні теорії листа: теорію листа-мови (промови); теорію листа-напівдіалогу; теорію листа-розмови; теорію листа-визнання. С. Скварчинська вказала також на існування «ніби-теорій», представники яких визначали лист як єдиноподукт практичних потреб [7, с. 8]. Саме з її оригінальної концепції бере початок ціла польська генологічна школа.

Подальший розвиток епістолярний жанр отримав у працях польських дослідників – Я. Тшинадловського, Я. Мачеєвського, П. Борека, П. Матушевської, К. Сіцінської та інших. Науковці наголошують на використанні авторами різноманітних художніх засобів під час написання листа. Зокрема, Я. Тшинадловський стверджує, що структура листа тісно пов'язана зі структурою мови. Так, наприклад, мова має комунікативний характер (а лист є видом комунікації, передачі інформації), функціональний (інформації, уміщеній у листі, як правило, притаманна експресивність та функціональне спрямування), суспільний (існування листа зумовлене існуванням хоча б одного автора та одного адресата – реального, потенційного або уявного).

Ян Тшинадловський пропонував розглядати кожний лист у рамках кореспонденції. Адже «лист» як відокремлене письменницьке явище мусить трактуватися у значно ширшому аспекті, ніж сама його конструкція. Контекстом цим, по суті, є дві площини: по-перше – неписьменницька ситуація, у процесі якої створюється лист, по-друге – функціонування листа серед інших листів, які є його причиною або наслідком, зважаючи на що його варто розглядати у межах так званої кореспонденції.

Януш Мачеєвські у своїй статті розглядає лист у контексті літератури. «Саме література, а не лише письменство, оскільки

у матеріалі листа завжди присутній певний потенціал. Якщо буде дотримано відповідних умов, кожен лист може стати літературою у прямому значення цього слова» [3, с. 74].

Розглядаючи українській і польській епістолярій ми без сумніву можемо говорити, що листування є надзвичайно важливим документом кожної епохи, який допомагає досягнути особливості жанру, його походження, розвиток на певному проміжку часу. Неоцінним є також те, що завдяки листуванню перед нами розкривається внутрішній світ митців, їхні прагнення та плани.

Література:

1. Коцюбинська М. Листи і люди: роздуми про епістолярну творчість. Київ : Дух і літера, 2009. 584 с.
2. Кузьменко В. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. Київ : НАН України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, 1998. 305 с.
3. Ляхова Ж. Історія української епістології: дослідження та видання епістолярної спадщини. *Слово і час*. 2006. № 6. С. 70–81.
4. Матушевська П. 1982: Польські листи. Стан і перспективи дослідження, "Pamiętnik Literacki". С. 3–4. С. 41–53.
5. Петриченко Н. З історії письменницького епістолярію. *Українська мова та література в школі*. 2005. № 7. С. 27–31.
6. Sicińska K. Польська мова південного періоду в 17-му та 18-му століттях (на основі епістолографії). Видавництво Лодзького університету, Лодзь. 2013. 75 с.
7. Skwarczyńska S. Teoria listu, ed. E. Феліксіак, М. Лесь, Видавництво Білостоцького університету, Білосток, 2006. 214 с.

БІБЛІЙНІ ОБРАЗИ ТА СИМВОЛИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ РЕАЛІЙ

Смерчко А. А.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

При всьому емотивному вираженні загальнолюдських морально-естетичних норм і моральних орієнтирів обсяг і характер фразеологічних одиниць біблійного генезису неоднаковий у різних мовних колективах. Однак ціла низка біблійних висловів, образів і символів є загальнолюдським надбанням, найважливішою складовою загальної культурної спадщини.

Такими є, наприклад, мовні символи: *wianek mirtowy (cierniowy); owoc zakazany; gałązka oliwna; sól ziemi; ziemia obiecana; kozioł ofiarny; listek figowy; wilk w skórze jagnięcej (baraniej)*, що мають аналоги в інших мовах (пор. в англійській мові: *forbidden fruit; the olive branch; the promised land; thirty pieces of silver; a wolf in sheep's clothing*; в українській мові: *терновий вінок; маслинова гілка; сіль землі; обітована земля; тридцять срібників; вовк відбивайло; фіговий листок; вовк в овечій шкурі*). Такими є антропонімічні і топонімічні біблійні образи: *niewierny Tomasz; pocałunek Judasza (judaszowski); trąba jerychońska; ciemności egipskie; plaga egipska; od Adama i Ewy; w stroju Adama (adamowym); wieża Babel; chodzić od Annasza do Kajfasza*; в українській мові: *Хома невірний; поцілунок Юди (Юди); труба ерихонська; тьма єгипетська; єгипетська кара; від Адама; в костюмі Єви (Адама); вавилонське стовпотворіння*. Такими є вислови, пов'язані зі стародавніми ритуальними діями: *umywać ręce* (пол.); *wash one's hands /of something/* (англ.); *вмивати руки* (укр.); *умывать руки* із подіями описаними в Біблії: *rzucić pierwszy kamień; droga krzyżowa; przekuć miecze na oracze; nieść krzyż (swój)* (пол.); *cast the first stone at somebody; beat swords into plough / shares* (англ.); *кинути перший камінь; йти на Голгофу; хресна дорога; перекувати мечі на рала*;

нести свій хрест (укр.); із порадами і заповідями: *rzucać perły między wieprze; wlać nowe wino w stare butelki* (пол.); *cast pearls before swine; new wine in old bottles* (англ.); *кидати бісер перед свинями; влити нове вино у старі міхи* (укр.). Цікаво зазначити, що у польській мові вислів *w stroju Adama (adamowym)* побудований на чоловічому образі нашого біблійного праотця, а в українській образність цього вислову ґрунтується на постаті праматері Єви – *в костюмі Єви*. Мова йде про вихідну, початкову форму вислову, що зафіксована у словниках, хоча в обох мовах зустрічаються (хоча і набагато рідше) і варіативні одиниці відповідно *w stroju Ewy // в костюмі Адама*.

Їх усталеність і довговічність (за винятком останніх) підтримується не тільки біблійними текстами і сюжетами, багаторазово повторюваними під час церковних служб, але й іншими видами мистецтва (живопис, музика, література).

Зміна концептуальної картини світу (пов'язана зі зміною соціально-політичного устрою і переоцінкою моральних і культурних цінностей) обумовлює і зміни і мові (цьому присвячено чимало наукових праць), і зокрема в якісному і кількісному складі її номінативно-характерологічних одиниць.

В польській і українській мовах можна знайти наступні фразеологічні одиниці, що сягають біблійних сюжетів: *za Adama // за часів Адама; wielki potop // всесвітній потоп; piętno kainowe // каїнова печать / печатка; pocałunek judaszowski // поцілунок Іуду; judaszowe srebrniki // тридцять срібників; egipskie ciemności // єгипетська темрява; siedem grzechów głównych // сім смертних гріхів; powrót syna marnotrawnego // повернення блудного сина; Arka Noego // ноїв ковчег; na siódmym niebie // на сьомому небі; plaga egipska // кари єгипетські; tajemna wieczerza // таємна вечеря; zamknąć na siedem piczęci, siedem spustów // книга за сімома печатками; nie chlebem jedynym // не хлібом єдиним; czekać tapanu z nieba // чекати мани небесної; ziemia obiecana // земля обітована; rzucać perły między wieprze [6] // розкидати бісер перед свинями [2] та інші.*

Оскільки Адам – «перша людина» (згідно з Біблією), то вислів *za Adama // за (часів) Адама* позначає давність, дуже віддалені часи. Коли говорять *plemie adamowe // адамове плем'я (адамові діти)* мають на увазі людей, людство – оскільки (знову ж таки згідно з Біблією) всі люди пішли від Адама: *Ziemia – niebo – nowe! W nich zamieszka nawieki plemie adamowe* (žart. – Вон. *Kościół*). Також у подібному значенні (часто з додатковим елементом значення – «рідні») вживається інший

вислів *kość z kości* // кістка від кістки (*кость від кості*) або *krew z krwi* // *плоть від плоти* – вислів, яки за Біблією належить Адамові, який побачивши Єву створену з його ребра вигукнув: «...oto krew z krwi mojej i... kość z kości // це *кость від кості моєї і *плоть від плоти моєї**»: *Ich był, syn górniczy ze Śląska, krew z ich krwi, kość z ich kości, wiek tu razem przeżyli!* (Goj. *Ziemia*) [10]. Вислів вже давно втратив зв'язок з легендою і сьогодні означає «кровний зв'язок між людьми», «духовну близькість», «єдність індивідууму зі своїм народом».

До речі, коли ми говоримо *tokry od nog do głowy* // змок з голови до ніг; *któs śpi pobożnym snem* // спить сном праведника; *patrzeć przez palce na coś* // дивитися крізь пальці; *robić z siebie pośmiewisko* // робити з себе посміховисько; *mieć dobry zwyczaj* // мати добрий (похвальний) звичай; *wyrzuty sumienia* // докори сумління, – ми теж, виявляється, цитуємо Біблію [1].

Порушення заборони куштувати з дерева пізнання було першим гріхом людини *grzech pierworodny* // *первородний grіx*, яке вживається як образна характеристика головного, корінного злочину, першопричинної, основної помилки: *Powieści jej jednak mają wadę zasadniczą .. są bardzo źle zbudowane, grzech pierworodny zresztą wielu naszych romansów* (K.Wojc. *Pow.*). Бог покарав свої творіння, сказавши Адаму: «В поті чола свого їстимеш хліб свій». Вислів *pracować w pocie czoła* // *працювати у поті чола* символізує важку працю, великі труднощі, щоденну фізичну працю і широко вживається як образний засіб: *W pocie czoła pracowałem na kawalek chleba* (Fredro); *Nasi włościanie przez to nabyli tytuły własności do gruntów przez nich posiadanych, iż je w pocie czoła swojego od kilkuset lat obrabiają* (Goł.) [10].

Інша фразеологічна одиниця польської мови теж має біблійну генезу – *powszechny potop / potop świata* // *всесвітній потоп*. Цікаво, що легенда про великий потоп є у багатьох народів, в тому числі і нехристиянських, але як образний усталений вислів відомий у мовах християнських народів: *Gdyby dziś był potop świata, mogę ci ręczyć, moja Teklo, żebym się ani na chwilę żadnej galazki nie uczepiła* (Żmich. *Listy*) [10]. Розчарувавшись у людях, Бог наслав на землю всесвітній потоп, врятуватися зміг тільки праведник Ной, якому Бог велів збудувати корабель – ковчег. Проте у нашій свідомості закріпився образ, що *Hoів ковчег* // *Arka Noego* – це щось застаріле, незграбне: *Pańskie ekwipaże, naiwiękrzej także rozmaitości, od starych ark Noego położonych na sanie, z okrągłymi okienkami i malowanymi na drzewczkach, aż do nowych*

wiedeńskich i warszawskich powozów, napatrzysz się wszystkiego (Kraszewski, *Latarn.*) [10].

Біблійні фразеологічні одиниці є повністю асимільованими запозиченнями. Відомо, що багато усталених висловів, як у східно-слов'янських, так і у романо-германських мовах є буквральними перекладами староарамейських і грецьких ідіом: *w mgnieniu oka / w okamgnieniu // як оком моргнути // in the twinkling of an eye; rzucić perły między wieprze // розкидати бісер перед свинями // cast pearls before swine; kość z kości, krew z krwi // кістка від кістки, плоть від плоти // bone of the bone and flesh of the flesh* та інші.

Говорячи про фразеологізми-біблеїзми, правильним буде говорити про фразеологічні одиниці біблійної генези, оскільки багато фразеологічних одиниць біблійного походження можуть не збігатися з їх біблійними прототипами. Ці розбіжності пов'язані передусім з розвитком узагальнено-переносних значень з цілого ряду біблійних висловів, таких як *rzucić kamień w kogo // кинути (перший) камінь; judaszowskie srebrniki // тридцять срібників* тощо.

Література:

1. Смерчко А. А. Актуалізація біблійних висловів у поворотні моменти історії суспільства. *Проблеми гуманітарних наук : Наукові записки ДДПУ ім. І. Франка*. Дрогобич : Вимір. 1999. Вип. 4. С. 229–237.
2. Фразеологічний словник української мови / під ред. Л. С. Паламарчука : в 2-х т. Київ : Наукова думка, 1999. Т. 1. 528 с.
3. Фразеологічний словник української мови / під ред. Л. С. Паламарчука : в 2-х т. Київ : Наукова думка, 1999. Т. 1. 452 с.
4. Bankowski A. *Etymologiczny słownik języka polskiego*. Warszawa : PWN, 2000. Т. 1. 873 s.
5. Bąba S. Liberek I. *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczy*. Warszawa : OWN, 2002. 1096 s.
6. Bernacka A. *Powszechny słownik frazeologiczny*. Warszawa, 2002. 540 s.
7. Kopaliński W. *Koty W worku czyli z dziejów pojęć i rzeczy*. – Warszawa : Oficyna Wydawnicza, 1997. 365 s.
8. Mosiołek K., Ciesielska A. *W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego / Ул. К. Мосіолек, А.Цієльська*. Warszawa, 2001. 539 s.

9. Nowy słownik frazeologiczny / Pod red. A.Latuska. Kraków: Zielona Sowa, 2005. 718 s.
10. Słownik języka polskiego / Pod red. W.Doroszewskiego. Warszawa : Przedruk elektroniczny : Wydanie naukowe PWN. 1997.

СЕКЦІЯ 6. ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

DOI

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ПАРТІЇ У 1990-Х РОКАХ

Андрійчук М. Т.

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент, доцент кафедри видавничої справи та редагування
Національного технічного університету України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна*

Однією з найпотужніших патріотичних політичних партій України останнього десятиліття ХХ ст. була Українська Республіканська партія (УРП). Свої витоки вона взяла з Української Гельсінської спілки (УГС), що зародилася у 1987 році. У 1990 році УРП після проведення установчого з'їзду стала першою серед політичних партій, що отримали в Україні офіційну реєстрацію. При цьому УРП відверто заявляла про свою антикомуністичну та націонал-демократичну спрямованість.

Своїми успіхами у перші роки існування УРП була зобов'язана не лише впізнаваними лідерами, але й активній видавничій діяльності. Актив УРП (багато із партійних активістів займались поширенням самвидаву, ще перебуваючи в лавах УГС) мав значний досвід видання та поширення опозиційних до радянської влади видань. Як серед рядових членів УРП, так і серед партійного керівництва існувало чітке розуміння важливості надання громадськості альтернативної інформації до тієї, що оприлюднювалася в офіційних прорадянських та прокомуністичних медіа. Пресо- та книговидавання УРП (особливо в перші роки існування партії) проводилося за двома напрямками: видавнича діяльність регіональних і низових осередків та видавнича діяльність Проводу та Секретаріату УРП.

Регіональних видань УРП було особливо багато на початковому етапі діяльності партії. Деякі з них продовжили існувати під партійним брендом, хоч були започатковані як періодичні чи продовжувані

видання УГС – попередниці УРП. До таких видань, зокрема, належала газета Тернопільської крайової організації УРП – «Тернистий шлях» та Рівненської крайової організації УРП – «Шлях до волі». Під назвою «Воля» у 1990 р. виходило два партійні часописи – один належав Чернігівській крайовій організації, а другий – Кіцманській районній організації УРП. У 1990–1991 рр. виходив інформаційний бюлетень «Тризуб» – видання Уманської районної організації УРП. Тираж цього видання був доволі значний – у 1990 р. складав 500 примірників.

Серед регіональних видань варто згадати і вісник «Відродження» Згурівської районної організації УРП, що друкувався у 1990 р. за межами України. Також у 1990 р. у Нікополі друкувалася газета «Відсіч», яка позиціонувала себе як вісник УРП. У 1990–1991 рр. Харківська крайова організація УРП видавала навіть два друковані видання – часопис «Вісті Слобожанщини» та «Інформаційний бюлетень Харківської крайової організації УРП». У 1991 р. у Хмельницькому друкувався вісник Хмельницької обласної організації УРП «До волі». У 1991 р. у Вижниці, що на Буковині, член УРП Микола Плав'юк організував вихід щомісячної газети «За нашу Республіку». У 1990–1991 рр. Івано-Франківська обласна організація УРП видавала тижневик «За незалежність». Крім того при цій газеті як додатки виходили й такі видання як «Ватра» (1990), «Карпатська Україна» (1990–1991), «Республіканець Чернігівщини» (1991), «Смолоскип» (1991) [1, с. 56], що призначались для інших обласних партійних організацій. У 1990 р. у Львові випускалося інформаційно-публіцистичне видання УРП «Інформатор».

У 1990–1991 рр. у Черкасах виходив щомісячний часопис «Клич Наддніпрянщини» як вісник Черкаської обласної організації УРП [1, с. 71]. У 1990–1991 рр. у Ковелі, що на Волині, місцева партійна організація видавала щомісячну газету «Криця», а у Коломиї, що на Прикарпатті, – виходив щомісячний часопис «На переломі». У 1991 р. виходила газета Миколаївської обласної організації УРП «На сторожі», яка друкувалася у Чорткові, що на Тернопіллі. Також слід згадати і газету «Незалежність» як друкований орган Львівської обласної організації УРП [1, с. 89]. У 1990 р. у Києві з'явилося видання Київської крайової організації УРП «Київський час». Також виходила газета Солом'янського осередку УРП «Прапор антикомунізму».

Звернемо увагу, що у той переломний період національно-демократичні організації також практикували спільне видання

періодики. Однак більшість із цих періодик нетривалий час виходили як неформальні самвидавчі видання.

Найпотужніші обласні осередки УРП продовжували видавати деякі видання і після здобуття незалежності України. Наприклад, помітним видавничим проектом партії був теоретичний журнал «Республіканець» (1991–1995), що видавався найпотужнішою крайовою партійною організацією – Львівською. Видання було друкованим органом партійного осередку (головний редактор – Ю. Киричук). Щоправда, журнал виходив нерівномірно: № 1 і № 2 у 1991 р., № 3 у 1992 р., № 4, № 5, № 6, № 7/8 у 1993 р., № 9, № 10, № 11/12 у 1994 р., № 13/14 у 1995 р. Згодом цей журнал, очевидно з фінансових причин, припинив свій вихід.

Розглядаючи видавничу діяльність УРП на центральному рівні, слід згадати, насамперед, газету «Визволення» – друкований орган Секретаріату УРП, який виходив у 1991 році. Однак, невдовзі за рішенням керівництва партії друк газети припинився.

Водночас у лютому того ж 1991 р. УРП розпочало видавати газету «Самостійна Україна». Важливо, що видання призначалося не лише для республіканців, але й для ширшої аудиторії. На початку свого виходу часопис позиціонував себе як демократичний тижневик, де подавалися «інформаційні повідомлення, цифри, факти; зважені оцінки і незалежні погляди подій в Україні; правдиве відтворення історії українського народу; зацікавлена розмова про майбутній демократичний устрій нашої держави; юридичні консультації» [2].

Тижневик можна було передплатити у всіх поштових відділеннях України [2]. Це свідчило, що часопис став чимось більшим за попередні неформальні видання, які були обмежені можливостями свого поширення та невеликими накладами. Таким чином УРП намагалась охопити ширше коло читачів, ніж лише члени партії.

Згодом було засновано партійну друкарню, яка була складником редакційно-видавничого відділу «Самостійної України». Тут друкувалося як партійна періодика – щотижнева газета «Самостійна Україна», «Обіжник Секретаріату УРП», так і окремі брошури, книги, листівки, буклети, плакати. Серед книжкової продукції варто відзначити твори таких відомих діячів УГС та УРП як О. Мешко, Л. Лук'яненко, М. Горинь, В. Овсієнко та ін. Потужності партійної друкарні активно використовувалися для інформаційного забезпечення виборчих кампаній та різноманітних політичних заходів, у яких брала

участь УРП. Крім того, значну кількість друкованої продукції УРП замовляла і в інших поліграфічних підприємств України.

Таким чином видавничу діяльність УРП на початок функціонування партії можна оцінити як активну та розгалужену (від декількох видань центрального рівня до значної кількості видань регіональних і низових осередків). Примітно також, що визнання важливості цього напрямку партійної роботи мало наслідком започаткування видання, спрямованого на широку всеукраїнську аудиторію (газета «Самостійна Україна»), а також створення окремої партійної друкарні. Враховуючи, що друковані видання у 1990-х роках були впливовими засобами масової інформації, можна стверджувати, що завдяки ним УРП зробила значний внесок у пропагування ідей незалежності України, розвінчування злочинів комуністичного режиму, формування національної ідентичності та історичної пам'яті українців.

Література:

1. Неформальна преса в Україні (1988–1991): Каталог за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ: Смолоскип, 2001. 144 с.
2. Ви передплатили «Самостійну Україну»? // Самостійна Україна. Видання Української республіканської партії. 1991, листопад. № 16. С. 1.

ВИСВІТЛЕННЯ ІНОЗЕМНИМИ МЕДИАГРАВЦЯМИ РОЛІ НАТО У ОКРЕМИХ БОЙОВИХ КОНФЛІКТАХ

Боровик Л. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондентка Міжнародної кадрової академії,
доцент кафедри теорії і методики журналістської творчості
Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка
Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Система міжнародної безпеки – це сукупність спеціальних зобов'язань, гарантій, взаємозв'язків і механізмів, що існують між її учасниками і спрямовані на забезпечення її стабільного існування і розвитку. Завдяки добре налагодженій системі комунікацій, досвіду проведення військових акцій, відпрацьованому в ході регулярних навчань і маневрів, розгалуженій системі інформації і тилового забезпечення, сили НАТО можуть швидко зорієнтуватися в обстановці та вжити заходів щодо попередження конфлікту і запобігання його ескалації.

Північноатлантичний альянс був створений на основі договору між державами-членами, кожна з яких приєдналась до нього добровільно після завершення публічного обговорення і відповідної парламентської процедури. Договір поважає індивідуальні права всіх держав – членів Альянсу, а також їхні міжнародні зобов'язання згідно зі Статутом ООН.

Головною метою НАТО є захист свободи і безпеки всіх її членів політичними та військовими засобами відповідно до Статуту ООН.

НАТО довела свою ефективність у якості організації, здатної до примушування до миру, а також до активної миротворчості. Після закінчення «холодної війни» Альянс був прямо задіяний у 4 конфліктах: у Боснії і Герцеговині, у Косові, у Македонії та в Афганістані.

Унаслідок операції НАТО в Косово 1999 року зупинено операції військ Югославії проти албанських загонів та цивільних. Фактично, ця операція є єдиною бойовою наступальною операцією НАТО за всю історію Альянсу. Війни проти Югославії передували півторарічні

напружені переговори про врегулювання проблеми, зокрема, Югославії пропонувалися різні форми вирішення конфлікту, які передбачали безумовне збереження територіальної цілісності країни. Жорсткі операції югославських військ проти албанських сепаратистів, які потягли численні жертви серед цивільних, викликали збурення громадської думки в Європі [2].

Діячі у країнах НАТО стверджували, що в результаті наступальних дій військ югославського Президента С. Мілошевича в Косово для НАТО настав час “стріляти або заткнути пельку” [3].

Розміщення в Косово миротворчої місії під керівництвом НАТО, відбулося у відповідності до резолюції Ради Безпеки ООН від 10 червня 1999 року. Відповідно до Військово-технічної угоди, розгортання сил було синхронізоване з виведенням з Косова сербських сил. Виведення сербських сил було завершено до 20 червня і КФОР виконала своє перше завдання з розгортання [1].

Впродовж усієї кризи сили НАТО знаходились на передових позиціях допомоги багатьом тисячам біженців, які були вимушені тікати з Косово в результаті сербської кампанії етнічних чистень. У регіоні підрозділи НАТО будували табори для біженців, центри прийому біженців і пункти харчування, а також доставили нужденним гуманітарні вантажі. У Албанії НАТО розгорнуло значні сили задля надання подібної допомоги і надало підтримку Верховному комісару ООН у справах біженців (УВКБ ООН) з координації польотів з гуманітарними вантажами, а також забезпечило додаткові польоти з використанням літаків, які надали країни-члени НАТО [4, с. 126].

Євро-атлантичний центр координації реагування на катастрофи (EADRCC), створений в НАТО в червні 1998 року, також відіграв важливу роль у координації зусиль УВКБ ООН з надання допомоги.

Станом на 2006 рік військові сили в Косово було скорочено з 46000 до 16154 осіб, з яких 3738 осіб становили представники держав-нечленів НАТО (зокрема Австрія, Азербайджан, Вірменія, Грузія, Марокко, Монголія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція) [4, с. 127].

Політичним результатом операції НАТО проти Югославії стало встановлення контролю адміністрації ООН у Косово і втрата Сербією фактичного контролю за цим регіоном. Значна частина сербів виїхала з Косово під тиском місцевих албанців. Разом з тим, з допомогою миротворців НАТО масштаби міжетнічного насильства зменшилися у порівнянні з 1998-1999 роками у десятки разів, а поліетнічний характер краю в цілому збережено.

Отже, провівши дослідження впливу НАТО на косовський конфлікт, доведено, ефективність НАТО на основі успішної співпраці між силами країн-членів НАТО і багатьох інших держав, що не входять до Альянсу: внаслідок операції НАТО в Косово 1999 року зупинено операції військ Югославії проти албанських загонів; імплементація угоди з припинення конфлікту і відновлення миру, встановлено контроль адміністрації ООН у Косово; втрата Сербією фактичного контролю за цим регіоном; повернення біженців і захист мешканців Косово, незалежно від їхнього етнічного походження.

Втім, сьогодні конфлікт сербів та албанців в Косово не є вирішеним, він є «замороженим», перебуває на стадії «невоєнного гібридного протистояння». Тобто, дослідники воєнних конфліктів, стверджують, що конфлікт в Косово має статус частково визнаної держави, і наразі у міжнародній спільноті немає чіткого уявлення, що з цим робити [5, с. 89]. На жаль, країни Західних Балкан, Боснія і Герцеговина, Чорногорія та Сербія, ймовірно, і надалі залишатимуться сприятливим ґрунтом для іноземної дезінформації як внаслідок зовнішніх, так і внутрішніх факторів. Зовнішня політика Сербії базується на "чотирьох стовпах" – встановленні збалансованих відносин з Європейським Союзом, США, росією та Китаєм. Хоча членство в ЄС залишається стратегічною метою, особлива увага приділяється зміцненню відносин з Москвою та Пекіном, які не визнають незалежності Косово, на відміну від більшості членів ЄС та НАТО. Це створює середовище для активних дій іноземних гравців у медіа-просторі [6].

Література:

1. Резолюція 1244 (1999), прийнята Советом Безопасности на его 4011-м засіданні, 10.07. 1999 г. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_309#Text (дата обращения : 25.01.2022).
2. Довідник НАТО. Роль Альянсу в миротворчих операціях та операціях з підтримки миру, 2006. 383 с. URL: <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-ukr-2006.pdf> (дата звернення : 25.01.2022).
3. Шатун В. Матеріали круглого столу “Подолання стереотипів щодо НАТО: українська перспектива в контексті європейського досвіду”, 15 вересня 2006 р. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. С. 341–354. URL: <https://ua1lib.org/book/3138753/868abd> (дата звернення : 28.01.2022).

4. Федонюк С.В., Лажнік В. Й., Моренчук А. А., Романюк Н. І. НАТО : історія, структура, діяльність, перспективи : навч. посіб. Луцьк : Вежа, 2008. 258 с.
5. Н. Іщенко (Гумба), І. Попов, П. Щелін та ін. Конфлікти, що змінили світ. Харків : Фоліо, 2020. 186 с.
6. Дезінформація на Західних Балканах. Служба зовнішньої розвідки України : офіційний сайт. URL: <https://szru.gov.ua/news-media/stop-fake/dezinformatsiya-na-zakhidnykh-balkanakh> (дата звернення: 21.01.2022).

СЕКЦІЯ 7. ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

DOI

A DECADE OF CHANGING CLIMATE ON VESTRE BROGGERBREEN GLACIER, NY-ÅLESUND, SVALBARD, ARCTIC

Gajbhiye D. Y.

*M. Sc. Tech. (Applied Geology), Senior Geologist
Polar Studies Division, Geological Survey of India,
Faridabad, India*

Abstract

Deglaciation in high mountain areas is occurring at an alarming rate, particularly in the arctic region. The soaring rates of deglaciation concern climate scientists worldwide. During the recent past, changes in glaciers are the most sensitive proxy for global climatic variations. It is crucial to understand how northern polar ice masses respond to climate change with more than 60 percent of the Svalbard archipelago covered by glaciers and icecaps. In the last couple of decades, several Svalbard glaciers have been measured annually for mass balance. (Hagen et al., 2005) reported a negative mean net balance overall. Vestre Broggerbreen Glacier (VB), Ny-Ålesund, Svalbard, Arctic, has been monitored by Geological Survey of India since 2008. The observations carried out during the last decade are presented in this paper. VB is approximately 10 km west of Ny-Ålesund. A stream of melt water flowing from the VB glacier and the adjacent Austre Broggerbreen glacier drains into the Kongsfjorden via the Bayelva stream. VB glacier in Ny-Ålesund lies between latitudes 78°53.4' N to 78°55.3' N, and 11°38.9' E to 11°47' E, and covers an area of 4.62 square kilometres. A glacier can be found at altitudes between 50 and 550 meters. Equilibrium Line Altitude occurs at 350 meters above sea level. SMB is calculated by measuring the amount of snow and ice melted during the summer, and the amount that is left after the melting season. Mass balance is the difference between these two parameters. Based on the contour interval, the VB glacier is divided into different altitudinal zones of 50 m. Since 2011, VB glacier has recorded negative SMB (about -0.0002197 metric ton water equivalent

in 2017-18). SMB was slightly positive during 2014-15 and 2015-16, presumably due to the shorter warm period. From 2011 to 2018, the VB snout receded about 150 m. On the snout and near the ELA, several transverse crevasses are mapped. The gradient of the glacier from accumulation zone to the snout clearly reveals that the sudden change of the gradient in bedrock configuration below the glacial ice has resulted in differential velocity leading to development of crevasses. A shear stress map of the VB glacier has also been prepared. Variation in thickness of the VB glacier has also been measured using Ground Penetrating Radar (GPR). Glacier flow is a combination of the deformation of the ice sliding of ice over its bed. Glacier velocity therefore equals deformation plus basal melting. Average Surface velocity of VB varies from 5.0 my^{-1} to 0.5 my^{-1} . The continuous recessionary trend over VB glacier during the past decade is conformable with the current recessionary trend in the northern polar region. The net ice mass of the Arctic region shows decreasing trend (Jania and Hagen, 1996; Dyurgerov and Meier, 1997; Dowdeswell and Hagen, 2004; Kohler et al., 2007; Dowdeswell et al., 2008). The overall total net balance is negative, $-4.5 \pm 1 \text{ km}^3 \text{ yr}^{-1}$ over the archipelago. The variations in the annual measurements may be attributed to several factors like local weather/climate, summer and winter duration, wind pattern, changes in solar radiation, contribution of radioactive heat from the bedrock, thermohaline circulation, etc.

References:

1. Dowdeswell, J. A., Hagen, J.O. Arctic ice masses. Chapter 15. In: J.L. Bamber and Committee Report. 2004. No. 5, P. 62.
2. Dowdeswell, J. A., Benham, T. J., Strozzi, T., Hagen, J. O. Iceberg calving flux and mass balance of the Austfonna ice cap on Nordaustlandet, Svalbard, *Journal of Geophysical Research: Earth Surface* (2003–2012).2008. Volume 113, Issue F3, DOI: 10.1029 / 2007 JF000905
3. Dyurgerov, M.B., Meier, M.F. Year-to-year fluctuations of global mass balance of Fluctuations of glaciers. 1997. 2005-2010 (Vol. X). World Glacier Monitoring Service (WGMS); ICSU (WDS)-IUGG(IACS)-UNEP-WMO-2012.
4. Hagen J. O., Kohler J., Melvold K., Winther J. G. Glaciers in Svalbard: mass balance, runoff and fresh water flux. *Polar Research*.2003. 22(2). P. 145–159.

5. Hagen, J.O., Eiken, T., Kohler, J., Melvold, K. Geometry changes on Svalbard glaciers: mass-balance or dynamic response. *Annals of Glaciology*. 2005. 42. P. 255–261.
6. Jania, J., Hagen, J. O. Mass Balance of Arctic Glaciers. International Arctic Science Committee Report.1996. 5.
7. Kohler, J., James, T. D., Murray, T., Nuth C., Brandt O., Barrand N. E., Aas, H. F., Luckman, A. B., Douglas I., Cottier, F., Bevan, S., Nilsen, F. and Inall, Mark. (2015). Calving rates at tidewater glaciers vary strongly with ocean temperature. 2015. *Nature Communications* 6,566.<https://cronfa.swan.ac.uk/Record/cronfa23736>.doi:10.1038/ncomms9566.

DOI

**DEVELOPMENTS IN SATELLITE REMOTE SENSING
AND GIS FOR SOLVING SOCIO-ENVIRONMENTAL PROBLEMS
IN 21ST CENTURY**

Mohit Kumar

*PhD in Science, Research Analyst,
Integrated Research and Action for Development (IRADe)
New Delhi, India*

Sarika Keswani

*PhD in Management, Assistant Professor
Symbiosis Centre of Management Studies (SCMS), Symbiosis International
University (SIU)
Mouza-Wathoda, Nagpur, Maharashtra, India*

Introduction. The world today is grappling with myriads of socio-environmental challenges, many of which are exacerbated by anthropogenic climate change. However, the science and technology has provided many tools and resources to deal with these challenges which, some people will consider, have originated because of unregulated/unethical use of scientific developments. One of the most coveted scientific advancements relate to the employment of data from space-borne instruments. This discipline popularly

called as Remote Sensing has become the backbone of data procurement and analysis in 21st century in many domains.

By definition, “Remote Sensing” is the science of acquiring, processing, and interpreting data obtained from aircraft and satellites that record the interaction between matter and electromagnetic radiations (Sabins, 1978). The scientific basis behind remote sensing is the interaction between matter and electromagnetic energy which is determined by the physical properties of the matter, and the wavelength of the electromagnetic energy that is remotely sensed.

In addition to remote sensing, the modern world has also seen the advent of GIS which has enabled apparently limitless exploitation of a variety of remotely sensed data in a relatively lesser amount of time and space. A Geographic Information System (GIS) is an organized collection of computer hardware and software, with supporting data and personnel, that captures, stores, manipulates, analyzes, and displays all forms of geographically referenced information (Sabins, 1978). Thus a GIS allows for the integration and collective analysis of geospatial data from multiple sources including satellite imagery, GPS (Global Positioning System) recordings and textual (non-spatial) attributes associated with a particular space/location. One of the biggest advantages of GIS is the seamless integration of spatial and non-spatial data in a human-controlled artificial system/environment and organized in an appropriate format, for the further retrieval, manipulation and analysis

Through this paper, we demonstrate the developments in the satellite remote sensing and GIS using their applications in coastal, urban and mountain environments.

Coastal Zone Studies: Coastal environments are characterized by unique habitats such as mangroves and coral reefs which remain partly under water (Figure 1) and therefore pose some challenge compared to other ecological domains. It is also difficult to frequently carry out ground-based studies in such environments because of complexity and dangers of wild fauna. Therefore there are increasing efforts to develop satellite data based techniques for mangrove studies, which have obvious advantages of providing more reliable and accurate information due to synoptic view, multispectral, multi-temporal capabilities. Moreover, advancements in digital image processing, availability of GIS techniques and use of GPS while collecting ground truth data at selected locations have further facilitated research work in the mangrove eco-systems. Recent research has also seen the emphasis on employing the spectral differences between

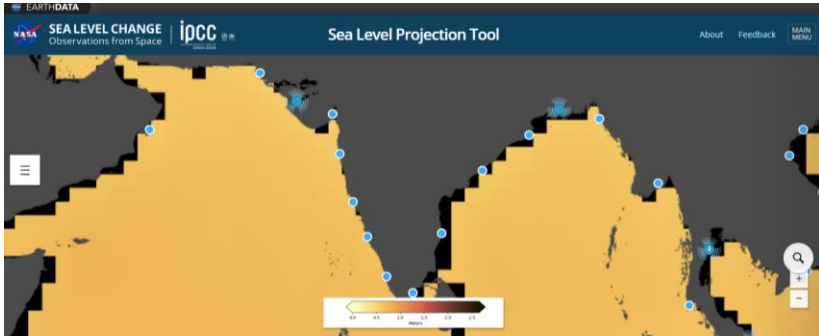
various mangrove communities to understand their spatial distribution and ecological importance. More importantly, the emphasis is on exploiting the spectral signature captured by multiple sensors in various domains of electromagnetic spectrum to map the spatial distribution of mangroves. For example, Kumar et al. (2017) employed the signatures of mangrove communities captured by RISAT-1 and Resourcesat-2 LISS-IV satellite sensors to improve mangrove community discrimination in the Marine National Park and Sanctuary (MNP&S), Gulf of Kachchh, Gujarat, India. These authors found that merging the signatures captured in microwave domain of electro-magnetic spectrum by RISAT-1 (Radar Imaging Satellite-1) and those captured by LISS-IV (Linear Imaging Self-Scanning-IV) sensors did improve the classification of mangrove communities.

Figure 1. Mangroves (*Rhizophora* sp.)

Another important area relates to understanding the impacts of sea level rise on coastal environments. The average global sea level has increased by 76 mm in the last 25 years due to increasing concentrations of green house gases in the atmosphere (Willoughby et al., 2020). The main risks arising from a rising sea level are shoreline erosion and degradation potentially threatening the lives and properties of coastal population. Using satellite data, NASA (National Aeronautics and Space Administration) has developed a visualization tool which showcases the impact of sea level rise

along the Indian coast using IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) projections (Figure 2) (<https://sealevel.nasa.gov/ipcc-ar6-sea-level-projection-tool>).

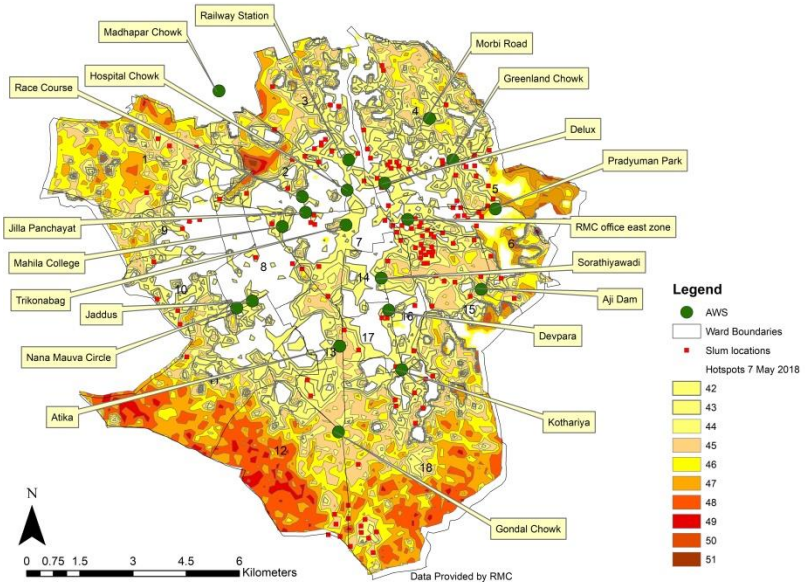

Figure 2. Sea Level Projection Tool developed by NASA

The tool is very helpful in understanding the future sea level rise along the coastal belts and can be used for urban planning and mitigation accordingly.

Urban Studies: The world is urbanizing at a rapid pace. By 2050, nearly 68% of people will live in cities (UN, 2018). Increased urbanization has modified many biophysical processes. One of the alarming concerns of urbanization is a rapid increase of local air temperature as well as land surface temperature. Higher temperature in urban areas, relative to the surrounding peri-urban /rural areas, gives rise to what is popularly known as Urban Heat Island (UHI). The intra-city urban heat islands form when the land cover dominated by natural vegetation, crops and water bodies is replaced by heat-absorbing impervious surfaces composed of materials like concrete and asphalt (Simwanda et al., 2019; Buyantuyev and Wu, 2010). These urban heat islands occurring continuously over the same area for a few days create heat waves and adversely affect human health. It is therefore important to spatially identify the distribution of UHIs within the cities so that appropriate mitigation and adaptation measures can be framed and loss of human lives in such areas can be minimized. However, the ground-based temperature measurements are mostly taken at a point and may not sufficiently represent the temperature of the entire locality. Satellite remote sensing provides an attractive alternative as the satellites cover a large swath of the earth's surface. In particular, the land surface temperature measured

by satellites in the thermal infrared region of the electromagnetic spectrum has been used by various researchers across the globe. For example, Kumar et al. (2019) identified UHIs within the Rajkot city of India using Landsat satellite data pertaining to May 2018. They identified localities within the city experiencing land surface temperatures in excess of 42 °C (Figure 2).

**Figure 2. UHIs within the Rajkot city of India
(Source: Kumar et al., 2019)**

The urban planners can use such maps to prepare the city in the advent of heat waves.

Studies in Mountain Environments: Remote sensing and GIS offer a variety of resources to study the mountain environments, in particular with respect to urbanization and disaster management. Mountain areas are prone to various disasters and satellite data provide a repetitive and cost-effective way to understand the changes in the environment and manage the disasters in a way to minimize the loss of lives and properties. Lahiri et al. (2019) used satellite data and GIS to map the landslide and flash floods in Gangtok city of Northeast India. Their work led to the identification of wards which are more susceptible to disasters like landslides and floods in Gangtok.

Kumar et al. (2021) used Landsat satellite data to study the impact of urbanization in another mountainous city named Shillong. These works are very useful for understanding the dynamics of mountains areas and planning in advance so that people's lives and properties can be saved from geological disasters.

Conclusion: The potential of satellite data is virtually in every walk of life. The need of the hour is to develop the human resource to capitalize the vast wealth of remote sensing data and tools like GIS. This is all the more required to prepare the world as we move into Anthropocene era in which the impacts of climate change can be catastrophic in some areas.

References:

1. Sabins, F.F. Remote Sensing: Principles and Interpretation. W. H. Freeman. ISBN. 0716700239. 1978. 426 p.
2. Kumar, M., Chauhan, H. B., Rajawat, A. S., Ajai. Study of mangrove communities in Marine National Park and Sanctuary, Jamnagar, Gujarat, India, by fusing RISAT-1 SAR and Resourcesat-2 LISS-IV images. International Journal of Image and Data Fusion. 2017. 8(1). P. 73–91.
3. Willoughby, A., Delehanty, E. and Mullin, V. Economic Impacts of Sea Level Rise on Coastal Real Estate. Presented at SAS Global Forum 2020.
4. United Nations (UN). World Urbanization Prospects: 2018 revision.
5. Kumar, M., Magotra, R., Tyagi, A., Bhatia, A. Application of Remote Sensing and GIS to Identify Ward Level Heat Hot Spots and Vulnerability – A Case Study of Rajkot City. Presented at ISG-ISRS 2019 Conference titled “National Symposium on Innovations in Geospatial Technology for Sustainable Development with Special Emphasis on NER. 2019.
6. Lahiri, N., Das, S., Kumar, M., Barman, D., Magotra, R., Raju, P. L. N., Tyagi, A. Multi-Hazard Zonation Mapping using the Multi-Criteria Decision Analysis (MCDA) Techniques in GIS Environment of Gangtok City and Its Agglomeration. Presented at ISG-ISRS 2019 Conference titled “National Symposium on Innovations in Geospatial Technology for Sustainable Development with Special Emphasis on NER. 2019.
7. Kumar, M., Bhatia, A., Magotra, A. GIS and Remote Sensing in Disaster Management. Science Reporter. June 2022. P. 20–21.

**ОРГАНІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД
РАДОМИШЛЬСЬКОГО РАЙОНУ**

Божинська А. Б.

*здобувач вищої освіти освітньої програми ступеня "бакалавр"
спеціальності 101 "Екологія"
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Бондар С. С.

*здобувач вищої освіти освітньої програми ступеня "бакалавр"
спеціальності 101 "Екологія"
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Василенко О. М.

*кандидат біологічних наук,
доцент кафедри екології та географії
Житомирського державного університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна*

Метою моніторингу поверхневих вод є забезпечення збирання, обробки, збереження, узагальнення та аналізу інформації про стан водних об'єктів, прогнозування його змін та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень у галузі використання, охорони вод та відтворення водних ресурсів. Моніторинг якості поверхневих вод здійснюється за басейновим принципом, згідно з Програмою моніторингу поверхневих вод. Щорічно відбирають більше 3 тис. проб поверхневої води, виконують близько 100 тис. вимірювань показників, що характеризують гідрохімічний та фізико-хімічний стан водних об'єктів.

Залежно від цілей та завдань державного моніторингу вод встановлюються такі процедури:

1. Процедура діагностичного моніторингу масивів поверхневих та підземних вод;
2. Процедура операційного моніторингу масивів поверхневих та підземних вод;
3. Процедура дослідницького моніторингу масивів поверхневих вод.

Нами був здійснений моніторинг на території річок Радомишльського району. Спостереження за станом забруднення річки Тетерів в районі м. Радомишль проводились 15 січня 2022 року в 2-х створах: а) 1 км вище міста; б) 1 км нижче міста.

За даними спостережень вміст розчиненого у воді кисню складає 12,80 – 13,40 мгО₂/дм³. Концентрація з БСК₅ досягала 1,2 ГДК у нижньому створі міста. У січні в обох створах пункту спостережень концентрації азоту нітритного були в інтервалі від 1,8 до 2,2 ГДК, азоту амонійного – від 2,1 до 2,9 ГДК, сполук хрому шестивалентного – 7–8 ГДК. На рівні ГДК зафіксовано вміст фенолів. Вміст решти забруднювальних речовин був в межах відповідних нормативів.

Порівняно з аналогічною гідрологічною фазою 2021 р. у воді р. Тетерів у обох створах пункту контролю м. Радомишль зменшились концентрації сполук азоту амонійного та нафтопродуктів, у верхньому створі – фенолів; поряд з цим збільшився вміст сполук азоту нітритного у створі 1 км вище міста та хрому шестивалентного у нижньому створі Радомишля.

За даними моніторингу поверхневих вод, проведеного КП “Житомирводоканал” в січні місяці 2021 р. забруднення р. Тетерів недостатньо очищеними стічними водами не зафіксовано.

Якість зворотних вод скидів № 2, № 5, № 6 відповідають нормативам ГДС.

Індекс ЛКП (лактозопозитивні кишкові палички) скидів № 2, 5, 6 складає по 5000 в 1 дм³, при нормі затверджених властивостей зворотних вод 5000 в 1 дм³.

За даними гідрохімічних спостережень р. Тетерів 500 м вище та 500 м нижче скиду № 2 вміст розчинного кисню 11,14-10,58 мгО₂/дм³. За показниками ХСК, БСК₅, залізу поверхнева вода річки Тетерів вище та нижче скиду № 2 не відповідає нормативам господарсько-побутового використання (СанПин № 4630-88).

Література:

1. https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F:%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BA%D0%B8_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D1%88%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D1%83
2. Регіональна доповідь Про стан навколишнього природного середовища Житомирської області у 2021 році.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСЕЛЕНЬ ДЕМИДІВЩИНИ

Яроменко О. В.

*кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії і туризму
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Шкіринець В. М.

*викладач кафедри географії і туризму
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Територія нинішньої Рівненської області була заселена ще з доби пізнього палеоліту, тобто приблизно 40-10 тисяч років тому. Про це свідчать численні археологічні знахідки. На теренах області виявлено близько 100 залишків стародавніх поселень та могильників.

Процеси заселення будь-якої території безпосередньо пов'язані з виникненням первісних населених пунктів. Постава останніх на території Західної України надзвичайно довготривала, адже сліди найперших поселень виявлені тут ще у ранньому палеоліті. Тому важливо часо-стратифікувати їхню появу за якомога найдовший період. Таким періодом, на думку В.П. Круля, буде хронологічний відтинок від раннього палеоліту (початок – біля 3 млн. р. назад) і до завершення давньоруського часу (1300 р. н.е. – дата пояснюється закінченням доби археологічних даних щодо заснування поселень і після неї відомості отримуються в абсолютній більшості з письмових джерел) [1].

У результаті дослідження різноманітних археологічних та історичних джерел В. Круль у монографії «Ретроспективна географія Західної України» виділено XII етапів утворення поселень: I етап – ранній палеоліт; II – середній палеоліт; III – пізній палеоліт; IV – ранній мезоліт; V – пізній мезоліт; VI – V тис до н.е.; VII – IV тис. до н.е.; VIII–III тис. до н.е.; IX–II тис. до н.е., X–I тис. до н.е.; XI–I тис. н.е.; XII–1000–1300 рр. н.е. Всього на території Рівненської області за всі

12 етапів нараховувалось 831 поселення. Дуже різке збільшення поселень на Рівненщині (до 116) відбувалося під час VIII-го етапу – III тис. до н.е. і IX – го (186) зросло – у II тис. до н.е. [1].

Нами здійснено історико-географічний аналіз поселенської мережі Демидівщини на прикладі населених пунктів в умовах змін адміністративно-територіального устрою.

Демидівка, селище міського типу в Україні в Дубенському районі (колишній центр Демидівського району) Рівненської області. Селище розташоване за 40 км від залізничної станції Дубно на лінії Красне – Здолбунів. Демидівка розкинулася по обидва береги невеликої річки Жабичі (притока Стиру, басейн Дніпра), за 80 км від Рівного і за 35 км від районного центру і залізничної станції Дубно. У Демидівці налічується 548 дворів з населенням 2,6 тис. осіб. Згідно переказів першим поселенцем на території селища був Демид (прізвище невідоме), від чого і походить назва населеного пункту. Колись (а найдавніша згадка про селище належить до 1576 року) теперішня Демидівка називалася Демидів. Археологічні знахідки (кам'яні сокири, молотки) свідчать, що ці землі були населені в добу бронзи, знайдені також римські монети II століття, збереглися залишки давньоруського городища. [2].

Більче. Під час археологічних розкопок на околиці села були відкриті давні поселення. Одне знаходиться на високому лівому березі р. Стир в урочищі «Підкрасне», за 2 км на північний схід від села. Знахідки датуються вченими різними періодами: кінцем III-початком IV тис. до н.е., II–III ст., XI–XIII ст. Ці знахідки свідчать про активне життя на території Більче в стародавній період, про потужні торговельні зв'язки [3].

Боремель – село в Україні у Боремельській сільській громаді Дубенського району розкинулось на крутому березі р. Стир. Має давню історію, у різні часи було містом, містечком. Перша письмова згадка відноситься до 1100 року.

Був період, коли Боремель носив назву Боремль (Боремля). Без сумніву, колишнє Боремль (Боромль) походить від імені особи, зокрема Борем (Бором), що утворене з давнішого Боремир чи Боремер і мало значення «миролюбець, великий, славний борець, воїн». У формі Боремль назва початково розумілась, як «належний Боремирові», тобто людині, яка могла бути засновником поселення. Сучасна назва Боремель встановлюється на місці давньої Боремль (Буремль) десь із XVI століття. [3].

Малево – село розташоване на березі р. Стир у Боремельській сільській громаді, з населенням 689 осіб. Перші жителі на території Малівщини з'явилися в далекому минулому. Були знайдені пам'ятки неолітичного періоду. Перша історична згадка про с. Малево з 1433 р. У 1545 р. згадується як маєток луцького ключника Петра Загоровського, до якого в Луцькому замку належала одна городня. З 1912 р. починається переселення людей на хутори. В селі Малево утворились хутори: «Подоли», «Низ», «Озеро», «П'ятихатки», «Верхній», «Середній хутір». У 1906 р. село Боремельської волості Дубенського повіту Волинської губернії. Відстань від повітового міста 47 верст, від волості 8. Дворів 82, мешканців 532 [3].

Варто зауважити, що в умовах адміністративно-територіальних реформ ХХІ ст., цікавим є той факт, що до складу Демидівської громади увійшли населенні пункти колишнього Радивилівського району, за бажанням самих мешканців, що пояснюється територіальною близькістю поселень до смт. Демидівка. Серед яких, с. *Острів*, село Демидівської селищної громади Дубенського району Рівненської області, з населенням 460 осіб. Свято-Георгіївський храм-пам'ятник і Михайлівський храм ХVІІ ст., який 1912 р. був перенесений на Козацькі Могили з с. Острова, тепер входять у відомий на весь світ духовно-меморіальний комплекс «Козацькі Могили» з діючим Свято-Георгіївським чоловічим монастирем та Національним історико-меморіальним заповідником «Поле Берестецької битви».

Пляшева, село, що лежить на р. Пляшівка, розташоване за 30 км на північ від Радивилова на Рівненщині, поруч із містом Берестечко, яке адміністративно належить до Волинської області. Перша письмова згадка про Пляшеву 1545 р. У 1651 р. під час національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького поблизу села відбулася одна з найбільших битв у світі, відома під назвою Битва під Берестечком [4].

Таким чином, здійснено історико-географічне вивчення поселенської мережі Демидівщини Рівненської області з застосуванням хронологічного, просторового та топонімічного методів. Історико-географічний аналіз поселень Демидівщину засвідчує про їх значну територіальну розпорошеність на території району. За допомогою історичного та історико-географічного підходів, нами з'ясовано розташування та походження (виникнення) поселень. Топонімічний метод дав змогу розкрити особливості походження назв населених пунктів Демидівського краю.

Література:

1. Круль В.П. Заселення території Західної України: історико-географічні аспекти. Історія української географії. Вип. 5. Тернопіль, 2002. С. 77–84 с.
2. Цимбалюк Є. Млинівщина: погляд у минуле: історичні дані, перекази та легенди про походження назв населених пунктів Млинівського району. Рівне, 1991. С. 18.
3. Демидівський район. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 06.11.2022).
4. Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська область. К. : Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1973. С. 430.

СЕКЦІЯ 8. РОЗВИТОК ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

DOI

КОЛОВЕ ТРЕНУВАННЯ З ЕЛЕМЕНТАМИ КРОСФІТУ ЯК ОДНА З ЕФЕКТИВНИХ ФОРМ ПОБУДОВИ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Бабич Т. М.

*старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Державного вищого навчального закладу «Приазовський державний
технічний університет»
м. Дніпро, Україна*

На сьогоднішній день сучасна система вищої освіти проходить процес реформування. Це проявляється у серйозних змінах в області педагогічного процесу, оптимізації організаційно-управлінських структур, постійному пошуку найбільш ефективних форм та методів організації навчальної та методичної роботи, яка б відповідала сучасним вимогам до професійного рівня спеціалістів в області вищої освіти.

Метою фізичного виховання молоді є формування у них фізичного, морального і психічного здоров'я, усвідомленої потреби у фізичному вдосконаленні, розвитку інтересу і звички до самостійних занять фізкультурою та спортом, набуття знань і вмінь здорового способу життя. Проблема фізичної підготовленості населення одна з найважливіших проблем зміцнення держави, оскільки рівень фізичної підготовленості великому ступені визначається рівнем функціонування систем організму, тобто станом здоров'я.

Кросфіт являє собою набір високоінтенсивних вправ, що виконуються сетами один за одним з максимальною віддачею. Ці сети були взяті із різних видів спорту: важкої та легкої атлетики, бігу та фітнесу.

Сутність кросфіту полягає у колових тренуваннях (тобто вправи постійно повторюються, замикаючись у ланцюжок), в яких необхідно виконувати певний комплекс вправ за мінімальний час. Ці тренування мають важливі відмінності від звичайних колових тренувань.

По-перше, у комплексі використовується навантаження, яке спрямоване на розвиток одразу декількох фізичних якостей, таких, як сила, витривалість та спритність.

У зв'язку з цим підготовку з системи кросфіт поділяють на три складові частини: важна атлетика, легка атлетика та кардіотренування.

По-друге, в цих тренуваннях не використовують ізольованих вправ, як на тренажерах так і з вільною вагою. У кросфіті тренування максимально функціональні. У підготовку входять базові важкоатлетичні вправи: жими, ривки, поштовхи, підйом на груди і комбінації цих вправ із гирями, штангою і гантелями. Також включають вправи з власною вагою (бруси, турнік, кільця стрибки, випади) і вправи на витривалість: біг, скакалка, кардіо тренажери, плавання, велосипед.

По-третє, у кросфіті на турнірах та змаганнях можуть виконуватися вправи та їх поєднання. Підготовка учасників базується на поєднанні різних фізичних якостей. Наприклад, сила і спритність, витривалість і спритність.

При організації занять колового тренування з елементами кросфіту (далі – тренування) студенти розподіляються за групами (2-3 людини) в залежності від рівня фізичної підготовки. На місці проведення занять визначаються «станції» для виконання фізичних вправ. Таким чином, вони переміщуються від «станції» до «станції», від приладу до приладу. У нашому випадку кількість станцій складає п'ять. Час виконання вправи варіюється залежно від віку й підготовленості студента. При складанні комплексів тренування ми робимо акцент на розвиток різних м'язових груп

План тренування допускає на першому занятті комплектування груп і ознайомлення їх з комплексами вправ на «станціях». На другому занятті визначається максимальна кількість повторів з урахуванням часу і без урахування часу. В подальшому в залежності від індивідуальних особливостей і конкретних задач студенти проходять 1–2 кола при кількості повторів.

У тренуванні добре поєднуються переваги вибірково направленої, загальної і комплексної дії, а також впорядкованої і варіативної дії. Зокрема, поряд з чіткою повторюваністю тренувальних факторів широко використовується ефект «переключення», що створює сприятливі умови для прояву високої працездатності та позитивних емоцій.

В комплекси тренування включають різноманітні фізичні вправи. Всі вони являють собою рухову діяльність, яка виконується відповідно до конкретних задач, закономірностей і методів тренування.

Шляхом фізичних вправ студент вступає в певну взаємодію з навколишнім середовищем і діє на свій організм і психіку. Змінюючи характер, час, інтенсивність роботи, тривалість і характер відпочинку, та інші параметри фізичних вправ, а також умови їх виконання, можна керувати характером і величиною цього впливу.

В залежності від м'язів та м'язових груп, що беруть участь у роботі, всі фізичні вправи класифікуються на локальні, регіональні та глобальні. Локальні вправи тренування вибірково впливають на окремі м'язові групи. При використанні таких вправ у тренуванні слід враховувати, що вони не викликають значної активності таких життєво важливих функцій як дихання, кровообіг, терморегуляція та ін.

Виконання регіональних та особливо глобальних вправ значно активує діяльність дихальної, серцево-судинної та інших систем. Ступінь їхньої активності залежить від інтенсивності, тривалості роботи, кількості м'язів та м'язових груп, що беруть участь у їх виконанні. Змінюючи частоту повторів, величину опору або обтяження, можна збільшити чи зменшити потужності роботи. Зі зміною потужності змінюється і граничний час виконання вправ. Ця залежність є загальною. Для всіх циклічних вправ, які потребують максимального прояву фізичних та психічних можливостей студента. При виборі вправ для комплексів тренування висуються певні вимоги до ступеню вивченості та координаційної складності вправ. Ці вимоги витікають з особливих рухових навиків – закріплених до автоматизму рухів.

У тренуванні все вправи виконуються в ускладнених умовах, що потребують прояву різноманітних фізичних якостей. Тому недостатньо вивчені вправи, які призводять до іррадіації нервових процесів, не варто включати до комплексу тренування. Тільки добре вивчену закріплену вправу можна виконувати у складних умовах, без ризику порушення техніки.

Перед заняттям варто розмітити станції виконання вправ. Для більш чіткої організації біля кожної станції варто розмістити табличку з графічним зображенням і коротким описанням вправи, яка буде виконуватися на цьому місці.

Послідовність проходження станцій встановлюється по колу, прямокутнику або квадрату в залежності від того, як раціональніше використовувати площу залу та обладнання. Намагаємося використати

всі снаряди та підручний інвентар, який знаходиться у залі. Вказуємо кожній групі, на якому місці вона починає вправи і в якому порядку переходить від станції до станції. В подальшому зберігається той самий порядок.

Пропонуємо комплекс з 8-10 відносно нескладних вправ. Кожна з них має впливати на певні групи м'язів рук, ніг та пресу. Простота рухів дозволяє повторювати їх багаторазово. Виконання вправ в різноманітному темпі і з різних початкових положень впливає на розвиток певних рухових якостей. Об'єднання окремих ациклічних рухів у штучно-циклічну структуру шляхом серійних повторів дає можливість комплексного розвитку рухових якостей і спричиняє підвищення загальної працездатності організму.

Завдяки кросфіту, навіть в умовах лімітованих затрат часу на навчальних заняттях з фізичного виховання, студенти будуть отримувати вагомий ефект, виявлений не тільки у підвищенні загального рівня працездатності, але й показників фізичної підготовки, естетичної складової здоров'я.

Таким чином, кросфіт може стати привабливою заміною іншим спортивним дисциплінам для студентів, котрі раніше нехтували заняттями з фізичної культури, та в цілому покращить ставлення молодих людей до занять спортом.

Накопичений до цього часу експериментальний матеріал доводить, що особливу значимість набуває процес розвитку рухових здібностей, які забезпечують оптимальний рівень фізичної підготовленості, необхідний для життєдіяльності. Найважливіша фізична якість, яка проявляється у професійній, спортивній практиці на повсякденному житті є витривалість. Вона відображає загальний рівень працездатності людини.

Організаційно-методична форма занять фізичними вправами, що відома як кругове тренування з елементами кросфіту, володіє багатьма перевагами і заслуговує самого широкого застосування на заняттях фізичного виховання. Результати дослідження розширюють теоретичні знання в основі пріоритетних шляхів використання тренування в учбових заняттях з юнаками 18–20 років, які мають різну фізичну підготовку, для підвищення рухових здібностей. Внеском в практику є розробка комплексів спеціальних вправ тренування для розвитку спеціальних рухових якостей – витривалості.

Дослідження, які підтверджують ефективність її застосування в навчально-тренувальному процесі, напрям навчального

та тренувального впливу заливаються актуальними і сьогодні. Тому велике значення має подальша розробка засобів і методів навчально-тренувального процесу безпосередньо в період проведення навчальних занять.

Література:

1. Гульянц А. Е Використання методів колового тренування у фізичному вихованні студентів. М.: Фізкультура і спорт, 2002.
2. Гуревич И. А. 1500 вправ для моделювання колового тренування. 2-ое узд. Минск : Вища школа, 1980.
3. Морган Р. Е., Адамсон Д. Т. Колове тренування. Лондон, 1958.
4. Солонкін А. А. Технологія використання колового тренування на навчальних заняттях. Смоленськ : СГІФК, 2002.
5. Чунін В. В., Філін В. П. Комплексно-колова форма занять з фізичної культури. М. : Теорія та практика фізичної культури, 2005.
6. Шиян. Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007.

**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ГОТОВНОСТІ ДО ВИКОРИСТАННЯ
КОМП'ЮТЕРНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Завацька Л. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії і методики фізичного виховання та
адаптивної фізичної культури
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Ільків О. С.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики та кінезології
Львівського державного університету фізичної культури
імені Івана Боберського
м. Львів, Україна*

У досягненні стратегічної цілі розвитку галузі фізичної культури і спорту (ФКіС) в нашій країні, завданнями якої є залучення широких мас населення до рухової активності та ведення здорового способу життя як основних шляхів формування здоров'я нації, що становить найвищу соціальну цінність держави, особливо важлива роль відводиться кадровому забезпеченню галузі, зокрема його інформаційно-комунікаційному рівню в обміні та опануванні досвідом, ідеями, технологіями з врахуванням вимог професійної діяльності [1].

Підготовка кадрів в умовах сьогодення викликає необхідність переходу освітніх закладів на пріоритетне використання дистанційних технологій навчання. Це потребує якісно нового рівня підготовки фахівців, а саме, удосконалення освітнього процесу шляхом втілення сучасних методів, прийомів, підходів у ширшому впровадженні комп'ютерно-інформаційних технологій (КІТ) у змісті професійної підготовки студентів. Ця проблема розглядалася на Всеукраїнських і Міжнародних конференціях, публікаціях відомих вітчизняних науковців.[2], [3], [4]. В дослідженнях Є. Карабанова, О. Непша, Г. Суханова, В. Ушакова [3] Л. Суценко, Н. Москаленко С. Єрмакова,

[4], переконливо обґрунтовується необхідність володіння інформаційно-комп'ютерними технологіями для забезпечення належного рівня професійної підготовки та професійної майстерності. Ще більше зростає ця потреба через активні військові дії, які викликали міграцію, потік біженців, тимчасову окупацію окремих регіонів.

Результати дослідження. Пандемія, воєнний стан, міграція населення внесли значні корективи у зміст і форми професійної підготовки у системі вищої освіти. Це значно стимулювало спрямованість учасників освітнього процесу на опанування КІТ. Готовність до використання КІТ у практиці вчителів фізичної культури, як показує наш аналіз, поки що далеке від задовільного.

Потреба використання інформаційних технологій в освітньому процесі середньої і вищої школи у процесі он-лайн навчання свідчить про недостатню підготовленість фахівців фізичної культури і спорту в цьому питанні.

Вивчення рівня ефективності показало проведення он-лайн уроків фізичної культури показав, що лише 18% вчителів фізичної культури могли на достатньому рівні провести презентації уроків з техніки виконання загально розвиваючих вправ, теми з розвитку фізичних якостей, рекомендації методичного характеру в організації самостійної роботи учнів, проведення самодіагностики та самооцінки фізичної підготовленості, тощо. Лише на незначній кількості занять (приблизно 10%) з фізичної культури здійснювався аналіз і оцінка відео фрагментів, які були надіслані вчителю учнями з тих чи інших самостійних завдань.

У цьому зв'язку виникає потреба оптимізації змісту професійної підготовки вчителів фізичної культури, тренерів-викладачів, фізичних реабілітологів, що передбачає їх готовність до здійснення ефективної і науково обґрунтованої результативної життєдіяльності, в тому числі професійної діяльності в інформаційно-цифровому суспільстві. Підвищення професійної майстерності, що передбачає навчання впродовж життя, важко уявити без інформаційних інтернет-мереж, в яких розміщені найновіші результати наукових досліджень, матеріали фахових конференцій, публікації наукових праць, підручників тощо.

Крім того лише адекватне використання інформаційних технологій вчителями фізичної культури під час як он-лайн так і оф-лайн навчання може підвищити позитивний вплив уроків фізичної культури на учнів, а також успішно здійснювати пропагування здорового способу життя, залучення до різних форм рухової активності.

Впровадження КІТ в сучасних умовах є пріоритетним напрямом досягнення належного рівня підготовки кадрів, створення навчально-методичного забезпечення для організації самостійної та індивідуальної роботи студентів. Це проявляється у підвищенні мотивації, розвиває інтерес і самостійність, підвищує інтенсивність і оптимальність процесу навчання, забезпечує індивідуалізацію і інноваційний підхід до опанування студентами професійними компетентностями та конкурентноспроможністю [3].

В курсах навчальних дисциплін «Комп'ютерна техніка та математична статистика», «Інформаційні технології в науковій діяльності ФТЕ» «Інформаційна культура студента», «Інформаційні системи та технології», «Комп'ютерні та інформаційні технології», «Моделювання в наукових дослідженнях» важливо не тільки сформувати опанування інформаційними та комунікаційними технологіями, але й формувати у студентів вміння користуватися ними у майбутній професійній діяльності.

Фахівці фізичної культури та спорту повинні вміти шукати нові ефективні форми і методи навчання, зокрема при проведенні он-лайн занять. Тому у вищих закладах освіти (ВЗО), що зумовлює ширше використання міжпредметних зв'язків, сучасних навчально-методичних технологій при вивченні професійно-орієнтованих дисциплін для підвищення інформаційної культури та використання КІТ в процесі вивчення дисциплін навчального плану.

Так, на заняттях з фахових і професійно-орієнтованих дисциплін можна проводити цілий ряд різного роду розрахунків з використанням електронних таблиць.

Електронні таблиці Excel дають можливість студенту розв'язувати математико-статистичні задачі різної складності. Наше завдання полягає у тому, щоб сформувати у майбутніх фахівців розуміння суті задачі, методи її розв'язування, а також допомогти їм оволодіти спеціальними інструментами електронних таблиць, тобто формувати у них увагу, логічне мислення, точність та організованість в роботі та набуття практичних навичок роботи на персональному комп'ютері (ПК). Великий клас задач, який розв'язується в Excel, постає тоді, коли необхідно вивчити загальну тенденцію змін, не маючи часу на пошук даних про рівні впливу окремих факторів, то виникає необхідність прогнозувати на основі наявного ряду, приймаючи на роль єдиного фактора числові значення.

Використання електронних таблиць дає можливість закріпити алгоритм розв'язку задачі та звільнити студентів від рутинної роботи. Застосування ПК в розрахунках може розглядатися як складова частина діяльності студента з виконання лабораторної, курсової або дипломної роботи, а також при проведенні науково-дослідницької роботи.

Ефективність навчальної роботи, у великій мірі, залежить від дидактичного взаємозв'язку теоретичного і наочно-практичного навчання, а також ступеня активізації розумової діяльності студентів у процесі навчання. І настав час, коли більшість викладачів і студентів розуміють, що з допомогою сучасних КІТ можна значно урізноманітнити навчальні заняття з спортивних ігор, легкої атлетики, плавання, олімпійського і професійного спорту та інших, змодельовати на екрані дисплея явища, що недоступні для візуальних спостережень у реальному житті, полегшити процес опанування знаннями [2].

Необхідна модернізація цих навчальних дисциплін через індивідуальний підхід до виконання завдань індивідуальної і самостійної роботи пов'язаний з врахуванням спортивної кваліфікації студента та рівня фізичної підготовленості. Це, як показує наш досвід, стимулює і поглиблює інтерес до виконання завдань, забезпечує розвиток пізнавальних можливостей, сприяє поглибленню знань і міцності їх засвоєння.

Зокрема, ми використовували індивідуальні завдання, які передбачали підготовку студентами презентацій пов'язаних з їх видом спорту, створення своїх розробок на основі аналізу і узагальнення інформації електронних баз даних. Наприклад, з розвитку силових, швидкісних якостей, гнучкості, тощо з врахуванням віку, статі, фізичного стану та рівня фізичної підготовленості.

Розроблені нами завдання спрямовані на формування вмінь використовувати КІТ у практичній і професійній діяльності. Так при вивченні дисциплін «Комп'ютерні та інформаційні технології», «Інформаційна культура студента», ми даємо такі завдання:

– Проаналізувати і узагальнити публікації щодо відбору у спортивні секції з вибраного виду спорту. Кожен студент має можливість вибрати вид спорту про який буде готувати інформацію.

– З досвіду роботи фахівців у галузі ФКіС узагальнити інформацію про використання ними інформаційних технологій.

– Запропонувати підбір вправ для розвитку певних фізичних якостей на основі інформації електронних баз даних.

Тут можуть допомогти можливості ПК по варіативності показу інформації та моделюванню явищ, що сприяє формуванню у студентів таких характерних рис навчальної діяльності, які створюють умови для креативного навчального пізнання, тобто гнучкість і структурність мислення, нахил до експериментування, тим самим комп'ютер створює можливості для формування самостійної думки студентів.

Раціонально організувати аудиторні та позааудиторні форми роботи з різних дисциплін навчального плану можна за допомогою використання комп'ютерно-інформаційних технологій, їх інтеграції в єдину взаємозв'язану систему навчання, що сприятиме формуванню повноцінних знань, творчої думки, позитивної результативності у засвоєнні матеріалу, оптимальних способів і прийомів розумової праці, самостійності та активності як узагальнених властивостей особистості студентів. А це в свою чергу передбачає належне оволодіння КІТ не тільки професорсько-викладацьким складом, але й студентами.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 листопада 2020 року № 1089 «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року».
2. Івашев Є. В., Сахно О. В., Грядуща В. В., Денисова А. В., Лукіянчук А. М., Удовик С. І. Розвиток цифрової компетентності педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій: навчальний посібник Біла Церква : БІНПО, 2021. 258 с.
3. Карabanov Є. О., Непша О. В., Суханова Г. П., Ушаков В. С. Інформаційні технології в системі «фізична культура-спорт». Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту. Вип. 2. 2018. С. 48–52.
4. Цифрові технології в процесі підготовки спортсменів в умовах формального і неформального навчання : матеріали І міжнародної науково-практичної конференції / відповід. ред. Д. В. Бермудес. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 178 с.

ЗМІСТ УРОКІВ ХОРЕОГРАФІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Кирилович О. Ф.

*старший викладач кафедри теорії і методики початкової освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Сотник Ж. Г.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Хореографія – це один із видів мистецтва, яка має ціль створення краси, що рівнозначна добру, душевній і фізичній досконалості людини, формує в людині благодійні наміри до самовдосконалення. За виразом Майї Ангелу «все у всесвіті ритмічно, все танцює». Саме танці допомагають всебічному розвитку душі та тіла, тому танцювальні уроки є важливими особливо для дітей молодшого шкільного віку, так як формують відчуття музики, поставу, координаційні здібності, відчуття прекрасного.

Про ефективність впливу засобів ритміки і хореографії на фізичну підготовленість дітей молодшого шкільного віку розглянуто в працях Голенкової Ю. В., Пальчук Н. І. [1]. Автори вважають за доцільне під час уроків фізичної культури в початкових класах впроваджувати вправи ритміки, елементи класичного танцю, танцювальні елементи дитячих бальних, народних і сучасних танців. Відзначають позитивну динаміку в показниках фізичних якостей, а саме гнучкості та координаційних здібностей у школярів.

Хореографічні заняття для учнів молодшого шкільного віку покликані сприяти фізичному, духовному й естетичному вихованню, а також дати початкову хореографічну підготовку, задовольнити потребу у руховій активності, почуття ритму, уміння сприймати мистецтво танцю [2].

Завдання уроків хореографії наступні: дати учням початкову хореографічну підготовку, виявити нахили дітей, задовольнити їх потребу в руховій активності. Розвивати почуття ритму, хореографічну виразність, координацію рухів і на цій основі виховувати художній смак, здатність повноцінно сприймати мистецтво танцю. Навчити дітей основам танцювального мистецтва, дати їм необхідні знання, навички, танцювальну техніку, враховуючи їх вікові особливості. Прищепити дітям любов до танцю, пропорційно сформувати їх танцювальні здібності.

У типових освітніх програмах зазначено, що зміст хореографічної діяльності складають рухові дії та операції з опанування танцювальних вмінь і навичок [3]. Вчителі фізичної культури засвідчують, що за допомогою уроків хореографії задовольняється потреба школярів у руховій активності, сприяння дітям виразити емоції та почуття в тілесних рухах. Заняття з хореографії передбачають інноваційність, винахідливість, мислення дитини, засвоєння знань, вираження емоцій та почуттів. Тому акцент в хореографічній діяльності для учнів початкових класів направлений на розвиток сфер: когнітивної (знання); мотиваційної (зацікавлене ставлення до танцювального мистецтва); психофізичної (взаємозв'язок між внутрішнім і зовнішнім станом особистості та вміння передавати його у відповідних рухах); емоційно-почуттєвої (емоційна насиченість духовних потреб та емоційне оцінювання зовнішнього та внутрішнього світу дитини, формування емоційно-ціннісної шкали ставлення до світу); активнотворчої (самовиявлення та самореалізація в процесі танцювальної творчості) [2].

Ефективність музично-рухової активності будується на принципах зв'язку з практикою життя, саморозвитку, оптимального поєднання індивідуальної та колективної форм навчально-творчої діяльності, інформативності, віри у власні сили і можливості дитини [2].

Зміст уроків хореографії включає наступні види вправ: колективно-порядкові, ритмічні, біля станка, на підлозі, на розвиток рівноваги, танцювальні елементи, танці-ігри.

Колективно-порядкові вправи ставлять завдання організувати колектив, створити у дітей бадьорий і робочий настрій. В свою чергу поділяються на марширування та шиккування. Під час марширування учні вчаться ходити по одному; розходитися вправо, вліво; з'єднуватися у пари. Акцент робиться на ходіння з носка на півпальцях, з високо піднятим коліном. Учні ознайомлюються з поняттями коло

і колона. Надалі вчать ся шикуватися на марші в коло, колону, перешикуватися на марші, з колони в пари і знову в колону, створення кола з колони, вільне розміщення на майданчику.

Виконання ритмічних вправ з хореографії спрямовані на розвиток музично-слухового сприйняття; чуття музичного звучання; вчасні оплески долонями нескладних ритмічних малюнків на слух. Музично-ритмічне тренування включає рух з врахуванням характеру і темпу музики, вправи на розвиток уваги, початок і закінчення руху одночасно з музикою. Виконання ритмічних вправ відображає рухову імпровізацію музики, динамічні відтінки твору, розвиток уваги та ініціативи. Фізичні вправи підбираються для розвитку емоційного сприйняття музики, передачі музичного образу через рух, з врахуванням характеру музики.

Хореографія включає вправи біля станка: позиції ніг (I, II, III), батман тандю з позиції I убік (з другого півріччя – вперед і назад), демі пліе за I, II, III позиціями, положення ку де п'є (вперед і назад), пасе (за III позицією).

Вправи на підлозі. Виконуються вправи з розкриттям стоп ніг з природної позиції у першу і знову у першу природну; лежачи на спині, руки заведені під голову; на натягування ніг до кінчиків пальців стоп і виведення їх у положення, на п'ятки (ноги паралельно); Пасе (ковзний рух ногою по підлозі), почергово кожною ногою, лежачи на спині, ноги витягнуті в колінах і підйомі тримаються паралельно; на гнучкість «жабка», лежачи на животі з зігнутими ногами в колінах, з намаганням дотягнутися до голови, а голову до ніг; для розвитку амплітуди стоп «гойдалки», сидячи навпочіпки з перекатами на стопах, з імітацією гойдання.

Розвитку рівноваги сприяють поклони і стрибки. За VI позицією із заведенням рук за спину дівчата виконують поклон у бік, із закінченням у III позицію в демі пліе, а хлопчики – крок у I позицію. Стрибки: соте за I позицією; підскоки на місці з виведенням колін високо вперед і попеременно.

До танцювальних елементів хореографії відносять: танцювальний крок з носка; крок убік з присіданням у III позицію; підскоки з просуванням вперед; виніс ноги на носок і на п'ятку; па галопу; па польки; приставний бічний крок; гуцульський дрібний хід (на місці і з просуванням); чосанка (поперемінний винос вперед); присядки-пружники для хлопчиків; притупування однією ногою; потрійне притупування; підготовка до вихилясника.

Музичні та ритмічні вправи застосовуються з метою виховання почуття ритму, музичності, пластичності й виразності. Для розвитку музичного слухового сприйняття виконують вправи ходьби з акцентом на сильну долю звучання музики. Увагу тренують за допомогою ходьби під різну музику зі зміною характеру та її темпу.

Масові танці відносяться до народної хореографії, в яких поєднуються слова, ритм, рухи і музика. Для дітей молодшого шкільного віку рекомендують «По гриби», «Перші кроки», «Коники», «Гуцулята».

Основний зміст уроків хореографії складають рухи класичного, народного і сучасного бального танцю. Елементи класичного танцю дисциплінують дитину, виховують витривалість і стійкість, впливають на формування свідомості дитини. Народні танці впливають на розвиток громадянської та загальнокультурної компетентності, почуття патріотизму, національної самосвідомості. Вивчення елементів народних танців інших держав ознайомлює з особливостями культури та народними традиціями націй. Бальні танці дають можливість усвідомити гендерну приналежність та соціальну роль.

Після завершення проходження навчального матеріалу учні ознайомлюються з позицією рук (1, 2, 3), позицією ніг (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7); вміють ходити в різних темпах; перешиковуватися з колони, шеренги, водити хороводи по колу; знати рухи українського танцю; вміти рухатися з предметами (хусточками, брязкальцями, бубнами, парасольками, квітами); вміти імпровізувати в такт мелодії.

Уроки хореографії для учнів молодшого шкільного віку мають багато переваг. Танцювальна освіта сприяє естетичному вихованню, позитивно впливає на фізичний розвиток, емоційний стиль, психомоторику, поведінкову реакцію, ритмічне і слухове сприйняття.

Отже, хореографічне мистецтво є потужним засобом виховання творчої особистості учнів початкових класів. Уроки хореографії будуть ефективними при умові урахування хореографічної художньої діяльності дітей, вікових особливостей, змісту хореографічної діяльності сучасних форм танцю, використання мультимедійних засобів і технічної підготовки, ознайомлення учнів з творчістю видатних майстрів хореографії, перегляду танцювальних відеороликів з подальшим обговоренням їх змісту.

Література:

1. Голенкова Ю. В., Пальчук Н. І. Вплив засобів ритміки і хореографії на фізичну підготовленість дітей молодшого шкільного віку. ТМФВ. 2014. № 3. С. 39–42.
2. Літвінчук О. М. Формування ключових компетентностей учнів початкових класів на уроках хореографії. URL: [https:// genezum.org/library/formuvannya-klyuchovyh-kompetentnostey-uchniv-pochatkovykh-klasiv-na-urokah-horeografii](https://genezum.org/library/formuvannya-klyuchovyh-kompetentnostey-uchniv-pochatkovykh-klasiv-na-urokah-horeografii)
3. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 класи. К. : ТД «Освіта – Центр+». 2018.

DOI

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ, ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ВВЕДЕННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ліпський В. В.

*начальник управління у справах молоді та спорту
Рівненської обласної державної адміністрації
м. Рівне, Україна*

Сьогодні фізична культура і спорт відіграють важливу роль у суспільстві. Завдяки цьому людина живе, відчуває себе здоровою і сильною, у неї відбувається все більший приплив позитивної енергії. Звідси і випливає, що відповідно до ст. 1 Закону України „Про фізичну культуру і спорт” фізична культура – це складова загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості [1].

Основним завданням фізичної культури та спорту виступає підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, а також утвердження міжнародного авторитету України у світовому співтоваристві. Фізичною культурою і спортом мають право займатися всі громадяни, незалежно від походження, соціального і майнового стану, раси, статті, освіти, віросповідання, місця проживання та інше [1].

Розвиток фізичної культури та спорту стикається з цілим рядом проблемних питань, які можна розподілити на законодавчі, нормативно-правові, організаційні, кадрові, медико-біологічні, професійні та інші групи.

Проте, з 24 лютого 2022 року, після початку воєнних дій та введення воєнного стану на території України спортивне життя в державі, і, зокрема, в Рівненській області докорінно змінилося.

Введення воєнного стану в Україні спричинило низку проблем в галузі фізичної культури та спорту, в діяльності фізкультурно-спортивних закладів.

Перша проблема – збереження та розвиток матеріально-технічної бази закладів фізичної культури та спорту.

За інформацією Міністерства молоді та спорту України з початку воєнних дій ворог знищив 22 і пошкодив 113 спортивних об'єктів.

Відповідно до постанови КМУ «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету» від 01.04.2022 р. № 401 Кабінет Міністрів України зробив секвестр бюджету і відмовився від усіх капітальних видатків, які передбачались на 2022 рік [2]. Це призвело до зупинки будівництва спортивних об'єктів і консервації недобудованих споруд. І відповідно відтермінувало на невизначений час добудову та введення в експлуатацію необхідних спортивних об'єктів, будівництво яких здійснювалося впродовж останніх років.

За останні три роки в Рівненській області введено в експлуатацію нові спортивні комплекси в містах Сарни, Дубровиця, Здолбунів, стадіони у містах Вараш та Костопіль, басейн в місті Дубно. В стадії будівництва перебували стадіон «Авангард» та мультиспортивний комплекс Обласної спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи олімпійського резерву у Рівному, басейн Костопільської дитячо-юнацької спортивної школи, спорткомплекс «Меблевик» у селищі Смига Дубенського району. На даний час терміни добудови цих необхідних для області об'єктів невідомі.

Друга проблема – зменшення кількості кваліфікованих спеціалістів у закладах фізичної культури та спорту.

Міністерство молоді та спорту України повідомило, що з 24 лютого 2022 року на полі бою та від ворожих обстрілів мирних міст загинули вже 154 спортсмени та тренери. На Рівненщині з початком військової агресії проти України до лав ЗСУ призвано 21 тренера, до підрозділів територіальної оборони вступив 31 тренер. Також понад два десятка тренерів у перші місяці виїхали з командами у країни Європи,

організовували там їх тренування. В результаті, значна кількість цих тренерів оформилась там на роботу і залишилась за кордоном. А в спортивних школах області відділення з видів спорту, які вели ці тренери, залишились без спеціалістів.

Третя проблема – це зменшення кількості вихованців спортивних закладів. Так, на початок 2022 року в дитячо-юнацьких спортивних школах Рівненської області займалися 12,5 тисяч дітей. Після початку воєнних дій значна кількість сімей виїхала за межі держави разом зі своїми дітьми. За інформацією управління у справах молоді та спорту облдержадміністрації станом на 15 серпня 2022 року у цих школах налічується 11 070 вихованців. Відповідно близько півтори тисячі дітей, які займалися у спортивних школах, виїхали за кордон. У місцях тимчасового проживання вони продовжили займатися спортом в спортивних клубах, показали високі спортивні результати і, як наслідок, їм запропонували продовжувати спортивну кар'єру та навчання у закордонних клубах та навчальних закладах. І переважна більшість приймають рішення залишитися за кордоном.

Уряд зупинив абсолютно все, що стосується капітальних видатків. Усі установи та організації не роблять ніяких капітальних закупок. Постановою Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» встановлено черговість фінансування видатків в особливому режимі. [3] А це призвело до ще однієї проблеми – неможливість придбання необхідного спортивного обладнання та інвентарю для закладів фізичної культури та спорту, які виховують спортсменів резервного спорту та спорту вищих досягнень. Заклади змушені використовувати старий інвентар, проводити тренувальний процес з використанням обладнання, яке відпрацювало свій ресурс. Складається ситуація, що кошти на придбання спортивного обладнання та інвентарю передбачені, але використати їх у цій ситуації неможливо.

У підсумку вищезазначені основні проблеми у закладах фізичної культури та спорту можуть призвести до зниження якості спортивно-тренувального процесу, до погіршення результатів вихованців цих закладів. Ці фактори не сприятимуть покращенню умов та зміцненню матеріально-технічної бази спортивних шкіл, відкладаючи їх покращення на невизначений термін.

З іншого боку, відкриваються можливості для молодих перспективних амбіційних тренерів показати свої можливості та

зайняти вакантні місця, спрямовуючі свою енергію та вміння на виховання нових талановитих спортсменів, які будуть спроможні досягати високих результатів у змаганнях і сприятимуть розвитку спорту як в Україні, так і на Рівненщини.

Література:

1. Про фізичну культуру та спорт [Електронний ресурс]: Закон України від 24.12.1993 № 3808-ХІІ (зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
2. Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 № 401 (зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>
3. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590 (зі змінами). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>

**ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ
В УКРАЇНІ**

Ліщук С. В.

*кандидат наук з державного управління,
викладач кафедри фізичної культури і спорту
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Коваль В. В.

*кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії,
декан факультету здоров'я фізичної культури і спорту
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Дослідження законів та нормативних актів, які вперше були прийняті в сфері державного регулювання фізичної культури і спорту, свідчить про те, що в більшості країн як Європи, так і Азії, спорт до середини ХХ століття не визнавався як важлива складова формування довілля та здоров'я нації. Законодавство в даній сфері було зорієнтоване на ухвалення норм та нормативів, більше пов'язаних зі здоров'ям, ніж проведенням спортивних змагань та їх комерційної складової.

У кінці ХІХ-го на початку ХХ ст., фізична культура й спорт впроваджується в практику роботи військово-навчальних закладів, створюються основи фізичної підготовки в армії. Розвиток фізичної культури й спорту відбувається переважно за рахунок зусиль прогресивних громадських, військових діячів, педагогів, науковців [1].

Перші кроки введення обов'язкових занять фізичними вправами в навчальний процес шкіл України, царським урядом були здійснені наприкінці ХІХ ст. Свідченням тому є протоколи засідань Ради інспекції народних училищ Південно-Західного краю від 15–16 грудня 1889 р. “Про запровадження викладання військової гімнастики у міських училищах Південно-Західного краю”. Подальшому

впровадженню в навчальний процес занять з гімнастики сприяли такі нормативні акти, як: “Припис Міністерства народної освіти про фізичний розвиток учнів чоловічих та навчальних закладів”, циркуляр начальника середніх навчальних закладів округу “Про обов’язкове викладання гімнастики з метою покращення фізичного виховання учнів, ознайомлення з основами гігієни та першої медичної допомоги” [2].

Першим повноцінним органом державного регулювання сфери фізичної культури й спорту в Україні стала Вища Рада Фізичної Культури, що була заснована в 1923 році Постановою Української Соціалістичної Радянської Республіки «Про вищу й місцеві ради фізичної культури працюючих УСРР».

На протязі 1928–29 рр. урядом УСРР здійснюються заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази фізкультурно-спортивного руху, які були втілені в двох постановках ВУЦВК і РНК УСРР від 29 серпня 1928 р. та 15 березня 1929 р.: “Про увільнення рад фізичної культури від місцевого податку з будівель і від орендної плати за земельні ділянки”, “Про податкові пільги пролетарським спортивним товариствам “Динамо” [2]. Метою державної політики в сфері фізичної культури та спорту було, перш за все, підвищення боєготовності армії через введення військової підготовки, а також підвищення продуктивності праці та боротьба з професійними захворюваннями.

Визнаючи позитивні зрушення державної політики фізичної культури та спорту середини ХХ століття в нашій країні, слід зупинитись і на недоліках, головними з яких є:

- відсутність навчальних планів та програм для дисципліни «фізичне виховання»;
- підпорядкованість викладачів з фізичного виховання військовим начальникам, які не були достатньо кваліфікованими в напрямі фізичного виховання молоді;
  - низька кваліфікація більшості викладачів фізичної культури;
  - недостатня кількість та якість учбових снарядів, майданчиків тощо.

В 1953 році відбувається реорганізація органів державної влади, що здійснюють реалізацію державної політики в сфері фізичної культури і спорту. Спочатку скасовується Комітет у справах фізичної культури й спорту, замість нього утворюється Головне управління з фізичної культури й спорту, що підпорядковується Міністерству охорони

здоров'я УРСР. Проте, це сприяло зниженню функціональності та ефективності роботи в сфері фізичної культури й спорту, що пов'язано зі складною роботою Міністерства охорони здоров'я та надвеликим переліком завдань його діяльності. Тому в 1954 році замість Головного управління з фізичної культури й спорту створено новий орган державної влади – Комітет фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР.

Подальший розвиток масового спорту, спорту вищих досягнень у країні вимагав створення відповідних умов для підготовки спортсменів вищої кваліфікації до участі в змаганнях республіканського, союзного, світового рівнів.

1966 рік є початком нового етапу впровадження спорту в маси – Постановою ЦККПУ і РМ України «Про заходи по дальшому розвитку фізичної культури і спорту в Українській РСР» виконкоми обласних, міських та районних Рад депутатів трудящих зобов'язано разом із введенням в експлуатацію нових житлових будинків, шкіл, училищ, технікумів вводити спортивні споруди. Зміни в організації структури фізичної культури й спорту сталися у 1968 році зі створенням на основі Ради Союзу спортивних товариств і організації УРСР союзно-республіканського Комітету по фізичній культурі і спорту при Раді Міністрів УРСР, що зумовлене недостатньою кількістю правових повноважень Ради Союзу спортивних товариств як громадської організації для вирішення загальнодержавних завдань в цій сфері.

У 1986 році відбулась перебудова структури державного управління фізичною культурою й спортом внаслідок створення Державного комітету УРСР по фізичній культурі і спорту замість Комітету по фізичній культурі й спорту при Раді Міністрів УРСР. Дана реорганізація мала на меті розширення повноважень, а саме Державний комітет УРСР по фізичній культурі і спорту мав змогу створювати, ліквідовувати, реорганізовувати підприємства та установи, що підпорядковувались УРСР, а також проводити спортивні лотереї.

Важливою зміною в структурі державного регулювання фізичної культури і спорту було те, що вперше в історії на комітет були покладені завдання розвитку і галузі фізичної культури і спорту, і молодіжного руху. Дане поєднання нових для органів державного регулювання фізкультурної сфери повноважень істотно вплинуло на розвиток і якість функціонування галузі в наступний період.

У національному фізкультурно-спортивному руху за радянських часів вся законодавча ініціатива у сфері фізичної культури і спорту і ставлення до їх розвитку зводилися до двох моментів:

- 1) ролі держави в розвитку фізичної культури і спорту;
- 2) прийняття рішень ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР в цій галузі.

Існуюча державно-політична система вирішувала багато питань з розвитку фізичної культури і спорту волюнтаристським шляхом, а її фінансування здійснювалося за “залишковим принципом”, хоча на рішення цих завдань кошти завжди були. На сьогодні більшість вітчизняних і західних фахівців вважають спорт вищих досягнень, що розвивався в радянському союзі, однією з найкращих систем в світі. Проте, варто зазначити, що в радянському союзі не приділяли уваги втраті здоров'я спортсменами, які починали з раннього віку займатися професійним спортом. Практично не діяло страхування в сфері спорту і майже не було відшкодування за нещасні випадки. Тобто, державне регулювання спорту було спрямоване на отримання результатів на національних, міжнародних, олімпійських змаганнях, а не на підтримку здоров'я спортсменів. В сучасній Україні пріоритети змінилися, тому держава має розробити відповідне правове регулювання.

У 1991 року правонаступником Державного комітету УРСР у справах молоді, фізичної культури та спорту стало Міністерство України у справах молоді і спорту. Правовий статус Міністерства був визначений у Положенні про Міністерство України у справах молоді і спорту, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України “Питання Міністерства України у справах молоді і спорту Кабінет Міністрів України” від 3 жовтня 1991 р. № 242 [108]. Але 8 червня 1992 р. була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України “Питання Міністерства України у справах молоді і спорту”, яка затвердила нове Положення про Міністерство України у справах молоді і спорту [3].

Отже, зважаючи на постійний розвиток сфери фізичної культури і спорту, виникає необхідність вдосконалення законодавства, яке регулює дану галузь. Зважаючи на суттєву відмінність у розумінні спорту в радянському союзі як засобу досягнення спортивних результатів і розуміння спорту як механізму оздоровлення нації в сучасних країнах, слід ретельно переглянути державну політику в даній галузі, а саме акцентувати увагу на розробці механізмів дотримання законодавства, запобігання порушення прав і свобод людини і громадянина, розвитку державного контролю, формування

пріоритетних вимог безпеки для здоров'я населення при здійсненні фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності.

Література:

1. Шевчук В. І. Громадські організації та органи державної влади в сфері фізичної культури: правовий механізм взаємодії. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 12. 2013.
2. Андрющенко О. А. Концептуальні основи створення єдиного інформаційного поля фізичної культури і спорту України. *Вісник палати*. 2003. № 1. С. 33–36.
3. Мальона С. Б. Право – специфічний засіб управління фізичною культурою і спортом. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наук. моногр. Х., 2006. № 4. С. 108–110.

ПРОФІЛАКТИКА СКОЛІОЗУ У ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ

Поташнюк І. В.

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Смірнова Є. В.

*доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука*

Денисенко Ю. Т.

*старший викладач кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Сколіоз – це складне структурне захворювання хребта. В результаті патологічних процесів відбувається бічне викривлення хребта в одній або декількох площинах. За даними МОЗ України кожна четверта дитина в Україні має порушення постави. Сколіотичну хворобу найчастіше спостерігають у дітей та підлітків, а її частота перевищує 15% у структурі патології опорно-рухового апарату.

Порушення постави спостерігається у дітей вже в ранньому віці, 80 % випадків мають різні дефекти хребта. Виявлення сколіозу в підлітків як одне з найбільш частих захворювань опорно-рухового апарату, має тенденцію до прогресування і потребує комплексного ортопедичного лікування [1; 2]. Викривлення хребта і грудної клітки можуть привести до тяжких функціональних порушень організму, що значно погіршує якість життя. При значних деформаціях виникає реберний горб, перекошується таз, з'являються клиновидність хребців, утруднюється розвиток внутрішніх органів.

Залежно від величини деформації хребта, розрізняють чотири ступені сколіозу:

Сколіоз 1-го ступеня – кут відхилення (в лежачому положенні) не перевищує 10° , торсійні зміни слабо виражені – відхилення остистих відростків на рентгенограмі від середньої лінії, і незначна асиметрія коренів дуг. Клінічні вияви сколіозу найбільше виражені у стоячому положенні, при розвантаженні асиметрія положення зменшується, але повністю не зникає.

Сколіоз 2-го ступеня – кут відхилення первинної від 10° до 30° . З'являється компенсаторна дуга – проти викривлення вище або нижче первинного.

Сколіоз 3-го ступеня – кут відхилення первинної дуги від 30° до 60° , на верхівці викривлення рентгенологічним способом визначаються клиновидні хребці. Торсійні зміни чітко виражені, виявляються в значній деформації грудної клітки і наявності реберною горба.

Сколіоз 4-го ступеня – найважча деформація з викривленням тулуба. Прогресування бічного відхилення хребта і скручування його по осі зі зміною конфігурації хребців і ребер доводять до утворення кіфосколізу. У хворих чітко виражені передній і задній реберні горби, деформація тазу, скованість рухів і хребта. Кут основного викривлення 41° до 90° .

Сколіотична хвороба – складна, багатопланова медико-соціальна проблема, яка потребує комплексного вирішення. Разом із загальнотерапевтичними гігієнічними засобами та ортопедичними методами застосовують лікувальну гімнастику, лікувальний масаж, фізіотерапію [3].

Одним з провідних засобів консервативного лікування сколіозу є лікувальна фізкультура (ЛФК). Фізичні вправи мають стабілізуючий вплив на хребет, зміцнюючи м'язи тулуба, дозволяють домогтися коригуючого впливу на деформацію, поліпшити поставу, функцію зовнішнього дихання, дають загальнозміцнюючий ефект. ЛФК показана на всіх етапах розвитку сколіозу, але більш успішні результати вона дає при початкових формах сколіозу. Заняття необхідно проводити з урахуванням витривалості м'язової системи, вправи слід дозувати.

При визначенні навантаження використовують дані проб на силу і витривалість до статичних навантажень великих м'язових груп – розгиначів тулуба, м'язів черевної стінки, м'язів, що забезпечують нахил в сторону.

За формою виконання коригуючі вправи поділяються на симетричні, асиметричні, деторсійні. Здійснювати коригуючі вправи слід в тих вихідних положеннях, коли хребет максимально

розвантажений від статичного навантаження, а саме лежачи на спині. Симетричні вправи необхідно застосовувати при сколіозах різної етіології, форми і ступеня вираженості. Асиметричні вправи підбирають спеціально для даного хворого, щоб тренувати тільки ослаблені і розтягнуті м'язи спини; при скороченні їх сколіотична дуга ущільнюється. Протипоказанням до застосування асиметричних вправ є прогресування сколіозу.

Деторсійні вправи застосовуються в тих випадках, коли при сколіозі переважає торсія хребців, їх можна виконувати в різних вихідних положеннях : лежачи на похилій площині, в висі і стоячи [4].

При сколіозі I ступеня виконуються симетричні тренування всіх м'язових груп. Згладжування асиметрії при цьому розглядається як результат збереження м'язами здатності шляхом симетричної довільної напруги коригувати відхилення.

При сколіозі II ступеня на тлі, загальнозміцнюючих вправ, спрямованих на виправлення постави, застосовуються асиметричні коригуючі і деторсійні вправи (за показаннями), легке розтягування м'язів на увігнутій стороні викривлення шляхом укладання на валик, вправи для тренування косих м'язів живота, вправи в ізометричній нарузі м'язів.

При сколіозі III–IV ступеня гімнастика спрямована, на підвищення загального тонусу організму.

При природженому сколіозі коригуючі вправи протипоказані, так як можуть привести до декомпенсації; використовуються загальнозміцнюючі вправи, що розширюють грудну клітку, які поліпшують поставу.

Таким чином, при оцінці ефективності результатів лікування враховують зміну загального стану, функціонального стану серцево-судинної та бронхолегеневої системи, виховання навички правильної постави, загальної координації рухів, зростання силової витривалості м'язів, зміна дуги викривлення хребта (за даними рентгенограм).

Література:

1. Бойчук Т. Оцінювання функціонального стану хребта в учнів старшого шкільного віку з порушеннями постави в сагітальній площині / Т. Бойчук, Л. Войчишин. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. № 1(9). С. 73–77.

2. Евминов В. Профілактор Евминова. Комплекс силових упражнень. К. : [б. и.], 2007. 34 с.
3. Фізична реабілітація, спортивна медицина: підручник для студ. вищих мед. навч. закладів / В. В. Абрамов, В. В. Клапчук, О. Б. Неханевич [та ін.] ; за ред. професора В. В. Абрамова та доцента О. Л. Смирнової. Дніпропетровськ, Журфонд. 2014. 456 с.
4. Михалюк Є. Л., Резніченко Ю. Г. Особливості фізичної реабілітації в педіатрії : підручник. Запоріжжя : ЗДМУ, 2018. 164 с.

DOI

ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Романов А. Д.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Романова В. І.

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
та адаптивної фізичної культури і спорту,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Петренчук М. В.

*доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
та адаптивної фізичної культури і спорту
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука,
керівник КЗ «Обласний центр фізичного здоров'я населення
«Спорт для всіх» Рівненської обласної ради
м. Рівне, Україна*

Підготовка спортивних менеджерів визначається володіннями відповідними знаннями і вміннями. Крім спеціальних спортивних знань необхідні знання з загальної теорії управління, соціальної психології, іноземних мов, комп'ютерної технології, навички ділового спілкування та інші. Тому виникає потреба удосконалення системи вищої освіти галузі фізичної культури і спорту, зокрема технологію викладання навчально-методичного забезпечення дисциплін, які б забезпечували підготовку фахівців з менеджменту фізичної культури і спорту.

Аналізуючи зарубіжний досвід, Дутчак М. В. [1] зазначає, що перші спроби підготовки менеджерів фізичного виховання і спорту відносяться до 1970-х років. Система підготовки фахівців із менеджменту фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах припадає на другу половину 1980-х років, в які виокремлюються два основних напрямки до побудови національних систем освіти. Для країн США та Канаді характерним була вузька спеціалізація, а саме підготовка менеджерів з бейсболу, боксу та гольфу. Універсальна підготовка притаманна на той час була притаманна Західній Європі, диплом яких дозволяв випускникам працювати у професійних спортивних структурах, і у фізкультурно-спортивних організаціях. На сьогодні найефективнішими системами підготовки менеджерів фізичного виховання і спорту вбачають Велику Британію, Францію, Швейцарію та Німеччину. Ще однією яскравою ознакою підготовки фахівців зі спортивного менеджменту – є задоволення кадрових потреб структур спорту вищих досягнень.

Спортивні менеджери в Європі працюють в органах управління олімпійським рухом на різних рівнях, здійснюють управління спортивних заходів таких як чемпіонати міста, регіону, Європи і світу, Олімпійських ігор; керують власними спортивними бізнес-проектами, комерційними турнірами, спортивними фестивалями і масовими змаганнями; займаються організацією команди, підбором персоналу і атлетів; забезпечують спортивний клуб або організацією всім необхідним для ведення діяльності; формують імідж, керують репутацією і несуть відповідальність за маркетинг команди; займаються пошуком інвесторів та джерел фінансових спортивних змагань; ведуть переговори з представниками преси, спортивних клубів та інвесторами. Випускники, які мають ступінь бакалавра або магістра в сфері спортивного менеджменту, можуть знайти роботу в адміністративній області, яка пов'язана зі спортом. Таких як менеджера проекту, директора реклами. менеджера по спорту та

відпочинку для всіх, аналітика спортивного ринку. Магістерські програми ділового адміністрування в сфері спортивного менеджменту дозволяють зосередитися на розвитку власних ділових навичок і займати керівні посади. Магістри в сфері спортивного менеджменту дають право бути адміністратором, головним тренером або менеджером. Магістерські програми в сфері спортивної медицини допомагають стати експертом з фітнесу та здоров'я, а також працювати зі спортсменами.

Найкращою вважається підготовка зі спортивного менеджменту у Великій Британії, а провідним навчальним закладом Інститут Менеджменту спорту і рекреації (Institute of Sport and Recreation Management). Диплом Master of Business Administration in Sport Management можна здобути у бізнес-школах і на відповідних факультетах в університетах [2].

Для прикладу як відбувається підготовка в Sheffield Hallam University. Навчання передбачає підготовку менеджерів на рівні бакалавра упродовж трьох років. На першому курсі здобувачі опановують основи теорії менеджменту з врахуванням діяльності фізичної культури і спорту. Другий рік націлює студентів на формування в них практичних навичок аналізу фізкультурно-спортивних послуг шляхом засвоєння тематичних блоків за вибором, а саме «Менеджмент суспільного сектора фізичної культури і спорту», «Менеджмент фізкультурно-спортивних подій», «Вдосконалення фізкультурно-спортивної діяльності». Безпосередня підготовка студентів до здійснення управлінських рішень планується на третьому курсі навчання [2].

У вищих навчальних закладах Франції готують спортивних менеджерів тільки на освітньому рівні «магістр». Уваги заслуговує підготовка менеджерів фізичної культури і спорту в Інституті економіки спорту та менеджменту фізичного виховання і спорту (Institut für Sportökonomie und Management von Leibeserziehung und Sport) при Вищій школі спорту університету спорту в м. Кельн. Програма включає такі дисципліни, як Економіка спорту, Національна економіка, Управління бізнесом, Управління бізнесом у спорті, Підприємництво у спорті, Основи менеджменту, Менеджмент фізичного виховання і спорту, Прикладний менеджмент, Менеджмент спортивних споруд, Основи маркетингу, Маркетинг подій, Спортивний маркетинг, Маркетинг послуг, Інноваційний менеджмент, Спонсорство і реклама у спорті, Паблік рілейшнз, Теорія бухгалтерського обліку та

фінансів, Облік та фінанси у спорті, Спортивна політика, Основи права, Спортивне право.

Слід зазначити, що підготовка менеджерів з фізичної культури і спорту відбувається на належному рівні й в Україні, зокрема Національний університет фізичної культури і спорту України. На першому рівні «бакалавр» можна опанувати освітньо-професійну програму (ОПП) «Менеджмент у спортивній діяльності» за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт та отримати кваліфікацію бакалавра фізичної культури і спорту за спеціалізацією «Менеджмент у спортивній діяльності». Випускники спроможні обіймати посади, кваліфікаційні вимоги яких передбачають наявність ступеня бакалавра, у суб'єктах господарювання, які здійснюють такі види економічної діяльності (за КВЕД ДК 009:2010): 85.51 Освіта у сфері спорту та відпочинку; 93.11 Функціонування спортивних споруд; 93.12 Діяльність спортивних клубів; 93.13 Діяльність фітнес-центрів; 93.19 Інша діяльність у сфері спорту; 93.29 Організування інших видів відпочинку та розваг. На другому рівні «магістр» – ОПП «Менеджмент у спорті» за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт та отримати кваліфікацію магістра фізичної культури та спорту за спеціалізацією «Менеджмент у спорті». Придатність працевлаштування передбачає проектну, організаційну, науково-дослідну, інноваційну, науково-педагогічну, сервісну, експертну та консультативну діяльність у сфері фізичної культури і спорту. Випускники спроможні обіймати посади, кваліфікаційні вимоги яких передбачають наявність ступеня магістра, у суб'єктах господарювання, які здійснюють такі види економічної діяльності (за КВЕД ДК 009:2010): 72.20 Дослідження й експериментальні розробки у сфері суспільних і гуманітарних наук; 85.42 Вища освіта; 85.51 Освіта у сфері спорту та відпочинку; 93.11 Функціонування спортивних споруд; 93.12 Діяльність спортивних клубів; 93.13 Діяльність фітнес-центрів; 93.19 Інша діяльність у сфері спорту; 93.29 Організування інших видів відпочинку та розваг.

Цикл дисциплін спеціалізації на рівні бакалавра за ОПП «Менеджмент у спортивній діяльності» включає наступні дисципліни: Менеджмент у спортивній діяльності та курсова робота (34 кредити), Професійно-орієнтована практика (6 кредитів), Практика за профілем майбутньої професії. У перелік вибіркового компонента запропоновані Економічні основи спортивного менеджменту, Документаційне забезпечення управління фізкультурно-спортивних організацій, Управління діловою кар'єрою у сфері фізичної культури і спорту,

Теорія і методика наукових досліджень у спортивному менеджменті, Менеджмент фізкультурно-спортивних заходів, Спортивний маркетинг, Маркетингові комунікації, Регіональне управління у сфері фізичної культури і спорту, Менеджмент персоналу фізкультурно-спортивних організацій, Основи правового забезпечення діяльності у сфері фізичної культури і спорту.

Цикл дисциплін спеціалізації на рівні магістра за ОПП «Менеджмент у спорті» включає навчальні дисципліни Актуальні проблеми підприємництва у сфері фізичної культури і спорту, Актуальні проблеми глобальних комунікацій у спортивному менеджменті, Управління трудовими ресурсами у сфері фізичної культури і спорту, Методологія та організація наукових досліджень у спортивному менеджмент. Блок 1 вибіркової компоненти ОПП «Менеджмент у спорті» формується з навчальних курсів: Стратегічний менеджмент логістичних процесів у спорті, Інноваційні технології у логістиці, Логістичний менеджмент та адміністрування у спорті, Фінансові потоки в логістичних системах у спорті, Проектування логістичних систем у спорті, Менеджмент спортивних організацій, Управління якістю логістичних послуг у спорті. Блок 2: Актуальні проблеми сучасного спортивного менеджменту, Менеджмент персоналу та організаційна поведінка у суб'єктах спорту, Фінансовий менеджмент спортивних організацій, Маркетинговий менеджмент у спорті, Організаційне проектування спортивних організацій, Економіка спорту в сучасних умовах.

Вважаємо за доцільне вивчити питання підготовки менеджерів з фізичної культури і спорту на базі ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Підготовка таких фахівців дасть можливість випускникам бути конкурентоспроможними на ринку праці, а також поєднувати роботу як тренера, так і спортивного менеджера.

Література:

1. Дутчак М. В. Теоретико-методичні засади формування системи спорту для всіх в Україні : автореф. дис. на здобуття ступеня д. фіз. вих. 2009. 41 с.
2. Криштанович С. Є. Європейський досвід формування професійної компетентності майбутніх менеджерів фізичної культури і спорту. *Педагогічний альманах*. Випуск 35. 2017. С. 204–211.

3. Освітньо-професійна програма «Менеджмент у спортивній діяльності». НУФВСУ. 2019.
4. Освітньо-професійна програма «Менеджмент у спорті». НУФВСУ. 2021.

DOI

МОТИВАЦІЙНА ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ЖІНОК ДРУГОГО ЗРІЛОГО ВІКУ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Сніжко Ю. А.

*викладач кафедри фізичної культури і спорту
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Відомо, що багато захворювань дорослих закладається в дитинстві, а часто ще в утробі матері. Водночас стан здоров'я, рівень фізичної підготовленості сучасних жінок визначають не тільки теперішнє, а й майбутнє здоров'я нації, його резервні, функціональні можливості та стійкість імунної системи до захворювань. Численні дослідження тривалості пам'яті, уваги тренованих і нетренованих людей дає змогу вченим зробити висновок про пряму залежність розумової діяльності від рівня фізичної підготовки. Нині актуальним є збереження і підтримка фізичного та психічного здоров'я жінок, так як від стану організму жінки, функціонування його систем та органів залежить життєдіяльність нового покоління. При цьому питання здоров'я і працездатності жінок стає тим гостріше, чим помітніші успіхи цивілізації. Проблемою нашого часу став дефіцит рухової активності, що проковує виникнення порушень в організмі. І якщо в молодому віці негативні наслідки гіподинамії і гіпокінезії нівелюється за рахунок природних резервів життєздатності організму, то в більш зрілому віці вони проявляються в повній мірі і поглиблюються віковими інволюційними змінами [2; 4; 3].

Найбільшою мірою зазначена проблема стосується людей, що займаються різними видами інтелектуальної діяльності, у тому числі викладачів-жінок вищих закладів освіти. Сучасна вища школа вимагає

великої і напруженої праці викладача, ефективність якої залежить від їхнього здоров'я. З огляду на це, дослідження рухової активності жінок другого зрілого віку, зокрема тих, що є викладачами, є актуальним, оскільки дає можливість покращити їхній фізичний стан і здоров'я і таким чином зберегти його, підвищивши працездатність і адаптаційні можливості організму [1; 5].

Мета дослідження – вивчити особливості мотиваційної зацікавленості жінок другого зрілого віку до занять фізичними вправами. Для вирішення поставленої мети дипломної роботи були використані такі методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення даних літератури з даної тематики; анкетування; методи психодіагностики; педагогічні спостереження; методи математичної статистики. Дослідження проводилося на базі Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. В дослідженні взяли участь 10 жінок у віці 36-55 років, які працюють викладачами вузів. Жінок було умовно поділено на дві групи: основну та групу порівняння. До складу основної групи було залучено 5 жінок, які викладають дисципліни соціально-гуманітарного спрямування. Групу порівняння склали 5 жінок, які викладають дисципліни фізкультурно-спортивного профілю. Середній вік жінок в основній групі склав 44 роки, у групі порівняння – 43 роки.

В результаті анкетування було встановлено, що жінки-викладачі другого зрілого віку в середньому працюють 16-40 годин на тиждень у вузі і до 10-ти годин вдома. При цьому їх трудова діяльність у більшості випадків характеризується проведенням теоретичних, лабораторних, практичних занять, роботою з документами; трудова діяльність в домашніх умовах переважно пов'язана з навчально-методичною, а також з науковою та теоретичною роботою. При практично рівнозначній завантаженості на роботі жінки-викладачі другого зрілого віку з гіподинамічним характером професійної діяльності рухаються впродовж дня менше, добираються до роботи переважно на транспорті, тільки 16,7% займаються фізичними вправами. Причому, переважна більшість жінок саме цієї групи вважають свою рухову активність недостатньою і хотіли б збільшити її обсяг. В основному жінки-викладачі дисциплін фізкультурно-спортивного спрямування намагаються добиратися до роботи пішки, 83,3% займаються фізичними вправами, переважно гімнастикою по системі Пілатес, оздоровчою ходьбою та бігом, плаванням.

В рамках обґрунтування підходів до підвищення рухової активності жінок другого зрілого віку, які працюють викладачами вузів, було проведено дослідження індивідуальних мотивів і потреб до занять фізичними вправами. Отримані дані підтвердили пріоритет оздоровчої складової регулярної рухової активності і необхідність усвідомлення жінками механізмів її впливу на організм. Крім того, було встановлено, що значущими мотивами є оздоровчі (30%), естетичні (25%), особисті (15 %) та соціальні (12 %). Окрім того жінки другого зрілого віку пов'язують покращення здоров'я з профілактикою захворювань і з зниженням ваги, із зняттям нервово-психічної напруги. Слід зауважити, що проблеми матеріальної нестабільності, необхідність мати високий соціальний статус, працевлаштування, бажання влаштувати особисте життя були висунуті на другий план.

Аналізуючи психологічний стан за результатами анкетування САН («Самопочуття-активність настроїв»), було виявлено, що у жінок другого зрілого віку погіршується самопочуття, активність та їх настроїв внаслідок саме психологічної дисгармонійності. Деякі жінки показали що час від часу 34 Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення відчувають такі негативні настрої як гнів і запальність, «затьмарені» переживаннями, заклопотаність і зневіра, сум і смуток, страх і тривожність. Схильність до таких настроїв порушує і паралізує енергію як окремих органів, так і всього організму в цілому, скорочуючи людині життя. Тому психологічна складова відіграє важливу роль у збереженні та зміцненні здоров'я. Звертаючи увагу на свій психологічний стан можна успішно досягти всіх задач по підтримці і збереженні свого здоров'я та довголіття.

За результатами дослідження визначено, що значущими мотивами, які спонукають жінок-викладачів до активних занять фізичними вправами є оздоровчі, естетичні, особисті та соціальні складові. Причинами недостатньої орієнтації жінок на здоров'я і здоровий спосіб життя являється недостатня мотивація даного виду діяльності.

Результати дослідження є науковим підґрунтям, які можуть застосовуватись при програмуванні фізкультурно-оздоровчих занять для жінок працездатного віку з метою підвищення працездатності, забезпечення належного рівня соматичного і психоемоційного стану здоров'я.

Література:

1. Индика С. Я., Белікова Н. О. Особливості показників якості життя у хворих після інфаркту міокарда під впливом програми фізичної реабілітації в домашніх умовах. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. Східноєвроп нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2014. № 3(27). С. 83–87.
2. Индика С. Я., Ягенський А. В. Обізнаність хворих після інфаркту міокарда про роль фізичної активності у вторинній профілактиці та чинники, що її визначають. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків, 2010. № 4. С. 52–55.
3. Ковальчук, Н. М. Реакція системи кровообігу жінок зрілого віку на навантаження різної спрямованості. *Олімпійський спорт і спорт для всіх: Тези доповідей ІХ Міжнародного наукового конгресу*. К. : «Олімпійська література». 2005. С. 652.
4. Футорний С. М., Калитка С. В., Мацкевич О. Б., Рода О. Б., Михалевський В. Вплив занять оздоровчою ходьбою на фізичний стан чоловіків другого зрілого віку. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. Східноєвроп нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015. № 3. С. 187–190.
5. Хаскелл, У. Л. Двигательная активность, спорт и здоровье в будущем тысячелетии. *Спец. выпуск*. 2000. № 11. С. 25–35.

СЕКЦІЯ 9. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

DOI

ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC COSTS OF EMERGING ATMOSPHERIC POLLUTION FROM TRAFFIC CONGESTION IN CHATTOGRAM CITY

Rafiqul Islam and G. N. Tanjina Hasnat

*Assistant professor, Institute of Forestry and Environmental Sciences,
University of Chittagong
Chittagong-4331, Bangladesh*

Chattogram is the second largest city in Bangladesh. Urbanization triggers the rapid increase in population and vehicle numbers as well. The ultimate effect is the rise in traffic congestion leads to excess fuel consumption and pollution load to the atmosphere. The present study finds out the opportunity costs, vehicle operating costs and negative externality costs for the five most pollution generating vehicles at two peak traffic times/day in Chattogram. Among the available transports, the highest value of time (VoT) was revealed for car (Bangladeshi Taka 85/peak/hr) followed by Compressed Natural Gas (CNG) auto-rickshaw (Bangladeshi Taka 70/peak/hr). The total opportunity cost (OC) per peak/day found Bangladeshi Taka (BDT) 1.391 million and was maximum for bus (0.576 million). In two peak traffic times (8–10 am and 5–9 pm), maximum opportunity cost was observed during the evening for all vehicles at all locations and it was highest for bus (BDT 0.424 million/peak/day) at Agrabad. Vehicle operating cost (VOC) also found higher for bus (0.778 million/peak/day). A total vehicle operating cost found BDT 0.935 million/peak/year. Per day fuel wastage estimated BDT 12,859.62 and per year BDT 3.39 million. Total pollutants concentration estimated 10.62 ton per travelling one km for all studied transports, among which CO₂ calculated 10.164 ton/km travelling. CNG auto-rickshaw found as the main culprit to produce almost half (5.582 ton/km) of all pollutants. The daily pollution cost calculated BDT 87,919/peak and annually it found BDT 32.09 million/peak. The estimated total economic and environmental costs for the studied city founded 8.8 million USD/annum. This loss is huge for a

small city of a developing country. Switching off the engine during traffic congestion, strictly maintenance of traffic rules and establishing digital timer at traffic points may be the solutions and could improve this condition.

DOI

ЕНВІРОНІКА – НАУКА МАЙБУТНЬОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Белопольський М. Г.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Яковчук А. М.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Наука енвіроніка виникла на основі практичного багатовікового історичного досвіду розвитку та вдосконалення людства. Світ загалом, всупереч природним та соціальним катаклізмам, війнам, економічним кризам, масовим хворобам та ін. розвивався та вдосконалювався протягом мільйонів років. Тому енвіроніка є плодом практичного досвіду і вийшла із нього. Об'єктивний матеріальний світ і людство розвивається та вдосконалюється безперервно, його нові наукові та практичні методи формуються послідовно, крок за кроком. Було б абсолютно марно говорити про загальну науку розвитку і вдосконалення, якою є енвіроніка, якби сама реальна дійсність не давала їй цілющої сили, якби не відчувалася повсякденна практична необхідність виникнення такої науки.

Дослідження управлінської діяльності на багатьох підприємствах, фірмах, організаціях, міністерствах показує, що займаються організацією всіх процесів, які у цих системах, переважно керівний

апарат (Менеджери). Рівень управління, як правило, залежить від знань, досвідченості, інтуїції менеджерів (керівників), наявності у них організаторських здібностей. Будь-яка робота починається з організації, і всі її етапи також немислимі без продуманого порядку дій. Наука та практика виділили низку можливих методів організації всіх видів у суспільних системах. Будь-який менеджер (керівник), звичайно розглядає організаційні процеси як найголовнішу свою діяльність.

В даний час, намітилися основні шляхи впровадження інтелектуальної форми управління економіки, багатьох країнах дуже важливим моментом для практичної сторони справи стало створення гнучкої, оперативної, цілеспрямованої та інтенсивної системи організованості, орієнтованої на пошук нового, що дозволить забезпечити високий рівень життя та подальший розвиток кожної держави.

Практичну віддачу нові форми розвитку економіки дадуть тоді, коли всі взаємодіючі процеси будуть організовані на високому рівні. Звідси випливають і вимоги до менеджерів (керівників), та колективам виробничих та господарських систем і полягають у тому, щоб підвищити організованість у роботі, мобілізувати всі сили та резерви для того, щоб забезпечити впевнений та динамічний соціально-економічний розвиток, суспільних систем. Слід зауважити, що добре працювати громадська система може лише у тому випадку, якщо сама система і всі процеси, що відбуваються в ній, будуть організовані на високому рівні. Але що означає організована високому рівні? Звичайно, це поняття відносне і це залежить від багатьох факторів. За оцінкою одних експертів, представлена система може бути організована добре, за оцінкою інших- середньо чи навіть погано. Організація процесів, що відбуваються в системі на даний момент, може бути гарною, але через деякий час вона не задовольняє керівництво чи навіть заважає подальшій роботі тощо.

Чіткого та об'єктивного критерію добре та погано організованої системи, на жаль немає. Як правило, про добре організовану систему говорять у тому випадку, коли вона показує відмінні чи добрі результати у своїй виробничо-господарській діяльності. Теорія та практика виробила основні передумови створення хорошої організації як самої системи, і всіх процесів, які у ній.

До них можна віднести:

1. Визначення об'єкта чи процесів організації.
2. Встановлення мети організаційної роботи.

3. Виявлення основних шляхів досягнення мети.
4. Розробка програми з докладними стратегічними та поточними планами досягнення мети.
5. Вибір менеджера (керівника) та підбір команди для реалізації наміченої мети.
6. Реалізація програми та намічених планів.
7. Перевірка (контроль) досягнутих результатів.
8. Коригування програми та планів у зв'язку з ситуацією, що змінилася.

Вказані вісім етапів основних передумов можна назвати циклом у організаційній діяльності. І якщо якісь передумови упускаються або їх не дотримуються те, як правило, хороших успіхів у роботі самої системи чекати не доводиться. Тому кожен етап має бути глибоко продуманий, виконуватись з великою пунктуальністю та відповідальністю. Тільки за допомогою такого підходу можна досягти хорошого рівня організаційної діяльності. Що передбачається вирішувати кожному етапі організаційної роботи.

Життєдіяльність будь-якого суспільства залежить від того, як воно може забезпечити свій народ продуктами харчування, промисловими товарами, житловими умовами, транспортними засобами, культурними, освітніми закладами, гарантувати соціальну захищеність тощо, тобто все те, що необхідне нормального розвитку людини. Всі ці можливості здійснюються в будь-якому суспільстві через виробництво засобів виробництва, засобів споживання, а також через економічну діяльність, яка є різнобічної та різноманітної. Немає необхідності описувати, що являє собою економічна діяльність у суспільних системах. Про це у світі написано досить багато і досить глибоко як на макро так і на мікрорівнях. Слід лише зазначити, що найголовніше в економічній діяльності – це розумна та вміла організація її.

Саме організація економіки, як з наукового, так і з практичного боку майже у всіх країнах розроблено слабо. Тут, на жаль, у багатьох випадках діє метод проб і помилок, інтуїція керівних кадрів. Підтвердження тому низку прикладів у багатьох країнах. Навіть у високорозвинених країнах, не кажучи про держави, де економіка дезорганізована, ми маємо визначити, з якою метою це робиться. Тобто, яка користь буде природі, людині від новоствореної системи чи процесів, що відбуваються. У зв'язку з цим мета має бути чітко виділеною, ясно поставленою, обмеженою, корисною та враховує можливості творців. І якщо творець, тобто людина, яка організовує

систему чи процеси, не уявляє ясно і конкретно мети, то буде важко визначити основні шляхи реалізації її, а також розробки програм та планів будуть розпливчастими та не конкретними. Виявлення основних шляхів досягнення мети є дуже важливим етапом в організаційній роботі, оскільки цього залежить швидкість досягнення мети та обсяги різних видів витрат (моральних та матеріальних). В цьому випадку важливо не лише вказати основні, а й найголовніше визначити правильність обраних шляхів досягнення мети. Як у повсякденному житті, і в історії розвитку людства є безліч прикладів, коли найблагодорніші цілі не часті кризові ситуації у фінансах, банківській діяльності, банкрутство фірм, проблеми з оподаткуванням, надвиробництво продукції та ін. Таким чином, від організації економічних служб та процесів, що відбуваються в економіці, багато в чому залежить вмілий, розумний та справедливий обмін, розподіл та споживання готової продукції, а звідси і добробут людей у державі.

Основна мета економічних служб на підприємстві (відділ збуту та маркетингу, фінансовий, планово-економічний, бухгалтерія та ін.) – так організувати збут та реалізацію виробленої продукції, щоб отримати максимум прибутку та працювати рентабельно. Мета галузей та в цілому держави в економічній діяльності – так організувати структуру громадського провадження, щоб були відповідні пропорції. А саме: відтворювальні – між виробництвом засобів виробництва та виробництвом предметів споживання; галузеві – у розвитку галузей виробництва (промисловості, будівництва, сільського господарства, транспорту та зв'язку, торгівлі та інших галузей сфери обігу); територіальні – у розміщенні виробництва щодо окремих економічних регіонів; зовнішньоекономічні – ввезення та вивезення продукції різних галузей та районів у зарубіжні країни. І, нарешті, держава має розумно організувати податкову, кредитну та фінансово-банківську систему, яка б стимулювала зростання вітчизняного виробництва, покращила соціальну сферу та в цілому постійно позитивно впливала зростання добробуту народу.

Література:

1. Белопольський М. Г., Енвіроніка – фундаментальна наука про порятунок та розвиток земної цивілізації чи нова концепція розвитку світу. Видання 4-те, перероблене та доповнене. Видання сучасного століття. Київ, 2020. 486 с.

**КОРИСНИЙ ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ
ПЛАТЕЖІВ ЗА ЕКОСИСТЕМНІ ПОСЛУГИ У МЕХАНІЗМИ
ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПО АДАПТАЦІЇ ДО НАСЛІДКІВ
ЗМІНИ КЛІМАТУ**

Веклич О. О.

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу екосистемного оцінювання
природно-ресурсного потенціалу
ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»
м. Київ, Україна*

Найбільш популяризованим за рубежом механізмом фінансування заходів по адаптації до наслідків зміни клімату на основі екосистемного підходу виявляються моделі/схеми *платежів за надання екосистемних послуг* (Payments for Ecosystem Services – PES) – важливої складової групи платежів за екосистемні блага. Системи PES за надання послуг з регулювання клімату сформовані впродовж останніх двох десятиліть і успішно функціонують у багатьох країнах світу, демонструючи свій потужний потенціал і свою результативність як ефективні фінансові схеми пом'якшення наслідків зміни клімату завдяки секвестрації природних запасів вуглецю, зменшенню викидів вуглецевого газу. Схеми PES виявляються особливо дієвими при їх застосуванні на місцевому рівні, зокрема як фінансові ресурси для посилення адаптаційного потенціалу до зміни клімату низових соціально-територіальних спільнот, сприяючи насамперед збереженню або нарощенню запасів вуглецю через відновлення лісів, адаптації екосистем і спільнот до зміни клімату. Як специфічний вид PES набули поширення та запровадження *платежі за поглинання вуглецю через механізм скорочення викидів від вирубки та деградації лісів* (REDD – Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation). Цей фінансовий інструмент конкретизовано для застосування в країнах, що розвиваються, шляхом модернізації REDD у відомі під терміном REDD+ так звані *платежі за скорочення викидів від вирубки та деградації лісів, а також (+) сталого управління лісами та збереження та збільшення запасів вуглецю в лісах*. Застосування

платежів за надання екосистемних послуг (PES) з регулювання клімату та REDD+ спрямоване на досягнення таких цілей:

- зниження концентрації парникових газів в атмосфері шляхом видалення вуглецю з атмосфери через його природне секвестрування;
- тримання (зберігання) вуглецю в лісових екосистемах;
- захист лісових земель від збезлісення та деградації;
- збереження біорізноманіття;
- збереження лісів; уникнення вирубки лісів;
- збільшення лісонасадження та лісовідновлення;
- посилення природного секвестру вуглекислого газу;
- підтримання регуляції хімічного складу атмосфери; стабілізації вуглецевого балансу клімату;
- регулювання кількості опадів; зменшення стрімких коливань температури; стабілізація клімату;
- покращення матеріального добробуту та якості життя народонаселення; зменшення бідності;
- стимулювання розвитку місцевих громад;
- запровадження та розповсюдження сталого управління лісами, починаючи з низового рівня;
- імплементація екосистемної адаптації до зміни клімату як специфічного підходу регулювання кліматичної політики, що інтегрує використання біорізноманіття та екосистемних послуг у загальну стратегію адаптації на основі сталого управління, збереження та відновлення екосистем, які сприяють соціально-екологічній стійкості соціально-територіальних спільнот.

У країнах світу за останні десятиліття сформоване інституційне середовище розповсюдження схем PES у сфері регулювання клімату, яке розвивається та вдосконалюється, реалізуючись і через національні закони, і через конкретизовані локальні, регіональні, субнаціональні, національні, міждержавні та міжнародні науково-прикладні проекти/програми по запровадженню цих схем. Зважаючи на значні темпи детеріорації лісів України, безумовно корисним для опрацювання національних схем REDD+ є відповідний зарубіжний досвід. Показовим є, зокрема, досвід реалізації упродовж 2010–2011 рр. пілотного проекту «Пом'якшення наслідків зміни клімату шляхом сталого управління та створення потенціалу в південних штатах Мексики (Кампече, Чіапас і Оахака)» («Mitigation of climate change through sustainable management and the creation of capacity in the southern

states of Mexico (Campeche, Chiapas у Oaxaca) (DECOFOS)), виконаного в рамках Національної програми платежів за надання екосистемних послуг (PES National Programme) під керівництвом Національної лісової комісії Мексики (Comisión Nacional Forestal/ CONAFOR). Цей проєкт не лише започаткував виконання програми платежів за надання екосистемних послуг (PES) з регулювання клімату, а й послугував прикладним підґрунтям для запровадження в Мексиці платежів за поглинання вуглецю через механізм скорочення викидів від вирубки та деградації лісів (REDD) [1; 2].

Учасниками механізму здійснення платежів PES/REDD можуть бути різні типи землевласників лісовкритої території – приватні особи, сільськогосподарська громада (або громадські фермери) – так звані ехидо (ejidos), корінні громади (community), аграрні об'єднання (nucleos agrarios) та інші власники. Для отримання платежів власник/власники лісовкритої території зобов'язаний репрезентувати ефективно функціонуючу лісову площу, яка відповідає таким критеріям: (i) мінімальна площа лісу становить 50 га; (ii) понад 80% її площі мають деревний покрив. Платежі за екосистемні послуги з регулювання клімату (PES/REDD) реалізовувались, по-перше, як цільова субсидія та, по-друге, як безпосередні виплати за гектар лісу. Субсидії на оплату екосистемних послуг виплачувались щороку, тоді як загальні виплати за гектар – частинами упродовж терміну проєкту [3, с. 43, 47].

Особливості платежів PES/REDD в їх проєктній стадії запровадження в Мексиці полягали у такому: вони є добровільними для народонаселення; обов'язковими до виконання відповідно до зобов'язань учасників схем PES/REDD; диференційованими за типом екосистеми для компенсації альтернативних витрат, понесених власниками лісових угідь, які запобігають вирубці чи деградації лісів через зміни у землекористуванні, пов'язаного з господарською діяльністю; є базовим економічним інструментом для розвитку тих місцевих схем, які надають змогу фінансувати природоохоронну діяльність і управління лісовими екосистемами за рахунок внесків безпосередніх вигодонабувачів від екосистем.

Слід зазначити, що в період реалізації цього та наступних за ним проєктів у Мексиці ще не була створена нормативно-правова база впровадження REDD+ по всій країні, формування якої завершилось прийняттям у 2017 році «Національної стратегії скорочення викидів унаслідок знищення та деградації лісів на період до 2030 року»

(«Estrategia Nacional para REDD+ 2017-2030» – ENAREDD+) як координаційного інструменту для сталого управління ландшафтом і лісами й сприяння діям із пом'якшення та адаптації до зміни клімату, а також сталого розвитку сільських районів [4].

З огляду на необхідність інтеграції екосистемного підходу з адаптації до зміни клімату в національне інституційне середовище та започаткування імплементації платежів за екосистемні послуги по регулюванню клімату в фінансову систему України, вважаємо доцільним розроблення вітчизняними фахівцями алгоритму адекватних інституційних кроків, векторним орієнтиром яких слугуватиме відповідний зарубіжний досвід. Окрема увага професіоналів, особливо на вищому виконавчому рівні управління природокористуванням – Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України, має бути приділена опрацюванню моделей/схем застосування платежів за надання екосистемних послуг насамперед на вихідному місцевому рівні, а також розробленню відповідної нормативно-правової бази з урахуванням соціально-економічних вітчизняних реалій в тісному співробітництві з Міністерством розвитку громад і територій України, Міністерством фінансів України, Міністерством енергетики України, Комітетом Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, науковцями.

Особливу актуальність наразі та в перспективі із закінченням воєнних дій на території України, на мій погляд, становить посилена державна увага до зарубіжної практики організації та інвестування проєктів по запровадженню екосистемної адаптації до зміни клімату й схем PES, в тому числі і REDD, в першу чергу локального значення, шляхом мобілізації фондів і систем саме міжнародного фінансування. Такий досвід має бути покладений в основу розроблення та запровадження відповідних національних проєктів за ініціативи та під патронатом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Перспективними також видаються організація Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України спільно з Міністерством розвитку громад і територій України просвітницьких заходів по розробленню муніципальних стратегій забезпечення адаптації до зміни клімату на основі екосистемного підходу

та аналогічні ініціативні плани місцевого управління на локальному рівні, що базуються на корисному зарубіжному досвіді.

Література:

1. Cortina S., Porrás I. Mexico's Payments for Ecosystem Services. Programme International Institute for Environment and Development, 2018. P. 1–7. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pubs.ied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G04274.pdf>
2. Forest Carbon Partnership Facility (FCPF). Mid-Term Progress Report, Mexico, March 20, 2015. 55 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.forestcarbonpartnership.org/system/files/documents/MTR%20Mexico_Eng%20with%20GRM.pdf.
3. Goldstein, A., Erickson, H., Gephart, N., Stevenson, S. Evaluation of Land use Policy and Financial Mechanism that Affect Deforestation in Mexico. USAID, University of Michigan School of Natural Resources and the Environment, 2013. 52 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.monitoreoforestal.gob.mx/repositorioidigital/files/original/388205ed5a67d798d8ce85b6dc4a0cb8.pdf>.
4. Estrategia Nacional para REDD+ 2017-2030. Comisión Nacional Forestal (CONAFOR), 2017, Periférico Poniente No. 5360. 120 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unredd.net/documents/un-redd-partner-countries-181/latin-america-the-caribbean-334/mexico-316/studies-reports-and-other-publications-568/16293-estrategia-nacional-para-redd-2017-2030-mexico-enaredd.html>

ПОСЛІДОВНІ КРОКИ ДО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Гончаров Ю. В.

*доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України
завідувач кафедри менеджменту*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Коротенко В. В.

здобувач вищої освіти

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Економіка України все більше і більше потерпає занепад у зв'язку з агресивною війною з Російською Федерацією. Захвачуються великі території, де варвари винищують промислові та інфраструктурні об'єкти, вивозять обладнання заводів і шахт, крадуть зерно і другу сільгосппродукцію та механізми чим підривають економіку України.

Але уже сьогодні планується повноцінне проведення структурних реформ у державі, що дозволить суттєво підвищити інвестиційну привабливість України вже у середньостроковій перспективі (3–5 років). У підсумку Україна отримає можливість перейти від післявоєнного відновлення завдяки пільговому фінансуванню до стійкого економічного зростання за допомогою надходження прямих іноземних інвестицій та зростання продуктивності праці, зокрема через застосування більш ефективних новітніх технологій виробництва.

Держава потребує нову економічну політику. Ще в 2017 році Європейська народна партія (ЄНП), схвалила резолюцію про розробку довгострокового плану підтримки нашої країни, який почали називати "план Маршалла для України".

Робота над конкретним змістовним наповненням плану Маршалла для України якщо і починалася, то не була доведена до логічного завершення.

З того часу питання щодо плану Маршалла піднімалися не один раз. Велику підтримку у цьому питанні проводить Польща і Великобританія, зокрема, її бувший прем'єр-міністр *Борис Джонсон*.

В теперішній безжалісний час для нашої країни ми відчуваємо потребу в розробці такого плану. Держава має провести серйозну підготовчу роботу, щоб бути готовою до його реалізації.

Позитивним є те, що зараз наші європейські партнери говорять саме про план Маршалла щодо України, а регіони в державі працюють над концепціями щодо їх соціально-економічного розвитку, зокрема Львівська область.

Що ж ми маємо вже зараз робити для того, аби бути готовим до реалізації заходів у рамках "план Маршалла для України"?

Перше. Успішна робота щодо відбудови і відродження української економіки неможлива без вирішення управлінської проблеми.

Було б неправильно охарактеризувати ситуацію в цьому питанні, як "управлінський колапс", але динаміка тут не оптимістична. Необхідно ретельно попрацювати над налагодженням системи зворотних зв'язків між керівниками та виконавцями у держорганах.

Безумовно основним аспектом є компетентність. Убезпечити її можна застосовуючи принципи позитивної селекції, коли дорога вгору ієрархічними службовими сходами буде забезпечена найбільш професійним, цілеспрямованим, відповідальним та ефективним державним менеджментом.

Друге. Варто врахувати той факт, що важливою складовою плану Маршалла для Західної Європи була його ідеологія.

Її суть – швидке відновлення зруйнованих війною економік західноєвропейських країн можливе у тому випадку, якщо кожна країна зможе оперативним чином налагодити випуск обладнання та матеріалів, яких потребують інші західноєвропейські країни.

Тому дуже важливим є співпраця між містами та регіонами – побратимами та отримання від них як фінансових так і матеріальних ресурсів з метою відродження інфраструктури населених пунктів країни та їх економічного розвитку.

Також цю ідеологію варто творчо екстраполювати зараз на нас: для відновлення та налагодження зв'язків між провідними галузями промисловості, а також усередині галузей – для відновлення промислової кооперації та інтеграції підприємств-суміжників.

Третє, відродження промислового комплексу. Тут головною задачею є втілення нових технологій та техніки. Необхідно визначитися

з пріоритетами і розвивати та вкладати кошти у найбільш перспективні галузі. В першу чергу, це стосується сільського господарства. Життя довело яка велика потреба в світі є у вітчизняній продукції сільського господарства. Тому державі потрібно прийняти заходи щодо забезпечення товаровиробників посівним матеріалом, мінеральними добривами та препаратами по захисту рослин, а при необхідності кредитними ресурсами.

Далі, серйозних змін потребує промисловий комплекс, який постраждав більш уразливо. І тут треба активно діяти за допомогою національних програм, які потребують максимальної уваги як від держави, так і регіональних структур влади.

В цьому питанні головне розпрощатися із застарілими технологіями та неефективним обладнанням, зокрема у машинобудуванні – впровадження в життя мрії багатьох слоїв населення щодо освоєння випуску свого, вітчизняного авто. Сьогодні ряд вчених працює над проектами для скорішого виробництва електромобілів на базі підприємств Запоріжжя і Дніпра. Від виробництва автомобільного листа та акумуляторів до збірки автомобілів.

Металургія потребує кардинального відродження і оновлення, зокрема виробництво до 5 млн. т в рік «зеленої» сталі в електродугових печах; прокату в умовах відбудови: сталь з покриттям, листова сталь, рейки, балки та інше.

Дуже важливою є Програма «Титан» на виробництво якого є необхідні виробничі потужності, а також ринки збуту.

Окреме питання енергетика та екологічна безпека.

Четверте. З метою підвищення рівня інноваційності національної економіки, посилення конкурентних позицій України та враховуючи, що економіки інших країн не зупиняються у своєму розвитку, необхідно суттєво активізувати інноваційну діяльність в Україні. Безумовно у цьому питанні важливішу роль змогли відіграти вітчизняні науковці.

Відродження промисловості можливо при наявності інвестицій. Це питання стояло на порядку денному Конференції з питань відновлення України 4–5 липня 2022 р. в Лугано (Швейцарія), де було презентовано проект Плану відновлення України. Визначити курс відновлення України на міжнародному рівні, сприяючи європейській стабільності. Під час конференції працювали секції з відновлення економіки, промисловості, енергетики, сільського господарства, соціального відновлення, з цифровізації, з відновлення інфраструктури, довкілля.

І останнє, до п'ятого пункту ми відносимо корупцію, яка процвітала в останні роки в Україні й політичні розбірки, що чекають нас після завершення війни. Скільки з'явиться «героїв», які будуть стверджувати про свої «великі заслуги». Тому, цього допустити неможливо бо ми можемо zostатися замість широкої допомоги і підтримки практично країнами всього світу у «розбитого корита», загрузнув у політичних та матеріальних розбірках, забувши історичну роль України по урятування всесвіту від російського загарбника.

Висловлювання західних політиків щодо перемоги України у війні з Росією та щодо розробки довгострокового плану підтримки України свідчить про те, що в Європі вірять, що Україна здатна перемогти Росію і подолати свої економічні проблеми.

Незважаючи на помилки, ми поступово виходимо на вірний шлях. А наявні труднощі будуть подолані завдяки готовності українського народу усвідомити величезну відповідальність, яку історія поклала на нас на нинішньому етапі розвитку держави.

Література:

1. Богдан Данилишин Про "план Маршалла для України" і не тільки. Який курс для післявоєнної відбудови економіки краще обрати Україні? 01.04.2022.
2. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Доповідь Українського інституту Майбутнього 22.04.2022 від UIFuture.
3. Ярослав Пилипенко Відбудова України після війни: хто, як і за чий гроші. Економічна правда, 19.05.22.
4. Валерій Моїсєєв Підсумки конференції в Лугано: 18 основних цифр 5 липня 2022 <https://decide.in.ua/mizhnao>
5. С. В. Іванов Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України / Economy of Ukraine*. 2019. № 1(686).

**РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Демидюк С. М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Радзівілюк Л. В.

*здобувач вищої освіти ступеня магістра
за спеціальністю 073 «Менеджмент»*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В період реформування економіки лісового господарства варто дослідити зарубіжний досвід реформування системи еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності у лісовому господарстві та можливо перейняти найбільш прогресивні інструменти регулювання.

У фінансовому аспекті лісові політики більшості високорозвинених (Швеції, Німеччини, Фінляндії, Нової Зеландії) та постсоціалістичних (Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Чехії, Угорщини, Словаччини) країн орієнтуються на самофінансування лісогосподарських підприємств. Бюджетне фінансування вони отримують в основному на виконання завдань державних органів (посадка нових лісів, проведення моніторингу та інвентаризації лісів, складання десятирічних лісовпорядних планів, фінансування лісової науки та освіти, створення інфраструктури тощо). Перспективним для українських лісоводів є створення спеціалізованих лісових фондів, кошти яких можна спрямовувати на фінансування відновлення лісів, вирівнювання фінансових можливостей лісогосподарських підприємств з різними природно-кліматичними та економічними умовами функціонування та на інші цілі, фінансування яких проводиться зазвичай за рахунок коштів державного бюджету.

Більшість центрально- та східноєвропейських постсоціалістичних країн з початком ринкових трансформацій у 1989–1991 роках проводили також реформи і у лісовій сфері. При цьому переважна більшість з них провели реституцію лісів (тобто повернення прав власності на ліси їх колишнім власникам), хоча в останні роки спостерігається зворотній процес – процес викупу земельних лісових ділянок у нових власників з метою укрупнення основних організаційних одиниць ведення лісового господарства, оскільки внаслідок приватизації було утворено велику кількість дрібних лісових господарств, які не здатні самостійно функціонувати та ефективно господарювати. Винятком поміж усіх східноєвропейських постсоціалістичних країн є Республіка Польща, яка залишила в державній власності більшість лісів і на їх основі створила високоефективну модель ведення лісового господарства. Тому Україні варто наслідувати приклад Польщі, залишивши ліси у державній власності та перейняти позитивний досвід ведення лісового господарства.

Ведення лісового господарства в Європі здійснюється на основі концепції сталого розвитку шляхом впровадження сталого лісового менеджменту. Концепція сталого лісового менеджменту є провідною в екологічній діяльності європейських лісгосподарських підприємстві тому пропонується взяти її за основу в практиці лісгосподарювання українським лісоводам. Втілення в життя цієї концепції дозволяє використовувати і доглядати ліси за допомогою таких методів і прийомів, які підтримують його біорізноманіття, продуктивність, здатність до відновлення, життєздатність, а також забезпечує виконання необхідних екологічних, економічних і соціальних функцій на місцевому, національному і глобальному рівнях.

Ще однією концепцією, яка може використовуватись в гірських районах України (Карпати та гірський Крим), є концепція наближеного до природи ведення лісового господарства. Ця концепція використовується для зниження чи попередження впливів природної стихії, які трапляються в гірських районах Європи (селеві потоки, зсуви, ерозія ґрунту та відкладення наносів, які виникають внаслідок різкої зміни лісового середовища та гідрологічної динаміки території, що спричинені повним або частковим видалення захисного лісового покриву).

Оскільки системи регулювання підприємницької діяльності в лісовому господарстві кожної окремо взятої країни має свою

специфіку та певні унікальні риси та методи регулювання, то варто було б розглянути далі найбільш ефективні напрацювання та досягнення в цій сфері окремих країн більш детально.

В теорії регулювання лісогосподарського підприємництва досвід Нової Зеландії є досить яскравим підтвердженням того, що дерегулювання цієї сфери призводить до підвищення ефективності її функціонування, а не навпаки. Тобто, чітке закріплення прав власності на ліси з ефективно діючою системою правопорядку створює стимули як до економічно прибуткової діяльності в лісовому господарстві, так і до гарантування екологічно безпечною використання лісових ресурсів та сталого розвитку лісових екосистем.

Високий же економічний рівень лісогосподарювання в Швеції та Фінляндії досягається завдяки функціонуванню цієї сфери на засадах ринкової економіки, що призводить до підвищення механізації лісогосподарських робіт та комп'ютеризації обробки даних щодо заготівлі деревини та її бухгалтерського обліку. Перспективним для впровадження в Україні є досвід Швеції щодо необхідності перерахування 50% прибутку лісогосподарських підприємств до державного бюджету та з обов'язковим щорічним отриманням ними прибутків на рівні не нижче 5% від вартості інвестованого капіталу.

Якщо розглядати досвід Швеції, Фінляндії та Німеччини з точки зору екології, то ці три європейські країни поєднує практика використання екологічно безпечних методів ведення лісового господарства, довгострокове планування попиту на деревину, залучення до виконання лісогосподарських робіт сторонніх підприємств-підрядників, а також те, що переважна більшість лісів цих країн є сертифікованими за національними або міжнародними системами (*FSC*). Цікавим також є німецький досвід догляду за насадженнями на основі методу «дерев майбутнього», який можна використовувати в Україні для вирощування крупномірних дубів, які реалізовуватимуться як високоякісний фанерний кряж.

В своїх угорських колег українські лісоводи можуть перейняти підхід, за яким кожен лісогосподарський підрозділ повинен приносити прибутки, тобто бути центром прибутку, а також те, що контроль за дотриманням лісового законодавства повинна здійснювати незалежна лісова охорона. Як уже зазначалось вище перспективним в Україні є створення спеціалізованого лісового фонду, який окрім Угорщини та Польщі, функціонує також і в Словаччині. Створення державних лісових компаній в Чехії та Словаччині призвело до підвищення

прибутковості підприємств, які входять до них. Крім того, комерціалізація лісгосподарської діяльності призвела до зниження частки санітарних рубок та збільшення рівня природного поновлення лісів.

Згідно з досвідом прибалтійських країн для підвищення ефективності лісгосподарювання необхідним є чіткий розподіл повноважень в структурі лісового господарства, обмеження втручання держави та створення конкурентного середовища. Перспективними для впровадження на теренах України є: система організації ведення лісового господарства за функціональним принципом (*LVM*); система охорони ключових біотопів в Естонії, яка здійснюється на підставі контракту та за обмеження лісокористування в яких виплачується грошова компенсація; ліцензування деревопереробки в Литві та система патрулювання (охорони) мобільними загонами лісових рейнджерів лісів цієї країни.

До перспективного досвіду еколого-економічного регулювання лісгосподарських підприємств у Республіці Польща можна віднести: функціонування лісового господарства на принципі фінансової самодостатності; використання такого фіскального інструменту як спеціалізований податок на лісові землі; створення Лісового фонду та використання його коштів на фінансування ведення лісового господарства; залучення для виконання лісгосподарських робіт на тендерній основі сторонніх приватних підрядних організацій та закріплення за надлісництвами обов'язку оприлюднювати усю інформацію про проведення процедури закупівлі товарів робіт та послуг як в національному друкованому виданні, так і в загальноєвропейському виданні (при перевищенні обсягу закупівлі певної величини), що сприяє підвищенню прозорості, посиленню конкуренції та зниженні закупівельної ціни для замовника робіт; закріпленням права за лісокористувачами проводити рубки головного користування на території охоронних та захисних лісових ділянках, а також спрямованість на екологічно безпечне лісокористування та розширене лісорозведення тощо.

Підсумовуючи проведене дослідження зарубіжного досвіду еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності в лісовому господарстві розвинених та постсоціалістичних європейських країн, а також Нової Зеландії, можна відмітити кілька ключових моментів. Основним моментом є те, що більшість країн використовують розподільну модель організації лісового господарства,

яка ґрунтується в більшості випадків на ринкових методах господарювання: залученні за тендерними процедурами сторонніх суб'єктів господарювання на виконання лісогосподарських робіт (посадки та догляду лісових культур, заготівлі та транспортування деревини), реалізацією заготовленої деревини на аукціонах та біржових торгах, відокремленні деревообробки від лісового господарства, створення рівних конкурентних умов для усіх суб'єктів господарювання (включно з державними підприємствами), а також забезпечення дотримання принципу верховенства права. В екологічній сфері більшість країн орієнтуються на впровадженні концепції сталого лісового менеджменту, основними пріоритетами якого є ведення лісового господарства на багатуокладній основі, збереженні біологічного різноманіття, використанні екологічно безпечних технологій виконання лісогосподарських робіт та необхідності проведення сертифікації лісів.

DOI

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА НАУКОВОЇ УСТАНОВИ

Дмитришин В. С.

кандидат юридичних наук, доцент,

старший науковий співробітник

Державної наукової установи

«Науково-практичний центр профілактичної

та клінічної медицини» Державного управління справами

м. Київ, Україна

Формування ефективної системи управління інноваційною діяльністю в науковій установі, залежить від великої кількості чинників, які можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. І враховуючи важливість того чти іншого чинника для установи, керівництвом виробляється стратегія (політика) управління інноваційною діяльністю в установі. Інноваційна політика є важливою частиною загальної науково-технічної політики будь-якої наукової установи, проте вона має самостійний характер і є дієвим та

ефективним інструментом підвищення економічної спроможності такої установи.

Головною метою інноваційної політики в науковій установі є створення сприятливих морально-психологічних, соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу установи, забезпечення впровадження сучасних, ефективних, екологічних, безпечних, енерго та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної наукової продукції.

На думку вітчизняних науковців, інноваційна політика спрямована на створення сприятливих умов для розвитку інноваційних процесів; на концентрацію фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках науки, зменшення ризику приватних компаній у процесі розробки нової високотехнологічної продукції; складання комплексних прогнозів національного інноваційного розвитку; формування цільових науково(технічних програм; створення ринку для нововведень, скорочення витрат фірм, що здійснюють НДДКР; на поширення науково-технічних знань як найважливішого економічного ресурсу [1].

Є думка, що під інноваційною політикою необхідно розуміти комплекс принципів та заходів щодо планування, розробки, стимулювання, регулювання і контролю процесів інноваційної діяльності у науково-технічній та виробничих сферах [2].

Інші науковці стверджують, що інноваційна політика – це комплексна система заходів, спрямованих на стимулювання, розроблення, супроводження, управління, планування та контроль процесів інноваційної діяльності у сфері науки, технологій і виробництва, що пов'язані з адекватними супровідними заходами у важливих сферах життєдіяльності та забезпечують у сукупності створення необхідних умов для реалізації цілей соціально-економічного розвитку [3].

Також вважається, що інноваційна політика підприємства – це форма стратегічного управління, яка визначає цілі та умови здійснення інноваційної діяльності підприємства та орієнтована на забезпечення його конкурентоздатності. «інноваційна політика» – це форма стратегічного управління нововведеннями в суспільстві в умовах країни, галузі, конкретного підприємства [4].

Березовська Л.О. визначає інноваційну політику, як процес пошуку та комплекс заходів, що забезпечать конкурентоспроможність

організації у довготривалому періоді і включають у себе розробку інноваційної стратегії та рішення тактичних завдань щодо реалізації попиту споживачів на інноваційну продукцію, симбіоз цілей розвитку і маркетингової діяльності, досліджень і досягнень у науковій та виробничій сферах, управлінських рішень щодо їх впровадження з урахуванням ресурсних обмежень і можливостей підприємства та одна із складових діяльності організації, що визначає мету та умови здійснення інноваційної діяльності та направлена на створення й впровадження нових технологій і видів продукції [5].

На нашу думку, загалом термін «інноваційна політика» може вживатись у декількох сенсах. У найбільш широкому сенсі, на макрорівні, інноваційною політикою є державне управління процесом створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, формування інноваційних ідей і проєктів, конструювання науково-дослідних зразків нововведень, їх освоєння і просування на ринок. На рівні підприємства це означає сукупність певних принципів, норм, які виступають основою для прийняття стратегічних управлінських рішень в інноваційній діяльності установи, за рахунок чого покращується ефективність наукової діяльності, виробництва товарів та/або послуг, підвищується наукова і виробнича конкурентоспроможність установи в довгостроковій перспективі. У більш вузькому сенсі – це система заходів, які застосовуються менеджментом установи для досягнення мети інноваційної діяльності наукової установи. А у найбільш вузькому значенні «інноваційна політика наукової установи» – це прийнятий Вченою Радою або загальними зборами колективу наукової установи та затверджений у встановленому порядку нормативним актом цієї установи письмовий документ, який визначає загальну місію, мету, візію інноваційного розвитку установи, принципи, на яких установа будує свою інноваційну стратегію, загальні заходи, які мають бути здійснені для досягнення цієї мети, комплексний план розробки, реалізації та фінансування інновацій, враховувати ресурсне забезпечення його реалізації.

Відповідно, інноваційна політика установи розглядається як, з одного боку – форма стратегічного управління і знаходить своє відображення в розробці стратегії, а з іншого боку – як комплекс заходів, сукупність необхідних економічних, техніко-технологічних, правових, організаційних, маркетингових, кадрових та інформаційних заходів, форм, механізмів і методів управління, спрямованих на інноваційний розвиток наукової установи.

Зазвичай процес формування інноваційної політики наукової установи розпочинається з представлення ідей, оцінювання їх переваг та недоліків, проведення досліджень щодо готовності і можливості установи сприймати нововведення, здатності наукової спільноти та технічних фахівців доведення цих ідей до стадії готового інноваційного продукту.

Розроблення інноваційної політики установи передбачає визначення цілей, місії і стратегій її розвитку на найближчу і далеку перспективу, виходячи з оцінки її потенційних можливостей і забезпеченості ресурсами. При цьому цілі інноваційної політики поділяють на функціональні (підтримка досягнутого стану системи) та нові (досягнення якісно нового стану системи).

Підготовка інноваційної політики установи передбачає:

- розробку поточних і перспективних програм науково-технічного розвитку, їх формалізацію та доведення до свідомості персоналу;
- розробку проектів оновлення продуктів, відповідно до вимог ринку;
- поточний, періодичний, плановий та позаплановий контроль і своєчасне коригування впровадження зазначених програм і проектів;
- впровадження і проведення єдиної інноваційної політики на основі координації діяльності усіх структурних підрозділів наукової установи;
- належне матеріальне і фінансове забезпечення інноваційних програм;
- своєчасне оновлення, навчання, підготовку і перепідготовку наукового і виробничого персоналу;
- оперативне виявлення і комплексне розв'язання проблем, пов'язаних із реалізацією інноваційного циклу.

Враховуючи цілі, завдання, а саме головне – наукові, технічні та ресурсні можливості установи, можуть формуватись і різні типи інноваційної політики.

Так, при наявності великої наукомісткості створених продуктів, оперативністю впровадження новацій, установа може обрати «наступальний» тип інноваційної політики, який характеризується певною ризикованістю, проте, в перспективі може принести найкращі фінансові результати. Реалізація такої політики можлива за умов значного науково-технічного потенціалу, високої гнучкості її структурних елементів, готовності управлінських кадрів до ризику, їх

здатності акумулювати фінансові кошти, необхідні для впровадження інноваційних проєктів тощо.

При більш помірній інноваційній політиці, застосовується її «еволюційний» тип, який формує умови для досконаліших рішень поточної діяльності установи: технології виробництва продуктів (послуг), їх модифікації в межах базової конструкції, розширення ринкової ніші, вдосконалення маркетингових інструментів тощо. Це дає змогу установі протягом тривалого часу утримувати стійкі позиції на ринку, вносячи поліпшувальні зміни у технологію, дизайн продукту або способи стимулювання його збуту.

У свою чергу, «захисна» інноваційна політика, в основному, спрямована на утримання позицій установи на ринку певних продуктів. Інноваційний пошук, через обмежені ресурси, зосереджується на заходах, що дають змогу скорочувати витрати на виробництво поточної продукції (послуг) з метою зниження її ціни і збереження конкурентоспроможності.

Література:

1. Дикань В. Л., Островерх Г. Є. Удосконалення механізмів державного управління розвитком залізничної галузі України в євроінтеграційному векторі. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 11–20.
2. Гевко В. І. Інноваційна політика держави як чинник соціально-економічного розвитку. *Агоросвіт*. 2020. № 10. С. 136–143.
3. Кушнірук В. С. Інноваційна політика: опорний конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти «магістр» спеціальності 073 «Менеджмент» денної форми навчання. Миколаїв : МНАУ, 2016. 71 с.
4. Кадол Л. В., Кравчук Л. М. Принципи формування інноваційної політики підприємства / Л. В.Кадол, Л. М. Кравчук. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. Випуск 17. Частина 1. 2016. С. 76–79.
5. Березовська Л. О. Інноваційне підприємництво конспект лекцій для самостійної роботи студентів. К., 2021. Електронний ресурс: <https://elearn.nubip.edu.ua/mod/book/view.php?id=357299&chapterid=124435>

ІННОВАЦІЙНИЙ СЕГМЕНТ РИНКУ ПРАЦІ

Коваль Л. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Ліщук Н. В.

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Інновації залишаються основним джерелом сталого розвитку та суспільного прогресу, забезпечення довгострокового економічного зростання на основі підвищення конкурентоспроможності національних економік. Відповідно до критеріальних ознак, інновації можна згрупувати таким чином [2]:

1) інновації у технології виробництва (засоби і методи організації виробництва, нові технології виробництва, випуск модернізованої або нової продукції, впровадження інформаційних систем, використання нових джерел енергії;

2) інновації в організації та управлінні підприємством (нововведення у фінансовій та бухгалтерській сферах діяльності, мотивації та оплаті праці, оцінці результатів діяльності, управлінні персоналом, системах стратегічного планування, прогнозування, моделювання процесів виробництва, постачання, збуту); 3) інновації у суспільному житті, особистості, колективу, громади (зміна умов та способу життя, праці, культурних, екологічних та політичних аспектів, тощо).

Формування інноваційної зайнятості обумовлює послаблення значення традиційних робочих місць та поширення масштабів самостійної та гнучкої зайнятості, виокремлення частини бізнес-функцій та непрофільних видів діяльності за допомогою високих технологій, забезпечує

покращення адаптованості суб'єктів зайнятості до вимог економіки знань, накопичення їх та поступовим переходом до нової якості.

Сутнісним характеристикам інноваційної зайнятості відповідають швидке перегрупування зайнятих по галузях і сферах економіки (концентрація зайнятості в галузі інтелектуального виробництва та сфері послуг); підвищення кваліфікаційного рівня робочої сили і формування нового інтелектуально-професійного простору; зміна форми праці і її подальша інтелектуалізація, розвиток самозайнятості нового типу; виникнення нового типу відносин в системі зайнятості, посилення та поглиблення змісту гнучкості зайнятості [1].

Виокремлення інноваційної праці як різновиду економічної та трудової діяльності у наукових дослідженнях було зумовлене необхідністю розмежування понять робочої сили та людського капіталу.

Вважають, що людський капітал, на відміну від робочої сили, за умови накопичення необхідних знань, навичок та вмій, може бути рушієм прогресивного розвитку інноваційної економіки а його носії – отримувати вищу оплату праці, яка складатиметься з оплати праці робочої сили та міститиме відсоток за використання людського капіталу [3]. Неодмінними передумовами реалізації праці носіїв людського капіталу з урахуванням їхніх освітньо-професійних і творчих складових є інформаційна насиченість праці, її інтелектуалізація, гуманізація та креативність [5].

Основними ознаками інноваційної праці є: 1. Досконале володіння сучасними інформаційними технологіями та здатності працівника до креативності, самовдосконалення, інноваційна активність. 2. Інновація як продукт інноваційної праці (новий товар чи послуга, технологія, метод тощо), що задовольняє суспільні потреби з максимально корисним економічним ефектом. 3. Інноваційна праця не регламентується, не нормується, не прогнозується і не може бути точно контрольована, адже пов'язана з високим ступенем ризику. 4. Інноваційна праця неоднорідна, характеризується зростанням, уповільненням або взагалі затуханням при створенні інновації. 5. Нестандартність та неординарність характеру інноваційної праці вимагає інтегрованих знань, їх безперервного оновлення в різних сферах діяльності. [3].

Для визначення економічного змісту інноваційної зайнятості необхідно враховувати специфіку формування та розвитку зайнятості в умовах інформаційного суспільства. Зокрема, згідно з точкою зору Б.О. Баласиновича, за цих умов зайнятість відображає систему економічних, соціальних, організаційно-правових та інших відносин

у суспільстві з приводу участі індивідів у всіх видах діяльності для задоволення як власних, так і суспільних потреб з метою забезпечення розвитку професійно-кваліфікаційних здібностей та вмінь відповідно до морально-психологічних якостей та настанов особистості [4].

Л.В. Санкова дає визначення зайнятості інноваційного типу (у вузькому розумінні) як сукупності нових або удосконалених видів та форм трудової діяльності, що передбачають використання інноваційного потенціалу, реалізовані суб'єктами ринку праці та сприяють досягненню продуктивної та ефективної зайнятості [5]. Водночас у широкому розумінні зайнятість інноваційного типу цей науковець трактує як систему трудових відносин з приводу включення працівників у суспільне виробництво, яка характеризується новою якістю, що перетворюється на продуктові, технологічні, управлінські, організаційні, соціальні інновації на усіх рівнях та призводить до синергії соціально-економічного ефекту [5].

Виходячи з цього, інноваційну зайнятість можливо трактувати як сукупність соціально-трудова відносин між учасниками трудової діяльності, що передбачає формування, розподіл та перерозподіл людських ресурсів для участі у інноваційній праці, що сприяє людському розвитку та навчанню упродовж усього життя і отриманню навичок, забезпечує ефективну реалізацію людського потенціалу та гідний людський розвиток.

Водночас деякі аспекти питань формування інноваційної зайнятості залишаються недостатньо дослідженими, що потребує більш детального аналізу специфіки формування інноваційної зайнятості в умовах модернізації економіки та суспільства у країні, регіоні.

З метою забезпечення сприятливих умов ефективного розвитку інноваційної зайнятості в Україні, за якої досягатиметься підвищення продуктивності та оплати праці, життєвого рівня населення, необхідно визначити стратегічні напрями активізації інноваційної складової зайнятості, орієнтовані на поширення інноваційних видів зайнятості, що потребує визначення інструментів і ресурсного забезпечення реалізації стратегії, здійснення моніторингу її результатів.

Література:

1. Білявська Ю., Варава В. Фахівець епохи інновацій: сценарії розвитку ринку праці // *Foreign trade: Economic*, 2022.

2. Семикіна М. В., Пасека С. Р. Інноваційна праця : діагностика проблем, важелі активізації : монографія. Черкаси : ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. 320 с.
3. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань // Україна: аспекти праці. 2007. № 4. С. 4–9.
4. Лісогор Л.С. Трансформація ринку праці: можливості реалізації інноваційних змін в сучасних умовах. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія, 2015 – irbis-nbuv.gov.ua//https://scholar.google.com.ua/scholar?start=20&q
5. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку (кол. моногр.). Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. К., 2016. 328 с.

DOI

РОЛЬ ЛІДЕРА В ЕФЕКТИВНИХ КОМУНІКАЦІЯХ ОРГАНІЗАЦІЇ

Коробович Л. П.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту*

*ПВНЗ «Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

Комунікація – це зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями комунікаторів процес встановлення і підтримання контактів між членами певної соціальної групи чи суспільства загалом на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників комунікації [1].

Комунікаційне забезпечення в контексті управлінської діяльності персоналу – це цілеспрямований процес обміну інформацією між суб'єктами, включаючи характер взаємодії як зовнішніх так і внутрішніх комунікацій, за допомогою методів, інструментів, технологій, засобів, які дозволяють своєчасно отримати керівниками достовірну інформацію та оперативно прийняти управлінське рішення

задля конкурентоспроможності підприємства. Значною проблемою в управлінській діяльності, особливо на рівні взаємодії окремих підрозділів та суб'єктів управління, є збір інформації, збереження її в базах даних для ефективного прийняття управлінських рішень. Акумуляція інформації, яка одержується з усіх рівнів управлінської діяльності персоналу, відбувається повільно, що значно погіршує рівень її актуальності, як наслідок ускладнює своєчасне прийняття рішень. Тому найбільшу увагу доцільно приділяти розбудови системи організаційно-комунікаційного забезпечення, яке повинно базуватися на передових інфокомунікаційних технологіях, використанню вискоелективних засобів її техніко-технологічного забезпечення управлінських процесів, які дозволяють збільшити швидкість збору та переробки інформації [2]. Управління – процес, який має цілеспрямований характер, здійснюється суб'єктом управління відносно об'єкта управління, реалізується через виконання певних функцій шляхом застосування таких методів, які сприяють досягненню бажаних результатів [3].

Усі інформаційні потоки в організації мають чотири основні напрямки: вниз, вгору, по горизонталі та неформально (неофіційна інформація/чутки). У сучасних та визнаних організаціях комунікація відбувається в усіх напрямках, але основні з них – вниз і вгору. Важливо регулярно контролювати інформаційний потік в організації та стежити, щоб потік не затримувався в будь-якому напрямку. Усі напрямки інформаційного потоку мають традиційні форми, слабкі та сильні сторони. Комунікація зверху вниз – офіційний метод комунікації, офіційна щоденна (або в рамках спеціальних заходів) інформація, яку керівництво надає усім працівникам. Завдяки низхідній комунікації надається інформація, пов'язана з ключовими організаційними змінами, новими цілями або стратегіями, забезпечується зворотний зв'язок щодо результативності на рівні організації, представляється офіційна політика. Комунікація знизу вгору – інформація передається від працівників нижчого рівня до працівників вищого рівня/керівників. Висхідна комунікація відбувається тоді, коли працівники звітують перед керівником або коли керівники команд звітують перед керівником відділу (звіти про хід виконання завдань, пропозиції стосовно проєктів). Важливо створити в організації культуру відкритості та довіри, яка сприяє природному потоку висхідної комунікації – керівники можуть отримувати ідеї, відгуки та ініціативи від працівників, навіть не запитуючи про це.

Горизонтальна / бічна комунікація – комунікація між персоналом та підрозділами на одному рівні в організації. Мета більшої частини горизонтальної комунікацій полягає у запиті підтримки або координації діяльності. Люди на одному рівні в організації можуть спільно працювати над проблемами або питаннями неформально та залежно від потреби. Комунікація двох співробітників, які підпорядковуються одному керівнику, також є прикладом горизонтальної комунікації. Якщо комунікація відбувається між двома департаментами, керівник відправника повинен бути залученим до процесу (бути проінформованим). Неформальна комунікація – це неформальна комунікація між працівниками організації у робочий час та поза ним. Неформальна комунікація починається з прибуття на роботу, привітання з колегами та обміну враженнями про вихідні, кави або обіду з колегами по роботі, святкування їх днів народження на роботі або відвідування навчальних заходів. Намагаючись керувати ризиками цього комунікаційного потоку (щоб не зробити його джерелом пліток та образ), важливо забезпечити досить сильну роль керівника у неформальних ситуаціях. Керівники повинні бути активними та ініціативними, брати участь у зустрічах команд та святкуваннях. Для забезпечення справжнього процвітання та досягнення цілей ефективної внутрішньої комунікації, необхідно докладати зусилля в межах усієї організації. Саме тому важливо визначити ролі та основні обов'язки. Це завдання не можна залишати на відповідальність однієї людини або одного конкретного відділу. За внутрішню комунікацію повинен відповідати кожен. Ключовими особами, які беруть активну участь і відповідають за процес внутрішньої комунікації, є: вище керівництво, безпосередні керівники. Відділ кадрів, відділ комунікацій або спільна команда з комунікацій. Відповідальність за процес може бути розділена між відділом кадрів та відділом комунікацій або спільною командою з комунікацій. Ключова роль відповідального за внутрішню комунікацію полягає у створенні, розробці та реалізації стратегії внутрішньої комунікації, підготовці планів комунікації, управлінні бюджетами, оцінці ефективності заходів з внутрішньої комунікації. Внутрішня комунікація впливає на кожну функцію управління. Керівники різних ланок використовують систему внутрішньої комунікації управління кадрами та процесами ◊ метою планування, організації, спрямування і контролю дій і зусиль персоналу, його мотивації і заохочення. Вище керівництво задає «тон» для всієї організації та створює модель

поведінки. Внутрішня комунікація – це інструмент забезпечення помітності вищого керівництва, брендингу роботодавця, формування організаційної культури, повідомлення спільного бачення та місії, узгодження організаційних цілей. Безпосередній керівник відповідає за щоденну комунікацію зі своїми працівниками, заохочуючи їх давати зворотний зв'язок, ділитися своїми думками. Це потужний інструмент управління продуктивністю працівників та розвитку компетенцій, а також інструмент управління командою для безпосереднього керівника. Це також інструмент для розширення можливостей та залучення працівників. Внутрішня комунікація є ключовим інструментом для покращення досвіду працівників протягом його життєвого циклу. Коли працівники чітко розуміють значення своєї роботи, вони відчувають, що їх цінують, та отримують додаткову мотивацію, щоб докладати додаткових зусиль.. Побудова міцної внутрішньої комунікації є обов'язковою умовою для покращення досвіду працівників. Для забезпечення успішної та ефективної внутрішньої комунікації в організації обов'язково необхідно визначити, хто в організації відповідає за процес внутрішньої комунікації. Найкращим рішенням буде створення підрозділу з внутрішньої комунікації. Основним завданням підрозділу з внутрішньої комунікації є забезпечення стратегічного напрямку та керівництва щодо розробки стратегії внутрішньої комунікації, передача стратегічних повідомлень та надання всьому персоналу регулярної, змістовної та узгодженої інформації про діяльність усієї організації. Іншими словами, менеджер з внутрішньої комунікації – це очі, вуха та голос організації. У випадках, коли організація не може створити окремий підрозділ, який займатиметься внутрішньою комунікацією, необхідно забезпечити, щоб відділ зовнішньої комунікації (зв'язків з громадськістю) був залучений до внутрішньої комунікації та відігравав одну з головних ролей у цьому процесі. Навички та знання, якими володіють працівники підрозділів з комунікації, необхідні для процесів внутрішньої комунікації, особливо в таких сферах діяльності, як: Роль підрозділу комунікації створення повідомлень/оголошень та своєчасне інформування цільової аудиторії вибір правильних засобів та каналів комунікації поєднання цілей зовнішньої та внутрішньої комунікації надання підтримки щодо візуальних рішень, брендингу та іміджу організації підтримка комунікації у кризових ситуаціях про. Одним з основних інструментів внутрішньої комунікації є зустрічі. Регулярні зустрічі та обговорення між департаментами/керівниками/групами організуються не лише

для вирішення проблем та завдань, а також для того, щоб забезпечити однакове інформаційне поле та зміцнити стосунки між різними відділами та працівниками. Спеціалісти з комунікацій та внутрішні спеціалісти з управління персоналом повинні брати участь у цих зустрічах, щоб забезпечити швидке та точне надання важливої інформації як внутрішнім, так і зовнішнім адресатам, якщо це необхідно. Після зустрічі усім працівникам надсилається повідомлення щодо питань, які обговорювалися на зустрічі. Щоквартальні (або частіше) зустрічі працівників призначені для представлення фактичних цілей та досягнень організацій, майбутніх змін, отримання зворотного зв'язку від персоналу для зміцнення організаційної культури та залучення працівників. Сприйняття інформації працівниками організації впливає на їх моральний дух, мотивацію та задоволеність. Важливо щоб працівники чітко розуміли як їх роль впливає на результати роботи організації. Якщо працівники упускають важливу інформацію, у них може виникнути почуття розчарування, що може вплинути на їхню мотивацію та продуктивність. Добре поінформовані та залучені працівники ймовірно стануть представниками бренду роботодавця.

Література:

1. Різун В. В. Теорія масової комунікації [Електронний ресурс] / В. В. Різун. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=book.index&book=1>
2. Гришина В. В. Визначення інструментів активізації організаційно-комунікаційного забезпечення управлінської діяльності персоналу промислових підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 244–250.
3. Ястремська О. М. Організаційне забезпечення якості трудової діяльності керівників промислових підприємств : монографія / О. М. Ястремська, К. В. Яковенко, В. В. Том.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ліщук Н. В.

*кандидат наук з державного управління,
завідувач, доцент кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Іваниш Т. В.

*магістрантка спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа
та страхування»,
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Сучасні ринкові умови господарювання мають суттєвий вплив на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, у яких значна частка прибутку набуває інфляційного характеру, знижується платоспроможність та їх ліквідність. Такий стан спонукає до підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, конкурентоспроможності продукції відповідно переформатувавши управлінські підходи згідно останніх досягнень науково-технічного прогресу, вишукуванні ефективних форм господарювання у забезпеченні виробничих процесів, підвищенні рівня ділової активності та підприємницького характеру.

В цілому це необхідно для стабільності розвитку аграрного виробництва, досягнення стійкого стану сільськогосподарських підприємств в мінливих умовах господарювання. У наукових літературних джерелах «стійкість» має ототожнення з поняттям «сталість» (незмінність, постійність) і «стабільність» (забезпечення сталості), як певне трактування кібернетичного підходу «...стійкість – збереження незмінності деяких інваріантностей системи в процесі змін її стану» та економіко-математичного підходу «...умови, які забезпечують системі стан рівноваги або утримання її характерних ознак на відповідному рівні» [1]. Звідси основним концептуальним

підходом до визначення поняття «стійкість», є процесуальна та результативна її складова, які означають здатність встояти, протистояти і адаптуватись до дій екзогенних та ендогенних чинників.

Як процес – «стійкість» виступає наслідковим чинником у взаємозв'язку і взаємодії господарських операцій економічної системи підприємства з метою генерації факторів рівноваги і створення підґрунтя подальшого його розвитку. 9 Загалом «стійкість підприємства» визначають як економічну категорію, яка «...охоплює сукупність факторів що забезпечують підприємству стан контрольованої рівноваги та здатність до сталого економічного зростання шляхом ефективного забезпечення діяльністю» [2].

Фінансова стійкість сільськогосподарського підприємства є головним компонентом загальної його стійкості, і виступає як об'єкт фінансового забезпечення господарської діяльності, характеризуючи стан фінансових ресурсів у забезпеченні пропорційності та збалансованості розвитку при збереженні платоспроможності, кредитоспроможності за умов припустимого рівня ризику.

Визначення фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства надає змогу отримати оцінку здатності підприємства адаптуватись до умов зовнішнього середовища із визначенням ступеня його незалежності від зовнішніх джерел фінансування. Насамперед змістовність визначення ступеня фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств виходить із функцій які вони виконують.

Враховуючи підходи до визначення ступеня фінансової стійкості господарської діяльності підприємств, пропонується її функції визначати за декількома основними принципами, тобто тими вимогами, які є обов'язковими у виконанні процесів організації діяльності, виявлення її результатів та опрацюванні цих результатів з метою визначення рівня фінансової стійкості.

В процесі встановлення рівня фінансової стійкості слід використовувати таку методику, яка найбільшою мірою сприятиме ефективності її визначення. Будь-яка методика ґрунтується на проведенні аналізу, і може включати способи, правила і заходи щодо найбільш доцільного виконання роботи. До основних завдань, які комплексно розв'язуються у процесі оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, необхідно віднести наступні завдання [3]:

1. Встановлення позиції підприємства за розробленими фінансовими показниками, що зводиться до виявлення забезпеченості підприємства оборотними засобами, правильності утворення запасів товаро-матеріальних цінностей, встановлення оптимального рівня заборгованості, виявлення економічних і фінансових результатів. Правильна оцінка позиції підприємства за фінансовими показниками може бути здійснена на основі їхнього системного і взаємозалежного аналізу.

2. Виявлення шляхів і можливостей подальшого поліпшення фінансової діяльності, тобто встановлення в процесі оцінки відхилень показників фінансової стійкості підприємства від критичних значень. Виявлення причин цих відхилень і розробка відповідних рекомендацій сприяють поліпшенню всієї виробничої діяльності підприємства.

В процесі проведення аналізу рівня фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, особливу увагу необхідно звертати на внутрішні фактори, від яких залежить діяльність підприємства, і на які можна впливати та якими можна управляти. В залежності від впливу вищезначених факторів, надається можливість виділяти такі види фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства, як: поточна (в момент здійснення аналізу) і потенційна (перспектива нарощування обсягів діяльності на протязі певного періоду з виходом на новий рівень фінансової стійкості). Тобто фінансова стійкість сільськогосподарського підприємства на короткостроковий період діяльності означає досягнення стану рівноваги: довгостроковий період – трансформування стабілізуючих чинників у фактор розвитку підприємства.

Таким чином, сільськогосподарське підприємство, як відкрита система та самостійний учасник ринкових відносин, має унікальну структуру внутрішнього та зовнішнього середовища, тобто «зіштовхується» із властивим тільки йому набором факторів фінансової стійкості і платоспроможності, притаманним конкретному сегменту ринку – аграрного ринку. Тому розробка індивідуальної системи забезпечення чинниками фінансової стійкості, дасть змогу ідентифікувати його фінансову стійкість, визначити періодичність проведення контролю та визначити результативність і ефективність таких дій. І якщо таке підприємство є фінансово стійким, то воно має перевагу перед іншими аналогічними підприємствами – учасниками

ринкових відносин того ж типу щодо залучень інвестиційних ресурсів і отримання кредитів, вибір постачальників та замовників.

Література:

1. Загородна О., Серединська В. Діагностика фінансового стану і стійкості функціонування підприємств. *Вісник ТНЕУ*. 2017. № 3. С. 20–24.
2. Дуброва Н. П., Антоненко В. В. Управління фінансовою стійкістю сільськогосподарських підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 11(2). С. 8–11.
3. Башнянин Г. І., Лінтур І. В. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання та шляхи її покращення. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 2(02). С. 98–101.

DOI

МЕХАНІЗМИ РЕЛОКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Олехнічка А.

*доктор габілітований, професор,
директор Центру європейських регіональних та локальних досліджень
Варшавського університету
м. Варшава, Польща*

Князевич А. О.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту Міжнародного економіко-
гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'ячука
м. Рівне, Україна*

Релокація являє собою комплексний процес часткового або повного фізичного переміщення активів, обладнання, працівників підприємства з одного місця на інше в межах країни або з однієї країни до іншої, що зумовлений об'єктивними причинами збереження та/або масштабування діяльності. Це тимчасове явище, що діє в період воєнного стану та активних бойових дій на території України і релоковані підприємства по їх закінченню мають можливість як

повернутися на попереднє місце дислокації (із задекларованою гарантією допомоги держави та компенсації витрат у зв'язку з поверненням), так і залишитися на новій локації.

Згідно з результатами опитування українського бізнесу, що проведене Gradus research company [4], лише 22% підприємств працюють після 24 лютого 2022 року так, як і працювали до повномасштабного вторгнення. Лише частково працює 51% українського бізнесу, а 19% зовсім припинили роботу. Повністю або частково переміщені з небезпечних регіонів були 12% підприємств, 20% бізнесу нині знаходиться у процесі релокації. З тих підприємств, які вже перемістили з небезпечних регіонів, 72% залишилися у межах України. 11% бізнесу релокували закордон (Польща, Німеччина, Бельгія, Болгарія, Естонія), а ще 17% підприємств частково залишилися у країні.

Значна кількість прикладів релокації українських підприємств дозволяє зробити висновки про можливість швидкої адаптації бізнесу до нових критичних умов. Ефективність цього процесу залежить від значної кількості факторів, у тому числі й суб'єктивного характеру. Очевидним є необхідність підготовки вітчизняного бізнес-середовища та економіки країни в цілому до наступних викликів війни, до яких необхідно готуватися заздалегідь, використовуючи вже здобутий досвід. Це заходи, що мають бути направлені на концентрацію на внутрішньовиробничих процесах, їх оптимізацію та стандартизацію, розробку тактичних дій та середньострокових стратегій з врахуванням впливу на діяльність підприємства негативних факторів воєнного та післявоєнного періодів у країні та негативних світових трендів в цілому. Підприємствам необхідно проводити моніторинг пропозицій фінансової підтримки українського бізнесу, що постраждав від війни, за рахунок грантів та кредитів. При розробці стратегій варто звертати значну увагу на стрімку інфляцію, також не треба недооцінювати вплив війни на переформатування, в тому числі, і європейського ринку.

Учасниками процесів релокації можуть бути: організації, установи, суб'єкти підприємницької діяльності, що потребують релокації; державні органи влади на різних рівнях управління; суб'єкти інфраструктури місць передислокації; інші учасники, що врегульовують питання логістики, постачання, збуту в процесі релокації.

Переміщення бізнесу шляхом різних процедур релокації підтримується на законодавчому рівні. Завданнями державної підтримки процесів релокації підприємств є: 1) збереження

економічного потенціалу країни в умовах військового стану; 2) забезпечення зайнятості населення; 3) збереження робочих місць. Організаційно-правове регулювання процесів релокації здійснюється Міністерством економіки України на основі значної кількості правових актів. Розроблена урядова програма релокації підприємств [5], яка покликана сприяти відновленню економіки держави за рахунок переміщення підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, у безпечні регіони Західної України. Державою визначено 9 регіонів, що можуть прийняти релоковані підприємства – це Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області.

Переїзд суб'єктів підприємницької діяльності, незначних за масштабом, фізичних осіб-підприємців, що, наприклад, надають послуги, мають декілька найманих працівників, не мають виробництва та потреби у перевезенні певних матеріальних активів, здійснюється самостійно, за власний кошт та без відшкодування витрат на релокацію державою. Приватний підприємець при переїзді змінює адресу своєї реєстрації, за потреби оформлює статус внутрішньо переміщеної особи і може продовжувати здійснювати свою діяльність вже у обраному місці релокації.

У свою чергу, переїзд бізнесу, що має значні виробничі потужності (заводи, цехи, фабрики тощо), кваліфікований персонал, може відбуватися за державної підтримки згідно з урядовою програмою релокації підприємств. Ця програма покликана сформувати систему, що дозволяє подати заявки на релокацію, обробити їх, визначитися із заходами підтримки логістичного характеру, фізичного перевезення обладнання, матеріально-технічних цінностей, здійснити пошук нових виробничих приміщень, перевезення працівників та їх сімей. До системи забезпечення релокаційних процесів залучені: підприємства, установи, організації, що подали заявки на релокацію; представники державних органів влади та органів місцевого самоврядування; компанії та кластери на місцях, що мають бажання допомогти з релокацією.

Учасником програми релокації може стати будь-яке підприємство, здійснивши повну або часткову релокацію, тобто фізичне перенесення своїх потужностей та персоналу. Державна програма релокації покликана забезпечити потреби підприємств, установ і організацій, що територіально розміщуються в регіонах, які постраждали від бойових дій.

Механізми здійснення релокації підприємств (переміщення в межах країни) передбачають наступні дії: подача заявки; визначення пріоритетності; допомога щодо логістичних питань.

На ефективність реалізації заходів щодо релокації підприємств впливає значний ряд факторів. Критеріями, за якими може бути оцінена складність процесу релокації є: обсяги використання електроенергії, газу води; кількість працівників; кількість обладнання; спосіб транспортування (залізничний та поштовий зв'язок, автотранспорт); попереднє місце розташування підприємства, в тому числі на предмет можливості та безпеки вивезення обладнання; наявність місць розміщення виробничих потужностей на новій локації; орієнтований термін монтажу обладнання на місці релокації; вирішення питань оренди; підключення мереж; розселення персоналу та членів їх родин. Також, логістичні заявки Міністерством економіки України мають формуватися з врахуванням наступних можливостей: підвезення обладнання до залізниці; оперативного проходження блокпостів; оформлення транспортних накладних; інших документи щодо компенсації підприємству витрат на транспортування. Транспортна інфраструктура та інфраструктура місць релокації виступають як система підтримки прийняття рішень при перенесенні виробничих потужностей підприємств.

Література:

1. Olechnicka A., Ploszaj A., Celinska-Janowicz D. (2019). The Geography of Scientific Collaboration. Abingdon & New York : Routledge, p. 236.
2. Społeczeństwo a wojna. Paradoks wojny we współczesnym ładzie międzynarodowym. M.Bodziany (edit.). Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki. Wrocław 2013. 356 s.
3. Князевич А. О. Управління інфраструктурним забезпеченням інноваційного розвитку економіки : моногр. Рівне : Волинські береги, 2018. 362 с.
4. Опитування українського бізнесу. Gradus research company. 2022. https://gradus.app/documents/262/Gradus_Forbes__Ukrainian_Business_Survey.pdf (дата звернення 24.09.2022).
5. Програма релокації підприємств. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprinstv>

6. Релокація підприємств та підтримка бізнесу громадами в умовах воєнного стану. Методичні рекомендації у сфері місцевого економічного розвитку. Асоціації міст України. 51 с. URL: <https://auc.org.ua/vydannya/relokaciya-pidpryemstv-ta-pidtrymka-biznesu-gromadamy-v-u-movah-voeynnoho-s-tanu> (дата звернення 01.09.2022).

DOI

ІННОВАЦІЙНИЙ КОНТЕНТ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Скупський Р. М.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри підприємництва, управління та адміністрування
ВСП «Миколаївський інститут розвитку людини ЗВО Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»
м. Миколаїв, Україна*

На сучасному етапі виникає необхідність постійного пошуку нових шляхів розвитку підприємств індустрії гостинності в конкурентній боротьбі. Технологічний розвиток, підвищення якісних індикаторів готельного обслуговування, оптимізація показників операційної діяльності, продуктивності праці, а також автоматизація системи управління певними сегментами внутрішньогалузевого середовища у сучасних умовах залежить саме від структурних зрушень, які потребують ґрунтового аналізу щодо наслідків їх впливу на дану галузь та національну економіку, з обов'язковою ідентифікацією найважливіших проблем, що підлягають пріоритетному вирішенню на відповідному рівні регулювання та управління.

Сучасні ринкові умови сприяють зростанню конкуренції підприємств сфери надання готельних послуг, включаючи спектр колективних засобів розміщення (КЗР).

Ринкова трансформація готельно-ресторанного сегменту національної економіки здійснюється поступово, в межах визначених етапів:

- діагностики та оцінки стану господарських одиниць з урахуванням виявлення особливостей функціонування, потенційних можливостей та слабких місць;
- побудови моделі оптимальної реструктуризації з плановим удосконаленням організаційно-функціональної структури;
- впровадження затвердженого проекту у відповідні строки з використанням наявних ресурсів;
- моніторинг трансформаційних процесів;
- контролінг трансформаційних процесів з корегуванням затвердженого проекту з адаптацією під оновленні умови та стан ресурсного середовища тощо [1].

Аналіз сучасних тенденцій розвитку готельної індустрії свідчить про те, що зниження конкурентоспроможності суб'єктів готельного сегменту національної економіки пов'язано із глобальними аспектами технологічного характеру, невідповідності ринковим вимогам і поступової руйнації лінійної внутрішньогалузевої структури. При цьому, серед основних питань, які саме пригальмовують розвиток готельно-ресторанного сегменту національної економіки, необхідно відмітити: проблеми диверсифікації та збільшення частки доданої вартості певними суб'єктами господарювання; несприятливий інвестиційний клімат, що значно знижує потоки інвестиційного капіталу через незавершеність інституційних перетворень; нерозвиненість туристичної інфраструктури; недостатня кількість кваліфікованих кадрів та фінансування саме в розвиток інноваційних технологій; високий рівень втручання державних інституцій у функціональне середовище суб'єктів готельної індустрії [1].

З метою подолання нагальних проблем та існуючих ринкових ризиків заслуговує на імплементацію зарубіжний досвід формування базису та практичне впровадження системи смарт-спеціалізації готельних послуг на основі виокремлення пріоритетних елементів Smart City, що може стати основою для створення особливого іміджу регіону і забезпечити йому певні конкурентні переваги. Інфраструктура з позиції смарт-спеціалізації має на увазі цілий спектр найрізноманітніших рішень, які реалізуються за допомогою впровадження розумних технологій. Як правило, це альтернативні підходи до енергозабезпечення та водопостачання, можливість переробляти морську солону воду в прісну, впровадження сучасних систем із сортування та переробки сміття, введення в експлуатацію не

моторизованих транспортних засобів, установка широкої мережі відеоспостереження та відео-аналітики, контроль чистоти повітря [2].

На основі проаналізованого матеріалу адаптуємо основні класичні складові елементи смарт-спеціалізації до готельних послуг:

- smart energy: програми управління попитом, енергоефективності та інтеграції відновлюваних джерел енергії при реалізації готельних послуг;

- smart water: модернізація водних систем, моніторинг споживання води по секторах готелю, системи екологічної безпеки та контролю повеней у готельному закладі;

- smart buildings: готельний заклад акумулює в собі всі інженерні та інформаційні системи, що інтегруються в єдину систему управління (BMS – building management system). Така система дозволяє, наприклад, опалювати готель в потрібний період робочого дня в залежності від кількості людей в номерах чи технічних приміщеннях, регулювати потужність вентиляційних установок і чистоту повітря, а також автоматично переходити в режим енергозбереження при відсутності людей у приміщенні;

- smart transportation: передбачає створення системи інтелектуальних транспортних і логістичних систем, інтелектуальне паркування тощо;

- smart government: передбачає застосування інформаційних технологій для надання державних послуг широкому колу осіб тощо.

Ґрунтовний аналіз базису удосконалення та світового досвіду впровадження інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності економічних суб'єктів готельної індустрії України та продукуваних ними товарів й послуг, дозволив нам виокремити та систематизувати пріоритетні, на сучасному етапі ринкових трансформацій, готельні інновації, зокрема:

- встановлення системи енергозбереження (автоматичні системи вентиляції, подачі води, контролюється та змінюється температура в кожному номері готелю), які дають змогу знизити споживання енергії на 30% тощо;

- оснащення технологією звукоізоляції;

- встановлення регуляторів температури та детекторів чадного газу;

- наявність системи інтерактивного телебачення (зокрема, Interactive TV Systems), яке не тільки включає послуги для гостей

(супутникові канали, музика, фільми), але й допомагає персоналу виявити ключові переваги та смаки своїх клієнтів;

- використання дверних замків з радіочастотною ідентифікацією (за допомогою цього відвідувачі зможуть потрапляти в номер без ключа через використання мобільних телефонів зі встановленим додатком):

- використання електронної системи резервування Elektra, завдяки чому готель отримує аналітичні дані про розміщення гостей, розраховуються показники за різними критеріями (наприклад, за прибутковістю);

- розробка програм лояльності для постійних клієнтів;

- запровадження в ресторані при готелі системи автоматизації (завдяки цьому офіціант приймає замовлення з телефону за допомогою спеціальної програми, відправляє його одразу на кухню з номером замовлення та вибраними стравами);

- використання у ресторані цифрової системи санітарного контролю HACCP (Hazard Analysis Critical Control Point), яка має назву «Метод аналізу небезпеки критичної контрольної точки», що дає змогу виявляти, оцінювати та контролювати значні недоліки, що впливають на гарантії безпеки харчових продуктів;

- використання мобільного додатку готельної мережі “Hyatt Hotels” пропонує гостям певний функціонал можливостей, зокрема – завчасне бронювання номерів, доступ до свого облікового запису програми лояльності “World of Hyatt” (переваги, розміри знижок, безкоштовні ночі як бонусна пропозиція), реєстрація заїзду або виїзду без відвідування стійки реєстрації, оплата за кімнату, надсилання запитів на такі речі, як рушники, додаткові косметичні засоби або послуги рум-сервісу тощо [3];

- запровадження голосового помічника у номері, який доречний буде у бізнес-готелях тощо.

Ґрунтуючись на результатах аналізу, виявленні недоліків на підприємстві, варто здійснювати розробку рекомендацій з оптимізації інноваційної діяльності, що передбачають впровадження на підприємстві новітньої методики навчання для персоналу, інноваційних методів управління конкурентоспроможністю та якістю обслуговування, а також розроблення стратегії маркетингової діяльності в соціальних мережах як інноваційного напрямку загальної маркетингової кампанії. При цьому, серед найпопулярніших систем

навчання та підвищення кваліфікації персоналу на підприємствах індустрії гостинності, на нашу думку, заслуговують на увагу: метод конкретних ситуацій (case-study); онлайн-навчання (eLearning) зі створенням власного сайту для робітників; дистанційне навчання за допомогою вебінарів, що є одним із найпопулярніших сьогодні; коучінг та тренінги; метод “Shadowing”; гейміфікація тощо [4; 5].

Статистика показує, що підприємства готельного сегменту економіки, які зробили інновації частиною свого життя, створюють нові продукти, послуги й моделі бізнесу, зростають набагато швидше. Таким чином, нині очевидно, що найкраща гарантія зростання бізнесу у сфері гостинності – це створення інноваційно налаштованої організації з чітким та послідовним управлінням інноваційними процесами.

Література:

1. Масленніков Є. І. Траєкторія формування конкурентоспроможності та структурних перетворень у готельно-ресторанному сегменті національної економіки. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2021. № 1. С. 48–56.
2. Сидорук С. В., Поліщук Л. М., Тищук І. В. Smart-спеціалізація готельних послуг. *Географія та туризм* : наук.-практ. зб. 2019. № 47. С. 320–325.
3. Лисюк Т. В., Арендатук А. А., Терещук О. С. Технологічні інновації в готельних підприємствах в умовах Covid-19. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск 58. С. 58–61.
4. Козлова О. А., Сычева М. Н. Инновационные методы обучения персонала. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2018. № 6. С. 160–164. URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=12311>
5. The 8 Best Types of Training Methods for Your Employees. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/best-types-employee-training-methods>

**ОРГАНІЗАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПІДПРИЄМСТВА:
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗМІН**

Смирнова Н. В.

*кандидат економічних наук, викладач,
голова циклової комісії менеджменту та логістики
ВСП «Криворізький фаховий коледж
Національного авіаційного університету»
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., Україна*

За сучасних організаційно-економічних умов розвитку світового господарства кожне підприємство являє собою відкриту систему, яка для досягнення максимального ефекту виробничо-господарської діяльності повинна активно взаємодіяти з оточуючим ринковим середовищем. Ця взаємодія зумовлена необхідністю пошуку матеріально-сировинної бази, наймом кваліфікованих працівників, аналізом комплексу маркетингу конкурентів і нормативно-правової бази діяльності підприємства. Крім того, забезпечити виробничий процес ресурсами власного виробництва практично не можливо. Навіть малі сільськогосподарські підприємства повинні проводити закупівлі посівного матеріалу, молодняка тварин і добрив. Натуральне господарство як замкнена економічна одиниця може існувати лише за умови використання обмеженої кількості ресурсів і готових речей, вироблених таким господарством. Сучасні ж умови глобалізації і технологізації суспільно-економічних відносин на фоні зростаючих потреб населення висувають якісно нові вимоги до організації виробничих процесів, а саме зростання масштабів виробництва товарно-матеріальних цінностей, досягти чого не можливо на основі використання обмеженої кількості виробничих фондів. В той самий час автоматизація і технологізація виробничих відносин сприяє зменшенню чисельності персоналу і збільшенню кваліфікаційних вимог до решти працівників.

Окрім того, зростання конкуренції між товаровиробниками зумовлює виникнення необхідності постійного вдосконалення технології виробництва, якісного складу персоналу, засобів і предметів праці з метою покращення споживчих властивостей кінцевого

продукту. Даний підхід є дещо спрощеним, але його використання в цілому дозволяє покращити конкурентоспроможність підприємства, що є визначальним показником його діяльності.

Оскільки підприємство як первинна ланка будь-якої сучасної економічної системи є системою відкритою, не слід забувати про його безпосередню взаємодію із зовнішнім організаційним оточенням, яке, по-суті, і визначає параметри його внутрішнього середовища. Так, ринкове оточення підприємства визначає моду на ті чи інші товари, що спонукає підприємства-виробників шукати шляхи задоволення відповідного попиту, виготовляючи їх у відповідності із запитами ринку і із врахуванням власних технологічних можливостей, що, у певній мірі, теж залежить від тенденцій зовнішнього середовища, а саме, розвитку технологічного ринку, який представлений підприємствами-розробниками інноваційних технологій.

Відомий факт, що попит створюють споживачі, а пропозицію – виробники. Але кожне підприємство-виробник у певній мірі може бути споживачем недостаючих у нього ресурсів. Відповідно, ринок визначає тенденції розвитку техніко-інформаційного середовища, а кожне окреме підприємство як частина ринку змушене або підлаштовуватись до цих змін, виготовляючи більш якісні і конкурентоспроможні товари, або ж сприяти зміні цих тенденцій, виступаючи у ролі розробника інноваційно-технологічних продуктів. Загальну схему взаємодії внутрішнього і зовнішнього організаційного середовища підприємства можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Як видно із схеми на рис. 1, функціонування як внутрішнього, так і зовнішнього організаційного середовища підприємства є невід’ємним від норм державного інформаційно-правового поля і загального світового інноваційно-технологічного простору. Так, здійснення набору персоналу і в цілому організаційного менеджменту повинно відбуватися у відповідності до державного законодавства щодо оплати праці і організації кадрової роботи на підприємстві, а товари (роботи, послуги) мають відповідати ДСТУ і міжнародним технологічним нормам якості.

Натомість, досягти відповідного рівня розвитку внутрішнього середовища не можливо без аналізу тенденцій розвитку світового товарного ринку, таких, зокрема, як державна політика у сфері ІТ-технологій, створення старт-апів, центрів трансферу технологій і підтримки наукової діяльності.

Рис. 1 – Схема взаємодії внутрішнього і зовнішнього організаційного середовища підприємства

Примітка: розроблено автором

Отже, розглянемо особливості формування внутрішнього середовища підприємства. Найбільш важливим елементом його є персонал, оскільки відомо, що новітні технології і якісна матеріально-сировинна база можуть використовуватися не ефективно, так як кваліфікація працівників не дозволяє їм виконувати відповідні виробничі дії. До того ж загальна організаційна культура підприємства у більшості випадків не відповідає вимогам ринкового оточення підприємства, причиною чого є низька мотивація працівників, зокрема, їх мотиви до трудової діяльності, що сформовані ще до їх прийняття на роботу у шкільні і студентські роки як безвідповідальне ставлення до навчального, а вже потім і трудового процесу.

Покращити якість трудових ресурсів підприємства можна такими шляхами:

- прийом претендентів на посади на основі конкурсного відбору;
- висування кваліфікаційних вимог до персоналу підприємства з часовою інтеграцією отримання результатів;

- підвищення кваліфікації працівників через систематичне проходження ними курсів або стажування;
- впровадження системи штрафів та дисциплінарних стягнень за не якісне виконання або ухилення від виконання посадових обов'язків;
- розроблення алгоритму розрахунку коефіцієнту трудової участі (КТУ) для більш точного врахування особистого внеску кожного працівника у загальну справу;
- використання адміністративно-демократичного стилю керівництва і праксеологічного типу організаційної культури, що дозволить більш ефективніше залучити працівників до управління розвитком підприємства та контролювати виконання ними посадових обов'язків;
- скорочення несанкціонованих перерв.

У вирішенні цього питання може стати в нагоді розроблення Корпоративного кодексу як збірника правил взаємовідносин на підприємстві, що містив би перелік посад, обов'язки працівників, рівні відповідальності, норми керованості, адміністративні і дисциплінарні стягнення, коефіцієнти трудової участі, напрями підвищення кваліфікації персоналу і кваліфікаційні вимоги до працівників.

Другим не менш важливим елементом внутрішнього середовища підприємства є технологія, а саме порядок, алгоритм виконання виробничих операцій щодо виготовлення товару (виконання робіт, надання послуг). Якщо ж підприємство прагне отримати належний рівень прибутковості на основі високої якості і, відповідно, конкурентоспроможності продукції, йому не слід забувати про систематичне оновлення технологічного бази виробництва. Без взаємодії із зовнішнім середовищем досягти цього не можливо. Звісно, що підприємство може самостійно здійснювати інноваційну політику, залучаючи інноваційно-технологічні продукти. Але більш раціональним було б створення Центру трансферу технологій при НАН України як головного координатора інноваційно-технологічних потоків з функціями моніторингу світового технологічного ринку, аналізу запитів вітчизняних підприємств і підбору для них обладнання[1].

Структура, а саме розподіл повноважень і норм відповідальності між працівниками підприємства залежить не стільки від соціальних, скільки від технологічних факторів, а саме масштабу виробництва, технології, наявності власної матеріально-сировинної бази, підпорядкованості іншим організаціям.

Цілі підприємства можна поставити на перше місце в ієрархії чинників його внутрішнього середовища, оскільки вони є тим, що визначає структуру, технологію і персонал, тим, що передує його створенню і розвитку.

Відповідно, виробничий процес і складові його підтримуючі не відбуваються без врахування особливостей функціонування інформаційно-технологічного середовища, а залежать від тенденцій його розвитку, але, в той самий час, формують його, створюючи інноваційно-технологічні продукти під дією все зростаючої конкуренції за споживачів.

Література:

1. Transfer of technology: UNCTAD Series on issues in international investment agreements (2001), UNITED NATIONS, New York and Geneva, 135 p.

DOI

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОСТІ В КОНТЕКСТІ СТАБІЛІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Степаненко Т. О.

*кандидат економічних наук
м. Харків, Україна*

На сучасному етапі розвитку промислового виробництва та в умовах економічної кризи актуальним питанням є визначення пріоритетних напрямів забезпечення енергоефективності та економічності виробничих процесів. Для цього мають впроваджуватись системні заходи з інноваційного оновлення виробництва, впровадження енергоощадливих технологій та альтернативних джерел енергії, цілеспрямована оптимізація всіх процесів. Забезпечення енергоефективності є одним із ключових пріоритетів державної економічної політики та політики забезпечення національної безпеки.

Важливість енергії у виробництві та економіці зумовлює необхідність дослідження ефективності її використання. Відповідно до наукових джерел енергоефективність розглядають як максимально

раціональне використання енергетичних ресурсів, тобто досягнення поставленої мети з мінімальним використанням ресурсів [1–3]. Енергоефективність розглядається за двома аспектами: соціально-економічний аспект відображає ефективність економічної системи; технічний аспект відображає ефективність перетворення енергії за стадіями трансформації [4].

Найбільш значущими факторами, що впливають на енергоефективність промислового сектору країни, є наступні:

1. Доступні обсяги та вартість енергоресурсів.
2. Цінова політика постачальників енергоресурсів.
3. Державна політика стимулювання енергоефективності, яка включає в себе комплекс законодавчих, фінансових, організаційних заходів.
4. Інвестиційна політика підприємства, спрямування ресурсів на техніко-технологічне оновлення, модернізацію підприємства та процесів.
5. Розвиток і впровадження альтернативних, екологічних джерел енергії.
6. Організаційні аспекти підприємства: інфраструктура підприємства, аналіз та планування споживання енергії, енергоємність продукції.
7. Мотивація персоналу та розвиток культури збереження енергоресурсів.

На промисловому підприємстві управління енергоефективністю є головним завданням системи енергоменеджменту, яка представляє собою комплекс інструментів та процесів покращення енергетичної результативності підприємства. Елементами системи енергоменеджменту є: мета, завдання та принципи управління, суб'єкт та об'єкт управління. Враховуючи комплексність впливу системи енергоменеджменту на результативність підприємства, етапами функціонування системи енергоменеджменту можемо визначити наступні:

1. Аналіз та кількісна оцінка використання енергоресурсів на підприємстві з визначенням процесів та місць надмірного використання ресурсів.
2. Розробка плану дій щодо зниження енергоспоживання за рахунок зміни процесів, технологій, обладнання, використання альтернативних джерел енергії.

3. Формування планових параметрів використання та економії енергоресурсів.

4. Встановлення показників оцінювання енергоефективності.

5. Регулярний моніторинг та контроль параметрів енергоефективності.

Важливим також є питання удосконалення стратегії енергоефективності через довгострокове планування та оптимізацію використання енергоресурсів, а також запровадження інноваційних технологій. Стратегію енергозбереження підприємства визначаємо як цілеспрямований довгостроковий план з раціонального та економного використання ресурсів в процесів виробництва та реалізації продукції.

Розробка стратегії енергозбереження починається з місії, яка включає в себе не лише економічні цілі щодо збереження енергоресурсів, а й соціальні та екологічні.

Наступним етапом є розробка цілей з довгостроковою та середньостроковою календаризацією. Оскільки стратегія енергоефективності охоплює всі сфери енерговикористання, цілі також повинні охоплювати напрями управління, організації, інвестицій, виробництва, технології, фінансів.

Після визначення цілей наступним етапом є розробка дієвого механізму, який дозволить реалізовувати стратегію енергоефективності. До складу механізму енергоефективності відносимо: методи, інструменти, ресурси.

Ключовим є також цикл регулярного управлінського аналізу реалізації стратегії енергозбереження, який містить технічні та фінансові показники енергоекономії в динаміці, їх планування та регулярний факторний аналіз.

Важливим також є узгодження стратегії енергоефективності підприємства зі стратегією енергоменеджменту держави за рядом напрямів [5]: розроблення системи енергоменеджменту, ринкове дослідження з метою диверсифікувати постачання енергоресурсів, зниження енергомісткості підприємства за рахунок технічного переоснащення, зниження питомого споживання енергоресурсів в процесі операційної діяльності, стимулювання розвитку та використання альтернативних джерел енергії.

Таким чином, в сучасних умовах серйозних викликів зовнішнього середовища система енергоменеджменту промислового підприємства має ґрунтуватись на комплексному оцінюванні використання

енергоресурсів, системному підході до формування енергозберігаючих процесів та технологій, регулярному контролю та моніторингу.

Література:

1. Биба В. В. Енергозбереження в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / В. В. Биба, О. М. Кулініч. *TheAdvancedScienceJournal, Economicshumanities*: міжнар. наук. журн. 2014. № 9. С. 117. Режим доступу: http://77.121.11.9/xmlui/bitstream/handle/PolNTU/505/Byba_Kylinich_statty.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Досвід країн Євросоюзу з підвищення енергоефективності, енергоаудиту та енергоменеджменту з енергоощадності в економіці країн [Електронний ресурс] / Відділ інформаційно-аналітичної роботи департаменту міжнародного співробітництва та євроінтеграції. К., 2017. 113 с. Режим доступу: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/Pidvyshhennyaenergoefektyvnosti-v-YES.pdf>
3. Логутова Т. Г., Полторацька О. В. Деякі аспекти розвитку та становлення енергетичного менеджменту в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки*. 2011. Вип. 21. С. 15–22.
4. Афанасьєв М. В. Салашенко Т. І. Стратегія підвищення енергоефективності промисловості регіону: теоретикометодичні аспекти формування : монографія. Харків, 2014. 277 с.
5. Гладка Л. І. Проблемні аспекти енергозбереження на промислових підприємствах України / Л. І. Гладка, А. О. Мироненко. *Молодий вчений*. 2016. № 6(33). С. 21–24.

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО МАРКЕТИНГОВОГО
УПРАВЛІННЯ У КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА**

Ткачук М. П.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

Далюк Н. Я.

*старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука
м. Рівне, Україна*

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин зростає роль маркетингового управління підприємством. Впровадження маркетингу в управлінні підприємством набуває все більшого поширення, проте, в реальній діяльності, сповна не реалізовується. Головною метою маркетингового управління є забезпечення рентабельності підприємства у визначених часових проміжках, орієнтація на довгострокове прогнозування всієї маркетингової ситуації (від попиту до можливостей підприємства в цій перспективі).

Маркетингове управління на підприємстві можна здійснити лише тоді, коли його організаційна діяльність базується на принципах, функціях і методах маркетингу та зорієнтована на кінцевого споживача продукції. Не менш важливою умовою маркетингового управління є володіння підприємством достовірною і своєчасною інформацією про ринок і конкурентів, структуру і динаміку конкретного попиту і вподобання покупців.

Сутність сучасного маркетингового підходу до управління підприємствами характеризує його як комплексну систему, що дозволяє зв'язати можливості господарюючого суб'єкта з потребами ринку й добитися переваг у порівнянні з конкурентами. За нашим визначенням, маркетингове управління – це діяльність, насамперед орієнтована на перспективу, її головний напрямок – вивчення

тенденцій і можливостей розвитку запитів споживачів і суттєвий вплив на їхнє формування. Організаційно-економічний механізм маркетингового управління діяльністю підприємства представлено на Рис. 1.

Рис. 1. Схема організаційно-економічного механізму маркетингового управління господарюючим суб'єктом

Для забезпечення ефективного маркетингового управління підприємством слід реалізовувати завдання організаційної та економічної ланок системи управління.

Варто підкреслити, що у системі маркетингового управління підприємством, центральне місце займає стратегічне планування, оскільки планування маркетингу в управлінській діяльності має ряд переваг, зокрема, спонукає керівництво постійно думати про майбутнє,

змушує чіткіше визначати свої цілі і завдання, мобілізувати наявні ресурси на їх виконання.

У реальних умовах, процес управління маркетинговим забезпеченням проходить кілька **стадій**:

– **аналіз попередньої діяльності**: вивчення стану підприємства, оцінка результатів; оцінювання компетентності та ефективності праці співробітників; формування прогнозів на майбутнє на основі виявлення тенденцій.

– **підготовка маркетингових рішень**: визначення стратегічних цілей, розробка маркетингового плану з урахуванням кон'юнктури ринку; підготовка загальної стратегії розвитку підприємства.

– **стратегічне планування**: визначення та обґрунтування стратегій маркетингу; вибір напрямів і встановлення змісту тактичних заходів для досягнення цілі.

– **тактичне планування**: визначення конкретних заходів за всіма напрямками діяльності фірми; складання оперативного плану, розробка механізму його реалізації.

– **виконання плану та контроль**: оцінка та контроль за результатами, підготовка переліку необхідних коригуючих заходів залежно від величин і причин відхилень фактичних показників від запланованих; контроль за виконанням річних планів; контроль динаміки прибутковості; контроль збирання інформації, яка може вплинути на стратегію підприємства.

При здійсненні процесу маркетингового управління слід дотримуватися відповідних принципів, ефективно управляти маркетинговими функціями, сповна реалізувати відповідні методи.

Основними принципами маркетингу, як системи управління є: обґрунтований вибір стратегічних цілей діяльності й розвитку підприємства; ефективне поєднання виробництва новітньої продукції та продукції, що випускається, також продукції, призначеної до зняття з виробництва; комплексний підхід до узгодження цілей і можливостей підприємства, визначення пріоритетів виконання передбачених завдань; досягнення оптимального поєднання в управлінні підприємством елементів централізації й децентралізації.

Ці принципи визначають конкретні напрями діяльності підприємств, які здійснюються в рамках маркетингового плану, зміст і спрямування його основних завдань.

Система організації маркетингового управління базується на основі функцій маркетингу, орієнтується на виконання визначених принципів,

їх практичній реалізації і розглядається у відповідній послідовності. Доцільно виокремити чотири блоки системних функцій:

1. Аналітична функція маркетингу реалізується шляхом використання наявних інструментів для аналізу ринку і його складових.

2. Виробнича функція маркетингу призначена для формування і реалізації інноваційного складника у товарній політиці підприємства через розробку і підтримку програм створення нових товарів і удосконалення наявних.

3. Збутова функція маркетингу спрямована на створення ефективної збутової мережі для підтримування конкурентоспроможної пропозиції підприємства та реалізація її з найбільшою вигодою для підприємства.

Для забезпечення результативного маркетингового підходу в управлінні підприємством слід дотримуватися трьох основних девізів:

– Споживач – «король». Це означає, то потрібен систематичний, всебічний, ретельний облік потреб, стану і динаміки попиту, споживання, особливостей ринку, умов підприємницької діяльності для прийняття обґрунтованих господарських рішень.

– «Виробляти те, що продається, а не продавати те, що виробляється». Іншими словами, необхідно створити умови для максимального пристосування виробництва, асортименту якості продукції, усієї системи управління виробничо-збутовою діяльністю до потреб ринку, структури і динаміки суспільного попиту.

– Створюючи товар, створюй і споживача. Цей девіз вимагає активного впливу на попит, ринок та інші умови реалізації за допомогою всіх доступних засобів (реклама, товарна і цінова політика, контроль за сферою товароруку і ін.).

Таким чином, завдання маркетингового управління підприємством, з одного боку, – створює умови для пристосування виробництва до суспільного попиту, потреб ринку: сприяє розробці системи організаційно-технічних заходів для вивчення ринку, інтенсифікації збуту, підвищення конкурентоспроможності товарів, а з іншого боку, – використовуючи засоби, прийоми усієї системи маркетингу, впливати на сферу реалізації: попит, пропозицію, ціни, умови збуту, канали розподілу, забезпечуючи підприємству стабільний прибуток.

Література:

1. Абрамович І.А. Маркетингова діяльність підприємства та контроль за її реалізацією / І. А. Абрамович, Д. В. Воловик / Агросвіт. 2020. № 10, с. 52–56.

2. Балабанова, Л. В. Проблеми маркетингового менеджменту в умовах ринкової економіки України. *Торгівля і ринок України*. 2000. № 10. С. 217–222.
3. Карпенко, Н. В. Маркетингова діяльність підприємств: сучасний зміст : монографія / Н. В. Карпенко, М. В. Макарова, Н. С. Педченко, В. І. Перебийніс [та 21 інших] ; за загальною редакцією Н. В. Карпенко. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 251 с. (Бібліотека КПІ ім. Ігоря Сікорського)
4. Муха Р. А. Особливості здійснення маркетингової діяльності підприємствами [Електронний ресурс] / Р. А. Муха. 2018. № 5.
5. Рзаєв Г. І., Ковальчук І. І. Управління маркетинговою діяльністю підприємства та напрями її удосконалення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічна наука*. 2019. № 5. С. 195–198.

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Трифонов О. І.

аспірант

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Карпюк В. П.

аспірант

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Управління підприємствами агропромислового комплексу (АПК), у тому числі сільськогосподарськими підприємствами, пов'язано з удосконаленням їх діяльності відповідно до вимог зовнішнього середовища та забезпеченням подальшого інноваційного розвитку.

Основними напрямми удосконалення розвитку сільськогосподарських підприємств є:

- підвищення ефективності управління підприємствами АПК на основі потреб післявоєнної відбудови;
- активізація інноваційної діяльності підприємств за рахунок залучення інвестицій, дотацій, грантів;
- розробка моделі управління інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Визначені напрямки розвитку сільськогосподарських підприємств повинні забезпечуватися шляхом поглиблення змісту інновацій в їх діяльності за допомогою впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку, визначення джерел інвестування при здійсненні інноваційної діяльності підприємств, формування господарського механізму управління. Особливу увагу слід приділити можливості диверсифікації системи управління сільськогосподарськими підприємствами – від підпорядкованих міністерств до комітетів та галузевих інституцій на рівні окремого регіону.

Реорганізація сільськогосподарських підприємств шляхом побудови структур управління інноваційного типу повинна здійснюватись при забезпеченні умов для ефективної інтеграції сільськогосподарських підприємств, можливості створення кластерів на рівні окремих територіально-цілісних одиниць з поступовим їх збільшенням до розміру агропропарків, що будуть об'єднувати кілька кластеризованих формувань.

Необхідність удосконалення господарського механізму управління інноваційним розвитком підприємств АПК визначається вимогами зовнішнього середовища і потребує впровадження науково обгрунтованих методів-інструментів та алгоритму введення їх у дію з урахуванням організаційних, фінансових, технологічних, соціальних і екологічних вимог сучасності. Впровадження механізму управління на макрорівні сприятиме прийняттю відповідних компетентних рішень на всіх інших рівнях, що в кінцевому результаті підвищить ефективність використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів підприємств АПК [1].

В інтегрованій системі, яку складає АПК, технологічно пов'язані між собою підприємства різних галузей національної економіки. Зміни господарського механізму управління сільськогосподарськими підприємствами зумовлять відповідні зміни у всіх інших сферах та інфраструктурі. Ефективність господарського механізму управління залежить від інноваційного розвитку підприємств сільськогосподарського виробництва, що змусить змінити механізми управління підприємствами АПК в цілому.

Основним напрямом удосконалення управління розвитком підприємств АПК є процес інноваційного перетворення та впровадження господарського механізму управління інноваційним розвитком на різних рівнях управління.

Література:

1. Гуткевич С.О., Князевич А.О. Управління інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств на меліорованих землях : моногр. / за ред. П. Т. Саблука. Полтава, 2011. 215 с.
2. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року. № 40-IV (із зм. та доп.). *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. ст. 266. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАУКИ
І ТЕХНІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ**

м. Рівне, 10 листопада 2022 року

м. Рівне, Україна

Підписано до друку 11.11.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 19,07. Тираж 100.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.